

UNIVERSITEIT
GENT

FACULTEIT LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

Academiejaar 2006-2007

De Klinge tijdens Wereldoorlog Twee: Een veelzijdig verhaal

Jolien De Maeijer

Promotor: Prof. Dr. Eric Vanhaute

Commissarissen: Dr. Frank Caestecker en Dr. Nico Wouters

Scriptie voorgedragen tot het behalen van de graad van licentiaat in de geschiedenis

UNIVERSITEIT
GENT

FACULTEIT LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

Academiejaar 2006-2007

**De Klinge tijdens Wereldoorlog Twee:
Een veelzijdig verhaal**

Jolien De Maeijer

Promotor: Prof. Dr. Eric Vanhaute

Commissarissen: Dr. Frank Caestecker en Dr. Nico Wouters

Scriptie voorgedragen tot het behalen van de graad van licentiaat in de geschiedenis

Deze pagina is niet beschikbaar omdat ze persoonsgegevens bevat.
Universiteitsbibliotheek Gent, 2021.

This page is not available because it contains personal information.
Ghent University, Library, 2021.

Dankwoord

Een woordje van dank, gericht aan al diegenen die op de één of andere manier een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van dit werk, is hier toch wel op zijn plaats.

In de eerste plaats zou ik mijn ouders en grootouders willen bedanken. Mijn ouders, niet alleen voor de financiële steun, maar ook voor het met interesse luisteren naar het vorderingsproces van mijn werk, evenals voor het nalezen en verbeteren daar waar nodig. Mijn grootouders, en dan vooral mijn grootvader Karel Van Eetvelt, zou ik willen bedanken voor het tot stand brengen van contacten met personen in De Klinge die me goed op weg hebben geholpen met mijn thesis. Zonder mijn grootouders zou het ongetwijfeld ook heel wat moeilijker zijn geweest om ‘getuigen’, personen die de Tweede Wereldoorlog in De Klinge hebben meegemaakt, te vinden.

Daarnaast zou ik ook de twee personen willen bedanken die misschien wel het beste op de hoogte zijn van de geschiedenis van De Klinge en bereid waren hun kennis (en eigen bronnen) met mij te delen: Wilfried Maes en Eric De Keyzer.

Vervolgens de personen die de Tweede Wereldoorlog in De Klinge daadwerkelijk hebben meegemaakt en met wie ik in het kader van mijn onderzoek een bijzonder interessant en aangenaam gesprek heb gehad: Albert Maes, Julien Bal, Isidoor Bracke, Maria Bal, Suzanna Struylaert, Karel Van Eetvelt en Maria De Witte. Ook Albert Van Goethem heeft me, door wat hij me vertelde over de bevrijding, goed geholpen.

Voorts gaat mijn dank uit naar de archivariissen van het provinciale archief Gent, het ‘Archief en Museum van Douane en Accijnzen’, het algemeen rijksarchief te Brussel, het rijksarchief in Beveren en naar professor Dirk Luyten in het SOMA. Een extra woord van dank toch wel aan Kenneth Coleman, archivaris van het gemeentearchief te Sint-Gillis-Waas (waar ik ettelijke uren heb doorgebracht), voor zijn interesse, bereidwillige hulp en nuttige tips en aan de Heer Guy Hanuse, die ervoor zorgde dat ik bepaalde documenten uit het archief van het Auditoraat-generaal nog op tijd (voor de indiendatum van mijn scriptie was verstreken) kon raadplegen.

Ten slotte wil ik ook mijn promotor, professor Eric Vanhaute, en commissarissen Nico Wouters en Frank Caestecker bedanken omdat ze zich de moeite getroosten mijn werk te lezen en te beoordelen. Mijn promotor ook voor de aanwijzingen die hij me gaf tijdens de scribentenvergaderingen, de mondelinge thesispresentatie in de eerste licentie en ook daarna.

Aan alle bovengenoemde personen een welgemeende ‘dank u wel’.

Inhoud

Inleiding	1
1. Onderzoeksopzet	1
1.1. Probleemstelling	1
1.2. Vraagstelling	2
1.2.1. Vraagstelling op politiek niveau	2
1.2.2. Vraagstelling op socio-economisch niveau	3
1.2.3. Vraagstelling op cultureel niveau	5
2. Bronnen	6
2.1. De zoektocht naar bronnenmateriaal	6
2.2. Bronnenlijst	8
2.2.1. Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas	8
2.2.2. Provinciaal archief Gent	9
2.2.3. Rijksarchief Beveren	10
2.2.4. Algemeen rijksarchief Brussel	10
2.2.5. Archief en Museum van Douane en Accijnzen	11
2.2.6. SOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij)	11
2.2.7. Archief auditoraat-generaal	11
2.2.8. Privé-archief	12
2.2.9. Gepubliceerde bronnen	12
2.2.10. Mondelinge bronnen	12
3. Literatuur	14
3.1. Literatuur omtrent bronnen en methode	14
3.2. Literatuur omtrent casus (De Klinge) en context (de Tweede Wereldoorlog)	14
3.2.1. Bibliografieën	14
3.2.2. Literatuurlijst	15
3.2.2.1. <u>Uitgegeven werken</u>	
3.2.2.2. <u>Onuitgegeven werken</u>	
3.2.3. Artikels	18
4. Structuur	20
Hoofdstuk 1: De Klinge, een introductie	21
1.1. Ligging en geografie	21
1.2. Korte geschiedkundige introductie	22
1.3. Demografie	26
1.4. Economie	27
1.4.1. Landbouw en veeteelt	27
1.4.2. Nijverheid en industrie	28
1.4.3. Andere	30
1.4.4. Besluit	31
Hoofdstuk 2: En toen werd het oorlog	33
2.1. Van internationale spanning tot Tweede Wereldoorlog	33
2.2. België in oorlog	35
2.2.1. De achttiendaagse veldtocht	35
2.2.2. De grote vlucht	40
2.2.2.1. Soldaten	40
2.2.2.2. Burgers	41
2.2.2.3. Ambtenaren: de postverlating	42
2.3. Een bezet land	43
2.3.1. België algemeen	43

2.3.2. <i>De Klinge</i>	44
Hoofdstuk 3: ‘Witten’ en ‘zwarten’: politiek De Klinge voor, tijdens en na Wereldoorlog Twee	46
3.1. Politieke voorgeschiedenis: het interbellum	46
3.1.1. De gemeenteraadsverkiezingen	46
3.1.1.1. Gemeenteraadsverkiezingen in 1921	46
3.1.1.2. Gemeenteraadsverkiezingen in 1926	47
3.1.1.3. Gemeenteraadsverkiezingen in 1932	48
3.1.1.4. Gemeenteraadsverkiezingen in 1938	49
3.1.2. Politieke ‘partijen’	53
3.1.2.1. Algemeen	53
3.1.2.2. De Albrechtvrienden	54
3.1.2.3. Sint-Cecilia	54
3.1.2.4. Het Vlaams-nationalisme in De Klinge	55
3.1.2.4.1. <u>Een ‘houthakker van de Orne’ in De Klinge</u>	
3.1.2.4.2. <u>Vlaams-nationalistische organisaties</u>	
3.1.2.4.3. <u>Jan Seghers</u>	
3.1.3. Het politieke beleid	67
3.1.3.1. Algemeen overzicht	67
3.1.3.2. Besluit	76
3.2. Politiek De Klinge 1940-1944	78
3.2.1. Politiek beleid: bestuur in moeilijke omstandigheden	78
3.2.1.1. Mei 1940 – mei 1941	79
3.2.1.2. Mei 1941 – september 1944	85
3.2.1.3. Besluit	93
3.2.2. De politieke collaboratie	94
3.2.2.1. Het gemeentebestuur	94
3.2.2.2. De vooroorlogse Vlaams-nationalistische organisaties	99
3.2.2.3. Dietse Militie / Zwarte Brigade	100
3.2.2.4. De Vlaamse Wacht	101
3.2.2.5. Het Vlaams Legioen / de Oostfrontsoldaten	102
3.2.2.6. De Boerenwacht	103
3.2.2.7. Jan Seghers	103
3.2.3. Het verzet / de Witte Brigade	104
3.3. De naoorlogse jaren	110
3.3.1. De repressie	110
3.3.1.1. Straatrepressie	110
3.3.1.2. Staatsrepressie	112
3.3.1.2.1. <u>De Klinge algemeen</u>	
3.3.1.2.2. <u>Oorlogsburgemeester K.L. Maes</u>	
3.3.1.2.3. <u>Jan Seghers</u>	
3.3.1.2.4. <u>Gemeentesecretaris Van Haver</u>	
3.3.2. De wederopvatting van het politieke leven	126
3.3.2.1. Herstel van de vooroorlogse politieke wereld	126
3.3.2.2. Gemeenteraadsverkiezingen in 1946	132
3.3.2.3. Verder verloop	135
Hoofdstuk 4: Economische en demografische aspecten van de Tweede Wereldoorlog in De Klinge	138
4.1. De voedselvoorziening	138
4.1.1. <i>Het officiële circuit: de rantsoenering</i>	138
4.1.2. <i>De zwarte markt</i>	144
4.1.3. <i>Met dank aan de grens: de smokkel</i>	148

4.1.3.1. <i>Geen nieuw fenomeen</i>	148
4.1.3.2. <i>De smokkel tijdens de Tweede Wereldoorlog</i>	150
4.1.4. Winterhulp	157
4.1.4.1. <i>Algemene introductie</i>	157
4.1.4.2. <i>De plaatselijke afdeling in De Klinge</i>	160
4.2. De schaarste betrof niet alleen voedsel	164
4.2.1. <i>Steenkool</i>	164
4.2.2. <i>Kledij en schoeisel</i>	166
4.3. Produceren of niet: economische bedrijvigheid in een bezet land	167
4.3.1. <i>België algemeen</i>	167
4.3.2. <i>De Klinge</i>	168
4.3.2.1. <i>De NV ARMAT</i>	168
4.3.2.2. <i>De zaak De Smet</i>	171
4.4. De tewerkstelling in Duitsland	179
4.4.1. <i>De vrijwillige tewerkstelling</i>	179
4.4.2. <i>De verplichte tewerkstelling</i>	183
4.4.2.1. <i>De verplicht tewerkgestelden</i>	183
4.4.2.2. <i>Werkonderduikers</i>	185
4.5. Demografische invloed van de Tweede Wereldoorlog in De Klinge	187
4.5.1. <i>Het geboortecijfer</i>	187
4.5.2. <i>Het aantal huwelijken</i>	188
4.5.3. <i>Het sterftecijfer</i>	189
4.5.4. <i>Besluit</i>	189
Hoofdstuk 5: Kerkelijk leven en ontspanning	191
5.1. Het kerkelijke leven tijdens de bezetting	191
5.1.1. <i>De houding van de pastoor en de onderpastoor</i>	191
5.1.2. <i>De invloed van de oorlog op de kerkgang</i>	193
5.2. Ontspanning en vrije tijd	194
5.2.1. <i>Cafés / danspartijen</i>	194
5.2.2. <i>Cinema</i>	196
5.2.3. <i>Toneel</i>	197
5.2.4. <i>Kermis en carnaval</i>	197
5.2.5. <i>Sport</i>	198
5.2.5.1. <i>Voetbal</i>	198
5.2.5.2. <i>De Blauwvoetbond</i>	198
5.2.5.3. <i>Wielrennen</i>	199
Hoofdstuk 6: De bevrijding	200
6.1. Een dreigend gevaar: de onderwaterzetting van de Wase polders	200
6.2. De euforie van de bevrijding	205
Slotbeschouwingen	213
1. Politieke eindbeschouwingen	213
2. Socio-economische eindbeschouwingen	216
3. Culturele eindbeschouwingen	217
4. Algemeen besluit	218
Lijst van geciteerde auteurs	222
Bijlagen	226

Inleiding

1. Onderzoeksopzet

1.1. Probleemstelling

Talrijke films, documentaires, boeken (van wetenschappelijk tot minder wetenschappelijk) en ook scripties zijn al aan de Tweede Wereldoorlog gewijd. Ze zijn het bewijs van een brede maatschappelijke interesse in het fenomeen. Niettemin denk ik dat er nog steeds ruimte is om binnen de reeds bestaande en uitgebreide oorlogshistoriografie over de Tweede Wereldoorlog te schrijven. Vooral op het lokale, gemeentelijke niveau liggen nog veel mogelijkheden open. Dat was in de gemeente De Klinge niet anders. De perioden voor en na de bezetting kwamen uitvoerig aan bod in twee heemkundige publicaties: 'De Klinge, een smalle strook zand' (tot voor WO II) en 'De Klinge, tussen grens en polderland...' (na WO II). Daarnaast behandelde K. Coleman in zijn licentiaatverhandeling de geschiedenis van de gemeente in de periode 1815-1919 en schreef W. Maes een artikel over de vroegste ontstaansgeschiedenis en over de Vlaams-nationalisten in De Klinge in de jaren dertig¹. Over de Klingse bezettingsgeschiedenis werd echter nog nooit iets gepubliceerd. Met mijn scriptie hoop ik deze lacune in te vullen en tegelijk een bijdrage te leveren aan de groeiende lokale (oorlogs)historiografie.

Mijn centrale onderzoeksdoelstelling is het peilen naar de concrete ontwikkelingen in de plattelands- en grensgemeente De Klinge tijdens de Tweede Wereldoorlog (dit zowel op politiek, als op economisch en cultureel vlak) en deze te vergelijken met de algemene oorlogsgeschiedenis. *Wàt gebeurde er dus in De Klinge tijdens de oorlog en in hoeverre sloot dit aan bij of wijkte dit af van wat zich over het algemeen voltrok in de oorlogsperiode?* Wanneer (opmerkelijke) verschillen kunnen worden aangeduid, vragen deze ook om een verklaring. De vraag is dan welke concrete lokale factoren (ik denk bijvoorbeeld aan de grens of een specifieke lokale ontwikkeling) aan de basis lagen voor het afwijkende verloop in deze gemeente.

Een geïsoleerde oorlogsgeschiedenis, waarbij de oorlog kunstmatig uit de continuïteit van de geschiedenis wordt gelicht, kan nooit leiden tot een goed begrip van wat zich tijdens die periode afspeelde. Daarom moet men de temporele grenzen 1940-1945 overstijgen². In deze scriptie zal dus ook worden stilgestaan bij de politieke, economische en culturele voorgeschiedenis tijdens het

¹ DE KLOMP, *De Klinge, een smalle strook zand*, De Klinge, 1981, DE KEYZER E., *De Klinge, tussen grens en polderland... 1945 tot 1995*, De Klinge, 1996, COLLEMAN K., *Clinge / De Klinge: dorp(en) aan de grens (1815-1919)*, geraadpleegd op http://www.ethesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3, MAES W., *De Klinge: van abdijbezit en missiestatie tot parochie, Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, 1998, CI, 1, p. 205-231. en MAES W., *De Vlaams-nationalisten in De Klinge tussen 1918 en 1940, Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, 1995, XCVIII, p. 393-414.

² VAN DOORSLAER R., VRINTS A., *De twee wereldoorlogen, Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw*, Gent, 2003, p. 381.

interbellum. Voor het politieke aspect zullen tevens ook de naoorlogse jaren worden bestudeerd. De concrete vragen die gesteld moeten worden om tot een antwoord te komen op de onderzoeksdoelstelling, worden hieronder belicht.

1.2. Vraagstelling

Mijn concrete vraagstelling is opgedeeld per onderzoeksdomein (politiek, socio-economisch en cultureel; tegelijk de drie grote hoofdstukken in dit werk). Voor elk niveau dienen immers specifieke vragen te worden gesteld.

1.2.1. Vraagstelling op politiek niveau

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zetten politieke tendensen die reeds voor de oorlog zichtbaar waren zich versterkt door (opkomst politieke partijen als VNV, REX, Verdinaso en crisis parlementaire democratie). Daarom is het dus relevant het politieke klimaat in De Klinge vóór de aanvang van WO II te analyseren.

Welke politieke partijen waren er aan de macht? Was er tijdens de jaren dertig een evolutie inzake merkbaar? Sloot het stemgedrag in deze gemeente aan bij wat zich op nationaal niveau voltrok? Welk beleid voerde het vooroorlogse gemeentebestuur in De Klinge?

Van 1 juni 1940 tot 13 juli 1944 werd België bestuurd door een militaire bezettingsadministratie. De functies van gouverneurs, arrondissementscommissarissen en burgemeesters bleven in handen van Belgen die door de bezetter nauwgezet gecontroleerd werden. Dat nam niet weg dat figuren konden worden aangesteld die de bezetter gunstig gezind waren³.

Wat gebeurde er concreet in de gemeente De Klinge? Hoe greep de bezetter in op het lokale bestuur (bleef bijvoorbeeld de vooroorlogse burgemeester op post of nam een oorlogsburgemeester zijn plaats in)? Welke politiek werd er op het lokale niveau gevoerd ten aanzien van de Duitse bezetter?

De gemeente- en provincieraden werden in 1941 afgeschaft. Ze werden vervangen door respectievelijk de schepencolleges en de bestendige deputatie⁴.

Wie zetelden er in het schepencollege na 1941? In hoeverre werkte het schepencollege de bezettende overheid tegen of verleende ze er steun aan?

Specifiek voor de Tweede Wereldoorlog op politiek niveau waren natuurlijk de aspecten van verzet en collaboratie. Deze thema's wil ik ook voor De Klinge niet uit de weg gaan.

³ MARTIN D., GOTOVITCH J., *Eerste en Tweede Wereldoorlog, Bronnen voor de studie van het hedendaagse België 19^e-20^e eeuw*, Brussel, 2003, p. 537.

⁴ *Ibidem*, p. 539.

Waren er collaborerende instanties op De Klinge?

Was er ook georganiseerd verzet op De Klinge?

Om te kunnen achterhalen welke impact de oorlog nu precies heeft gehad op de politieke geschiedenis van De Klinge, dienen ook de naoorlogse jaren te worden geanalyseerd. Macro-historisch gezien vormde de Tweede Wereldoorlog op politiek gebied geen breuklijn; tegen 1950 was de vooroorlogse situatie, zij het gematigd aangepast, hersteld (de constitutionele monarchie kwam niet in het gedrang, de machtsgreep van het VNV en Rex tijdens de bezetting werd door de naoorlogse zuivering teniet gedaan en ook het verzet werd na de oorlog geen machtsdragend element van betekenis)⁵.

Hoe zat dit echter op het lokale niveau, in casu in de gemeente De Klinge? Was de Tweede Wereldoorlog een breuklijn in de politieke geschiedenis van deze gemeente op lange termijn of was haar invloed niet fundamenteel?

1.2.2. Vraagstelling op socio-economisch niveau

Alvorens de eigenlijk bestudeerde periode te behandelen, is het dus ook hier relevant om de socio-economische situatie zoals die was vóór de Tweede Wereldoorlog in De Klinge te onderzoeken.

Hoe kon De Klinge aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog in economisch opzicht worden omschreven?

Eén van de meest fundamentele economische aspecten tijdens de Tweede Wereldoorlog was de voedselbevoorrading. Deze werd geregeld door een kluwen van organisaties en instellingen. Fundamentele schakels daarin waren de gemeentelijke 'Diensten voor Voedselvoorziening en Rantsoenering'⁶.

Hoe werd de voedselvoorziening in De Klinge concreet georganiseerd? Kwam de bevolking toe met de officieel verstrekte rantsoenzegels? Hoe verliep de controle?

Daar het rantsoeneringssysteem niet altijd naar behoren functioneerde, moesten de meeste mensen een beroep doen op alternatieven om aan het nodige voedsel te geraken. Een eerste (legaal) alternatief was de organisatie 'Winterhulp', opgericht op 1 november 1940⁷.

Was de organisatie 'Winterhulp' aanwezig in De Klinge? Hoe werd de hulp georganiseerd? Was deze liefdadigheid voor veel mensen een noodzakelijkheid?

Een ander alternatief om in het levensonderhoud te voorzien was de zwarte markt. De zwarte markt had verschillende gezichten. Veel kleinhandelaars bijvoorbeeld hielden een deel van hun koopwaar

⁵ VAN DOORSLAER R., VRINTS A., *op.cit.*, p. 382.

⁶ HENAU A., VAN DEN WIJNGAERT M., België op de bon: rantsoenering en voedselvoorziening onder de Duitse bezetting 1940-1944, Leuven, 1986, p. 35.

⁷ VAN DEN WIJNGAERT M., DE WEVER B., LUYTEN D., NEFORS P., VANDEWEYER L., BEYEN M., België tijdens de Tweede Wereldoorlog, Antwerpen, 2004, p. 83.

achter om later 'in het zwart' tegen een hogere prijs te verkopen. Vanaf 1941 kwam ze meer en meer in handen van 'smokkelaars'. Maar ze was ook terug te vinden op kleine schaal. Vrouwen uit de industriegebieden bijvoorbeeld schuimden het omliggende platteland af om bij boeren eetwaren te kunnen kopen⁸.

Was men ook in de gemeente De Klinge bekend met de 'zwarte markt'? In welk opzicht kon De Klinge, zijnde een plattelandsgemeente, profijt halen uit deze illegale 'zwarte' handel? In welke mate had de bevolking in De Klinge minder problemen met het verwerven van voedsel dan in andere (stedelijke) gemeenten?

Naast een plattelandsgemeente is De Klinge ook een grensgemeente. Hierdoor zou de bevolking zich nog op een andere manier hebben kunnen bevoorraden: via de smokkel.

Werd er gesmokkeld tijdens de Tweede Wereldoorlog? Welke omvang nam die smokkel dan precies aan? Was er reden om te smokkelen? Wie smokkelde? Wat werd gesmokkeld (wat ging naar Nederland en wat kwam vanuit Nederland naar België)? Konden smokkelaars zich verrijken? Hoe streng was het grenstoezicht?

Ook op het economische niveau stelde zich tijdens de Tweede Wereldoorlog het probleem van de collaboratie.

Waren er in De Klinge economisch collaborerende instanties?

Een ander economisch aspect dat het alledaagse leven in België danig verstoorde was de tewerkstelling in Duitsland. Tot 6 oktober '42 ging het om vrijwillige tewerkstelling, daarna werd arbeid in Duitsland echter verplicht.

Waren er in De Klinge personen die vrijwillig in Duitsland gingen werken? Werden er personen in De Klinge verplicht om in Duitsland te gaan werken? Was er sprake van protest in de gemeente? Waren er onderduikers of werkweigeraars?

Ten slotte kan ook worden gepeild naar de invloed van de oorlog op demografisch vlak. Concreet kan men zich afvragen of er meer of minder werd gehuwd, of er meer of minder kinderen werden geboren en of er tijdens de oorlogsdagen opvallend meer mensen stierven dan anders (gemiddeld) het geval was.

⁸ Idem.

1.2.3. *Vraagstelling op cultureel niveau*

Onder dit niveau zal eerstens worden getracht te achterhalen wat de invloed van de oorlog was op het kerkelijke leven in De Klinge. Over het algemeen werd de bezetting gekenmerkt door een versterking van de religieuze praktijk⁹.

Gingen er meer of minder mensen in De Klinge naar de kerk tijdens de oorlog? Welke houding nam de dorpspastoor aan? Had die invloed op de mentaliteit van de bevolking?

Ten slotte zal ook onderzoek worden gedaan naar de oorlogsimpact op het ontspanningsleven, dat volgens R. Gobyn op volle toeren draaide. De cinemazalen, theaters, cabarets, velodrooms en hondenkoersen draaiden als nooit tevoren. Er zou zijn gedanst en geswongen tot in het kleinste dorp en de volkslectuur haalde nooit geziene recordoplagen. R. Gobyn sprak over een waar 'escapisme', een vlucht uit de alledaagse moeilijkheden die het leven tijdens de Tweede Wereldoorlog bood¹⁰.

In hoeverre betekende de Tweede Wereldoorlog een breuk in het ontspanningsleven zoals dat tot dan toe werd beleefd? Konden de sport- en culturele verenigingen in De Klinge hun vooroorlogse activiteiten verder zetten? Moesten zij rekening houden met beperkingen, opgelegd door de bezetter?

⁹ DANTOING A., *Het religieuze leven tijdens de bezetting, 1940-1945. Het dagelijks leven in België*, Brussel, 1984, p. 170.

¹⁰ GOBYN R., *Het dagelijks leven tijdens de tweede wereldoorlog: een vreemd mengsel van individualisme en solidariteit, 1940-1945. Het dagelijkse leven in België*, Brussel, 1984, p. 17-18.

2. Bronnen

2.1. De zoektocht naar bronnenmateriaal¹¹

Voor een lokale studie is uiteraard het gemeentearchief van groot belang. Het archief van de vroeger zelfstandige gemeente De Klinge wordt nu bewaard in het gemeentearchief van Sint-Gillis-Waas. Archivaris Kenneth Colleman, zelf nog niet zo lang geleden afgestudeerd aan de universiteit Gent, heeft me erg goed geholpen bij het vinden van geschikt bronnenmateriaal voor mijn thesis. In dit archief waren de verslagen van de gemeenteraadszittingen en deze van het schepencollege het belangrijkste. De overige relevante bescheiden uit het archief zijn opgenomen in de bronnenlijst (punt 1.2.2.). Veel van de oorlogsdocumenten voor de gemeente De Klinge zijn echter verloren gegaan. Vooral het verdwijnen van de briefwisseling uit de oorlogsperiode was erg jammer. Toch was mijn opzoekwerk de moeite waard.

Ook het provinciale archief te Gent bewaarde een aantal relevante documenten. De dossiers uit de oorlogsperiode bevatten meestal briefwisseling tussen de verschillende gemeenten en de provincie. De inventaris vermeldde telkens het onderwerp van die correspondentie (bijvoorbeeld tijdelijk personeel) en de betrokken gemeenten, wat het opzoekwerk aanzienlijk vergemakkelijkte. Vooral de processen-verbaal van de gemeenteraadsverkiezingen en de dossiers epuratie waren voor mijn onderzoek belangrijk.

Het rijksarchief te Beveren-Waas bewaart voor De Klinge voornamelijk documenten uit de vooroorlogse periode. Toch trof ik in deze instelling het archief van de ‘Winterhulp’-afdeling in De Klinge. Hoewel de stukken nog niet geïnventariseerd werden, was het inkijken, door de beperkte hoeveelheid, doenbaar.

Aan het algemeen rijksarchief in Brussel bracht ik in de eerste plaats een bezoek om het genadeverzoek van Jan Seghers (tijdens de oorlog schepen in De Klinge) in te kunnen kijken. Na raadpleging van de voor handen zijnde inventaris, trof ik er echter ook de handel- en nijverheidstelling in De Klinge uit 1930 aan.

Het zoeken naar informatie omtrent de smokkel bracht mij in het ‘Archief en Museum van Douane en Accijnzen’ in Antwerpen. Deze instelling bewaart ongetwijfeld nog een schat aan informatie aangaande het smokkelthema, maar jammer genoeg werd het archief nog niet geïnventariseerd. Dankzij de inspanningen van archivaris Francis Huijbrechts, per (gelukkig) toeval ook kenner van alles wat met de Tweede Wereldoorlog te maken heeft, kon ik echter de hand leggen op drie

¹¹ De publicatie Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw (redactie: Jan Art en Eric Vanhoute), met daarin het hoofdstuk van R. Van Doorslaer en A. Vrints over de twee wereldoorlogen, vormde mijn voornaamste leidraad in de zoektocht naar bronnenmateriaal.

smokkeldossiers uit De Klinge omstreeks de periode van de oorlog. Daarnaast waren een aantal door de instelling gepubliceerde werken voor mijn scriptie interessant¹².

Een scriptie met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog zou niet compleet zijn zonder een bezoek aan het 'Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij' (SOMA) in Brussel. Hier kon ik enkele exemplaren inkijken van de tijdschriften 'Deltakamp' en 'Jong Dietschland'¹³. De voornaamste reden voor mijn bezoek aan het SOMA was echter de afspraak die ik had met professor Dirk Luyten, die me de nodige informatie kon verschaffen in verband met een zaak van economische collaboratie in De Klinge.

Diezelfde zaak bracht mij ook in de laatste archiefbewaarplaats die ik tijdens mijn licentiaatonderzoek aandeed: het justitiepaleis te Brussel ter raadpleging van het daar bewaarde archief van het Auditoraat-generaal.

Het feit dat de Tweede Wereldoorlog nog niet zo heel lang geleden is, heeft consequenties voor de openbaarheid en raadpleegbaarheid van de archiefbestanden uit deze periode. Archieven die ouder zijn dan 100 jaar zijn (in principe) altijd openbaar, wat dus niet geldt voor de bestanden uit de oorlogsperiode. Veel 'gevoelige' dossiers zijn dan ook niet toegankelijk zonder voorafgaande toestemming van een bevoegde instantie. Zo had ik zowel voor de opzoekingen in het gemeentearchief, als voor deze in het provinciale archief de toestemming nodig van de griffie van de rechtbank van eerste aanleg. Het verkrijgen van die toelating zorgde echter niet voor al te grote problemen. Voor opzoeking in het archief van het Auditoraat-generaal lag dat wel anders. De toestemming daarvoor moest worden verkregen van het College van Procureurs-Generaal en liet enkele weken op zich wachten, waardoor het bijna te laat was om deze bescheiden nog op tijd te kunnen raadplegen.

Naast de officiële archiefinstellingen bewaarden ook een aantal privé-personen waardevolle documenten. Zo waren er bijvoorbeeld de interviews met 'smokkelaars' afgenomen door E. De Keyzer, foto's en documenten uit de privé-verzameling van Julien Bal en een paar unieke foto's (genomen aan het eind van de oorlog) die W. Maes nog in zijn bezit had. Al deze documenten droegen bij tot een beter begrip van het oorlogsgebeuren en werden op de gepaste plaats in dit werk opgenomen.

Dat de Tweede Wereldoorlog nog niet zo heel lang geleden is, heeft, naast het eerder vermelde nadeel van de toegankelijkheid van archieven, echter ook een belangrijk voordeel: er zijn nog 'getuigen', personen die de oorlog daadwerkelijk hebben meegemaakt. Deze 'bronnen van informatie' mogen niet onaangeroerd blijven. Zeker voor zaken die weinig 'sporen' nalaten (bijvoorbeeld smokkel) zijn mondelijke bronnen onmisbaar. In het kader van mijn onderzoek nam ik acht interviews af. De namen van de personen met wie ik een gesprek had, zijn opgenomen in de bronnenlijst (punt 1.2.2.). Hoewel

¹² BODEN W., BUYST M., CABUS A. E.A., Smokkel (1988) en CABUS A., Smokkel voor, tijdens en na Wereldoorlog II (2002).

¹³ Waarom dat belangrijk was, wordt later in het werk duidelijk.

de mondelinge geschiedenis lange tijd is belaagd vanuit andere, klassiekere onderzoekstradities, bestaat er nu een vrij grote ‘openheid’ ten aanzien van dit soort historiografie. Tenminste onder die voorwaarde dat de historische kritiek ook bij de interpretatie van mondelinge bronnen niet achterwege wordt gelaten¹⁴. In de interviews die ik afnam heb ik dan ook getracht de regels van de historische kritiek zoveel mogelijk te respecteren; dit door het in de mate van het mogelijke vergelijken van verschillende getuigenissen over eenzelfde gebeuren, het vergelijken met algemene informatie omtrent een bepaald onderwerp of het contrasteren van een getuigenis met archiefmateriaal. Op die manier denk ik dat de interviews zeker een meerwaarde zijn geweest voor mijn scriptie.

2.2. Bronnenlijst

2.2.1. Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas

- Dossier 143.3. Douanen en Accijnzen 1935-1972
- Dossier 205.1. Algemene briefwisseling: registers 1915-1961
- Dossier 473.23. Abnormale oorlogsuitgaven 1946-1957
- Dossier 541.2. Militielichtingen
- Dossier 542. Duitse opeisingen (register 1940-1944)
- Dossier 546.16. Territoriale luchtafweer
- Dossier 546.2. Burgerlijke bescherming
- Dossier 547.4. Begroving oorlogsslachtoffers
- Dossier 547.43. Militaire begraafplaatsen
- Dossier 547.51. Oorlogspensioenen
- Dossier 547.52. Oorlogsschade
- Dossier 586.3. Bijzondere wachters (1941-1966)
- Dossier 587.07. Burgertrouw (1945-1961)
- Dossier 624.81. Nationaal Hulpkomiteit
- Dossier 642.3. Vaderlandse plechtigheden
- Gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één)
- Gemeenteraadsverslagen 1943-1956 (boek twee)
- Register van beraadslagingen van het schepencollege 1937-1949
- Burgerlijke Stand; Register van Geboorten 1925-1960
- Burgerlijke Stand; Register van Overlijdens 1925-1960
- Burgerlijke Stand; Register van Huwelijken en Echtscheidingen 1925-1960

¹⁴ DE WEVER B., FRANÇOIS P., Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk. Object, methode, toepassing, Schaarbeek, 2003, p. 7.

- Begrotingen De Klinge 1910-1970

2.2.2. Provinciaal archief Gent

- Dossier 2/8533/5: Gemeenteraadsverkiezingen 1921
- Dossier 2/8954/2: Gemeenteraadsverkiezingen 1926
- Dossier 2/9136/8: Gemeenteraadsverkiezingen 1932
- Dossier 2/9334/5: Gemeenteraadsverkiezingen 1938
- Dossier 2/9689/13: Gemeenteraadsverkiezingen 1946
- Dossier 2/10.107/5: Gemeenteraadsverkiezingen 1952
- Dossier 2/10.612/8: Gemeenteraadsverkiezingen 1958
- Dossier 2/1076/3: Gemeenteraadsverkiezingen 1964

- Dossier 2/10.044/8: Epuratie K. De Schepper
- Dossier 2/10.044/9: Epuratie J.D.W.
- Dossier 2/10.044/10: Epuratie J. Seghers
- Dossier 2/10.044/11: Epuratie K.L. Maes

- Dossier 2/9051/1: Inlichtingen. Vraag naar de lijst van de gemeentebedienden die tuchtstraffen hebben ondergaan gedurende de Eerste Wereldoorlog wegens gebrek aan burgertrouw
- Dossier 2/9537/2: Samenstelling gemeenteraad/ Verkiezing 16 oktober 1938/ Omzendbrief 6 november 1944 – vervanging raadsleden en schepenen na 1 september 1944/ Arrondissement Sint-Niklaas
- Dossier 2/9561/1: Burgemeesters en schepenen/ Benoemingen en ontslag/ Gemeenten A-D (1941-1942)
- Dossier 2/9577/2: Vervanging schepenen volgens de verordening van 7 maart 1941 i.v.m. de ouderdomsgrens/ Arrondissement Sint-Niklaas (1941-1943)
- Dossier 2/9608/1: Burgemeesters en schepenen/ Benoemingen en ontslag/ Gemeenten A-E (1940-1941)
- Dossier 2/9701/2: Burgemeesters-benoemingen/ Arrondissement Sint-Niklaas (1947-1951)
- Dossier 2/9723/6: Gemeentepersoneel/ Samenstelling schepencollege/ Arrondissement Sint-Niklaas/ November 1944
- Dossier 2/9871/3: Lijsten met verkapte VNV'ers – REX-leden/ Omzendbrief 30 april 1945 + antwoord gemeenten in arrondissement Sint-Niklaas

- Dossier 2/9958/6: Postverlating
- Dossier 2/9967/7: Postverlating
- Dossier 2/10.022/9: Omzendbrief 13 februari 1945 + antwoord tuchtmaatregelen genomen in bezettingstijd
- Dossier 2/10.204/1: Schorsing gemeentepersoneel
- Dossier 2/10.204/2: Onvaderlandse groeperingen 1944
- Dossier 2/103.72/1: Zuivering gemeentepersoneel 1945-1946 / Arrondissement Sint-Niklaas (zaak ARMAT)
- Dossier 2/10.266/6: oorlogsmisdrijven
- Dossier 2/9484/2: Tijdelijk gemeentepersoneel/ Arrondissement Sint-Niklaas/ Gemeenten D-Ek (1940-1946)
- Dossier 2/9554/2: Politie in de gemeenten Aaigem-Kwaremont (1941)
- Dossier 2/9850/13: Politie/ Arrondissement Sint-Niklaas (1941)
- Dossier 2/9852/1: Bewapening politie/ Arrondissement Sint-Niklaas (1940-1945)
- Dossier 2/9855/7: Getalsterkte plattelandspolitie (1942)
- Dossier 2/10.188/2: Veldwachters
- Dossier 2/10.226/1: Tijdelijke hulppolitie 1944
- Dossier 2/10.226/4: Bewapening en kledij plattelandspolitie
- Dossier 2/10.240/5: Tijdelijke politie 1943/ Antwoord van de gemeenten op rondzendbrief
- Dossier 164/ 12.958: Archief arrondissement Sint-Niklaas/ Politiedienst De Klinge
- Dossier 2/9862/1: Ontruiming Wase polders door overstroming
- Dossier 2/9864/2: Evacuatie Waasland en Meetjesland 1944
- Dossier 2/9352/4: Brief Jozef Herdewel De Klinge tot inrichten dansgelegenheid
- Dossier 2/9856/6: Dansverbod
- Dossier 2/10.222/31: Verbod voor min zestienjarigen/ Cinema De Klinge

2.2.3. Rijksarchief Beveren

- Archief 'Winterhulp'-De Klinge / Niet geïnventariseerd

2.2.4. Algemeen rijksarchief Brussel

- T 217/ Nr. 18/ Verkiezingszaken (1834-1967)/ Algemene dossiers 1920-1940

- T 300/ Nr. 1206/ Handel- en nijverheidstelling 1930 – gemeente De Klinge
- T 552/ Nr. 665/ 85.564/ Genadeverzoek Jan Seghers

2.2.5. Archief en Museum van Douane en Accijnzen

- Lijst met namen van douaniers in het kantoor De Klinge Statie. In: Organigram Gewestelijke Directie Gent 1930-1950, Folio's 944-947-948-949-950-950bis.
- Dossier 1847 – karton 118, Administratie Douanen en Accijnzen, Dienst Geschillen 1937: PV en veroordeling van smokkelaars.
- Dossier 1914 – karton 118, Administratie Douanen en Accijnzen, Dienst Geschillen 1938: PV en veroordeling van smokkelaars.
- Dossier 2528 – karton 184, Administratie Douanen en Accijnzen, Dienst Geschillen, 1948: PV en veroordeling van smokkelaars.
- BODEN W., BUYST M., CABUS A. E.A., Smokkel, Antwerpen, Archief en Museum van Douane en Accijnzen, 1988, 70 pp.
- CABUS A., Smokkel voor, tijdens en na Wereldoorlog II, Antwerpen, Archief en Museum van Douane en Accijnzen, 2002, 135 pp.

2.2.6. SOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij)

- Documentatie Dirk Luyten: Fichebak met namen van personen die veroordeeld werden voor economische collaboratie
- BC R 227/ Delta Kamp. Maandblad voor de Vlaams Nationale Jeugd
 - 1936 Nr.1 / Nr. 7
 - 1937 Nr. 1/ Nr. 12
 - 1938 Nr. 1/ Nr. 4-5
 - 1941 Nr. 1-2
- BC R 644/ Jong Dietschland. Kampblad voor de Dietsch Nationale Jeugd
 - 1938 Dankmaand/Kerstnummer
 - 1939 Januari-Februari / Maart / Mei / Juli / Augustus

2.2.7. Archief Auditoraat-generaal

- Dossier gebroeders De Smet / A.G. G/2-r-20-450.
 - Map met 'stukken bij bundel gevoegd na uitspraak van het arrest'
 - Map met 'stukken der rechtszitting' (eerste aanleg)

- Map met 'stukken der rechtszitting' (beroep)
- Map met 'vormstukken'
- Map met 'stukken van onderzoek'

2.2.8. *Privé-archief*

- Privé-documenten E. De Keyzer:
 - Briefwisseling met SOMA i.v.m. 'smokkel tijdens de Tweede Wereldoorlog'
 - Interviews met Florent De Maayer, Edmond Struylaert en en Jozef Van Remoortere
 - Privé-documenten Julien Bal
 - Document toekenning statuut 'gewapend verzetsstrijder' aan Aloïs Bal
 - Familiefoto's
 - Programmaboekje 100e Verjaring der Kerk gemeente De Klinge
 - Privé-documenten W. Maes
 - Foto's vredesstoet 1945 – wegtrekken Duits en intrede Pools leger
 - Folder 'Le Blockhaus d'Eperlecques'

2.2.9. *Gepubliceerde bronnen*

- Annuaire statistique de la Belgique
- DE SMET (R.E.), EVALENKO (R.), FRAEYS (W.), Atlas des élections belges, Brussel, Institut de sociologie Solvay, 1958.

2.2.10. *Mondelinge bronnen*

Interviews met:

- Bal Julien – 5 november 2006
- Bal Maria – 8 november 2006
- Bracke Isidoor – 8 november 2006
- De Witte Maria – 11 november 2006
- Maes Albert – 4 november 2006
- Maes Wilfried – 21 april 2006
- Struylaert Suzanna – 13 november 2006
- Van Eetvelt Karel – 11 november 2006

Gesprek met:

- Van Goethem Albert
- Van Goethem Christine, dochter van Omer Van Goethem

3. Literatuur

3.1. Literatuur omtrent bronnen en methode

- ART (J.), VANHAUTE (E.) (RED.), Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw, Gent, Mens & Cultuur, 2003, 415 pp.
- DENECKERE (G.), FRANÇOIS (L.), ART (J.), VAN EENOO (R.), Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?, Gent, Stichting Mens & Cultuur, 1993, 323 pp.
- DE WEVER (B.), FRANÇOIS (P.), Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk. Object, methode, toepassing, Schaarbeek, Vlaams Centrum voor Volkscultuur, 2003, 72 pp.
- MARTIN (D.), Archiefbronnen voor de geschiedenis van oorlog en bezetting in België. Een beknopte gids, Brussel, SOMA, 1996, 45 pp.
- VAN DEN EECKHOUT (P.), VANTHEMSCHE (G.), VELLE (K.), Bronnen voor de studie van het hedendaagse België 19de-20ste eeuw, Brussel, VUBPress, 2003, 1439 pp.

3.2. Literatuur omtrent casus (De Klinge) en context (de Tweede Wereldoorlog)

3.2.1. Bibliografieën

- DE WAELE (M.), GAUS (H.), UYTTERHAEGEN (F.), Beknopte bibliografie van de politieke en sociaal-economische evolutie van België 1918-1985, Gent, Universiteit Gent: Seminarie voor politieke wetenschappen, 1983, 228 pp.
- FRANÇOIS (L.), De vele gezichten van de nieuwste geschiedenis, Gent, Academia Press, 1992, 543 pp.
- FRANÇOIS (L.), Een eeuw Gentse historische school. Bibliografie van de licentiaats- en doctoraatsverhandelingen voorgelegd aan de sectie Geschiedenis van de Universiteit Gent 1891-1992, Gent, OSGG, 1993, 191 pp.
- MEYERS (W.C.M.), België in de Tweede Wereldoorlog. Bibliografie (1970-1980), Brussel, SOMA, 1983, 241 pp.
- MEYERS (W.C.M.), België in de Tweede Wereldoorlog. Een poging tot kritische selectie van de voornaamste werken gepubliceerd sinds 1970, Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 1990, 2, p. 280-294.

3.2.2. Literatuurlijst

3.2.2.1. Uitgegeven werken

- ANSELIN (M.), BUYST (A.), MATON (J.), VLERICK (A.J.), Economisch structuurbeeld van Oost-Vlaanderen, Gent, SERUG, 1959, 384 pp.
- ANSELIN (M.), MATON (J.G.), VANHOVE (N.), Het land van Waas. Zijn economische structuur en ontwikkelingsmogelijkheden, Gent, SERUG, 1961, 309 pp.
- BALTHAZAR (H.), BEKE (P.), CLERSY (E.), COOLEN (B.), STRUYCKMAN (L.), 1940-1945. Het dagelijks leven in België, Brussel, ASLK, 1984, 310 pp.
- BLOK (D.P.), PREVENIER (W.), ROORDA (D.J.), Algemene geschiedenis der Nederlanden, deel 15, Haarlem, Fibula- van Dishoeck, 1981.
- BODEN (W.), BUYST (M.), CABUS (A.), e.a., Smokkel, Antwerpen, Archief en Museum van Douane en Accijnzen, 1988, 70 pp.
- BRAND (P.J.), De geschiedenis van Hulst, Hulst, Stadsbestuur, 1972, 496 pp.
- CABUS (A.), Smokkel voor, tijdens en na Wereldoorlog II, Antwerpen, Archief en Museum van Douane en Accijnzen, 2002, 135 pp.
- DE BOCK (W.), De mooiste jaren van een generatie. De nieuwe orde in België voor, tijdens en na W.O.II, Berchem, EPO, 224 pp.
- DE COCK (B.), Welig en Woelig Waasland, kroniek 1930-1976, Zele, D.A.P. Reinaert, 1976.
- DE COSTER (G.), FLAMEE (A.), Duitse organisaties en instellingen in België (1933-44), Brussel, SOMA, 1993, 65 pp.
- DE JONGHE (A.), Hitler en het politieke lot van België (1940-1944). De vestiging van een Zivilverwaltung in België en Noord-Frankrijk, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1972, 488 pp.
- DE KEYZER (E.), De Klinge, tussen grens en polderland... 1945 tot 1995, De Klinge, De Klomp (heemkundige kring van De Klinge), 1996, 124 pp.
- DE KLOMP, De Klinge, een smalle strook zand, De Klinge, De Klomp (heemkundige kring van De Klinge), 1981, 79 pp.
- DE LAUNAY (J.), OFFERGELD (J.), Belgen en bezetters. Het dagelijks leven tijdens de bezetting 1940-1945, Antwerpen, Soethoudt, 1983, 269 pp.
- De oorlog doorheen universitair onderzoek- en onderwijs. La guerre dans l'enseignement et la recherche universitaire, Brussel, SOMA, 1990, 86 pp.
- De verplichte tewerkstelling in Duitsland 1942-1945. Le travail obligatoire en Allemagne. Acta van het symposium gehouden te Brussel op 6 en 7 oktober 1992.

Actes du symposium tenu à Bruxelles les 6 et 7 octobre 1992, Brussel, SOMA, 1993, 266 pp.

- DE VOS (L.), De Tweede Wereldoorlog, Leuven, Davidsfonds, 2004, 408 pp.
- DE WEVER (B.), Greep naar de macht: Vlaams-nationalisme en nieuwe orde: het VNV 1933-1945, Tielt, Lannoo, 1994, 701 pp.
- DE WEVER (B.), Oostfronters. Vlamingen in het Vlaams Legioen en de Waffen SS, Tielt, Lannoo, 1984, 180 pp.
- FRANÇOIS (L.), VAN EENOO (R.), Geschiedenis van de Nieuwste Tijden, 2, Gent, Academia Press, 2001.
- GAUS (H.), Menselijk gedrag tijdens langdurige economische recessies. Een schets, Malle, De Sikkkel, 1981, 108 pp.
- GERARD-LIBOIS (J.), GOTOVITCH (J.), L'an 40. La Belgique occupée, Brussel, CRISP, 1971, 517 pp.
- GILLINGHAM (J.), Geld maken in oorlogstijd. Economische collaboratie 1940-1945, Leuven, Kritak, 1979, 216 pp.
- HASQUIN (H.), Gemeenten van België, geschiedkundig, administratief-geografisch woordenboek, deel 2, Vlaanderen-Brussel, Brussel, La Renaissance du Livre, 1980-1981.
- HENAU (A.), VAN DEN WIJNGAERT (M.), België op de bon: rantsoenering en voedselvoorziening onder Duitse bezetting 1940-1944, Leuven, ACCO, 1986, 264 pp.
- HUYSE (L.), DHONDT (S.), Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952, Leuven, Kritak, 312 pp.
- JACQUEMYNS (H.), Een bezet land, België in de Tweede Wereldoorlog 2, Kapellen, Pelckmans, 1982, 112 pp.
- LUYTEN (D.), Burgers boven elke verdenking? Vervolging van economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog, Brussel, VUBPress, 1996, 270 pp.
- MEYERS (W.C.M.), Hoe België W.O.II overleefde, Brussel, Reinaert, 1975, 335 pp.
- OMBLETS (J.), De kleine Belg in de grote oorlog, Antwerpen, Helios, 1985, 128 pp.
- SEBERECHTS (F.), Hier gaat alles zijnen gewonen gang. De verplichte tewerkstelling in Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog, Leuven, Davidsfonds, 2005, 191 pp.
- SEBERECHTS (F.), Ieder zijn zwarte: verzet, collaboratie en repressie, Leuven, Davidsfonds, 1994, 221 pp.
- SELLESLAGH (F.), De tewerkstelling van de Belgische arbeidskrachten tijdens de bezetting, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1972, 118 pp.

- STRUYE (P.), JACQUEMYNS (G.), La Belgique sous l'occupation Allemande 1940-1944, Brussel, Editions Complexe, 2002, 439 pp.
- VAN DEN BOSSE (P.G.), De maand der bevrijding. September 1944. Documentatie over de gebeurtenissen in Oost- Zeeuws-Vlaanderen, Axel, 1975.
- VAN DEN WIJNGAERT (M.) E.A., Schoollopen in oorlogstijd. Het dagelijks leven van middelbare scholieren tijdens de Duitse bezetting (1940-1944), Brussel, UFSAL, 1988, 63 pp.
- VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), LUYTEN (D.), NEFORS (P.), VANDEWEYER (L.), BEYEN (M.), België tijdens de Tweede Wereldoorlog, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, 317 pp.
- VAN DE VIJVER (H.), Het cultureel leven tijdens de bezetting, België in de Tweede Wereldoorlog 8, Kapellen, DNB/Pelckmans, 1990, 103 pp.
- VAN GEET (W.), De rijkswacht tijdens de bezetting, 1940-1944, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1985, 238 pp.
- VANHEMELRYCK (F.), JANSSENS (G.), PEETERS (J.P.), VAN DEN WIJNGAERT (M.), Mensen in oorlogstijd, Brussel, UFSAL, 1988, 189 pp.
- VAN SAMANG (F.), België bezet. De bezetting in kleur. Het dagelijks leven in België tijdens de Tweede Wereldoorlog door de ogen van een Duits fotograaf, Tielt, Lannoo, 2004, 158 pp.
- VERHOEYEN (E.), België bezet 1940-1944: een synthese, Brussel, BRTN, 1993, 456 pp.
- VINCKX (J.), Vlaanderen in uniform 1940-1945, Antwerpen, Etnika, 1980, 331 pp.
- WILSSENS (M.A.), Bij leven en welzijn. Een eeuw dagelijks leven in België, Tielt, Lannoo, 1999, 168 pp.
- WITTE (E.), CRAYBECKX (J.), MEYNEN (A.), Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1997, 478 pp.
- WOUTERS (N.), Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België, Tielt, Lannoo, 2004, 750 pp.

3.2.2.2. Onuitgegeven werken

- CAUWELS (J.), De naoorlogse smokkel aan de Belgisch-Nederlandse grens in de regio van het Meetjesland 1945-1970, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2000, 125 pp.
- COLLEMAN (K.), Clinge / De Klinge. Dorp(en) aan de grens (1815-1919), Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2004, 152 pp.

- DUFLOU (R.), Vlamertinge tijdens de Tweede Wereldoorlog, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1977, 271 pp.
- DUPORTAIL (P.), Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee. Prosopografische analyse van het verzet. Studie van het dagelijks leven. Waardenonderzoek, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1995, 273 pp.
- MAES (A.), Te goeder Trouw!, De Klinge, 2007.
- PELICAAN (F.), Dilbeek tijdens de Tweede Wereldoorlog, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2006, 280 pp.
- VAN DONGEN (H.), Winterhulp 1940-1944. Aspecten van de voedselvoorziening en hulpverlening in de bezettingstijd, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1983.
- VAN WAESBERGHE (S.), Smokkel in het land van Waas tijdens de Eerste Wereldoorlog, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2001, 135 pp.
- VERBESSELT (F.), Londerzeel, een plattelandsgemeente tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een prosopografische analyse, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2005, 267 pp.
- VERSTRAETEN (P.), Omgaan met oorlog. Onderzoek naar de verwerking van het oorlogsverleden in de Oost-Vlaamse gemeente Stekene, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2000, 221 pp.
- WOUTERS (N.), Essen en Wouw. Hetzelfde en toch verschillend. Een comparatieve prosopografie van verzet en collaboratie tijdens WO II in België en Nederland, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1997, 263 pp.

3.2.3. Artikels

- Continuïteit of discontinuïteit in de geschiedenis: België in de Tweede Wereldoorlog, Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 1987, 102, p. 610-623.
- DE BRANT (G.), De Poolse eerste pantservedivisie en de bevrijding van Stekene op 14 september 1944, D'Euzie, 1994, 13, p. 3-18.
- DE BRANT (G.), De smokkel door de eeuwen heen, D'Euzie, 1997, 16, p. 18-71.
- DIDDEN (K.), De houthakkers van de Orne, Wetenschappelijke Tijdingen, 1997, 56, 4, p. 195-219.
- MAES (W.), 'De Klinge: van abdijbezit en missiestatie tot parochie', Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 1998, CI, 1, p. 205-231.
- MAES (W.), 'De Vlaams-nationalisten in De Klinge tussen 1918 – 1940', Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 1995, XCVIII, p. 393-414.

- VAN CAMPENHOUT (N.), 'Een ommetje via De Klinge', Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 1991, XCIV, 1, p. 261-264.
- VAN DEN WIJNGAERT (M.), De politiek van het minste kwaad. Het bestuur van de secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting 1940-1944, Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 1990, 105, 2, p. 265-279.
- WOUTERS (N.), De Vlaams-nationalisten in de Oost-Vlaamse provincieraad 1929-1940, Wetenschappelijke Tijdingen, 2002, 61, 1, p. 3-30.

4. Structuur

Ik heb ervoor gekozen om mijn thesis onder te verdelen in drie grote hoofdstukken: respectievelijk politiek, socio-economisch en cultureel De Klinge voor, tijdens (en in het geval van de politiek na) Wereldoorlog Twee, naar analogie met de drie grote niveau's uit de vraagstelling. Voor de aanvang van het eerste grote 'blok' volgen eerstens nog twee 'inleidende' hoofdstukken. Aan het eind bevindt zich een 'afsluitend' hoofdstuk.

Het eerste hoofdstuk is gewijd aan de voorstelling van de gemeente De Klinge. Achtereenvolgens komen ligging en geografie, een geschiedkundige introductie en demografie aan bod. In het laatste stuk van dit hoofdstuk wordt de economische toestand van De Klinge aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog geschetst.

Een tweede hoofdstuk behandelt de gebeurtenissen bij het uitbreken van de oorlog. Hierbij zal zowel worden ingegaan op de bredere internationale en nationale context, als op de specifieke situatie in De Klinge.

Het derde hoofdstuk staat volledig in het teken van de politiek. Eerstens zal een overzicht worden gegeven van de politieke voorgeschiedenis (1920-1940), daarna volgt een analyse van politiek De Klinge tijdens Wereldoorlog Twee en ten slotte wordt ook de naoorlogse politieke geschiedenis kort belicht. De bedoeling van dit stuk is tot antwoorden te komen op de politieke vragen uit de vraagstelling.

De economische aspecten van Wereldoorlog Twee in De Klinge komen aan bod in het vierde hoofdstuk. Hier zal worden stilgestaan bij de voedselvoorziening (met alles wat daarbij hoort, als de zwarte markt, de smokkel en 'winterhulp'), de algemene schaarste, het probleem van het al dan niet produceren in bezettingstijd (economische collaboratie) en de (vrijwillige en verplichte) tewerkstelling in Duitsland. Daarnaast zal in dit vierde hoofdstuk nog worden stilgestaan bij de invloed van de Tweede Wereldoorlog op het demografische vlak. De socio-economische vraagstelling zal in hoofdstuk vier dus uitvoerig worden behandeld.

Een vijfde hoofdstuk behelst het kerkelijke leven in De Klinge tijdens de oorlog, evenals de ontspanningsmogelijkheden, grosso modo dus de onderwerpen uit de vraagstelling op het 'culturele' niveau.

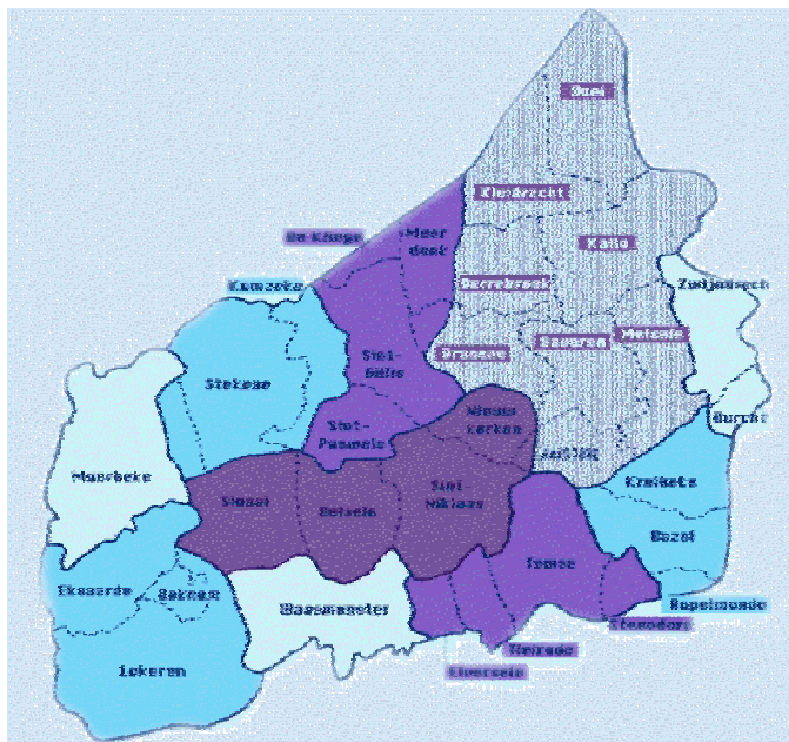
Een zesde en laatste hoofdstuk ten slotte handelt over de bevrijding. Er zal worden stilgestaan bij het Duitse plan tot 'onder water zetting van de Wase polders' in de laatste oorlogsmaanden en er volgt een beschrijving van de eigenlijke 'bevrijding' door de geallieerde legertroepen, in casu het Poolse leger.

Hoofdstuk 1: De Klinge, een introductie

1.1. Ligging en geografie

De Klinge is gelegen in de provincie Oost-Vlaanderen, meer bepaald in de Noordoostelijke hoek daarvan; in het Waasland (grondgebied van het arrondissement Sint-Niklaas). De kaart hieronder (figuur 1¹⁵) toont de precieze ligging van de vroeger zelfstandige gemeente De Klinge in het Land van Waas. In het noorden wordt het gebied begrensd door de staatkundige grens met Nederland (met het Hollandse Clinge aan de andere zijde), in het oosten treft men de gemeente Meerdonk en in het zuiden en westen is dat de gemeente Sint-Gillis-Waas. De afstand tot Sint-Niklaas bedraagt ca. twaalf kilometer, tot Gent ongeveer 40 kilometer.

Tussen 1794 en 1977 was De Klinge een zelfstandige gemeente. In 1977 werd het gebied deelgemeente van Sint-Gillis-Waas (evenals de gemeenten Meerdonk en Sint-Pauwels), in gevolge de fusie der gemeenten.

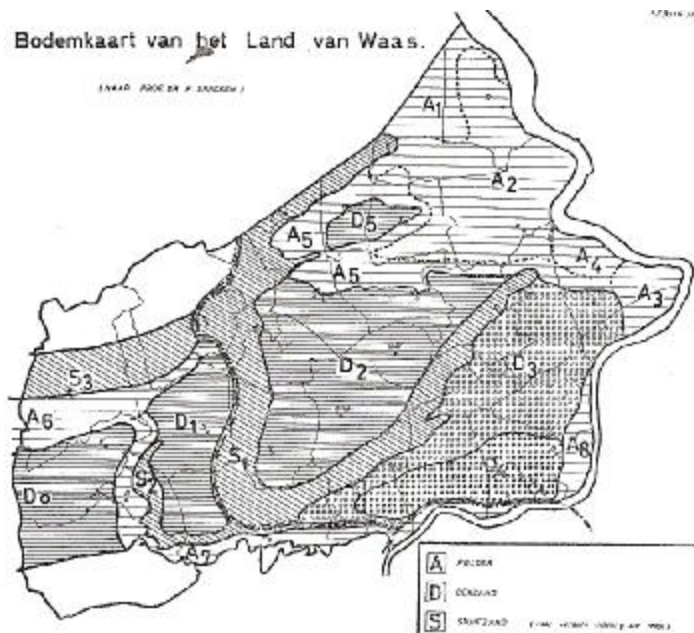

Figuur 1

Het Waasland behoort bodemkundig deels tot de Vlaamse zandstreek, deels tot de polders. In een economische studie van het Land van Waas, uitgevoerd in 1961, wordt De Klinge geografisch bij de zandstreek gerekend, bij de zogenaamde stuifzandgebieden, omschreven als *'droge, magere zandgronden, soms vereffend, (...), meestal humusarm, behalve in de onmiddellijke omgeving van van*

¹⁵ <http://www.waasland.net/linkpagina.htm>.

oudsher bewoonde kernen'¹⁶. Dat beeld komt ook naar voor uit een studie van de lokale heemkundige kring, die niet toevallig 'De Klinge, een smalle strook zand...' als titel kreeg. Volgens deze publicatie kan het gebied naar de ondergrond worden onderverdeeld in drie delen: (1) duinen in het westen van de gemeente en arme zandgrond in het centrum (veruit grootste gedeelte van het Klingse gebied) (2) de Rode Moerpolder (gevormd door afzetting van sediment tijdens de ijstijden in de delta's van de Schelde) en (3) de vruchtbare polders in het oosten (in feite reeds gelegen in de gemeenten Meerdonk en Kieldrecht, maar met een kleine uitloper in het uiterste oosten van De Klinge)¹⁷. Dit wordt overigens mooi geïllustreerd door onderstaande bodemkaart van het Land van Waas (figuur 2¹⁸ /A= polder D= dekzand S= stuifzand). Tot het midden van de negentiende eeuw beschikte De Klinge ook nog over een vrij ruim bosgrondareaal¹⁹, maar vanaf ca. 1850 moesten deze bossen steeds meer wijken voor een verder uitbreidend landbouwgebied.

Figuur 2

1.2. Korte geschiedkundige introductie

Tijdens de Middeleeuwen was ook De Klinge deel van het graafschap Vlaanderen, meer bepaald van de kasselrij van het Land van Waas²⁰. Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen, zou tijdens haar regeerperiode (van 1205 tot 1244) 33 bunders woestijn, gelegen in de plaats 'Dorpe' aan de Cisterciënzers van Cambron geschonken hebben. 'Dorpe' zou, volgens een kaart van de bezittingen

¹⁶ ANSELIN M., MATON J.G., VANHOVE N., Het Land van Waas. Zijn economische structuur en ontwikkelingsmogelijkheden, Gent, 1961 p. 27.

¹⁷ DE KLOMP, De Klinge, een smalle strook zand, De Klinge, 1981, p. 38.

¹⁸ ANSELIN M., MATON J.G., VANHOVE N., op.cit., p. 24.

¹⁹ HASQUIN H., Gemeenten van België, geschiedkundig, administratief-geografisch woordenboek, deel 2, Vlaanderen-Brussel Brussel, 1980-1981, p. 170.

²⁰ Idem.

van Cambron waarop men een aantal herkenbare toponiemen terugvindt, het latere De Klinge betreffen²¹. In 1269 wordt De Klinge voor het eerst echt genoemd in de familienaam 'del Clinghe'. Het woord zou afkomstig zijn van het Germaanse 'klinga', wat binnenduin betekent. In 1392 spreekt een oorkonde over het 'roongoed' op De Klinge, zonder verdere gegevens. Ondertussen krijgt De Klinge ook regelmatig te maken met overstromingen, deels natuurlijk veroorzaakt (als de 'Allerheiligenvloed' van 1570), maar ook ten gevolge van oorlogsprikelen (de bloei van de aangrenzende Nederlandse gemeente Hulst, de rivaliteit tussen de steden en het steekspel der adellijke families zou De Klinge meermaals in oorlog hebben gebracht)²².

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) lag er in het gebied dat later De Klinge zou worden een Spaans garnizoen soldaten ingekwartierd (dat gebied draagt nu nog de naam 'Spaans Kwartier') en werd er een fortengordel aangelegd. Aan Spaanse zijde betrof het fort De Klinge (nu gekend onder de naam 'fort Bedmar'), Eecken Schans, fort Fuentes en fort St.-Jansteen. Aan de Hollandse zijde de vesting Hulst, fort Moerschans, fort de Raap en fort Zandberg. Op 16 augustus 1596 gaven de Hollanders zich gewonnen in Hulst, maar de Spaanse / Zuid-Nederlandse overwinning bleek niet erg duurzaam. Vlak voor het einde van de Tachtigjarige Oorlog werd Hulst opnieuw Hollands gebied²³. Het was prins Frederik Hendrik die deze Nederlandse vestingstad opnieuw voor het Noorden veroverde en dat allemaal vanuit een militair kampement op het grondgebied van het huidige De Klinge²⁴. Deze verovering van Hulst door de protestantse Noordelijke Nederlanden had ook gevolgen voor De Klinge. De katholieken in St.Jansteen en Hulst voelden zich in 1646-1647 immers bedreigd door het protestantse overwicht en trokken bijgevolg naar onder andere De Klinge om hun geloof te belijden²⁵. Om de dienst te verzorgen voor deze kerkgangers werden in 1661 of 1662 de 'Recolleten' (Franciscanen) naar De Klinge gezonden, wat De Klinge dus in feite tot een 'missiestatie' maakte. Zij bouwden er in 1670 een kerk, met geld van zowel de Klingenaren, als de Hulstenaren. Deze kerk bevond zich op ongeveer dezelfde plaats als de huidige kerk in De Klinge, als onder meer is gebleken in 1993, toen bij het aanleggen van een nieuwe bestrating de funderingen van de Recolletenkerk van 1670 te voorschijn kwamen. De 'Recolleten' of 'Observanten' zetten hun werk in De Klinge voort tot in de Franse tijd²⁶.

In 1701 bracht de Spaanse successieoorlog (1701-1714) Fransen en Spanjaarden (opnieuw in het geval van die laatsten) tegenover de soldaten van de Republiek der Verenigde Provinciën en hun bondgenoten. Centraal in die strijd wederom De Klinge met de schans St. Jan en fort Bedmar. Met

²¹ MAES W., De Klinge: van abijdbesit en missiestatie tot parochie, Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, CI, 1998, 1, p. 210.

²² DE KLOMP, op.cit., p. 7.

²³ Ibidem, p. 24.

²⁴ VAN CAMPENHOUT N., Een ommetje via De Klinge..., Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, XCIV, 1991, 1, p. 262.

²⁵ DE KLOMP, op.cit., p. 25.

²⁶ MAES W., op.cit. (1998), p. 210-216.

wisselende kansen rond de schansen bleef Hulst echter Nederlands gebied²⁷. De Vrede van Utrecht maakte een einde aan de vijandigheden en bepaalde onder meer dat de Zuidelijke Nederlanden voortaan onder Oostenrijks bewind kwamen te staan.

Dat veranderde opnieuw in 1795, wanneer de Fransen na de Revolutie het roer overnamen. Clinge en De Klinge werden samengevoegd tot één gemeente van het kanton Hulst in het departement De Schelde. Er was in De Klinge heel wat verzet tegen de Fransen. Men had het vooral moeilijk met de antiklerikale houding van de nieuwe machtshebbers. Heel wat inwoners van De Klinge namen deel aan anti-Franse opstanden en de Klingenaar Macharius Rheyns (nu nog een straatnaam in De Klinge) zou zelfs een leidinggevende positie hebben waargenomen tijdens deze 'Boerenkrijg'²⁸. Aanvankelijk moesten de eerder vermelde 'Recollecten' onderduiken, maar na het Concordaat van Napoleon met paus Pius VII in 1801 werd De Klinge een gewone parochie, door de laatste 'Recollecten' als gewone pastoors bestuurd²⁹. De slag bij Waterloo (1815) betekende het einde voor het Franse bewind en het Congres van Wenen maakte de Zuidelijke Nederlanden (en dus ook De Klinge) onderdeel van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De beide Clingen werden opnieuw bestuurlijk gesplitst, maar parochiaal bleven ze samen. Het Vlaamse De Klinge bleek moeilijk leefbaar te zijn (voornamelijk door haar kleine grondgebied) en een aantal keer was sprake van een mogelijke fusie met de gemeente Sint-Gillis-Waas (in 1820 en 1829). Daartegen werd echter fel geprotesteerd door de gemeenteraad van De Klinge. Uit bronnen is gebleken dat men meer voelde voor een samengaan met het Nederlandse Clinge, zoals in de Franse tijd en waarmee men nog steeds één parochie vormde³⁰.

In 1830 volgde de Belgische onafhankelijkheid. De Klinge kwam (opnieuw) aan een staatsgrens te liggen. De gebeurtenissen in 1830 veroorzaakten volgens een onderzoek van Kenneth Coleman weinig deining in De Klinge³¹. De zogenaamde tiendaagse veldtocht (van twee tot twaalf augustus 1831) bracht hierin echter verandering. De poging van Willem I om de Belgische opstand gewapenderhand neer te slaan bracht de Nederlandse troepen op zes augustus ook in De Klinge. Ze hakten de vrijheidsboom om, waarna ze er de Belgische driekleur afhaalden en deze meenamen. Verder richtten de soldaten geen materiële schade aan³². Bang voor een oorlog met Frankrijk (die de verdediging van België immers op zich nam) ondertekende Willem al op twaalf augustus een wapenstilstand, zodat de Nederlandse troepen zich ook in De Klinge vrij snel achter de grens terugtrokken. Midden augustus werden Belgische troepen in De Klinge geleverd, allicht teneinde een nieuwe Nederlandse inval te vermijden³³. Tot het definitieve vredesverdrag in 1839 bleef de relatie tussen Nederland en België erg gespannen en dat had ook gevolgen voor de aan de grens gelegen

²⁷ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 24.

²⁸ *Ibidem*, p. 25.

²⁹ MAES W., *op.cit.* (1998), p. 220.

³⁰ COLLEMAN K., *Clinge / De Klinge: dorp(en) aan de grens (1815-1919)*, geraadpleegd op http://www.thesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3.

³¹ *Idem*.

³² *Idem*.

³³ *Idem*.

gemeente De Klinge, en meer bepaald voor de relaties met het Nederlandse Clinge. Volgens Kenneth Coleman leidde de vijandschap tussen de twee landen niet tot een volledige breuk tussen de twee dorpsgemeenschappen (de Clingenaren bleven in De Klinge naar de kerk gaan en landbouwers uit De Klinge bleven hun Nederlandse gronden bewerken), maar men trachtte voortaan wel zo weinig mogelijk op vreemd grondgebied te komen en kinderen uit Clinge gingen ook niet langer in De Klinge naar school. Uiteindelijk werden beide gemeenten ook op parochiaal vlak van elkaar gescheiden (1873)³⁴.

In de periode tot de Eerste Wereldoorlog is vooral de schrijnende armoede in De Klinge opvallend. Eén mislukte aardappeloogst was voldoende om de gemeente in grote problemen te brengen en het behoeft in dat opzicht dan ook geen verbazing dat de aardappelcrisis van 1845 desastreuze gevolgen had voor een gemeente als De Klinge. In 1846 leefden er 912 mensen op een bevolking van 1500 van de onderstand³⁵. Daarnaast is ook de smokkel in het gebied een constante. Na 1830 gaven de koerswisseling van de gulden tegenover de frank en de evolutie in het belastingsstelsel aanleiding tot het ontstaan van een levendige smokkelhandel³⁶. In 1871 richtte de ‘Compagnie du Chemin de Fer International de Malines à Terneuzen’ in De Klinge een station op. Voortaan kon men op de lijn Mechelen-Terneuzen ook afstappen op De Klinge. In 1885 kreeg De Klinge een tolkantoor³⁷.

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) bracht opnieuw legertroepen in de gemeente, dit keer van Duitse herkomst. Het zorgde voor problemen. Alle werk lag stil en de Clingenaren moesten een beroep doen op hun burens in Clinge om in hun voedselbehoeften te kunnen voorzien. Een groot deel Clingenaren besloot tevens naar het neutrale Nederland te vluchten. Heel wat mensen zijn daar gedurende de hele oorlog ook gebleven. Eind november 1914 begonnen de Duitsers het grensverkeer te beperken. Dit leidde in de zomer van 1915 tot de installatie van de zogenaamde ‘dodendraad’, een ca. drie meter brede hoogspanningsbarrière die de overgang van de grens tussen Nederland en België vanaf de Noordzee tot in het Land van Saeftingen versperde³⁸. Deze draad bleek echter nog onvoldoende om smokkelaars af te schrikken en daardoor besloten de Duitsers een sperzone van tachtig meter voor de draad vrij te maken en er een verboden zone van te maken. Mensen die in deze verboden zone woonden, moesten elders een onderdak vinden. In 1918 werd die zone zelfs verder uitgebreid tot tweehonderd meter voor de draad³⁹. De Klinge bleef kampen met voedselschaarste. Het gemeentebestuur zag zich verplicht een aantal maatregelen te nemen: zonder schriftelijke toestemming was de uitvoer van levensmiddelen verboden, men mocht geen graan aan de dieren voeren, er kwam een maximumprijs voor brood en het gemeentebestuur eigende zich het recht toe om in geval van gebrek opeisingen te doen tegen de normale prijs. In de zomer van 1916 besliste de gemeenteraad

³⁴ Idem.

³⁵ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 10.

³⁶ Ibidem, p. 43.

³⁷ Ibidem, p. 14.

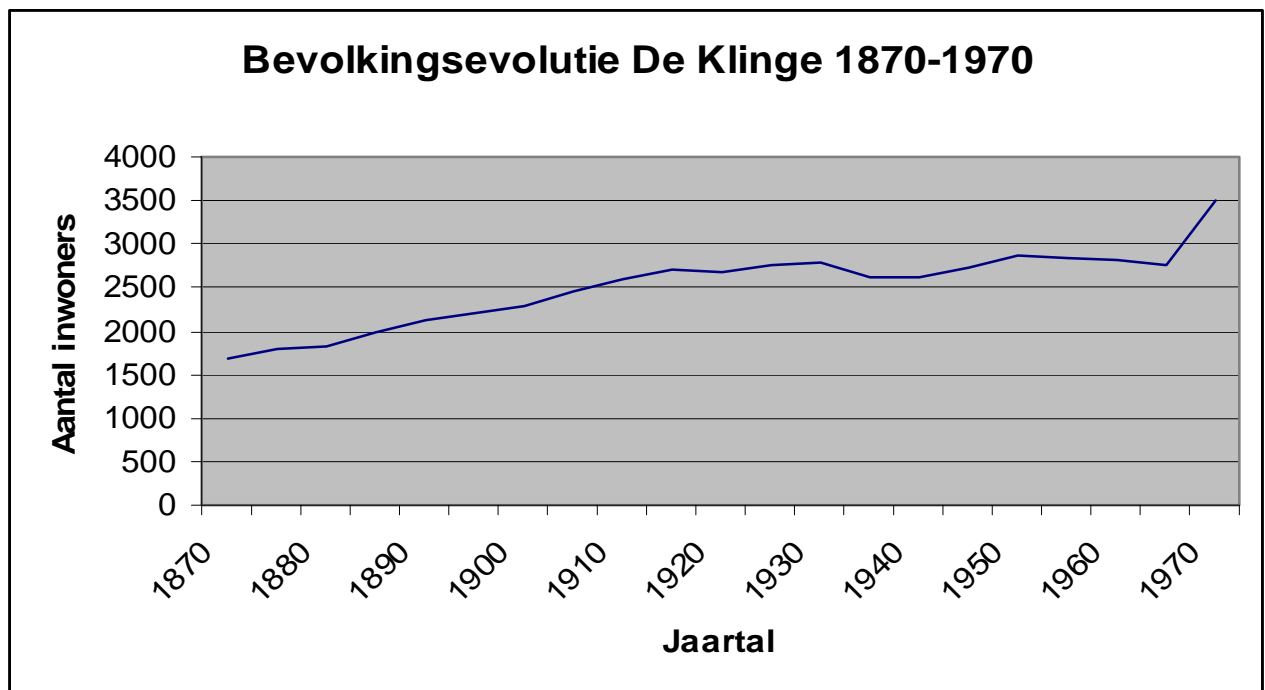
³⁸ BRAND P.J., *De geschiedenis van Hulst*, Hulst, 1972, p. 423.

³⁹ COLLEMAN K., *op.cit.*, geraadpleegd op http://www.ethesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3.

tevens om patrouilles in te richten die de velden moesten bewaken, wat vermoedelijk wijst op een geregelde diefstal van veldvruchten⁴⁰. De Eerste Wereldoorlog zorgde algemeen voor een opleving van de smokkelhandel en dat gold zeker voor het grensgebied van De Klinge. Uit een licentiaatverhandeling omtrent smokkel in het Land van Waas tijdens de Eerste Wereldoorlog bleek dat maar liefst 46,8 procent van de smokkel in dit gebied langs Clinge-De Klinge liep. Allerhande producten werden daarbij over de grens gebracht: vlas, textiel, koffie, petroleum, allerlei soorten voedsel, zeep en dieren⁴¹. In 1918 kwam er een einde aan de oorlog. De elektrische draad werd gesloopt en de talrijke bij het begin van de vijandelijkheden gevluchte Klingenaren keerden terug naar hun 'heimat'.

Onmiddellijk na de oorlog zorgde de annexatiedrang van België, erop uit om onder andere Zeeuws-Vlaanderen bij haar grondgebied in te lijven, voor enige spanningen aan de grens. Nadat deze plannen definitief waren opgeborgen, werd het echter weer rustig⁴².

1.3. Demografie

Figuur 3

Uit de bevolkingsgrafiek (figuur 3⁴³) blijkt duidelijk dat De Klinge qua inwoneraantal altijd een vrij kleine gemeente is geweest. Het inwoneraantal is in de periode 1870-1960 wel lichtjes gestegen, maar

⁴⁰ Idem.

⁴¹ VAN WAESBERGHE S., *Smokkel in het Land van Waas tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Gent, 2001, geraadpleegd op http://www.ethesis.net/smokkel_land_van_waas/smokkel_lvw_hfst_9.htm.

⁴² COLLEMAN K., *op.cit.*, geraadpleegd op http://www.ethesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3.

bleef steeds onder de 3000 inwoners. Pas in de jaren zeventig is de bevolking in De Klinge vrij fors gaan toenemen.

1.4. Economie

1.4.1. Landbouw en veeteelt

Het Land van Waas is traditioneel landbouwgebied en dat gold in de negentiende eeuw ook voor De Klinge. De landbouw was gedurende de periode 1815-1919 de belangrijkste bedrijfstak in de gemeente, ondanks de vrij arme zandgronden. Rogge, boekweit en aardappelen waren de voornaamste teelten. Daarnaast was het kleine polderstuk in De Klinge⁴⁴ ook geschikt voor de teelt van tarwe, haver, kool, bonen, vlas en aardappelen. Zeker meer dan de helft van de boeren bewerkten overigens gronden in het Nederlandse Clinge, waar de grond van betere kwaliteit bleek te zijn. Meestal gebeurde dit als pachter op grond in eigendom van iemand anders⁴⁵. De Belgische onafhankelijkheid was in dit opzicht erg nadelig, daar de Nederlandse staat er kort na 1830 mee dreigde Belgen te verbieden om grond op Nederlands gebied te bewerken. Ook nadat grote politieke spanningen tussen beide landen verdwenen waren, bleef het voor de Klingenaren moeilijk om grond te bewerken op Nederlands gebied, daar zij van dien af bijvoorbeeld een vergoeding moesten betalen om stalmeest uit te voeren. Daarnaast bewerkten de Klingenaren ook gronden in de aangrenzende gemeente Sint-Gillis-Waas. Ook daarvoor moesten belastingen worden betaald⁴⁶. Tijdens de negentiende eeuw was tevens een belangrijk deel der actieve bevolking als landarbeider werkzaam in de seizoenarbeid in Nederland en in mindere mate in Frankrijk en Duitsland⁴⁷. Uit de opeenvolgende landbouwtellingen van de negentiende eeuw is daarnaast gebleken dat de Klingenaren ook door veeteelt in hun voedselbehoeften voorzagen. Bijna alle landbouwers lieten hun vee weiden op het grondgebied van het Nederlandse Clinge en in de nabijheid van de grens⁴⁸.

Vanaf begin twintigste eeuw en dan vooral na de Eerste Wereldoorlog lijken landbouw en veeteelt echter steeds meer hun primordiale positie te verliezen. Die evolutie zette zich voort tijdens het Interbellum en de Tweede Wereldoorlog, als blijkt uit de Volks-, Nijverheids- en Handelstelling van 1947. Op dat moment is in De Klinge nog slechts tien à twintig procent van de actieve bevolking tewerkgesteld in de landbouw, veeteelt of tuinbouw. Daarmee heeft De Klinge tevens één van de

⁴³ De bevolkingscijfers zijn afkomstig uit: 'Annuaire statistique de la Belgique' (tot 1910) en [gemeentearchief Sint-Gillis-Waas](#), begrotingen De Klinge 1910-1970 (vanaf 1910).

⁴⁴ In punt 2.1. 'ligging en geologie' kwam reeds aan bod dat De Klinge voor een klein stuk in het oosten over vrij vruchtbare poldergrond beschikt.

⁴⁵ COLLEMAN K., *op.cit.*, geraadpleegd op http://www.thesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3.

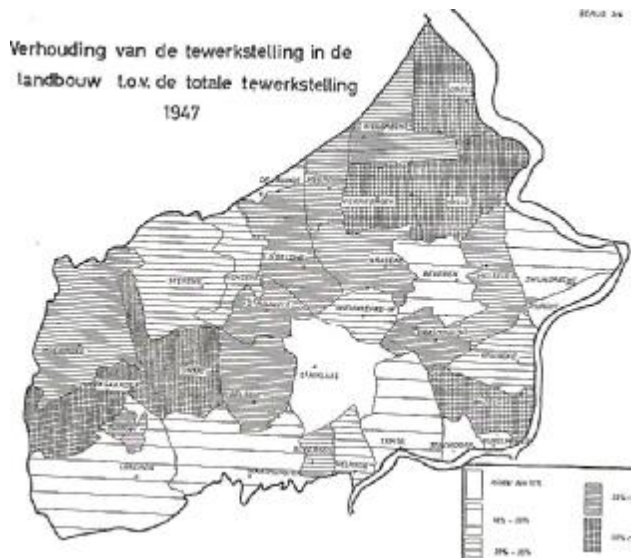
⁴⁶ Idem.

⁴⁷ HASQUIN H., *op.cit.*, p. 171.

⁴⁸ COLLEMAN K., *op.cit.*, geraadpleegd op http://www.thesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3.

laagste percentages in het Waasland, als blijkt uit figuur 4⁴⁹. In de landbouw en veeteelt die overbleven, betrof het meestal kleine bedrijfjes (gemiddeld iets meer dan zes ha) met een lage mechanisatiegraad en intensieve polycultuur⁵⁰.

Figuur 4

1.4.2. Nijverheid en industrie

Het Waasland in het algemeen is als gevolg van zijn lange tijd erg geïsoleerde ligging, slechts in de eerste helft van de twintigste eeuw in een definitief stadium van industrialisering getreden. Daarvoor was wel sprake van ‘industriële activiteiten’: nijverheden als de vlasnijverheid, de klompennijverheid, de wijmenbewerking, de mandenmakerij, de vellenbewerking, de haarsnijderijen, de hoedennijverheid en de steenbakkerijen zijn er in de loop van de negentiende eeuw al tot ontwikkeling gekomen. Omstreeks 1850 namen er ook de wolspinnerij en de wolweverij een snelle uitbreiding en kende de kantnijverheid een verdere opgang. Eind negentiende eeuw ontstond de jutenijverheid te Lokeren, de suikernijverheid te Moerbeke en ontwikkelden zich enkele scheepstimmerwerken langs de oevers van de Schelde⁵¹.

Om de schrijnende armoede tegen te gaan werd in De Klinge in 1836 een armenwerkhuis opgericht, waarin men de werkloze behoeftige bevolking vlas liet bewerken. Daarnaast kwam er ook een kantwerkschool. Omstreeks 1850 kwam het armenwerkhuis echter in moeilijkheden (onder meer door de hevige concurrentie met mechanisch gesponnen linnen) en werden haar activiteiten

⁴⁹ ANSELIN M., MATON J.G., VANHOVE N., *op.cit.*, p. 20.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 28.

⁵¹ ANSELIN M., MATON J.G., VANHOVE N., *op.cit.*, p. 109.

noodgedwongen gestaakt. Tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw is er in De Klinge dus geen noemenswaardige nijverheid tot ontwikkeling gekomen⁵².

Dat veranderde enigszins naar het einde van de negentiende eeuw toe. Een aanzienlijk aantal klompenmakerijen werd toen opgericht waarin steeds meer arbeiders te werk werden gesteld. In 1813 telde men één klompenmakerij, in 1896 waren er reeds acht klompenmakers actief, bijgestaan door 42 werklieden en in 1910 liep dit aantal al op tot 40 stallen, waarin 150 arbeiders werk vonden. In 1920 zijn er 56 zelfstandige klompenmakerijen, waarvan ongeveer 200 gezinnen leven (bijna de helft van de bevolking!)⁵³. Uitvoer was noodzakelijk, daar zoveel klompenmakers natuurlijk meer produceerden dan er vraag was naar klompen. Uit bronnen is gebleken dat voornamelijk uitgevoerd werd naar Nederland. De spoorlijn Mechelen-Terneuzen met sinds 1871 ook een halte in De Klinge, gaf aan die uitvoer een positieve impuls⁵⁴. Klompenmakerijen (al dan niet gecombineerd met een café of levensmiddelenwinkel) bleven zeker tot de Tweede Wereldoorlog belangrijk in De Klinge. Het klompen maken was typisch voor het hele Waasland, maar De Klinge behoorde toch tot de Wase top tien in zake het aantal klompenmakerijen⁵⁵. Dit is des te opvallender, wanneer men het kleine grondgebied van de gemeente De Klinge in ogenschouw neemt. Pas na de Tweede Wereldoorlog verloor het klompen maken drastisch aan belang. Diverse factoren van welvaartsontwikkeling van de bevolking – o.a. inkomensstijging en wijziging in de smaak – hebben de klomp als dagelijks schoeisel geleidelijk uitgeschakeld⁵⁶. Die evolutie zag men ook duidelijk in De Klinge. De uitvoer naar Nederland werd daarenboven zwaar belast en velen dienden daardoor hun arbeid te staken. Ze konden van dien af overigens meer verdienen in de fabrieken. De laatste klompenmaker staakte zijn arbeid in 1973⁵⁷.

De handel- en nijverheidstelling van 1930 geeft een vrij duidelijk beeld van de andere nijverheidsactiviteiten die de inwoners van De Klinge tijdens het interbellum ontplooiden⁵⁸. Daaruit bleek dat men actief was als hoedenmaker of -maakster, hoefsmid, molenaar, blikslager, kleermaker of -maakster, slager, bakker, schilder, schoenenmaker, metsers, voerman, meubelmaker/schrijnwerker en/of wagenmaker. Opvallend is ook het gegeven dat niet zelden meerdere beroepen werden gecombineerd. Op 207 getelde middenstanders in De Klinge⁵⁹, waren er 22 die één of meerdere beroepen combineerden.

Van echte industrie is in De Klinge nooit sprake geweest. Sinds 1928 had men er wel een erwtenfabriek, tijdens de oorlog gebruikt voor de oorlogsindustrie (komt later in dit werk meer

⁵² COLLEMAN K., *op.cit.*, geraadpleegd op http://www.thesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3.

⁵³ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 40.

⁵⁴ COLLEMAN K., *op.cit.*, geraadpleegd op http://www.thesis.net/clinge/clinge_hfst_1.htm#_ftn3.

⁵⁵ In de bijlage zit een vergelijkende tabel voor het aantal klompenmakerijen per gemeente in het Waasland (bijlage één).

⁵⁶ ANSELIN M., MATON J.G., VANHOVE N., *op.cit.*, p. 126.

⁵⁷ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 40.

⁵⁸ Algemeen Rijksarchief Brussel, Handel- en nijverheidstelling 1930, T 300, Nr. 1206 gemeente De Klinge.

⁵⁹ Overzicht van de middenstanders in De Klinge in 1931, DE KEYZER, *op.cit.*, p. 6-7.

uitvoerig aan bod)⁶⁰. De gemeente zelf bood dus heel weinig industriële werkgelegenheid aan haar inwoners. Een aantal inwoners ging dan ook buiten de gemeente werken. Men vond werk in de industriële centra van het Waasland: Sint-Niklaas (vooral textiel), Lokeren (eveneens voornamelijk textiel), Temse (scheepsbouw), Waasmunster (dekens) en in mindere mate Burcht (in deze vijf plaatsen was 83 procent van het aantal in de industrie actieve personen in het Waasland geconcentreerd)⁶¹. Daarnaast boden de textielfabrieken over de grens (als bijvoorbeeld de kousenfabrieken in Kapellebrug) werkgelegenheidskansen voor de Klingenaren en ook in Antwerpen gingen een aantal mensen (vooral mannen) werken. Vermoedelijk was dit aantal ‘pendelaars’ tijdens het Interbellum nog vrij gering, daar de echte pendelarbeid pas na de Tweede Wereldoorlog goed op gang kwam⁶².

1.4.3. Andere

Hier kunnen de ‘voddengaarders’ (textielophaling) onder andere ter sprake worden gebracht. Zij waren vooral actief in de periode tussen de twee wereldoorlogen. Te voet, per fiets, stootkar of hondenkar en later zelfs per auto trokken ze tegen ’s middags naar de school waar kinderen vodden ruilden voor afgedankt speelgoed. Bij de van huis tot huis ophaaldienst werd gewogen en vergoed. Vooral de afval in de textielfabrieken van Sint-Niklaas was rendabel. ’s Avonds werd het opgehaalde textiel dan gesorteerd en later naar de recuperatiefabriek gebracht. Een dergelijke fabriek heeft op De Klinge nooit bestaan⁶³. De handel- en nijverheidstelling van 1930 maakt gewag van zestien voddengaarders. Daarbij ging het evenwel een paar keer over twee gezinsleden binnen eenzelfde familie. Meestal werd op de fiche geen nevenberoep vermeld. Het lijkt er dus op dat het ‘vodden rapen’ voor de meeste een voltijds beroep was⁶⁴.

Boeren, smeden, klompenmakers, bakkers, slaggers... verkochten hun vervaardigde producten in de productieplaats zelf, op de markten (bijvoorbeeld de donderdagmarkt in Sint-Niklaas) of leurden ermee op straat. In die zin is dus wel enigszins sprake van een (bescheiden) handelsactiviteit. En ook met Nederland onderhielden producenten handelscontacten. Op de uitgevoerde producten moest natuurlijk tol worden betaald. Eind negentiende eeuw werden aan de grens, zowel aan Belgische, als aan Nederlandse zijde, tolkantoren ingericht. Later kwam er ook een douanekantoor aan het station van De Klinge.

Uit de handel- en nijverheidstelling van 1930⁶⁵ blijkt dat ook een niet gering aantal Klingenaren (zeker in verhouding tot het vrij kleine bevolkingsaantal) een café openhielden. Niet minder dan

⁶⁰ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 48.

⁶¹ ANSELIN M., MATON J.G., VANHOVE N., *op.cit.*, p. 114.

⁶² HASQUIN H., *op.cit.*, p. 171.

⁶³ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 41.

⁶⁴ Algemeen Rijksarchief Brussel, Handel- en nijverheidstelling 1930, T 300, Nr. 1206 gemeente De Klinge.

⁶⁵ *Idem*.

vierenveertig cafés waren er op dat moment in De Klinge, en dit voor een bevolking van om en bij de 2500 personen. Twaalf herbergiers daarvan beoefenden daarnaast nog een ander beroep. Zo bijvoorbeeld Arthur Jozef Metz, die naast het openhouden van een café ook een cinema uitbaatte⁶⁶. Het overzicht van het aantal middenstanders in De Klinge in 1931⁶⁷ stelt voorts dat er zeven inwoners actief waren in de verzekeringssector en er was één dokter.

In De Klinge woonden er tenslotte ook zes leraressen en vijf leraars⁶⁸. Zij onderwezen de kinderen van De Klinge in de twee scholen die de gemeente rijk was: de vrije meisjesschool met sinds 1941 Eugenie Heirman (in de gemeente beter bekend als 'Moeder Antonine') aan het hoofd en de gemeenteschool voor jongens met Michel Van Belleghem als directeur⁶⁹.

1.4.4. Besluit

Gedurende de gehele negentiende eeuw was De Klinge vooral een landbouwersgemeente. Veel Klingse boeren bewerkten gronden over de grens, die vruchtbaarder waren. Ook aan veeteelt werd gedaan en ook hier liet men het vee grotendeels weiden op Nederlandse grond en in de nabijheid van de grens. Begin twintigste eeuw en dan vooral na de Eerste Wereldoorlog lijkt de landbouw steeds meer aan belang te hebben verloren ten voordele van de zich ontwikkelende nijverheidsactiviteiten in de gemeente. In 1931 staan nog slechts 38 van de 207 'middenstanders' geboekstaafd als landbouwer⁷⁰. Vooral de stijging van het aantal klompenmakerijen is in dit opzicht opmerkelijk. Daarnaast waren er ook een aanzienlijk aantal kleermakers of –maaksters (15), bakkers (10), metsers (7) en meubelmakers/schrijnwerkers (7)⁷¹. De groep van 'voddengaarders' was vooral in de periode van het Interbellum actief. De Klinge beschikte aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog ook over heel wat cafés. Opvallend is dat heel wat mensen meerdere beroepen combineerden. Dit kan ook een nuancering zijn voor het vermelde afgenomen belang van de landbouw in de gemeente. Vermoedelijk deden heel wat mensen nog wel gedeeltelijk aan landbouw, maar haalden ze daar niet langer hun hoofdinkomen uit. Zo kon bijvoorbeeld een klompenmaker, voddengaarder of herbergier een bescheiden moestuintje hebben waarop een aantal zaken voor eigen gebruik werden geteeld en daarbovenop misschien nog wat kleinvee, terwijl het hoofdberoep echter klompen maken, vodden rapen of café houden was.

Echte industrie is in De Klinge nooit tot ontwikkeling gekomen. Om die reden ging een aantal mensen, vermoedelijk al tijdens het Interbellum, elders in de fabrieken werken. De echte pendelarbeid (naar

⁶⁶ Idem.

⁶⁷ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 6-7.

⁶⁸ Idem.

⁶⁹ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 68-69.

⁷⁰ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 6-7.

⁷¹ Idem.

Sint-Niklaas, het Antwerpse, Nederland en later naar het industriegebied van Linkeroever) zou echter pas in de naoorlogse periode op gang komen.

Aan de vooravond van Wereldoorlog Twee kan men De Klinge dus omschrijven als een echt lokale, op zichzelf staande entiteit met beperkte handelscontacten en beperkte industriële werkgelegenheid voor haar inwoners, maar met een veelheid aan familiebedrijfjes, waarvan de bedrijfshoofden dikwijls meerdere beroepen combineerden.

Hoofdstuk 2: En toen werd het oorlog

2.1. Van internationale spanning tot Tweede Wereldoorlog

Na de Eerste Wereldoorlog was de leuze ‘Nooit meer oorlog’ alomtegenwoordig. Toch bleven internationale spanningen het politieke wereldtoneel bepalen. Het Verdrag van Versailles in 1919 betekende voor Duitsland aanzienlijk gebiedsverlies (zowel in eigen land als in zake koloniaal bezit), maar tevens legde het aan Duitsland ook zware herstelbetalingen op, wat de woede van veel Duitsers opwekte⁷². Na de Eerste Wereldoorlog waren de zogenaamde Grote Vier (USA, Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië) er dus niet in geslaagd een compromis te bereiken dat voor iedereen bevredigend was⁷³.

In Duitsland hield de naoorlogse Weimarrepubliek niet lang stand. De ‘Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei’ (NSDAP) met vanaf 1921 Adolf Hitler als Führer haalde bij de ‘Reichstagverkiezingen’ van 1932 13,7 miljoen stemmen. Hitler was tevens kandidaat president en kreeg 36,8 procent van de kiezers achter zich. President Hindenburg zag zich daarop genoodzaakt Hitler het kanselierschap aan te bieden (januari 1933)⁷⁴. Daarop begon Adolf Hitler met de stelselmatige afbouw van de Weimarrepubliek en de opbouw van de dictatuur. De dood van Hindenburg in 1934 maakte Hitler zowel president, kanselier en opperbevelhebber van de krijgsmacht. Van dien af zou hij zich ook ‘Führer’ laten noemen. Het ‘Derde Rijk’ was geboren.

Vrij snel werden ook Hitler’s buitenlandse aspiraties duidelijk. Al in 1934 verliet Duitsland de na de Eerste Wereldoorlog opgerichte Volkenbond en de ontwapeningsconferentie. Hitler begon het Duitse militaire apparaat opnieuw te activeren door het opvoeren van de getalsterkte en het herinvoeren, vanaf 1935, van de dienstplicht. In 1936 zegde Duitsland de Locarnoverdragen (een in 1925 door Groot-Brittannië, Duitsland, Frankrijk en Italië ondertekend verdrag waarin onder andere de grenzen tussen de staten werden vastgesteld) op en rukten Duitse soldaten opnieuw het Rijnland binnen. De Volkenbond reageerde afkeurend, maar greep niet in. Een web van bijstandsverdragen werd afgesloten tussen Polen, Tsjecho-Slowakije, de Sovjet-Unie, Frankrijk en Groot-Brittannië⁷⁵.

Het Duitse optreden maakte de herziening noodzakelijk van het in 1920 tussen België en Frankrijk afgesloten militaire akkoord. In juli 1936 formuleerde de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, P.-H. Spaak, de nieuwe Belgische onafhankelijkheidspolitiek. Voortaan zou het kabinet zijn diplomatieke gedragslijn autonoom bepalen, dus volledig onafhankelijk van andere staten⁷⁶. België

⁷² In Duitsland sprak men al gauw over het ‘Diktat van Versailles’.

⁷³ FRANÇOIS L., VAN EENOO R., *Geschiedenis van de Nieuwste Tijden*, 2, Gent, 2001, p. 254.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 305.

⁷⁵ DE VOS L., *De Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 2004, p. 21.

⁷⁶ WITTE E., CRAYBECKX J., MEYNEN A., *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 1997, p. 248.

koos dus opnieuw, in het licht van de toenemende internationale spanning, voor een neutraliteitspolitiek.

Ook Duitsland sloot verdragen af met andere mogendheden. In 1936 kwam de as Rome-Berlijn tot stand, waarbij Mussolini en Hitler beloofden hun politiek op elkaar af te stemmen. Nog in dat jaar tekenden Duitsland en Japan een pact voor de strijd tegen de Communistische Internationale ('Antikomintern Pact'). Die as werd als 'Ijzeren Pact' in 1939 een militaire alliantie⁷⁷. In datzelfde jaar verbaasde Hitler ook vriend en vijand door met het communistische Rusland een non-agressieverdrag af te sluiten, waarin beide landen beloofden elkaar niet aan te vallen, ook niet als één van beide door een derde land zou worden aangevallen.

In maart 1938 bracht Adolf Hitler zijn annexatiedrang in de praktijk. Oostenrijk hield op te bestaan en werd als de 'Ostmark' bij Duitsland ingelijfd. De Oostenrijkse financiële reserves, de steenkoolmijnen en petroleumvelden en het leger werden onmiddellijk in het Duitse systeem geïntegreerd. Van dien af grensde Duitsland ook aan Tsjechoslovakije, waar de Sudeten-Duitsers autonomie opeisten (met de bedoeling zich eveneens bij het Duitse rijk aan te hechten). De Tsjechische regering leek daar eerst aan te willen toegeven, maar toen Hitler hogere eisen begon te stellen en toen bleek dat het Sudetenland slechts een voorwendsel was voor verdere expansie naar Polen en Hongarije, gaven zij hun toegeeflijkheid op en stelden ze zich stroever op. In september 1938 werd te München een overeenkomst bereikt, waarbij Hitler de toestemming kreeg om de gebieden waarvan de meerderheid Duitstalig was, in te lijven. Alle Tsjechisch- en Slovaakstaligen moesten dat gebied ontruimen. Terzelfder tijd sloten Groot-Britannië met Duitsland, en Frankrijk met Duitsland een niet – aanvalspact. Beiden hoopten dat er op die manier een einde zou komen aan Hitler's expansionisme. Tevergeefs, zo bleek, want vrij snel na het Verdrag van München werd Tsjechoslovakije toch volledig bij het 'Derde Rijk' ingelijfd. Hitler kon voortaan ook ongestoord gebruik maken van de uitstekende Tsjechische wapenindustrie, zijn grondstoffenvoorraden en zijn goudreserves⁷⁸. Hoewel de Europese mogendheden nog steeds niets ondernamen, was nu wel duidelijk geworden dat men niet op redelijkheid van Adolf Hitler kon vertrouwen. Groot-Britannië sloot nu snel garantieverdragen af met België, Nederland, Zwitserland, Polen, Griekenland en Roemenië.

Als Duitsland op 1 september 1939 Polen binnenvalt, is het 'point of no return' bereikt; een tweede grootschalig wereldconflict is op dat moment onafwendbaar geworden. Frankrijk en Groot-Britannië verklaarden Duitsland aarzelend de oorlog op 3 september 1939. Vier weken later gaf Warschau zich gewonnen. In een aantal geheime protocollen van het hoger vernoemde 'Duivelspact' had Duitsland met Rusland reeds afspraken gemaakt over de verdeling van Polen. Op 17 september schreden dus ook de troepen van Jozef Stalin Polen binnen om het Russische deel van de buit veilig te stellen. Rusland en Duitsland verdeelden vervolgens Polen volgens de taalkundige Curzonlijn⁷⁹.

⁷⁷ DE VOS L., *op.cit.*, p. 23.

⁷⁸ FRANÇOIS L., VAN EENOO R., *op.cit.*, p. 326.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 329.

Deze fase van de oorlog (september 1939 – mei 1940) wordt ook wel eens de ‘Schemeroorlog’, ‘Phony War’ of ‘Drole de guerre’ genoemd, daar de westerse mogendheden, ondanks de oorlogsverklaring, militair niet tussenbeide kwamen⁸⁰. Ondertussen bereidde Hitler in het geheim ook de aanval op het Westen voor. Dat werd duidelijk op 10 mei 1940, als Duitse troepen Luxemburg, Nederland, België en Frankrijk binnenvallen.

2.2. België in oorlog

2.2.1. De achttiendaagse veldtocht

Op 26 augustus 1939, net voor de inval in Polen, besloot België, ondanks haar neutraliteitspolitiek, over te gaan tot mobilisatie. Op 3 september 1939 (inval in Polen) kreeg de regering van nationale unie, bestaande uit katholieken, liberalen en socialisten, van het parlement bijzondere machten, waardoor, indien nodig, geregeerd kon worden met besluitwetten. Diezelfde dag nog nam koning Leopold III het bevel van de troepen op zich en begaf zich naar het hoofdkwartier in het fort van Breendonk. Verdedigingslijnes werden verder uitgebouwd⁸¹. Tijdens de fase van de ‘Schemeroorlog’ werd in België meermaals alarm geslagen voor een nakende aanval, maar er gebeurde niets. De langdurige mobilisatieperiode was nefast voor het moreel van de troepen. Allerlei beroeps categorieën werden naar huis gestuurd, wat grote wrevel opwekte bij diegenen die moesten blijven. Toch werd steeds duidelijker wat Duitsland van plan was. De Duitsers voerden immers regelmatig verkenningsvluchten uit boven Belgisch grondgebied. Vanuit Berlijn vernam de Belgische legerstaf begin april 1940 dat, na een operatie tegen Denemarken en Noorwegen, België en Nederland aan de beurt zouden komen. Zowel Groot-Brittannië als Frankrijk stelden voor om reeds een aantal van hun troepen zich te laten installeren op Belgisch grondgebied. De regering weigerde dat echter. Ze hield strikt vast aan de Belgische neutraliteit en was slechts bereid toestemming te verlenen op het ogenblik dat Nederland zou worden aangevallen⁸². Dat gebeurde in de vroege ochtend van 10 mei 1940. De Nederlandse verdedigingslijnes werden door Duitse eenheden overweldigd. Op 14 mei voerde de Duitse ‘luftwaffe’ een verwoestend bombardement uit op Rotterdam met 1000 slachtoffers tot gevolg. De dreiging om ook Utrecht te bombarderen was voor Nederland reden genoeg om te capituleren (formele capitulatie op 15 mei). Koningin Wilhelmina week uit naar Londen⁸³. Op 10 mei waren de Duitsers ook in België met luchtaanvallen gestart. Deze waren catastrofaal voor de Belgische militaire luchtvloot, daar ze vooral gericht waren op de vliegvelden. Ondertussen waren Duitse luchtlandingstroepen aan een aanval op het Albertkanaal begonnen. Tot daar liep de centrale Belgische

⁸⁰ Idem.

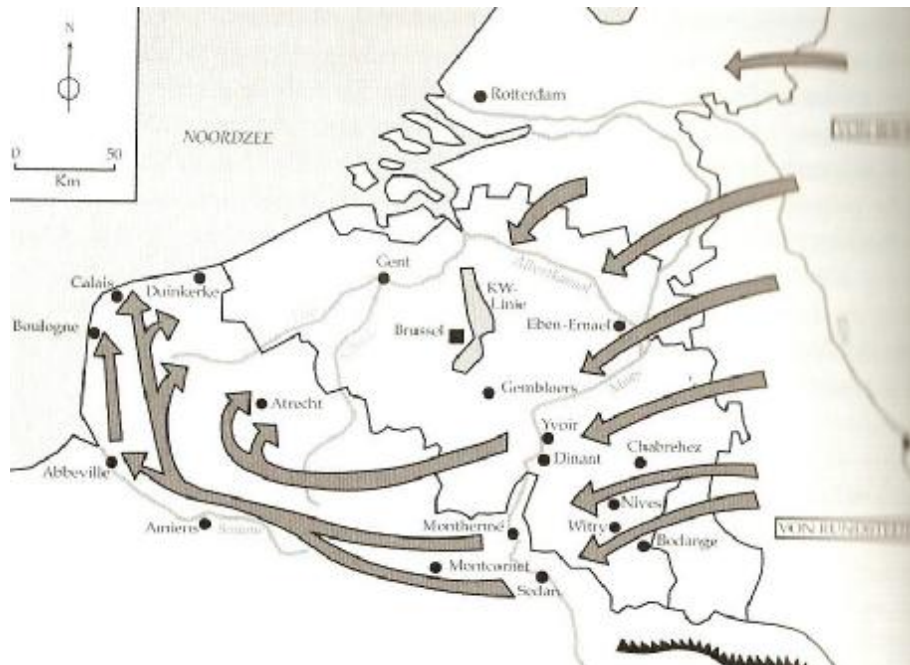
⁸¹ DE VOS L., *op.cit.*, p. 25.

⁸² Ibidem, p. 32-37.

⁸³ Ibidem, p. 62-63.

verdedigingslinie, waar de zevende infanteriedivisie zich had opgesteld. Deze divisie diende een front van 19 km te verdedigen, lopende van Visé (provincie Luik) tot het Albertkanaal (figuur 4⁸⁴).

Figuur 4

Op deze linie bevond zich naast het Albertkanaal ook het niet inneembaar geachte fort van Eben-Emael (één van de modernste forten van Europa). De Belgische legerstaf rekende voor de verdediging van de linie ook op steun van mobiele eenheden vanuit de Ardennen, evenals van Franse troepen, die vanaf 10 mei (officiële schending van de Belgische neutraliteit door de Duitsers) op het grondgebied werden toegelaten. De Duitse zweefvliegtuigen die troepen aan het Albertkanaal moesten droppen, vlogen bij aankomst een eindje voorbij het kanaal en keerden terug waardoor zij dus kwamen aangevlogen vanuit het westen. Na landing verlieten Duitsers onmiddellijk hun toestellen om de Belgische bunkers in de rug aan te vallen. De Belgische verdedigers waren daardoor totaal verrast, daar zij enkel een aanval vanuit het oosten hadden verwacht en in het halfduister het karakter van de landende vliegtuigen niet goed hadden kunnen inschatten (vriend of vijand?). De Duitsers sloegen erin om een aantal bruggen over het kanaal onbeschadigd in handen te krijgen, waardoor het Albertkanaal als obstakel vrij snel werd overwonnen. Tegelijk werd ook het fort Eben-Emael, totaal niet voorbereid op een luchtaanval, ingenomen. De zevende infanteriedivisie zag zich genoodzaakt terug te trekken achter de zogenaamde KW-linie (figuur 4)⁸⁵. Terwijl ieders aandacht gericht was op de dramatische gebeurtenissen aan het Albertkanaal, rukte een andere Duitse legergroep, onder de leiding van von Rundstedt op door de Ardennen. De Franse troepen trachtten hier tegen enig weerwerk te bieden, maar

⁸⁴ Ibidem, p. 82.

⁸⁵ Ibidem, p. 63-73.

tegen de avond van 11 mei kwam het bevel tot de algemene terugtocht achter de Maas en in de namiddag van 12 mei was die operatie grotendeels voltooid⁸⁶. Tegen de avond van 13 mei hadden de Belgische en de geallieerde legers stevig postgevat op de KW-linie. Waarschijnlijk zouden de Duitse eenheden hun tanden stukgebeten hebben op deze versterkte lijn, maar het von Rundstedt-offensief rukte ondertussen verder op door de Ardennen, tot Sedan (voorbij de Franse grens). Op 14 mei sloegen de Duitse troepen erin om daar de Maas over te steken (figuur 4)⁸⁷. Ondertussen voerden de Duitsers de druk ook op aan de KW-linie, teneinde te voorkomen dat al te veel geallieerde versterkingen naar het zuiden zouden worden gestuurd. Die opzet bereikte haar doel. Op 16 mei kregen de geallieerde soldaten achter de KW-linie het bevel om hun stellingen te verlaten en westwaarts te trekken. Belgische stafofficieren in Breendonk werkten een plan uit om de terugtocht zo snel en zo efficiënt mogelijk te laten verlopen. De Belgen trokken terug, de Duitsers zetten de achtervolging in en hadden daarbij af te rekenen met een sterke Belgische achterhoede. Men hield enkele dagen stand en trok zich dan weer verder terug. Tegen 20 mei, na tien dagen oorlog, had het Belgische leger zich geheel teruggetrokken achter het kanaal Gent-Terneuzen en achter de Schelde van Gent tot Oudenaarde. Van de grote Belgische steden waren enkel Brugge en Gent nog niet bezet. De nieuwe Belgische stelling in Oost-Vlaanderen was veel minder beschermd dan de KW-linie. Veel van de uitrusting van de Belgische eenheden was bovendien verloren gegaan en de soldaten waren erg vermoeid⁸⁸. Op 23 mei viel Gent in Duitse handen, terwijl een deel van het Belgische leger zich terugtrok achter de Leie en het Afwateringskanaal. Van dien af was echt terugtrekken niet langer mogelijk en werden nog hevige gevechten geleverd om de Leie. Op 28 mei 1940 besluit koning Leopold III om de onvoorwaardelijke capitulatie te aanvaarden. De strijd in België was voorbij⁸⁹. Inmiddels was het tot een breuk gekomen tussen de koning en de regering, onder leiding van Hubert Pierlot. Koning Leopold III achtte het, als opperbevelhebber van het leger, zijn taak om bij zijn troepen in België te blijven. Bovendien was de koning ook van mening dat de rol van België in het internationale conflict na de capitulatie was uitgespeeld. Voor de regering echter ging de functie van staatshoofd voor op die van legerhoofd en stelde de vaststelling van de Duitse overmacht in België geen einde aan de verplichtingen tegenover de geallieerden. Op 25 mei kwam het te Wijnendale, op een van de schaarse ontmoetingen tussen de koning en zijn regering, tot een harde breuk. De koning overwoog zelfs het ontslag van de regering. Uiteindelijk vertrok de regering naar Londen, terwijl de koning het aanbod van de Duitsers om verder met zijn gevolg te Laken te resideren met een relatieve bewegings- en ontmoetingsvrijheid, aanvaardde⁹⁰.

⁸⁶ Ibidem, p. 81-85.

⁸⁷ Ibidem, p. 86-90.

⁸⁸ Ibidem, p. 98-102.

⁸⁹ Ibidem, p. 102-111.

⁹⁰ BALTHAZAR H., België onder Duitse bezetting 10 mei 1940 – 8 september 1944, Algemene geschiedenis der Nederlanden, deel 15, Haarlem, 1981, p. 32.

Vanaf augustus 1939 had België dus in opeenvolgende fases de mobilisatie uitgevaardigd. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog waren er ongeveer 650 000 manschappen onder de wapens (ongeveer 8 procent van de bevolking)⁹¹. Ook Albert Maes uit De Klinge kreeg zijn oproepingsbevel. Pas een jaar daarvoor (augustus 1938) was er een einde gekomen aan zijn gewone diensttijd van zeventien maanden (lichting 1937). Toen al hadden hij en de andere soldaten in zijn lichtung een gevoel van: *'we zwaaien af, maar voor hoelang?'*. En inderdaad, een jaar later werd zijn verwachting werkelijkheid. In zijn oorlogsmémoires schreef hij er het volgende over: *'Ik geloof dat het op een middag was, ongeveer half augustus, dat een mogelijke mobilisatie door de radio afgekondigd werd. Bij mijn thuiskomst om zes uur lag mijn briefje al gereed. Aangezien de veldwachter iedereen kent op de gemeente, moest mijn moeder tekenen voor ontvangst. Ik was de laatste weken al wat bekomen van het denken over oorlog. Nu zonk de moed mij in de schoenen. Dat het acht dagen later Klinge kermis was, telde ook al niet mee om de mobilisatie uit te stellen'*⁹². Eerstens werd hij gestationeerd in Halle, waar ze ingekwartierd werden bij burgers. Hijzelf sliep op een hooizolder, wat niet altijd even aangenaam bleek te zijn. *'Op de radio werd gezegd dat de burgers ons goed ontvingen. Dat was een zoetmakertje voor de mensen thuis'*⁹³. Meermaals werd aan de officieren in het leger om een betere verblijfplaats gevraagd, maar telkens werden de mannen gesust met de woorden 'we zullen hier wel snel weg zijn'. *'Dat 'vlug weg' werd tien weken'*⁹⁴, aldus Albert Maes. Uiteindelijk belandde hij bij de troepenstelling in de buurt van het Albertkanaal (zie hierboven). Eerstens in Diepenbeek en daarna in Tessenderlo. Albert Maes vertelt: *'Om zowat drie uur werden we uit ons bed geroffeld door twee onderofficieren. 'T'is oorlog!' riepen ze, daaraan wisten we dat deze keer geen vals alarm was. Onmiddellijk inpakken en aantreden. Nooddrantsen niet vergeten. We waren nooit zo rap klaar. Voor de eerste keer vernamen we dat we in de tweede lijn lagen. We moesten de stellingen innemen aan het Albertkanaal. Om de beurt moesten er drie man op patrouille over het kanaal. De eerste paar uur kwamen die altijd terug 'niets te melden'. Opeens hoorden we zwaar vliegtuiggeronk. We dachten aan eigen vliegtuigen. We konden ons eigen ogen niet geloven toen we daar zes laagvliegende Duitse vliegtuigen zagen. We zagen de bemanning zitten. Alles bleef een tijdje stil. Daarna terug hetzelfde scenario. We hoorden er in de verte nog meer. Verder in de stellingen hadden er mannen het bevel gekregen het machinegeweer vuur te openen. Dat was onbegonnen werk. Een paar piloten wuifden naar ons. Ze konden zowel op ons geschoten hebben, dan waren we allemaal vergeten. Er kwam een voor ons zeer eigenaardig bevel: we moesten terugtrekken! De mannen in de eerste lijn zouden onze aftocht dekken. De Duitse tanks waren gemeld. Die waren uitgerust met machinegeweren en kleine artillerie. Dat alles zou het doorstoten van het Duitse leger vergemakkelijken. Dat werd ons zo gemeld. Wij hoorden heel graag het woordje 'terugtrekken''*⁹⁵. Albert Maes komt, net als de andere

⁹¹ DE VOS L., *op.cit.*, p. 41.

⁹² MAES A., *Te goeder trouw*, De Klinge, 2007, p. 41.

⁹³ Idem.

⁹⁴ Idem.

⁹⁵ Ibidem, p. 47.

Belgische troepen, terecht achter de befaamde KW-linie, ter hoogte van Duffel. *‘Onze opdracht was te zien dat er niemand over de stalen muur klom (bedoeld wordt de KW-linie). Af en toe moesten er drie soldaten op verkenning gaan over de muur. We moesten daar dan over kruipen. Dat het daar een gevaarlijke verkenningspost was, wisten we al s’anderendaags. Er werd op onze post geschoten uit de andere richting. Een weinig later trad de Duitse artillerie met enkele salvo’s in actie. Gelukkig viel dat gevaarlijk tuig achter ons, niet ver van waar onze artillerie opgesteld was. We moesten onmiddellijk terugtrekken, onze eigen artillerie zou ons daarin steunen. We vluchtten daar weg, terwijl beide grote wapens naar elkaar schoten. Zelfs sloegen de kleine artilleriebommen van ons eigen geschut in, achter ons op de plaats waar we gelegen hadden. We waren een drietal kilometer verder gelopen en alles werd stil. Enige manschappen kwamen niet meer opdagen. Wat was er met hen gebeurd? Het was nog maar de avond van de derde oorlogsdag. (...) De stalen muur? Een miljardenverdedigingslijn, waar na een drietal dagen het oud ijzer nog van overschoot’⁹⁶. Samen met het Belgische leger, vlucht ook Albert Maes verder: *‘Hoe we in twee en een halve dag te voet achter Eeklo geraakt waren, dat weet ik niet meer. Boerderijen en stukjes bos waren nu voor ons genoeg om een beetje te slapen. Dikwijls werden we nog opgeschrikt door ergens een vals alarm, zodat we dan weer op de vlucht sloegen en toch bleven we nog goed bij elkaar. Ik geloof dat we aan de Leopoldvaart nog met meer dan drie vierden van onze cie aanwezig waren. We moesten direct in eerste stelling. Dat was de eerste keer dat we de Duitsers zagen (behalve in de vliegers). Over de Leopoldvaart geraken met gummibootjes was voor hen geen probleem. Daarbij werden ze telkens onmiddellijk gesteund door hun artillerie, wat bij ons een ongelooflijke paniek verwekte. Daar werden we ook geconfronteerd met de eerste doden en verschillende zware en andere gekwetsten.(...) Het was dan wederom achteruit trekken geblazen. We trokken over Tielt dieper West-Vlaanderen in. We belandden in Ruddervoorde, Rollegem, Kapelle, recht de loopgraven in, juist aan de rand van een bos’⁹⁷. *‘Van in onze loopgrachten zagen we de lijen en gekwetsten naar achter brengen. Een koerier bracht ons een briefje van de cie-commandant dat we van voor moesten gaan versterken. Onmiddellijk stond op het briefje. We moesten een klein omwegje maken, zodat de vijand ons niet uit het bos zou zien komen. Samen kwamen we overeen zo diep mogelijk het bos in te trekken en van daaruit te zien in welke richting we zouden gaan om van het vreselijke dat we gezien hadden weg te zijn. We beseften dat alle troepen daar op een hoopje zouden worden gedreven. Een massamoord zou niet uitblijven. We hadden schrik, maar dat verminderde. Het einde van het bos was vlug in zicht en van daaruit konden we zien langs waar de weg het veiligst was. Onze ogen vielen op een oud huisje waar een stalhuis was aangebouwd en verder op de hof stonden ook nog dingen die op een stal geleken. Het was maar een 700 tal meter van ons verwijderd. We zegden niets en deden doodgewoon. In dat huisje woonden nog twee oude mensen. Die kwamen eens even aan de achterdeur piepen om te zeggen: ‘kruip maar in de stallen en blijf maar goed zitten en zeker niet buiten komen hé, want dat is ook gevaarlijk voor ons!’ We legden wat stro open en we***

⁹⁶ Ibidem, p. 49.

⁹⁷ Ibidem, p. 50.

*sliepen tot in de morgen. Die oude man stond aan de deur om te zeggen dat de slachtpartij over was*⁹⁸.

De achttiendaagse veldtocht kostte uiteindelijk aan 5 481 Belgische militairen het leven⁹⁹. Onder hen ook Alois Peleman, een jongeman uit De Klinge.

2.2.2. De grote vlucht

2.2.2.1. Soldaten

Na de Duitse aanval op 10 mei 1940, ging België over tot de algehele mobilisatie. Alle weerbare mannen tussen 16 en 45 jaar werden opgeroepen om zich aan te melden voor legerdienst (zij moesten een rekruteringsreserve vormen). Er was echter niets geregeld. Het leger had alleen verzamelpunten aangeduid (als bijvoorbeeld Roeselare en Ieper). Daar volgde dan een nieuw bevel: de rekruteringsreserve moest zich met eigen middelen naar Frankrijk begeven, vooreerst naar Rouen, dan naar Narbonne¹⁰⁰.

Ook in De Klinge verspreidde de veldwachter het bericht dat alle jonge mannen tussen de 16 en 45 zich voor legerdienst moesten aanmelden in Ieper. Isidoor Bracke herinnert het zich nog: *‘De champetter die zei niet hoe we dat moesten doen. Die zei gewoon: ‘ge moet amel naar ginder’. Dus gingen wij, met de fiets. Wij wisten van niets eigenlijk*¹⁰¹. Van Ieper ging het naar Rouen, waar totale chaos heerste. Men wist in feite ook niet goed wat men met al die Belgische jongemannen moest in Frankrijk. Isidoor Bracke, in De Klinge vertrokken met zijn broers en nog een paar andere Klingenaren, herinnert zich hoe hij de Belgische consult opzocht in Rouen om hem te verzoeken hen wat geld toe te steken. *‘Maar dat kregen we niet. Hij zei: ‘ik kan ‘ulder’ geen geld geven, maar wel een vrijgeleide om met den trein tot in Bordeaux te rijden’. Voor niets dus, hé*¹⁰². Op die manier belandde het gezelschap in Bordeaux, om van daaruit opnieuw te vertrekken naar Nantes. Daar zijn ze dan, volgens Isidoor Bracke, een aantal weken gebleven¹⁰³. Sommige Belgische opgeroepen mannen hebben in Frankrijk in arbeidersbataljons meegeholpen Franse verdedigingslinies uit te bouwen, andere verveelden zich vooral of aten stokbrood met kaas en wijn¹⁰⁴. Uit het gesprek met Isidoor Bracke bleek dat hij en zijn kameraden gedurende hun verblijf in Nantes loopgraven hielpen uitgraven, maar dat ze ook regelmatig *‘in den bistro’* zaten¹⁰⁵.

⁹⁸ Ibidem, p. 52-53.

⁹⁹ DE VOS L., *op.cit.*, p. 373.

¹⁰⁰ MEYERS W.C.M., *Hoe België W.O. II overleefde*, Brussel, 1975, p. 113.

¹⁰¹ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

¹⁰² Idem.

¹⁰³ Idem.

¹⁰⁴ MEYERS W.C.M., *op.cit.*, p. 113.

¹⁰⁵ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

Ook schoonbroers Prosper Van Eetvelt en Omer Van Goethem vertrokken in de meidagen van 1940 naar Frankrijk om gehoor te geven aan de algemene mobilisatie. Daar raakten ze echter beiden gewond: Prosper kreeg een granaatscherf in zijn long en Omer in zijn rechter bovenbil. De familie Seghers uit De Klinge (waarover later meer) zorgde ervoor dat ze in een Belgisch ziekenhuis verzorgd konden worden. Na de oorlog zal Prosper Van Eetvelt overlijden in een operatie waarbij men trachtte de scherf uit zijn borst te verwijderen. Ook de verwonding die Omer Van Goethem opliep, zou hem na de oorlog nog parten spelen¹⁰⁶.

Isidoor Bracke, Prosper Van Eetvelt en Omer Van Goethem waren niet de enige jonge mannen in De Klinge die gehoor gaven aan het oproepingsbevel. In een brief van het gemeentebestuur van De Klinge aan de gouverneur van Oost-Vlaanderen (datum 9 oktober 1940)¹⁰⁷ worden de namen opgesomd van *'die genen die de gemeente verlaten hebben om te beantwoorden aan de oproep der regering om het leger te verwoegen en die in hun woonplaats terug gekeerd zijn'*. Op dat moment zijn dat er 93, als blijkt uit de lijst. Prosper Van Eetvelt en Omer Van Goethem worden vernoemd, maar Isidoor Bracke niet. Dit mogelijks doordat Isidoor Bracke in oktober 1940, een goede vijf maand na de Duitse inval, nog niet uit Frankrijk was teruggekeerd. Zelf schatte hij dat zijn verblijf in Frankrijk ca. zeven maanden duurde, wat de veronderstelling dus aannemelijk maakt.

2.2.2.2. *Burgers*

In het kielzog van de opgeroepen soldaten, vluchtten ook heel wat burgers in de richting van Frankrijk. Sommigen onder hen hadden nog herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog en de gruwelen die daarbij hadden gehoord, anderen vluchtten eveneens uit angst, voor de Duitsers, voor het onbekende, voor oorlog. Have en goed achterlatend en toch met pak en zak beladen zochten ze in het heilig gewaande zuiden hun heil. Ze strompelden langs wegen, bezaaid met karren, kapotte fietsen en bij gebrek aan brandstof in sloten en grachten achtergelaten wagens. Sommigen geraakten zelfs tot Toulouse, Lisieux, Montpellier en Bordeaux: het einde van de wereld toen. De vluchtelingenstroom zwol maar aan¹⁰⁸. Vluchtende gezinnen en de opgeroepen rekruteringsreserve van alle mannen tussen 16 en 45 jaar, samen zeker twee miljoen mensen, blokkeerden de wegen richting Frankrijk en dus ook de weg voor de zich steeds verder terugtrekkende Belgische soldaten¹⁰⁹. Dat herinnert ook Albert Maes zich nog goed: *'Het krioelde in de straten van vluchtelingen in alle richtingen'*¹¹⁰.

De Belgische vluchtelingen die Frankrijk bereikten, werden overigens niet altijd goed ontvangen. Zeker na de Belgische capitulatie werden zij niet zelden uitgescholden voor 'Boches du Nord'. Op 25 juni 1940 capituleerde ook Frankrijk. Door de meeste in Frankrijk verblijvende vluchtelingen werd dit

¹⁰⁶ Contact met Omer Van Goethem via zijn dochter Christine, 21 maart 2007.

¹⁰⁷ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, doos 541.2., Map Wervingsreserve 1940, evacuatie naar Frankrijk.

¹⁰⁸ OMBLETS J., *De kleine Belg in de grote oorlog*, Antwerpen, 1985, p. 10.

¹⁰⁹ BALTHAZAR H., *op.cit.*, p. 30.

¹¹⁰ MAES A., *op.cit.*, p. 50.

met opluchting onthaald. Men kon terug naar huis (er was immers geen reden meer nog langer in Frankrijk te verblijven). Bovendien bleken de Duitsers erg vriendelijk en behulpzaam. Overal werden hulpposten voor voeding en onthaal opgezet. Die houding maakte, thans toch in het eerste oorlogsjaar, een positieve indruk op de publieke opinie¹¹¹.

2.2.2.3. Ambtenaren: de postverlating

De paniek die zich bij de Duitse inval onder de Belgische bevolking verspreidde, sloeg ook over naar allerlei ambtelijke gezagsdragers. Ongeveer één derde van alle Belgische burgemeesters sloeg in de meidagen van 1940 op de vlucht, gevolgd door heel wat schepenen en gemeenteraadsleden. Dit ondanks een wettelijke instructie voor alle Belgische openbare gezagsdragers om bij een vijandelijke inval op post te blijven. Overal in het land kwamen plaatsvervangende comités van notabelen tot stand om het lokale bestuur tijdens de afwezigheid van de wettelijke gezagsdragers tot hun terugkeer over te nemen. De postverlating bleef niet ongestraft. In juli 1940 werd op het departement van binnenlandse zaken een commissie van advies opgericht, belast met het onderzoek van de dossiers van burgemeesters (en andere openbare gezagsdragers) die hun post hadden verlaten. Op grond van dat advies nam secretaris-generaal Vossen dan de gepaste maatregelen: ontslag, ambtsontheffing of schorsing voor bepaalde duur. Wanneer de bezetter de door de Belgische plaatsvervangende overheid opgelegde maatregelen te mild vond, greep ze zelf in. Deze sancties konden op een brede goedkeuring rekenen van de publieke opinie, die zich in de meeste gevallen niet mals toonde voor de gevluchte notabelen¹¹².

Ook de gemeente De Klinge werd door de provincie gepolst naar eventuele ‘postverlaters’. Hun antwoord: *‘Als gevolg aan Ued. (bedoeld wordt de Heer Voorzitter van de Bestendige Deputatie van de Provincieraad) schrijven van den 10n dezer, 2^e afdeling, nr. 94, hebben wij de eer Ued. te laten weten dat, op een uitzondering na, gemeenteraadslid A.D.B., dewelke onder de wapens is, al de leden van den gemeenteraad voor het ogenblik in de gemeente aanwezig zijn. Geen enkel lid van het gemeentebestuur, noch van het gemeentepersoneel heeft zijn post verlaten’*¹¹³. Hoewel dus de raad, het bestuur en het personeel van de gemeente De Klinge op post gebleven lijken te zijn, is er wel één geval van postverlating in De Klinge onderzocht. Uit briefwisseling met de provincie blijkt dat de schooldokter van de gemeente zijn post verliet tussen 14 mei en 27 augustus 1940. Uit de staat van inlichtingen over de betrokkene, door de gemeente aan de provincie gezonden, blijkt dat hij gevolg had gegeven aan de oproep van de regering dat alle valide mannen tussen de 16 en 35 zich naar Ieper moesten begeven. Daar aangekomen ‘stuurde de overheid hem door zonder juiste inlichtingen over zijn bestemmingsplaats’. Blijkens de staat van inlichtingen kwam hij in Frankrijk terecht, waar hij zich

¹¹¹ MEYERS W.C.M., *op.cit.*, p. 114.

¹¹² JACQUEMYNS H., *Een bezet land, België in de Tweede Wereldoorlog 2*, Kapellen, 1982, p. 31-32.

¹¹³ Provinciaal archief Gent, Dossier 2/9958/6, postverlating.

in Rieux (op enkele kilometers van Toulouse) liet verzorgen door een dokter (getuigschrift van die dokter zat als bewijs bij de staat van inlichtingen). Op 17 mei 1940 zou hij terug in België gekomen zijn, waarna hij tot zijn terugkeer in De Klinge op 27 augustus 1940, in West-Vlaanderen zou hebben verbleven. Het gemeentebestuur van De Klinge zelf lijkt zwaar te hebben getild aan dit geval van postverlating, als blijkt uit een bijgevoegde brief, verstuurd in september 1940 aan de provinciegouverneur. Daarin staat te lezen: *‘Ons bestuur is van oordeel dat belanghebbende uit zijn ambt van medisch schoolopzichter zou moeten ontzet worden, en wel om volgende redenen: a- belanghebbende had geen militaire verplichtingen daar hij vrijgesteld werd wegens lichaamsongeschiktheid, b- bij den oproep der mannen van 16 tot 35 jaren om het leger te vervoegen was er enkel sprake van ALLE VALIDE mannen die tot de werfreserve behoren, c- hij bekleedde het openbaar ambt van medisch schoolopzichter en moest als dusdanig van de gemeentelijke overheid toelating bekomen om zijn post te verlaten, d- hij behoorde tot de burgerlijke wacht voor passieve luchtbescherming (geneeskundige dienst) en ontvluchtte het gemeentelijk grondgebied 10 dagen voor de bezetting door het Duitse leger, dus op een ogenblik dat zijn hulp het dringends kon oproepen worden, e- er was maar één plaatselijk geneesheer en hij had dus de zedelijke plicht de zieken in behandeling niet aan hun lot over te laten, f- hij had geen gezinslasten (kinderen) en de beste middelen (auto) ter zijner beschikking om desnoods bij een gebeurlijke verplichte evacuatie het grondgebied op het geschikte ogenblik te verlaten’*¹¹⁴. Uiteindelijk hebben de bevoegde diensten de toch wel duidelijke mening van het gemeentebestuur van De Klinge niet gevolgd. De Commissie van Advies was in mei 1941 van mening dat geen tuchtstraf diende te worden uitgesproken en de provincie is die mening gevolgd.

2.3. Een bezet land

2.3.1. België algemeen

Na de capitulatie werd in België een militair bezettingsbestuur geïnstalleerd, de ‘Militärverwaltung’. Ook een deel van Frankrijk (de twee departementen Nord en Pas-de-Calais) werd bestuurlijk bij de Belgische MV aangesloten. De Duitsers beoogden met dit soort bestuur zoveel mogelijk van de Belgische bestaande organisatie in stand te houden en enkel daar waar nodig bij te sturen. Dat betekende ook dat de Belgische vooroorlogse bestuurders op post konden blijven, mits samenwerking welteverstaan. Aan het hoofd van deze MV stond Alexander von Falkenhausen. Hij voerde het bevel over een ‘Kommandostab’ (voor alle militaire aangelegenheden) en een ‘Verwaltungsstab’ (voor alle burgerlijke aangelegenheden). De ‘Verwaltungsstab’ werd geleid door Eggert Reeder, die de contacten met en de controle over de Belgische administratie onderhield. Dezelfde dubbele structuur

¹¹⁴ Provinciaal archief Gent, Dossier 2/9967/7, postverlating.

(Kommandostab-Verwaltungsstab) was aanwezig bij de lagere afdelingen van het bezettingsbestuur: de vijf ‘Oberfeldkommandanturen’ (Brussel, Charleroi, Gent, Luik en Lille), tien ‘Feldkommandanturen’, de ‘Kreiskommandanturen’ op arrondissementeel niveau en een hele reeks lokale ‘Ortskommandanturen’¹¹⁵. In feite kreeg elk Belgisch beleidsniveau nu een Duitse tegenhanger. Op het hoogste niveau werd België bestuurd door de secretarissen-generaal. Op 10 mei 1940 had het Belgische parlement de wet op de overdracht van bevoegdheid in oorlogstijd goedgekeurd. Daarmee werden ambtenaren gemachtigd de bevoegdheid van hun hogere in rang uit te oefenen, als die zijn ambt niet langer uitoefende of als zij door de oorlogsomstandigheden geen contact meer met hun superieur hadden. Als eerder reeds werd gezegd, vluchtte de regering van Nationale Unie onder leiding van Pierlot voor de oprukkende Duitse troepen. Ze verbleven eerstens een periode in Frankrijk, waarna ze uiteindelijk in Londen terecht kwamen. Op die manier kwam een aanzienlijk deel van de ministeriële bevoegdheid dus bij de secretarissen-generaal te liggen, de eerstvolgende ambtsdragers in rang na de ministers. Pas op 8 september 1944 keerde een deel van de regering Pierlot terug naar België. Tot die datum werd België dus bestuurd door de secretarissen-generaal¹¹⁶.

2.3.2. De Klinge

De Klinge werd door de Duitsers bezet op 23 mei 1940. Over de omstandigheden waarin dit precies gebeurde, heb ik geen informatie. Mogelijk volgde de bezetting van De Klinge op het innemen van de aanpalende Nederlandse gemeente Hulst, vlak over de grens. Niettegenstaande Nederland reeds op 15 mei had gecapituleerd, bleef Zeeuws-Vlaanderen (het uiterste zuiden van de Nederlandse provincie Zeeland, vlak aan de Belgische grens), nog enige tijd onbezet gebied. P.J. Brand schreef in zijn ‘geschiedenis van Hulst’: *‘Op zaterdag 18 en zondag 19 mei was er een enorme concentratie van Franse en Belgische troepen, kanonnen, tanks en ander oorlogsmateriaal in en rond Hulst. (...) Voortdurend kruisten Duitse vliegtuigen boven de stad, maar er gebeurde niets. ’s Nachts vertrokken de laatste geallieerde troepen, een detachement van een Belgisch regiment Gidsen, uit Hulst. Maandag 20 en dinsdag 21 mei was Hulst niemandsland en heerste er een onwezenlijke rust in de stad. Iedere nacht reden enkele gemotoriseerde Belgische patrouilles door Hulst. Dinsdagnacht kwamen de eerste Duitsers en wel in een vrachtauto waarachter een stuk anti – tankgeschut gekoppeld was. (...) De Duitse opmars naar de Noord-Belgische grens voltrok zich gedeeltelijk via Hulst, waardoor er een regelmatige stroom van Duitsers, meestal per fiets door de stad trok. Er kwam ook veel artillerie door’*¹¹⁷.

¹¹⁵ WOUTERS N., *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tiel, 2004, p. 49.

¹¹⁶ VAN DEN WIJNGAERT M., *De politiek van het minste kwaad. Het bestuur van de secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting 1940-1944, Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 1990, 105, 2, p. 265.

¹¹⁷ BRAND P.J., *op.cit.*, p. 430.

In De Klinge werd een lokale ‘Ortskommandantur’ (gevestigd in de Sint-Gillisstraat) opgericht, naast een aantal Duitse wachtposten. De bezettingstroepen telden doorlopend zo’n 40 à 60 Duitse soldaten, met een afname naar het eind van de oorlog toe¹¹⁸. Deze waren voor een groot deel ingekwartierd bij mensen thuis. Uit gegevens over opeising en inkwartiering, bewaard in het gemeentearchief van Sint-Gillis-Waas, blijkt dat steeds dezelfde personen een Duitse soldaat, ‘feldweibel’, onderofficier of ‘hauptman’ ingekwartierd hadden in hun woning. 37 personen moesten in de periode van juni 1941 tot maart 1942 iedere maand één soldaat (heel uitzonderlijk twee) onderdak verschaffen. Na maart 1942 lijkt het aantal ingekwartierde soldaten in De Klinge vrij bruusk te zijn afgenomen. Volgens de inkwartieringslijsten kregen nog slechts vier van de 37 personen (die voordien dus iedere maand een Duitser in hun woonst hadden gehad) na maart ’42 soldaten in hun privé-woonst¹¹⁹. Mogelijks kan dit worden verklaard door het gegeven dat steeds meer jonge Duitse soldaten nodig waren aan het front. De getuigenissen lijken ook in die richting te gaan. Wilfried Maes, Albert Maes, Julien Bal en Isidoor Bracke maakten alle gewag van eerder jonge, gedisciplineerde Duitsers in het begin van de oorlog die ook bij de mensen thuis sliepen, en oudere, minder gemotiveerde Duitse soldaten naar het einde toe¹²⁰. Het gros van de bezettingstroepen in De Klinge lijkt echter te zijn ingekwartierd in het fabrieksgebouw van de NV ARMAT (Armes et Matériel Militaires), een bedrijf met hoofdzetel te Antwerpen en afdeling in De Klinge, gespecialiseerd in het vervaardigen van militair materiaal, al is het niet helemaal duidelijk of het wel echt om inkwartiering ging, waarover later meer. Tijdens de oorlog werden de werkzaamheden in deze fabriek gestaakt en werd de ruimte ingenomen door de bezetter. In een eerste fase (van 11 oktober 1940 tot 4 maart 1941) werd één fabriekshal met nevenplaatsen door de Duitsers opgeëist, in een tweede fase (van 25 januari tot 5 maart 1943) waren dat twee hallen en in een laatste fase (van 21 oktober 1943 tot 17 september 1944) zelfs de hele fabriek, evenals het omliggende terrein¹²¹. Voorts verbleven, als blijkt uit de bronnen, de Duitse bezetters ook eenmalig op hotel: in de periode van 23 oktober tot 25 oktober 1942 werden in het hotel ‘Op de Heyde’ aan het station van De Klinge tien kamers opgeëist voor tien personen. Eén huis (Dorpstraat 89) werd opgeëist en omgevormd tot slaapzaal voor 25 personen gedurende de hele oorlogsperiode, een ander huis als keuken, één als eetzaal voor onderofficieren en nog een ander als kantine. Nog drie andere huizen kregen een nieuwe bestemming tijdens de oorlog, als ‘Feldwacht’, ‘Krankenstube’ en ‘Schreibstube’¹²². Van de activiteiten die deze Duitsers in De Klinge ontplooiden, lijkt vooral het door de straten marcheren en zingen (als bijvoorbeeld ‘Wir fahren nahr Engeland’) te zijn bijgebleven¹²³.

¹¹⁸ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 23.

¹¹⁹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, doos 542. Duitse opeisingen / Register 1940-1944.

¹²⁰ Interviews met Wilfried Maes (21 april 2006), Albert Maes (4 november 2006), Julien Bal (5 november 2006) en Isidoor Bracke (8 november 2006).

¹²¹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, doos 542. Duitse opeisingen / Register 1940-1944.

¹²² Idem.

¹²³ Interview met Suzanna Struylaert op 13 november 2006.

Hoofdstuk 3: ‘Witten’ en ‘zwarten’: politiek in De Klinge voor, tijdens en na Wereldoorlog Twee

3.1. Politieke voorgeschiedenis: het interbellum

3.1.1. De gemeenteraadsverkiezingen

3.1.1.1. Gemeenteraadsverkiezingen in 1921

Lijst één	Lijst twee
Laureys	De Caluwe
Van Havermaet	Rijckaert
Van Vlierbergen	
Beck	
Penneman	
Van den Berghen	
Van den Bergh	
Scheerders	
Van Overmeire	

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 kwamen er in De Klinge twee lijsten op, als weergegeven in bovenstaande tabel. Een eerste lijst bestond uit 9 kandidaten, een tweede uit slechts twee. De tweede lijst kende geen succes, want geen van beide kandidaten werd verkozen, waardoor de volledige lijst één als verkozen gold. De heer P.A. Laureys, koopman van beroep en kandidaat op lijst één, werd tot burgemeester benoemd¹²⁴. Aan de politieke lijst één was ook min of meer een muziekmaatschappij verbonden, de ‘Albrechtsvrienden’, genoemd naar koning Albert. Wilfried Maes typeerde hun politieke karakter in een gesprek als ‘liberaal belgicistisch’¹²⁵.

¹²⁴ Provinciaal archief Gent, dossier 2/8533/5, gemeenteraadsverkiezingen.

¹²⁵ Interview met Wilfried Maes op 21 april 2006.

3.1.1.2. Gemeenteraadsverkiezingen in 1926

Lijst één	Lijst twee
Laureys	Keyenberg
Van Gysel	De Valck
Penneman F.	Van Havermaet
Lossie	Penneman B.
Beck	Van Goeye
Van Vlierbergen	Van Den Bergh
Van Overmeire	Hendrickx
Braem	Van Bunder
De Vlieger	Van Duyse

In 1926 hadden de kiezers in De Klinge eveneens de keuze uit twee lijsten. Dit keer betrof het echter evenwaardige lijsten, waarbij ook de tweede lijst negen kandidaten telde. Op die tweede lijst kwamen ook personen terug, die bij de verkiezingen in 1921 nog op lijst één hadden gestaan (zie tabel). Aan deze lijst was eveneens een muziekmaatschappij nauw verwant: Sint-Cecilia. De maatschappij was reeds in 1796 opgericht, maar lag geruime tijd stil. Politiek gezien werd zij door Wilfried Maes omschreven als ‘katholieke boeren- en middenstandspartij’¹²⁶. De eerste lijst (de Albrechtsvrienden) had opnieuw titelvoerend burgemeester P.A. Laureys als lijsttrekker.

Lijst twee (Sint-Cecilia) bekwam uiteindelijk vijf zetels, lijst één (de Albrechtsvrienden) de overige vier. Dat maakte dat de heer Laureys, hoewel kandidaat met de meeste stemmen, zijn burgemeesterschap moest afstaan aan de kandidaat van de meerderheid A.J. De Valck. De verkiezingen in dit jaar zorgden ook voor onenigheid binnen één familie: de broers Frederik en Benignus Penneman kwamen allebei als kandidaat op, zij het wel elk op een andere lijst. Frederik Penneman (lijst één) behaalde daarbij meer stemmen dan zijn broer Benignus (lijst twee). De Bestendige Deputatie benoemde echter Benignus Penneman tot titelvoerend raadslid, onder toepassing van een bepaald artikel in de gemeentewet, dat stelde dat *‘worden bloed- of aanverwanten in dien graad of twee echtgenoten verkozen bij dezelfde verkiezing, dan wordt de orde van voorkeur bepaald naar de orde van belangrijkheid der quotiënten, volgens welke de zetels, door die kandidaten verkregen, aan hunne lijst worden toegekend’*. Het quotiënt van Benignus Penneman (138) was volgens dat systeem hoger dan dit van zijn broer Frederik (126), en zodoende mocht Benignus in de gemeenteraad zetelen¹²⁷.

¹²⁶ Idem.

¹²⁷ Provinciaal archief Gent, dossier 2/8954/2, gemeenteraadsverkiezingen.

3.1.1.3. Gemeenteraadsverkiezingen in 1932

Lijst één	Lijst twee	Lijst drie	Lijst vier	Lijst vijf	Lijst zes
Tock	Penneman F.	Van Havermaet	Seghers	Van Dorsselaer	De Potter
Rottier	De Wolf C.	Penneman B.	De Schepper		
Uydenhouwen	Beck	Van Goeye	Maes		
Vereecken	Lossie	Pieters	Van Havere		
	Van Haut	Van den Bergh	De Wolf R.		
	De Wit	Van Goethem	Van Duyse		
	De Witte	Van Bunder	De Block D.		
		Henderikx	Schelfaut		
		Van Hiel	De Block A.		

1932 bracht nog een grotere keuzemogelijkheid voor de Klingse kiezers. Op 9 oktober kwamen niet minder dan zes lijsten op: een socialistische lijst bestaande uit vier leden, de twee traditionele lijsten (Albrechtsvrienden en Sint-Cecilia), een Vlaams-nationalistische lijst onder de leiding van Jan Seghers en twee éénpersoonslijsten. Lijst nummer twee, een voortzetting van de lijst nummer één uit de vorige verkiezingen, telde dit keer nog slechts zeven kandidaten, onder wie vier nieuwe. Lijsttrekker was dit keer niet oud burgemeester P.A. Laureys, maar Frederik Penneman. Lijst drie, voortzetting van lijst twee uit de vorige verkiezingen, telde wel opnieuw negen kandidaten. Drie daarvan waren nieuw. Lijsttrekker was dit keer A. Van Havermaet. Oud burgemeester A.J. De Valck stond niet meer op de lijst. Lijst vier, de Vlaams nationalisten, telde eveneens negen leden en werd getrokken door Jan Seghers. Opmerkelijk bij deze verkiezing was een anonieme klacht, aan het provinciebestuur gezonden, waarin de schrijver aangaf dat de heer Van Havermaet A. in overeenkomst met het schoolhoofd twee politieke vergaderingen zou hebben belegd in een klas van de gemeentelijke jongensschool. De klacht bleef echter zonder gevolg¹²⁸.

Lijst twee, drie en vier mochten na de verkiezingen de gemeenteraadsleden leveren. Op lijst twee raakten Penneman F. en De Wolf C. verkozen, op lijst drie waren dat Van Havermaet A., Penneman B., Van Goeye K., Pieters F. en Van den Bergh R. en tenslotte op lijst vier Seghers Jan en De Schepper K. Opnieuw echter stelde zich het probleem van de bloedverwantschap tussen de gebroeders Penneman. De situatie van 1926 herhaalde zich, want ook dit keer behaalde Benignus Penneman het hoogste quotiënt en aldus werd hij gemeenteraadslid. De plaats van Frederik Penneman werd ingenomen door opvolger A. Beck¹²⁹.

¹²⁸ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9136/8, gemeenteraadsverkiezingen. In de bijlage bevindt zich een kopie van de originele stembrief uit 1932.

¹²⁹ Idem.

De heer A. Van Havermaet werd tot burgemeester benoemd. Kamiel Van Goeye en Frans Pieters werden door de gemeenteraad verkozen tot schepenen. In 1936 volgde echter een personeelwissel binnen de gemeenteraad tengevolge van het overlijden van burgemeester Van Havermaet op 31 augustus. Eerste schepen Van Goeye trad aan als vervangingsburgemeester. Eerste plaatsvervanger voor K. Van Goeye was eigenlijk Van Goethem F., maar gezien hij verwant was met Jan Seghers, trad tweede plaatsvervanger E. Van Bunder aan als gemeenteraadslid. In de zitting van 12 december 1936 verkoos de gemeenteraad B. Penneman tot nieuwe schepen¹³⁰.

3.1.1.4. Gemeenteraadsverkiezingen in 1938

Lijst één	Lijst twee	Lijst drie	Lijst vier
Bauwens	Van Goeye	Vereecken C.	Seghers
De Wolf C.	Van Havermaet G.	Tock F.	De Schepper
Van Dorsselaer	Van Bunder	Rottier	Maes
Beck	Thomas	Vereecken Irène	Van Daele
Van Britsom	Henderickx Jan	Tock R.	De Block A.
De Block C.	Van Eetveld		Van Havere
De Bin	Van Hoey		De Wolf
De Loor	De Block P.		Van Duyse
Henderickx Jozef	Penneman B.		Weyn

Vier lijsten kwamen er in De Klinge op bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1938, de laatste voor de oorlog. Lijst één (Albrechtsvrienden), min of meer de voortzetting van lijst twee uit de vorige verkiezingen, telde negen leden, onder wie zeven nieuwe. Op lijst twee (Sint-Cecilia) - lijst drie in de vorige verkiezingen - stonden eveneens nieuwe kandidaten: de heren Van Havermaet, Thomas, Van Eetveld, Van Hoey en De Block kwamen niet eerder op bij gemeenteraadsverkiezingen. Minder veranderingen waren er op de socialistische lijst, die nu wel vijf kandidaten telde, waaronder een vrouw. De top drie op de Vlaams nationalistische lijst vijf bleef ongewijzigd ten aanzien van de verkiezingen in 1932. De heren Van Daele, De Block A., De Wolf J. en Weyn waren nieuw¹³¹.

De verkiezingen werden een groot succes voor de Vlaams nationalisten (lijst vier). Ze behaalden de meerderheid in de gemeenteraad met vijf zetels. De heren Seghers, De Schepper, Maes, Van Daele en De Block golden als verkozen voor lijst vier. Dit was vooral te wijten aan de verdienste van lijsttrekker Jan Seghers, die het grootste aantal stemmen binnenhaalde van alle opkomende kandidaten op alle lijsten, waarvan zijn partijgenoten dus profiteerden bij de overdracht van stemmen. Lijst één

¹³⁰ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één).

¹³¹ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9334/5, gemeenteraadsverkiezingen.

kon slechts één gemeenteraadslid afvaardigen: de heer Bauwens, lijst twee drie: de heren Van Goeye, Van Havermaet en Van Bunder¹³². Merkwaardig genoeg werd een kandidaat uit de minderheid, K. Van Goeye, door de koning tot burgemeester benoemd, wat legaal was, maar hoogst ongebruikelijk. Dit uiteraard tot grote ergernis en onbegrip van de kandidaten op lijst vier. Wilfried Maes schreef hierover in een artikel over de Vlaams Nationalisten in De Klinge dat dit gebeurde op advies van de liberale minister van Binnenlandse Zaken Albert Devèze. Volgens Maes wilde men in Brussel geen burgemeesterzetel toekennen aan de “onbetrouwbare” Vlaams nationalisten, en dan zeker niet in een grensgemeente als De Klinge¹³³. Dat iets dergelijks daadwerkelijk gebeurd is, is best aannemelijk. Het is bekend dat de gouverneurs en het ministerie van Binnenlandse Zaken afkerig stonden ten op zichte van benoemingen van VNV’ers tot burgemeester¹³⁴. Het Klingse V.N.V. reageerde tegen de benoeming van Van Goeye tot burgemeester. Na de verkiezingen gaf de partij een protestpamflet uit, gericht aan de bevolking van De Klinge:

“Aan de bevolking van De Klinge. We meenen dat de rechtschapen bevolking van De Klinge, door haar afzijdigheid bij den optocht van maandag jongstleden (bedoeld werd een stoet, gehouden ter ere van de benoeming van de nieuwe burgemeester) genoegzaam van haar verontwaardiging heeft blijk gegeven ten opzichte van de schandelijke benoeming van een burgemeester uit de minderheid. De bevolking heeft den kaakslag gevoeld die haar werd toegebracht door de partijpolitiekers en inzonderheid door den liberalen franskiljon en vlaamschhater Devèze. Niettemin achten wij het noodig een drietal punten, in verband met den geschapen toestand en de omstandigheden waarin deze schandelijke benoeming gebeuren kon, te belichten.

Het gemis aan ridderlijkheid en politieke eerlijkheid bij onze tegenstanders.

Het eerste gebaar van de kleurpolitiekers na de verkiezingen, was een loensche en achterbakse poging tot omkooprij (hierover later meer). Waar de bevolking met de verkiezingen uitspraak had gedaan, zijn zij er niet voor teruggedeinsd een ellendig judasmiddel aan te wenden, om door verraad de volksuitspraak te vervalsen. Als dit niet lukte, hebben ze al hun principen overboord gegooid en zijn de zoogenaamde katholieken bij den liberalen franskiljon Devèze gaan aankloppen om een onrechtvaardige benoeming af te smeeken. Voor deze menschen zonder eer en zonder geweten zijn alle middelen goed. Desnoods willen ze met den duivel aanspannen als het in hun politiek kraam past.

Katholieken, Socialisten en Liberalen hand in hand tegen den gekozene van de Klingsche bevolking.

De jongen uit het volk, Jan Seghers, willen ze treffen. De bonzen van De Klinge en hun satelieten: uit kleinzieligen haat en politieke bekrompenheid. De leiders van de katholieke, socialistische en liberale partijen: om den invloed van een volksjongen te breken. De eerlijkheid, de belangloosheid en de werkkraft van Jan Seghers, de trouw aan zijn Vlaamsche volk, zijn een doorn in het oog van de

¹³² Idem.

¹³³ MAES W., De Vlaams-Nationalisten in De Klinge tussen 1918 en 1940, Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, XCVIII, 1995, p. 413.

¹³⁴ WOUTERS N., op.cit. (2004), p. 37.

partijpoliticus. De duistere machten van het geld, de willekeur en de eerloosheid worden tegen hem opgezet. In hem willen ze ook zijn kameraden en het Vlaamsche-Nationalisme treffen. Het zal evenwel niet gaan! De bevolking voelt instinkmatig een afkeer voor het onrecht, en het recht zal uiteindelijk toch zegevieren!

Zij hebben praktisch niets gewonnen, zij verliezen integendeel het laatste greintje achting bij ieder rechtschapen mensch.

Het besluit van de gemeente blijft in handen van de meerderheid van den raad. De bevolking kan volkomen gerust zijn op dit punt. De geldelijke toestand, de openbare werken, de onderwijsaangelegenheden, de sociale bijstand, enz. zullen door de Vl.Nationalisten worden behartigd en geregeld. De ongekozene zal het lot der karakterloozen delen. Met een slecht geweten zal hij tot ergernis van zichzelf, moeten goedvinden wat de bestuursmeerderheid voorschrijft. De plasdankjes waartoe hij ten opzichte van zijn socialistische en liberale meesters zal verplicht zijn, zullen hem het laatste greintje achting bij de rechtschapen bevolking doen verliezen.

De Vlaamsch-Nationalisten stijgen met den dag in de achting van de bevolking.

De onomkoopbaarheid, de politieke eerlijkheid en de trouw aan de volksbelangen, hebben de jonge Vlaamsche gekozenen, torenhoog doen uitstijgen boven de petieterige dorpspolitieke knoeiers. De Vlaamsch-Nationalisten hebben geen behoefte aan officieele eerbetuigingen en blijven vrij van oogendienst. Ze gaan er fier op en verheugen zich, de gekozenen te zijn van de Klingsche bevolking. De waardering van de Klingenaars is hun voldoende. De willekeurige beslissing van een anti-vlaamsche minister laat hun volledig koud. Ze zullen in eer en rechtvaardigheid hun werk doen, ten bate van de Klingenaars en het Vlaamsche volk. Ze weten dat de vrije bevolking van De Klinge meer dan ooit als één man achter zijn gekozenen staat.

*Het Vl. Nat. Verbond De Klinge*¹³⁵.

In het pamflet werd ook reeds verwezen naar een zaak van omkoperij. Dit had betrekking op de verkiezing van de schepenen. Op 3 januari 1939 werd daartoe door de gemeenteraad overgegaan. Voor de verkiezing van eerste schepenen kwam Jan Seghers vijf van de negen stemmen en aldus de absolute meerderheid. Zijn opponent, de heer Bauwens, kwam de overige vier stemmen. Zodoende werd Jan Seghers tot eerste schepenen benoemd, bevoegd voor onderwijs en financiën. Bij de verkiezing van tweede schepenen kwam Karel De Schepper de meerderheid van de stemmen (vijf van de negen). De heer Bauwens was opnieuw kandidaat, maar behaalde slechts vier stemmen, onvoldoende voor een aanstelling. Karel De Schepper legde vervolgens de eed af als tweede schepenen, bevoegd voor openbare werken¹³⁶. Kort daarop, op datum van 5 januari 1939, schreef Jan Seghers een brief naar de gouverneur van Oost-Vlaanderen, waarin hij de heren Bauwens T. en Van Havermaet G. beschuldigde van poging tot omkoperij van gemeenteraadsleden. Volgens Seghers werd 'aan het gemeenteraadslid

¹³⁵ Maes W., op.cit. (1995), p. 410.

¹³⁶ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één).

De Block A., gekozen op lijst nr. vier, een aanbod gedaan van duizend frank en een jaar vrije woonst, indien hij zijn stem, bij de aanstelling van schepenen, op raadslid Bauwens Theofiel wou uitbrengen. Daarop gelastte de provinciegouverneur de arrondissementscommissaris van Sint-Niklaas met een onderzoek naar deze zaak. Op 24 januari '39 ontving de gouverneur de besluiten van dat onderzoek. De arrondissementscommissaris had eerstens een onderhoud gehad met Jan Seghers, die zijn eerdere klachten had bevestigd en daarbij nog had vermeld dat de verkiezing der schepenen op verdachte wijze was georganiseerd: *'hij (Jan Seghers) verzocht mij (de arrondissementscommissaris) tevens speciaal te willen onderzoeken waarom bij de verkiezing der schepenen thans maatregelen genomen werden opdat de stemming op volstrekt geheime wijze zou geschieden. Zoo hadden al de raadsleden een gelijk potlood, gelijk papier en een map, welke hun toeliet hun stem uit te brengen zonder dat wie ook kon nagaan hoe ze stemden. Mijnheer Seghers meende dat zulks alleen zou geschied zijn met het inzicht de "omkoperij" mogelijk te maken, de geheimhouding zoodanig verzekerd zijnde, dat alle verraad uitgesloten werd*'. Daarover onderhoorde de arrondissementscommissaris de burgemeester en de gemeentesecretaris. Die laatste was van mening dat bij dergelijke stemming geheimhouding gewaarborgd moest worden. Een zienswijze waar de arrondissementscommissaris het mee eens was, daar hij in zijn brief aan de gouverneur schreef: *'ik voeg er aan toe dat, naar mijn oordeel, deze handelswijze allen lof verdient en vooral zou dienen toegepast*'. Vervolgens werd ook het onderzoek naar de oorspronkelijke klacht in verband met de omkoperij ingezet. De commissaris onderhoorde daarover A. De Block, diegene die men zou hebben proberen omkopen: *'deze beweert dat hem, door zijn broeder, De Block P., gevraagd werd, bij de stemming voor den tweede schepen een stem uit te brengen op naam van Bauwens T., met aanbod van 1000 frank en één jaar vrije woonst (voornoemde De Block A. bewoont immers een huisje dat aan Bauwens toebehoort). De Block P. erkent dat hij zijn broeder aangezet heeft te trachten "eeuwig profijt" uit den toestand te trekken. Hij loochent ten stelligste van iemand wie het ook moge, opdracht gekregen te hebben om een aanbod te doen aan zijn broeder, ten einde zijn stemming in de gemeenteraad te beïnvloeden. Hij loochent ooit gelijk welk bedrag of vergoeding te hebben voorgespiegeld. (...) De echtgenote van De Block P. verklaarde "van niets af te weten"*'. De commissaris onderhoorde, blijkens zijn brief aan de gouverneur, nog tien getuigen, aangeduid door de heer Seghers, maar dat kon *'geen klaarte brengen*'. De heer De Schepper K. verklaarde wel dat De Block A. hem had verteld over een poging tot omkoperij. Bauwens T. en Van Havermaet G. verklaarden er nooit aan gedacht te hebben om een gemeenteraadslid om te kopen. Die laatste voegde daar zelfs aan toe dat hij in naam van A. De Block gecontacteerd zou zijn geweest. Het was daarbij de bedoeling dat aan A. De Block een 'postje' zou worden bedeed, in ruil voor een 'wederdienst'. Dat zou Van Havermaet G. geweigerd hebben, daar hij A. De Block, die reeds tot drie partijen behoorde, niet vertrouwde. De tussenpersoon, die in naam van A. De Block contact zou hebben opgenomen met Van Havermaet G., bevestigde dat verhaal. A. De Block op zijn beurt ontkende en beweerde dat het de tussenpersoon was, die aasde op het 'postje'. De commissaris besloot hierover in zijn verslag aan de gouverneur: *'op dit punt kan evenmin klaarte bekomen worden. Alleen*

kan met zekerheid worden vastgesteld: 1- dat er onderhandelingen geweest zijn om een onderhoud tussen Van Havermaet en A. De Block voor te bereiden, en 2- dat dit onderhoud geen plaats gevonden heeft'. Ook het schoolhoofd van de gemeenteschool, M. Van Belleghem, werd over de kwestie gehoord. Hij verklaarde dat hij goed bevriend was met Van Havermaet en dat hij 'meer dan eens tegenwoordig was bij gesprekken over den politieken toestand, geschapen voor de laatste verkiezingen, maar dat er nooit sprake bij was van omkoperij, doch wel van te trachten een lid van de lijst Seghers te overhalen'. Volgens het schoolhoofd zou het logisch zijn indien men dit had geprobeerd bij A. De Block, daar die reeds bij drie partijen aangesloten was geweest. De arrondissementscommissaris beëindigde zijn verslag met te zeggen dat de andere getuigen, door hem in deze kwestie verhoord, allen verklaarden niets te weten van een poging tot omkoperij. De gouverneur oordeelde dat de klacht zonder gevolg mocht blijven en liet dit op 30 januari 1939 weten aan Jan Seghers: 'gevolg gevend aan uw schrijven van 5 januari 1939, heb ik de eer U te berichten dat het onderzoek, door den Heer Arrondissementscommissaris van St.Niklaas-Dendermonde ingesteld, niet heeft toegelaten op bepaalde wijze uit te maken of er werkelijk omkoperij of poging tot omkoperij werd gepleegd door zekere gemeenteraadsleden van De Klinge, met het oog op het benoemen der schepenen. Aangezien de heer Bauwens niet als schepen werd verkozen, staat het in alle geval vast dat de aangeklaagde feiten, moesten zij zelfs bewezen zijn, geen invloed hebben gehad op den uitslag der stemming. In die voorwarden schijnt de zaak, onder bestuurlijk oogpunt, geen verder gevolg te vergen'¹³⁷.

3.1.2. Politieke 'partijen'

3.1.2.1. Algemeen

Voor 1930 werd de Klingse politiek in feite bepaald door twee 'partijen'¹³⁸, de 'Albrechtsvrienden' en 'Sint-Cecilia'. De kandidaten op hun lijsten zetelden in de gemeenteraad, fungeerden als schepen of burgemeester en stippelden zo het politieke beleid in de gemeente uit. Vanaf 1930 kregen zij echter geduchte concurrentie van een nieuwe politieke groepering; de Vlaams Nationalisten, geleid door Jan Seghers. In die jaren dertig kwam bij de gemeenteraadsverkiezingen ook steeds een socialistische lijst op. Deze wordt hier echter buiten beschouwing gelaten, daar zij nooit echt veel succes heeft gekend in De Klinge. De partij slaagde er voor de oorlog immers nooit in een zetel in de gemeenteraad te veroveren. Er wordt wel ruimer stilgestaan bij de sterke Vlaams-nationalistische stroming in De Klinge, waaruit uiteindelijk de politieke partij ontstond.

¹³⁷ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9334/5, gemeenteraadsverkiezingen.

¹³⁸ Van echte partijen in de moderne zin van het woord was toen nog geen sprake.

3.1.2.2. *De Albrechtsvrienden*

De naam ‘Albrechtsvrienden’ was dus de naam van een muziekmaatschappij in De Klinge, opgericht voor de Eerste Wereldoorlog en genoemd naar koning Albert. De muziekmaatschappij was echter nauw verwant met de politieke groepering, waarnaar steeds met dezelfde naam wordt gerefereerd. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1921 werd hun volledige politieke lijst verkozen. Dit was te wijten aan het gegeven dat het concurrerende ‘Sint-Cecilia’ (zie onder) tijdelijk opgehouden was te bestaan. Trekker van die lijst, P.A. Laureys, werd in 1921 ook burgemeester. Eerder werd deze politieke strekking al omschreven als ‘liberaal belgicistisch’. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1926 moesten de ‘Albrechtsvrienden’ de duimen leggen voor ‘Sint-Cecilia’ (vier zetels tegen vijf). Vanaf de jaren dertig daalde hun politieke succes nog verder. In 1932 kwamen slechts zeven kandidaten op, waarvan er twee werden verkozen. In 1938 konden de ‘Albrechtsvrienden’ zelfs maar één afgevaardigde naar de gemeenteraad sturen: T. Bauwens, de voorzitter tevens van de muziekmaatschappij ‘de Albrechtsvrienden’. Uit wat eerder al werd geschreven (het omkooptschandaal), bleek dat men er toen bij ‘Sint-Cecilia’ toch de voorkeur aan gaf hem als schepen te benoemen in plaats van twee Vlaams Nationalisten. Dat gebeurde uiteindelijk niet.

3.1.2.3. *Sint-Cecilia*

Ook hier behoorde de naam ‘Sint-Cecilia’ tot een muziekmaatschappij in De Klinge, maar ook hier was ze nauw verwant met een politieke strekking, eerder omschreven als ‘katholieke boeren- en middenstandspartij’. De muziekmaatschappij werd reeds in 1796 gesticht, maar lag geruime tijd stil. In 1927 werd ze heropgericht door de heren Van Goeye, Van Havermaet en Pieters¹³⁹. Dit verklaart vermoedelijk waarom de groepering ook politiek niet actief was bij de verkiezingen van 1921, toen de ‘Albrechtsvrienden’ alle gemeenteraadsleden mochten leveren. Dat veranderde in 1926, wanneer ‘Sint-Cecilia’ de absolute meerderheid behaalde in de gemeenteraad (met vijf zetels tegen drie). De partij mocht toen ook de burgemeester leveren: de heer A.J. De Valck. In de jaren dertig leed echter ook ‘Sint-Cecilia’ onder het succes van het Vlaams Nationalisme in De Klinge, al bleef de schade in 1932 nog wel beperkt. De partij kon toen immers nog steeds vijf kandidaten afvaardigen in de gemeenteraad. De klappen vielen toen vooral bij de ‘Albrechtsvrienden’. In 1938 bleef echter ook ‘Sint-Cecilia’ niet gespaard. Slechts drie kandidaten van de lijst raakten verkozen. Toch werd een kandidaat uit hun groepering, K. Van Goeye, tot burgemeester benoemd, met het protestpamflet tot gevolg (zie boven).

¹³⁹ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 41.

3.1.2.4. *Het Vlaams - nationalisme in De Klinge*

3.1.2.4.1. Een 'houthakker van de Orne' in De Klinge

Tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) protesteerden Vlaamse soldaten in het Belgische leger tegen een aantal 'taalkundige' wantoestanden; zo was al voor de oorlog een wettelijk kader geschapen waarbij bepaald werd dat mededelingen, opschriften en de opleiding in het leger tweetalig zouden worden, maar tijdens de oorlog bleef de legerleiding ééntalig Frans. De 'Frontbeweging' reageerde hiertegen, eerst openbaar, maar na een circulaire, waarbij alle soldatenverenigingen en studiekringen verboden werden, clandestien. In juli 1917 publiceerde de 'Frontbeweging' haar eerste Open Brief, gericht aan de koning en de legertop. Daarop volgde een reeks acties en reacties van beide kanten. Open Brieven, pamfletten, klachten en eisen van Vlaamsgezinden werden altijd opnieuw gepareerd door antwoorden van de kant van de overheid. Naarmate het einde van de oorlog naderde, werd steeds strenger opgetreden tegen diegenen die de Vlaamse zaak ter harte namen. Eén mogelijkheid was om de opgepakte flaminganten voor de krijgsraad te brengen en hen daar te laten veroordelen. Gezien die omslachtige procedure werd echter al snel overgegaan tot een alternatief: verdachten werden 'administratief' overgeplaatst naar tuchtcompagnies in Auvours en Cézembre, of naar de Orne¹⁴⁰. Dat lot viel te beurt aan tien flaminganten: Pieter Dox, Paul Bogaert, Ward Hermans, Maurits Geerardyn, Lode Beets, Clement Ledegen, Alfons De Schepper, Frans Vannyvel, Paul Davidts en een twintigjarige jongeman uit De Klinge, Karel-Lodewijk De Schepper (figuur 5¹⁴¹).

Karel-Lodewijk De Schepper kwam, samen met Beets, Alfons De Schepper en Clement Ledegen, in 1915 aan het front terecht, eerstens in het eerste linieregiment, daarna in het 21^e linieregiment, waar hij gewone frontdienst deed. Dat hield in verschillende dagen gevechten in de loopgraven, gevolgd door een aantal dagen piket (stand-by zijn) en daarna enkele dagen rust¹⁴². Alle tien 'houthakkers' waren, net als andere Vlaamse soldaten, verbolgen over de eentalig Franse legerleiding en de onwil van hogerhand om daarin verandering te brengen. Geen van hen behoorde echter tot de 'harde kern' van de Frontbeweging, al onderhielden sommigen onder hen daar wel contacten mee. De ene 'houthakker-in-spe' was dus al wat meer betrokken bij die Frontbeweging dan andere en sommigen durfden hun onvrede al wat openlijker ten toon spreiden dan de anderen.

¹⁴⁰ DIDDEN K., De Houthakkers van de Orne, *WT*, 1997, Vol.51, nr.4, p. 195-196-197.

¹⁴¹ <http://users.pandora.be/frankie.schram/tijd/feit/afbtxt/19/1/8/1918-01-18a.html>.

¹⁴² DIDDEN K., *op.cit.*, p. 199-200.

Figuur 5

Het lijkt erop dat Karel De Schepper niet echt het voortouw op zich heeft genomen, al stond hij wel bekend als Vlaams gezind¹⁴³. In de periode tussen 18 januari en 31 augustus 1918 werd De Schepper uit zijn vertrouwde compagnie verwijderd en naar Calais overgebracht, waar hij zes weken in de 'Tweede Compagnie der Verblijvenden' werd ondergebracht of beter geïnterneerd. Daar werd hij onderworpen aan een verhoor en een gerechtelijk onderzoek, dat moest uitmaken of hij voor de krijgsraad moest verschijnen. Hij werd beschuldigd van het bezit van vlugschriften van de Frontbeweging. Uiteindelijk stelde de krijgsauditeur hem buiten vervolging omdat er geen overtreding van de strafwet was gevonden. De legerleiding en overheid vonden het echter te risicovol om hem als Vlaams gezinde terug in te zetten aan het front en dus ging men over tot een tuchtstraf teneinde zijn als gevaarlijk beschouwde invloed toch uit te schakelen. Zo doende kwam ook Karel-Lodewijk De Schepper in juni 1918 in La Coulonche (departement Orne, Normandië) terecht, waar zich op dat moment reeds drie 'houthakkers' bevonden. Niet veel later kregen ze gezelschap van de overige zes 'houthakkers'. Ook zonen van Duitsers en Oostenrijkers en verdachte Belgen werden overigens in een dergelijk 'strafpeloton' ondergebracht, zodat ze geen invloed zouden kunnen uitoefenen op de overige soldaten¹⁴⁴. In La Coulonche moesten de tien zwaar houthakkerswerk verrichten. Ze werkten twaalf uur per dag met een middagpauze van één of anderhalf uur. Vier 'gendarmes' stonden in voor de bewaking. Met het werk verdienden ze één frank per dag. Om dat karige loon wat aan te vullen, begonnen de soldaten na hun werkuren stèren brandhout te maken, die ze dan aan burgers in de buurt

¹⁴³ Ibidem, p. 202.

¹⁴⁴ Ibidem, p. 202-205.

verkochten. De legerleiding kwam erachter en verbood het hen, om het hen later te verplichten, met dien verstande dat de opbrengst van dien af naar de werkgevers ging. Het kwantum werd op zes stèren per dag gebracht. Werd dat 's avonds niet bereikt, dan werd hun dagloon ingehouden. Na de dagtaak, keerde het peloton telkens terug naar het kantonnement. Vlaams gezinden werden gescheiden van de zonen van Duitsers en Oostenrijkers. Het geld dat ze hadden verdiend die dag, ging meestal naar voedsel. Een andere bezigheid 's avonds was het schrijven van brieven naar vrienden en kennissen om de situatie bekend te maken en om, indien mogelijk, vrij te komen. In die brieven (o.a. naar Hendrik Borginon, minister P. Pouillet, volksvertegenwoordigers A. Van de Perre en Van Cauwelaert en zelfs naar latere VNV-leider Staf De Clercq) stelden de 'houthakkers' zelfs voor om terug naar het Front te worden overgeplaatst. Alles liever dan het zware houthakkerswerk in erbarmelijke levensomstandigheden¹⁴⁵. Na de wapenstilstand op 11 november 1918 veranderde er voor de 'houthakkers' nog steeds niets. Ze bleven verplicht tot dwangarbeid. In januari 1919 vernam Karel De Schepper dat zijn vader ernstig ziek was geworden. Hij deserteerde kort daarop om toch maar zijn vader te kunnen bezoeken, waarvoor hij geen toestemming had gekregen. Na acht dagen werd hij echter gevat en terug aan het werk gezet. In februari 1919 werd hij voor die vlucht nog eens veroordeeld tot acht dagen cachot¹⁴⁶. In maart 1919 verliet het peloton La Coulonche om terug te keren naar België. Ook daar werden de houthakkers echter niet vrijgelaten, maar ondergebracht in het Fort Napoleon, in Oostende, waar ze samen met Duitse krijgsgevangenen het lazaret moesten verbouwen. Daar werd hen echter wel meer contact toegestaan met de buitenwereld, waardoor hun situatie beter onder de aandacht kon worden gebracht, wat leidde tot een interpellatie in het parlement op 15 mei 1919. De bevoegde minister beloofde een onderzoek naar de 'houthakkers' te starten. Dat gebeurde begin en eind juni, maar de rapporten van dat onderzoek zijn nooit bekend geraakt. Na de ondertekening van het Verdrag van Versailles op 28 juni 1919 kon België demobiliseren en was er dus geen enkele reden meer om de 'houthakkers' nog langer vast te houden. In juli waren de tien eindelijk vrij¹⁴⁷. De tien 'houthakkers van de Orne' werden sindsdien een symbool in de Vlaamse beweging. Een aantal onder hen bleven daarin ook actief. Schrijver-dichter Ward Hermans is onder hen ongetwijfeld de bekendste. Hij engageerde zich in het 'Verbond van Vlaamse Oudstrijders' (VOS) en werd in 1929 tot volksvertegenwoordiger verkozen voor 'het Vlaamsche Front' (de politieke partij, die gegroeid was uit de Frontbeweging). In 1936 trad hij toe tot het V.N.V., om in 1939 opnieuw tot volksvertegenwoordiger te worden gekozen. Tijdens de oorlog nam hij ontslag uit het V.N.V. en richtte hij samen met René Lagrou de Algemene-SS-Vlaanderen op. Ook Klingenaar Karel-Lodewijk De Schepper bleef actief in de Vlaamse Beweging. Hij werd voorzitter van de VOS-afdeling in De Klinge en stond meermaals op de kandidatenlijst voor de 'Frontpartij' in het arrondissement Sint-Niklaas. Volgens W. Maes bleef Karel De Schepper ook contact houden met mensen als Ward

¹⁴⁵ Ibidem, p. 205-207.

¹⁴⁶ Ibidem, p. 211.

¹⁴⁷ Ibidem, p. 211-215.

Hermans en August Borms¹⁴⁸. En ook in de gemeentepolitiek bleef hij niet afzijdig. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1932 bekleedde De Schepper de tweede plaats op de Vlaams Nationalistische lijst, na Jan Seghers. De politieke groep behaalde twee zetels in de gemeenteraad (vooral dankzij het hoge aantal stemmen dat lijsttrekker Jan Seghers behaalde); De Schepper was verkozen. Net als in 1932 raakte De Schepper ook in 1938 verkozen. Dit keer werd hij tevens benoemd tot (tweede) schepen, bevoegd voor openbare werken.

3.1.2.4.2. Vlaams-nationalistische organisaties

Tijdens het interbellum werd er in De Klinge een rijk netwerk van Vlaams-nationalistisch getinte organisaties en verenigingen uitgebouwd, waar gelijkgestemden elkaar konden ontmoeten en waar belangrijke contacten konden worden gelegd.

In wat voorging werd reeds gesproken over de VOS-afdeling te De Klinge. De Klingse oud-strijders van 1914-1918 waren volgens W. Maes bijna allen lid van het ‘Verbond van Vlaamsche Oudstrijders’, beter bekend als de ‘Vossen’. ‘Houthakker’ Karel De Schepper was er dus de voorzitter van. Officieel maakten zij geen deel uit van de echt Vlaams-nationalistische kringen, maar het was wel algemeen geweten dat de Vlaamse strijd op hun sympathie kon rekenen. Achter een geborduurde vlag met goedendag stapten de ‘Vossen’ telkens op 11 november De Klinge rond. De gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog uit De Klinge (zestien in totaal) werden vereeuwigd met een gedenksteen, ingemetseld in de kerkmuur¹⁴⁹.

In de jaren twintig werd in De Klinge ook een culturele Vlaams-nationalistische kring uitgebouwd: ‘Volksverheffing’. Stichter was Edgar De Bruyn, die tijdens de Eerste Wereldoorlog geïnterneerd was in Harderwijk, in een kamp voor gevluchte Belgische soldaten. Conform de Vredesconferentie van Den Haag van 1907 moest Nederland als neutrale natie immers alle oorlogvoerende militairen ontwapenen en interneren. Na het uitbreken van de oorlog, waren heel wat Belgische burgers naar Nederland gevlucht, waaronder een aanzienlijk aantal Belgische militairen. Zij werden dan ondergebracht in een aantal leegstaande kazernes in Nederland, als bijvoorbeeld deze in Harderwijk. De Bruyn kwam na de oorlog weer terug in De Klinge en ontplooidde er dus ‘Volksverheffing’. De eerste jaren vergaderde men bij De Bruyn thuis. Er werd dan gezongen en van gedachten gewisseld. Volgens W. Maes lag hier de kiem van het Vlaams Nationalisme in De Klinge. De Bruyn verhuisde eind jaren twintig naar Antwerpen, maar ‘Volksverheffing’ bleef bestaan. Er werd verder vergaderd in het lokaal ‘De Vlaamsche Zanger’. Ondertussen was echter een splitsing ontstaan binnen de kring: er was een, volgens Maes, meer intellectuele fractie (met de onderpastoor) en een tweede, bestaande uit

¹⁴⁸ MAES W., op.cit. (1995), p. 395.

¹⁴⁹ Ibidem, p. 407.

‘volksjongens’ (onder andere de jonge Jan Seghers). De tweede zou uiteindelijk alleen overblijven en overgaan in de ‘Ward Hermanskring’ (zie onder)¹⁵⁰.

Net als aan de andere politieke strekkingen in De Klinge, werd ook aan het Vlaams nationalisme een muziekmaatschappij verbonden. Deze werd omstreeks 1935 opgericht door Jan Seghers en samengesteld uit leden van Sint-Cecilia en de Albrechtvrienden, samen met enkele losse muzikanten¹⁵¹. Eerder was er ook al een Vlaams-nationalistische zangvereniging uitgebouwd. De Nederlander Johan Jumelet, die woonde in Sint-Jansteen, maar ieder jaar op vakantie kwam in De Klinge, was de zangleider. Volgens W. Maes trad de in Vlaamse kringen bekende zangleraar Willem De Meyer, die het tot zijn doel stelde om Vlaamse liederen te promoten, ook soms op als gastleraar. De zangkring nam ook deel aan de Ijzerbedevaarten¹⁵².

Uit ‘Volksverheffing’ (zie boven) ontstond in 1929 de ‘Ward Hermanskring’, een culturele studiekring. Contacten met Ward Hermans waren er in De Klinge dankzij mede-‘houthakker’ Karel-Lodewijk De Schepper, als reeds eerder werd vermeld, maar Hermans kon ook rekenen op de sympathie van andere Klingenaars, als blijkt uit een incident ten tijde van de zaak met de zogenaamde ‘Utrechtse documenten’. De Belgische militaire staatsveiligheid had in de jaren twintig een valse tekst opgesteld van het Frans-Belgische militaire akkoord, teneinde te peilen hoe ver de Duitse staatsveiligheid kon infiltreren. Deze documenten werden samen met enkele al even valse uittreksels van de geheime stafbesprekingen via een agent te koop aangeboden aan Ward Hermans, die ze kocht met geld van Rotterdamse zakenkringen uit het Groot - Nederlandse milieu. Ze werden gepubliceerd in het ‘Utrechts provinciaal en stedelijk dagblad’ (23 februari 1929), waarop een internationale diplomatieke rel uitbrak. Zelfs de voetbalwedstrijd België-Nederland werd erdoor opgeschort. De Belgische regering kon echter gemakkelijk bewijzen dat het vervalsingen betrof. De Belgische pers eiste daarop het hoofd van Ward Hermans¹⁵³. Volgens W. Maes is Ward Hermans toen naar Nederland gevlucht, met de hulp van twee klompenmakers uit De Klinge. Zij zouden hem over de grens gebracht hebben tot bij de reeds eerder genoemde zangleraar Johan Jumelet, waar hij zich een tijdje kon verschuilen¹⁵⁴. Dat Ward Hermans in De Klinge op veel steun kon rekenen, blijkt natuurlijk ook uit de studiekring, die naar hem werd vernoemd. De ‘Ward Hermanskring’ werd uitgebouwd door Jan Seghers¹⁵⁵. Wekelijks was er een studiebijeenkomst, waarop dikwijls ook sprekers te gast waren, als

¹⁵⁰ Ibidem, p. 395.

¹⁵¹ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 43.

¹⁵² MAES W., *op.cit.* (1995), p. 399.

¹⁵³ DE WEVER B., *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt, 1994, p.61.

¹⁵⁴ MAES W., *op.cit.* (1995), p. 400.

¹⁵⁵ Volgens W. Maes was het evenwel niet naar de zin van Seghers dat de kring naar Ward Hermans werd genoemd. Jan Seghers zou Hermans nog te jong hebben gevonden om die eer al toegewezen te krijgen.

bijvoorbeeld Stekenaar en latere secretaris-generaal van Economische Zaken Victor Leemans. De studiekring groeide verder door tot politieke partij, de lokale V.N.V.-afdeling, in 1933¹⁵⁶.

Figuur 6

In De Klinge werd er tijdens het interbellum ook een Vlaams nationalistisch georiënteerde turnkring opgericht: de ‘Blauwvoetbond’. Volgens W. Maes waren in De Klinge vooral Frans De Smet en later Jozef Soete en Vic Everaert als bezielers en bekwame turnleraars actief. Ook Hector Metsers hielp de turnkring uitbouwen. Metsers was in de jaren twintig naar de Nederlandse grensgemeente Hulst uitgeweken vanwege zijn activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar bezocht De Klinge regelmatig per fiets. De oefeningen gingen, net als de al eerder vernoemde zanglessen, door in ‘De Vlaamsche Zanger’ en vanaf 1932 in het ‘Vlaamsch Huis’ en de achterliggende weilanden. De ‘Blauwvoetbond’ was een jongensafdeling. Parallel daaraan bestond er ook een afdeling voor de meisjes: de ‘Vlaamsche Meisjes’ of ‘Meeuwen’. Jan Seghers’ zus, Maria Seghers, nam hiervan de leiding waar¹⁵⁷.

De Vlaams Nationale Blauwvoetbond, omschreven als ‘Vereeniging tot Bevordering der Lichamelijke, Geestelijke en Zedelijke opvoeding van Jeugd en Volk’, kwam slechts in enkele Vlaamse plaatsen tot ontwikkeling. Op nationaal niveau werd ieder jaar een ‘Blauwvoetdag’ georganiseerd. Op 15,16 en 17 juli 1933 greep die plaats in De Klinge (figuur 6¹⁵⁸). Volgens W. Maes bezorgden massale turndemonstraties, optochten en allerhande activiteiten De Klinge een levendige driedaagse. Tijdens die driedaagse mocht De Klinge zelfs August Borms ontvangen, die een gedenksteen onthulde voor de Klingse Boerenkrijgvoorman Macharius Reys, vermeld in de geschiedkundige introductie (punt 2.2.)¹⁵⁹.

De jeugd uit Vlaams-nationalistische middens kon niet enkel terecht bij de turnkring, maar ook bij de lokale AVNJ-afdeling (‘Algemeen Vlaamsch Nationaal Jeugdverbond’) in De Klinge. Het AVNJ was sinds de oprichting van het nationale VNV in 1933 nauw verbonden met die politieke partij. Om die reden had het lokale Klingse AVNJ volgens W. Maes ook niet het succes dat de minder politieke ‘Blauwvoetbond’ wel had¹⁶⁰. Klingenaar Jan Seghers was nauw betrokken bij de nationale leiding van het AVNJ en bij de redactie van de AVNJ-tijdschriften, waarover later meer.

¹⁵⁶ Idem.

¹⁵⁷ Idem.

¹⁵⁸ Ibidem, p. 404.

¹⁵⁹ Ibidem, p. 403.

¹⁶⁰ Ibidem, p. 406.

Daarnaast was er ook nog een Vlaams nationalistische toneelbond in De Klinge tijdens het interbellum. Jan Seghers was steeds de regisseur van de in het ‘Vlaamsch Huis’ opgevoerde toneelstukken, als ‘Kinderen van ons volk’ en ‘Paradijsvogels’. De spelers gingen volgens W. Maes ook regelmatig voorstellingen bijwonen van het ‘Vlaamsche Volkstoneel’¹⁶¹.

In zijn artikel over de Vlaams Nationalisten in De Klinge tussen 1918 en 1940, vermeldt W. Maes ten slotte ook de organisatie ‘Ic dien’, de Vlaams-nationalistische ziekenbond. Leden en sympathisanten van de Vlaams-nationalistische verenigingen sloten hierbij meestal aan, aldus Maes¹⁶².

Tijdens het interbellum werd er in De Klinge dus een heuse Vlaams-nationalistische ‘zuil’ uitgebouwd. Vlaams gezinde volwassenen konden van gedachten wisselen of luisteren naar de toespraken van een aantal Vlaamse boegbeelden, eerstens in de studiekring ‘Volksverheffing’ en later in de ‘Ward Hermanskring’. Ze konden liederen zingen, muziek en toneel spelen in de respectievelijke Vlaams-nationalistische zangvereniging, muziekmaatschappij en toneelkring. Voorts konden ze zich ook aansluiten bij een eigen Vlaams-nationalistische ziekenbond. Hun kinderen konden turnen bij de Vlaams-nationalistische turngroep ‘Blauwvoetbond’ en voor de al wat ouderen was er de lokale AVNJ-afdeling.

Wat nog ontbrak was in feite de politieke partij. De reeds veel genoemde Jan Seghers was ook hier de bezieler van. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1932 dienden de Vlaams Nationalisten onder zijn leiding een politieke lijst in. De ‘partij’ behaalde twee zetels, waardoor Jan Seghers en Karel De Schepper in de gemeenteraad konden zetelen. De Klinge was één van de 230 gemeenten waar Vlaams Nationalistische lijsten werden ingediend. In meer dan 140 gemeenten leverde dat één of meer verkozenen op, wat dus ook gebeurde in De Klinge. De Vlaams Nationalisten verdubbelden hierdoor hun aanwezigheid in de lokale besturen ten aanzien van de voorgaande gemeenteraadsverkiezingen in 1926. Bruno De Wever schreef in zijn ‘Greep naar de macht’ dat in het arrondissement Sint-Niklaas onder de invloed van enkele populaire figuren vooruitgang werd geboekt in het Vlaams-nationalistische kamp¹⁶³. Dat gold zeker voor de gemeente De Klinge, waar lijsttrekker Jan Seghers heel wat voorkeursstemmen (71, meer dan welke andere opkomende kandidaat) achter zijn naam kreeg. Nationaal was er politiek gezien verdeeldheid onder de Vlaams-nationalisten. Joris Van Severen stichtte in oktober 1931 het ‘Verdinaso’, het ‘Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen’, dat de vorming van een Groot-Nederland tot doel had. In oktober 1933 werd het nationale VNV gesticht met leider Staf De Clercq, poging tot groepering van de vele Vlaams-nationalistische groeperingen die Vlaanderen op dat moment rijk was. De Clercq slaagde min of meer in dat opzet. Volgens W. Maes vond het ‘Verdinaso’ in De Klinge wel enige aanhang, maar kon de eenheid binnen

¹⁶¹ Ibidem, p. 403.

¹⁶² Ibidem, p. 406.

¹⁶³ DE WEVER B., op.cit., p. 83.

het Klingse Vlaams-nationalisme wel bewaard blijven. Dat dankzij ‘een noodvergadering ten huize van PVD’¹⁶⁴.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1938 werden, zoals we al zagen, een nog groter succes voor de Klingse Vlaams-nationalistische politieke partij. Ze behaalden de volstrekte meerderheid, hoewel hen het burgermeesterschap werd ontzegd, met het eerder besproken protest tot gevolg. Hoewel de Vlaams Nationalisten op nationaal vlak qua aantal mandatarissen globaal gezien wel vooruit waren gegaan (van 337 mandatarissen in 1932 naar 619 in 1938), bleef de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen ver beneden de verwachtingen, vooral in de steden en de grotere centra¹⁶⁵. In dat opzicht was de uitslag in De Klinge dus bijzonder goed en zelfs uitzonderlijk te noemen. Jan Seghers werd eerste schepen, bevoegd voor onderwijs en financiën en Karel De Schepper werd tweede schepen, bevoegd voor openbare werken. Opnieuw kozen de Klingenaars massaal voor lijsttrekker Jan Seghers, die dit keer 89 naamstemmen kreeg, 18 meer dan bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1932. Ondertussen was de Vlaams-nationalistische strekking ook lokaal onderdeel geworden van het in 1933 opgerichte ‘Vlaams Nationaal Verbond’ (VNV), onder de leiding van Staf De Clercq.

3.1.2.4.3. Jan Seghers

Figuur 7

Uit het voorgaande is wel duidelijk gebleken dat één persoon in het bijzonder het Vlaams Nationalisme in De Klinge (en ook daarbuiten) heeft uitgebouwd. Die persoon was Jan Seghers (1902-1981). Het hoofdstuk over het Vlaams Nationalisme in De Klinge kan dan ook niet worden geschreven zonder uitgebreider stil te staan bij zijn figuur.

Jan Seghers (figuur 7¹⁶⁶) was de oudste in een gezin met zes kinderen. Zijn ouders runden een klompenmakerij. Omdat tijdens de Eerste Wereldoorlog door Duitse opeisingen van de gemeentelijke jongensschool onregelmatig werd les gegeven, liep Seghers, samen met nog een paar andere jongemannen, school in de ‘Broeders Hiëronymieten’ te Stekene¹⁶⁷. Seghers’ vader, Jacobus Victorinus Seghers, overleed echter al in 1918, volgens

W. Maes aan de Spaanse griep, de beruchte griep epidemie uit de jaren 1918-1919, die wereldwijd meer slachtoffers maakte dan de Eerste Wereldoorlog. Daardoor kwam de toen zestienjarige Jan als oudste zoon aan het hoofd te staan van de ouderlijke klompenmakerij. Dat maakte dat ook de

¹⁶⁴ MAES W., *op.cit.* (1995), p. 414.

¹⁶⁵ DE WEVER B., *op.cit.*, p. 249.

¹⁶⁶ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 19.

¹⁶⁷ MAES W., *op.cit.* (1995), p. 393.

mogelijkheid tot verder studeren voor Jan Seghers wegviel. Later schakelde Seghers met enkele familieleden over tot de handel in kaas en hout. Seghers zelf zou zich echter voornamelijk met politiek bezighouden. W. Maes, die Jan Seghers ook persoonlijk gekend heeft, schreef in zijn artikel het volgende over hem: *'Heel wat kwaliteiten werden in de persoon van Jan Seghers verenigd. Hij was een geboren leider, had zin voor organisatie, kon luisteren en bezielen, was werklustig, gezond en had een flink voorkomen. In het openbaar was hij een temperamentvol spreker, maar in kleine kring eerder traag en bedachtzaam. Voor zijn volk en voor Vlaanderen koesterde hij een romantische liefde, maar hij had anderzijds een nuchtere kijk op mensen, toestanden en zin voor praktische oplossingen. Hij was de onbetwistbare voorman van de Klingse Vlaams-nationalisten'*¹⁶⁸.

Zoals we al zagen, was Jan Seghers erg actief in het promoten en bevorderen van het Vlaams nationalisme op gemeentelijk niveau. Hij was de bezieler van de Vlaams-nationalistische Klingse fanfare en hij stond aan de basis van de 'Ward Hermanskring'. Daarnaast trad hij ook op als regisseur van de toneelstukken die de Vlaams-nationalistische toneelbond opvoerden. Ook het politieke succes van de Vlaams-nationalisten in De Klinge was zeker grotendeels zijn verdienste. Als lijsttrekker zorgde hij bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1932 voor twee zetels en in 1938 zelfs voor een volstreekte meerderheid. Telkenmale brachten heel wat Klingenaren een persoonlijke voorkeurstem op hem uit.

Zijn (politieke) activiteiten bleven echter niet beperkt tot het lokale niveau. Jan Seghers maakte ook op provinciaal en nationaal vlak carrière. In 1932 was Jan Seghers voor de Vlaams-nationalisten niet enkel kandidaat voor de gemeenteraadsverkiezingen, maar ook voor de provincie. De Vlaams-nationalisten hadden pas bij de verkiezingen van 1929 echt succes geboekt in de Oost-Vlaamse provincieraad; ze veroverden toen acht zetels. Mede daardoor verloren de katholieken voor het eerst sinds 1830 hun absolute meerderheid in de raad. Dat gaf problemen voor het vormen van de Oost-Vlaamse Bestendige Deputatie (de uitvoerende macht op provinciaal niveau, die echter erg veel macht in handen had, daar de provincieraad toen jaarlijks slechts een vijftal weken samenkwam). De BD was in de jaren daarvoor altijd homogeen katholiek samengesteld. De katholieken kozen er na de verkiezingen van 1929 dan maar voor om een minderheidsdeputatie te vormen, die echter niet lang standhield. In januari 1931 moest een nieuwe BD worden gevormd. De katholieken gingen toen een akkoord aan met de Vlaams-nationalisten en zodoende kwam het eerste bestuursakkoord tussen hen tot stand. Eerste Vlaams-nationalistische gedeputeerde van België werd Gerard De Paep, die met zijn chirurgiepraktijk in Beveren een stevige sociale machtsbasis had uitgebouwd in het Waasland¹⁶⁹. De Paep koos echter in 1932 voor de nationale politiek. Bij de nationale verkiezingen in november '32,

¹⁶⁸ Ibidem, p. 407-409.

¹⁶⁹ WOUTERS N., De Vlaams-nationalisten in de Oost-Vlaamse provincieraad (1929-1940), WT, 2002, vol.61, nr.1, p. 3-12.

zeven dagen voor de provincieraadsverkiezingen, stond De Paep aan de top van de Vlaams-nationalistische lijst voor het arrondissement Sint-Niklaas. Op provinciaal niveau moest in zijn vervanging worden voorzien en dat bood de ruimte voor Klingenaar Jan Seghers, die de provinciale Vlaams-nationalistische lijst mocht trekken. Gerard De Paep zou daarop nog slechts als plaatsvervanger opkomen. Het draaide echter anders uit. De Paep werd nationaal niet verkozen (ondanks een niet onaardig aantal voorkeurstemmen), Seghers op provinciaal vlak wèl. Hij mocht debiteren in de provincieraad, De Paep werd plaatsvervanger zonder nationaal mandaat. Seghers koos er uiteindelijk voor om zijn plaats aan De Paep af te staan. Op 26 juni 1933 nam hij op een buitengewone provincieraadbijeenkomst ontslag, zodat Gerard De Paep als zijn plaatsvervanger opnieuw tot de Oost-Vlaamse provincieraad kon toetreden. De katholieken haalden bij deze verkiezingen overigens opnieuw de meerderheid en konden opnieuw een homogeen katholieke BD vormen¹⁷⁰. Bij de volgende provincieraadsverkiezingen in 1936 trokken de Vlaams-nationalisten lessen uit wat in 1932 was gebeurd en werd een omgekeerde strategie gevolgd: Seghers mocht zich nationaal profileren, terwijl De Paep lijsttrekker werd van de Oost-Vlaamse provinciale lijst.

Zo ontgroeide Jan Seghers ook het provinciale niveau en werd hij nationaal uitgespeeld¹⁷¹. Het VNV kwam voor de parlementsverkiezingen in 1936 op als ‘Vlaams Nationaal Blok’, waarbij het eerder radicale VNV-programma met het oog op de verkiezingen opzij werd geschoven voor een milder en breder verkiezingsprogramma. Op die manier konden ook niet-VNV’ers op de lijsten worden opgenomen¹⁷². Voor het arrondissement Sint-Niklaas mocht Jan Seghers de lijst trekken. Gerard De Paep kreeg de tweede plaats. Arrondissementsleider Gerard De Rijcker was de eerste opvolger¹⁷³. De uitslagen van het ‘Vlaams Nationaal Blok’ waren nationaal erg goed. De groep behaalde voor de Kamer 166 737 stemmen, een winst van 35 982 stemmen ten aanzien van de verkiezingen in 1932. Dat vertaalde zich ook naar de zetelwinst: het ‘Vlaams Nationaal Blok’ behaalde zestien verkozen kandidaten, een verdubbeling in vergelijking met 1932. Voor de senaat leverden de verkiezingen in 1936 negen senatoren op, acht meer dan in 1932¹⁷⁴. In het arrondissement Sint-Niklaas bleven de Vlaams-nationalisten op een status-quo van 10,2 procent. Opvallend daarbij was echter de vrij forse stijging in het kanton Sint-Gillis-Waas, zeker in vergelijking met het arrondissementeel gemiddelde. De Vlaams-nationalisten gingen in dit kanton van 1342 stemmen of 14,75 procent van het totaal aantal stemmen in 1932 naar 1 800 stemmen of 19,56 procent in 1936, een stijging van bijna 5 procent¹⁷⁵. B. De Wever schreef daarover in zijn ‘Greep naar de macht’: *‘Voor het relatieve succes in Sint-Gillis-*

¹⁷⁰ Ibidem, p. 15-16.

¹⁷¹ Volledigheidshalve dient hieraan te worden toegevoegd dat Jan Seghers ook in 1932 nationaal kandidaat was, als lijsttrekker voor het arrondissement Dendermonde. Dat leverde echter niet het verhoopte succes op, vermoedelijk door zijn ‘onbekendheid’ in dat arrondissement.

¹⁷² DE WEVER B., *op.cit.*, p. 202-203.

¹⁷³ Ibidem, p. 205.

¹⁷⁴ Ibidem, p. 212.

¹⁷⁵ DE SMET R.E., EVALENKO R., FRAEYS W., *Atlas des Elections Belges 1919-1954. Annexe Statistique*, Brussel, 1958, p. 143.

Waas was ongetwijfeld de daar wonende lijsttrekker Jan Seghers verantwoordelijk. Hij behaalde 575 voorkeurstemmen¹⁷⁶. Gerard De Paep deed het ook niet slecht. Hoewel hij meer voorkeurstemmen kreeg dan Seghers, mocht die laatste door het systeem van de apparentering naar de kamer¹⁷⁷. Van dien af was Jan Seghers volksvertegenwoordiger. Zijn verkiezing bleef in De Klinge niet zonder gehoor, volgens W. Maes: *‘In De Klinge heerste er bij zijn aanhang een uitbundige tevredenheid. Er was een serenade voor de verkozene, zijn moeder en zijn familie en Jan Seghers zelf hield een improvisatie met als herhaalde themazin: “De asse van Klaas klopt op mijn borst!” De sympathisanten zongen het volkse liedje “Leve onze Jan en hij mag er wezen”’*¹⁷⁸. Vier jaar later, in 1939, werden opnieuw parlamentsverkiezingen georganiseerd, de laatste voor de oorlog. Zoals in 1936 kwam het VNV op met ‘Vlaams Nationaal Blok’-lijsten. Zo kon het VNV ook opnieuw met niet-VNV’ers op de lijsten naar de kiezer. In het Waasland bleven de kandidaten grotendeels ongewijzigd. Voor Sint-Niklaas was het opnieuw Jan Seghers, die de lijst mocht trekken. Arrondissementsleider Gerard De Rijcker bekleedde de tweede plaats. Gerard De Paep kwam aan het hoofd van de senaatslijst¹⁷⁹. Dit keer was er voor de partij een winst van 17 115 stemmen ten opzichte van de voorgaande parlamentsverkiezingen in 1936, wat resulteerde in één bijkomende kamerzetel, zodat het totaal aantal zetels op zeventien kwam. Ook in de senaat haalden de Vlaams-nationalisten drie zetels meer. In het arrondissement Sint-Niklaas werd 4,6 procent winst geboekt. Opnieuw ziet B. De Wever sterke mannen Jan Seghers en Gerard De Paep daarvoor verantwoordelijk: *‘Het ‘Vlaams Nationaal Blok’ behaalde in het arrondissement Sint-Niklaas 7 504 stemmen of 14,7 procent. Voor dit succes tekende in belangrijke mate de lijsttrekker Jan Seghers. Hij verveelvoudigde zijn naamstemmen tot 1 923. De winst tekende zich af in alle kantons. Seghers werd verkozen via apparentering. Op de senaatslijst voor Dendermonde-Sint-Niklaas deed Gerard De Paep het eveneens uitstekend. Hij behaalde 2 366 naamstemmen’*¹⁸⁰. Zo bleef Jan Seghers dus volksvertegenwoordiger, ook na de verkiezingen van 1939. In de kamer kwam Vlaams-nationalist Seghers terecht in de kamercommissie voor koloniën.

B. De Wever evalueerde de aanwezigheid van de Vlaams-nationalisten in het parlement als volgt: *‘In het parlement waren de Vlaams-nationalistische verkozenen actief in de politieke strijd inzake de taalwetten en andere communautaire aangelegenheden. In het debat beten ze evenwel niet de spits af. Bij belangrijke kwesties zoals de oprichting van de twee cultuurraden en de wet op het taalgebruik in het leger, speelden ze geen belangrijke rol. Hun bijdrage beperkte zich tot redevoeringen, soms constructief, soms puur propagandistisch, al naar gelang van de persoonlijke overtuiging en het temperament van de spreker. (...) De enige wetsvoorstellen over taalaangelegenheden die door VNV’ers in het parlement werden ingediend, betroffen Belgisch Kongo en het mandaatgebied Ruanda-*

¹⁷⁶ DE WEVER B., *op.cit.*, p. 214.

¹⁷⁷ Idem.

¹⁷⁸ MAES W., *op.cit. (1995)*, p. 412.

¹⁷⁹ DE WEVER B., *op.cit.*, p. 253-255.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 257.

*Urundi. In de Kamer werd op 23 februari 1938 en op 25 mei 1939 een taalstatuut voor de kolonie ingediend. Het voorstel was het werk van de Wase volksvertegenwoordiger Jan Seghers die ook aan de basis lag van het wetsvoorstel over de taalregeling van het officieel en gesubsidieerd lager en middelbaar onderwijs voor blanke kinderen in Belgisch Kongo*¹⁸¹. Jan Seghers kweet zich dus, ook in de kamercommissie voor koloniën, naar behoren van zijn taak. Volgens W. Maes nam Seghers het in het parlement ook op voor de bedreigde klompenmakerijen. Collega volksvertegenwoordiger Masson, Waals liberaal, zou hem in een dispuut ooit hebben omschreven als ‘le plus grand saboteur du pays’ (een zinspeling op sabotier-klompenmaker)¹⁸².

Ten slotte speelde Jan Seghers ook een erg belangrijke rol in het ‘Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond’ (AVNJ), de jongerenorganisatie van het VNV. Het onderdeel ‘Volksjeugd’ daarin omvatte de jongeren tot achttien jaar (in feite dus het eigenlijke AVNJ). Staf De Clercq stelde eind 1937 Jan Seghers aan als leider van de ‘Volksjeugd’. Hilaire Gravez, hoofd van het AVNJ, was niet blij met die beslissing, daar hij dit beschouwde als een manoeuvre van de VNV-leiding om hem buiten spel te zetten. Dat was niet helemaal ten onrechte. Gravez schaarde zich immers steeds openlijker aan de zijde van de Grootnederlandse dissidenten buiten het VNV en de extreem Duitsgezinden binnen het VNV. Het AVNJ gaf ook een tijdschrift uit ‘Deltakamp’, eveneens onder de leiding van Gravez. Die stuurde het tijdschrift meer en meer in Duitse richting, wat protest ontlokte binnen het VNV. Daarop werd Jan Seghers benoemd tot redactiesecretaris van het blad. Gravez was daar hoogst ontevreden mee en liet Staf De Clercq weten dat hij Seghers’ benoeming zou negeren. Daarover om uitleg gevraagd door De Clercq, liet Gravez weten dat hij het AVNJ als een zelfstandige organisatie, dus los van de partij, beschouwde en dus geen verantwoording verschuldigd was. Daarop was voor de VNV-leiding de maat vol: Gravez werd als AVNJ-leider vervangen door Edgar Lehembre. Gravez bleef nog een tijdje zelfstandig ‘Deltakamp’ uitgeven. Het AVNJ gaf voortaan het maandblad ‘Jong Dietschland’ uit, met Jan Seghers als hoofdredacteur¹⁸³. In het SOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij) heb ik een aantal exemplaren van ‘Deltakamp’ en ‘Jong Dietschland’ kunnen inkijken. Jan Seghers stond steeds met naam en adres vermeld in het redactieoverzicht. Slechts één keer vond ik een klein artikeltje dat hij zelf voor het maandblad ‘Deltakamp’ schreef, in 1938. Het betrof een korte bespreking en aanbeveling van het boek ‘Inleiding tot de Sociologie’, van de hand van Victor Leemans¹⁸⁴. Overige artikels in zowel ‘Deltakamp’, als ‘Jong Dietschland’ waren ingezonden stukken, geschreven door leden, verslagen over AVNJ-activiteiten, meldingen, overlijdensberichten, gedichten en Vlaams-nationalistische propaganda. Politieke thema’s werden niet gemeden, als blijkt uit een stuk dat iemand met de initialen L.C. schreef in ‘Jong Dietschland’ in 1938: *(...) Tegenover deze richtingloosheid is het Vlaams nationalisme een kracht die weet wat ze wil, op gebied van*

¹⁸¹ Ibidem, p. 294.

¹⁸² MAES W., *op.cit.* (1995), p. 412.

¹⁸³ DE WEVER B., *op.cit.*, p. 283-284.

¹⁸⁴ SOMA, exemplaar ‘Deltakamp’, juni 1938, p.8, BC R 227.

*buitenlands beleid, omdat zij strijdt voor iets dat meer is dan toevallige conjuncturen of tijdelijke successen, namelijk voor het behoud van het eigen volkswezen (...). Maar even sterk zou het zich verzetten tegen pogingen om een andere hegemonie over de Nederlanden te vestigen. Wij volgen met groot begrip de strijd van Duitsland voor een vernieuwing op alle gebieden, voor de schepping van nieuwe politieke vormen en voor het oprichten van een Duitsch socialisme. Maar wij zouden den naam van Dietsch-nationalisten niet waard zijn, indien het voor ons niet vanzelfsprekend was, dat de Dietsche heropstanding volgens eigen noodwendigheden en langs eigen wegen zal gebeuren. Het is duidelijk dat deze Dietsche heropstanding op dit ogenblik nog steeds een traag tempo heeft. Naar menselijke berekening zal deze heropstanding nog vele jaren strijd en arbeid vragen. Wij kunnen niet anders verlangen, dan dat de stabiliteit in Europa ons zou toelaten ons werk, dat op de meest centrale plaats van Europa plaats vindt, rustig te voleinden. Een op elkaar stoten van een democratisch en fascistisch blok, kan ons, naast de materiële vernietiging, voor lange tijd onze kansen ontnemen om onze eigen weg verder te gaan. Het Vlaams nationalisme beweegt zich buiten een dergelijke blokvorming, en zal steeds al zijn krachten aanwenden om er buiten te blijven. Een Europese samenwerking echter schept voor ons grote kansen. Aan het tot stand komen van een Europees bewustzijn moet het Dietsch nationalisme zijn aandeel hebben*¹⁸⁵. Ook de Vlaams-nationalisten zagen dat een mogelijke oorlog op til was. Men wikte en woog de mogelijkheden daarvan voor de eigen beweging. Ook in het tijdschrift voor de Vlaams-nationale jeugd, waarvan Jan Seghers dus hoofdredacteur was.

3.1.3. Het politieke beleid

Mijn analyse van het politieke beleid tijdens het interbellum beslaat enkel de periode januari 1933-april 1940. In januari 1933 werd de nieuwe gemeenteraad, verkozen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1932, geïnstalleerd, met voor het eerst ook Vlaams-nationalistische vertegenwoordiging. Om niet te ver uit te wijden, denk ik dat het beter is om de analyse van het lokale politieke beleid in De Klinge daar te laten beginnen. De jaren twintig blijven aldus buiten beschouwing. Wat volgt, is volledig gebaseerd op mijn onderzoek van de gemeenteraadsverslagen¹⁸⁶ in de geviseerde periode, tenzij anders vermeld.

3.1.3.1. Algemeen overzicht

De verkiezingen in 1932 leverden een zetel in de gemeenteraad op voor volgende kandidaten: C. De Wolf en A. Beck (Albrechtsvrienden – ‘liberalen’), A. Van Havermaet, B. Penneman, K. Van Goeye, F. Pieters en R. van den Bergh (Sint-Cecilia – ‘katholieken’) en ten slotte voor J. Seghers en K. De

¹⁸⁵ SOMA, exemplaar ‘Jong Dietschland’, 1938, p. 2, BC R 644.

¹⁸⁶ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één).

Schepper (Vlaams-nationalisten). Op 14 januari 1933 legden zij allen de eed af. Dat gebeurde nog in handen van oud burgemeester De Valck, die zich bij de verkiezingen geen kandidaat meer had gesteld. A. Van Havermaet trad pas in februari aan als burgemeester. Op die 14e januari '33 ging men ook over tot de verkiezing van schepenen: A. Van Havermaet werd verkozen tot eerste schepen, K. Van Goeye tot tweede schepen. Opponent was steeds C. De Wolf, kandidaat voor de 'Albrechtsvrienden'. Gemeentesecretaris was de al in 1927 benoemde Ernest Van Haver. Niet onbelangrijk, daar heel wat zaken op politiek gemeentelijk niveau toen door de gemeentesecretaris werden geregeld. Sommige getuigen waarmee ik over de Tweede Wereldoorlog sprak, gingen nog verder en stelden: *'tja, ... gemeentepolitiek toen. Dat was de secretaris, hé'*¹⁸⁷. De nieuwe gemeenteraad ging in de eerste maanden na haar aanstelling al meteen over tot het verstrengen van de openingstijden voor openbare gelegenheden als koffiehuisen, restauraties, dansgelegenheden en kinemavoortellingen. Voortaan moesten ze om elf uur 's avonds sluiten in wintertijd en om middernacht in zomertijd. Dat iedere dag, behalve op de zondag van de kermis of de jaarmarkt. De toelating om langer open te kunnen blijven, kon evenwel verleend worden door de burgemeester (zitting van 28 januari 1933).

Op 24 februari 1933 kreeg De Klinge officieel een nieuwe burgemeester: de heer A. Van Havermaet. Zijn aanstelling had even op zich laten wachten. Pas op 6 februari '33 was het KB met de benoeming uitgevaardigd. Zo doende moest ook opnieuw een schepen worden verkozen, daar A. Van Havermaet dat ambt had bekleed zolang zijn benoeming niet was uitgesproken. Tweede schepen, na de al benoemde K. Van Goeye, werd F. Pieters. Voortaan had de gemeenteraad dus volgende rangorde:

A. Van Havermaet	Burgemeester
K. Van Goeye	Eerste schepen
F. Pieters	Tweede schepen
B. Penneman	Raadslid
R. Van den Bergh	Raadslid
J. Seghers	Raadslid
K. De Schepper	Raadslid
C. De Wolf	Raadslid
A. Beck	Raadslid

In diezelfde zitting (24 februari) roerden de Vlaams-nationalistische raadsleden zich voor het eerst. Ze stelden voor om het plaatselijke brandweercorps te hervormen en om het blusmateriaal te verbeteren, *'overwegende dat de laatste feiten hebben bewezen dat het materiaal onvoldoende is en dat sommige leden van het personeel tuchteloos en onbevoegd zijn tot het bestrijden van het vernielend element'*. De gemeenteraad volgde hun voorstel en besloot om het pompiercorps te ontbinden, om tot de oproep van nieuwe kandidaten te kunnen overgaan. Het schepencollege werd belast met de vernieuwing,

¹⁸⁷ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006.

herstelling en aanvulling van het oude materiaal. Daarnaast dienden de Vlaams-nationalisten ook een voorstel in tot aankoop van een leeuwenvlag, *'om bij feestelijke gelegenheden op het gemeentehuis te steken'*.

In juni 1933 besloot de raad om een toelage van 200 frank te besteden aan de oprichting van een beeld ter nagedachtenis van de 'gebroeders Van Raemdonck', die sneuvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog en in Vlaanderen symbool werden voor broederliefde, aan de Ijzer.

Voor oktober 1933 maakt het gemeenteraadsverslag melding van een conflict tussen het schoolhoofd, M. Van Belleghem, met de gemeenteraad. Blijkbaar had het inrichtingscomité van de 'Eerste Wase Klompenmakersbeurs' De Klinge op het oog als locatie en meer bepaald de lokalen van de gemeentelijke jongensschool. De schooldirecteur zou daar tegenin zijn gekomen en hij zou een brief hebben geschreven, waarvan de inhoud *'zeer lasterlijk en leugenachtig was ten opzichte van het gemeentebestuur en zeer eerrovend en schadeberokkend voor de Klompenmakersvereniging en het Inrichtingscomité der klompenbeurs'*. De raad stelde vast *'dat een ondergeschikte van het college van burgemeesters en schepenen, dit college, zijn onmiddellijke overheid, zonder dezès medewerking, bij het hoger schooltoezicht in zeer slecht daglicht stelt, dat een bediende van de gemeente een nijverheid die in nood verkeert waarmee tientallen ingezetenen hun brood verdienen, wil tegenwerken en de uitbaters op lage wijze in hun bestaan wil treffen, dat hoofd van het onderwijs, een opvoeder dus, op ergerlijke manier, de eer en de faam van zijn overheden en van eerbare ingezetenen wil roven'*. De raad besloot dan ook *'deze feiten vast te leggen en de bijzondere aandacht van de heer Van Belleghem voornoemd er op te vestigen dat in de toekomst tuchtmaatregelen zullen worden getroffen tegenover een ondergeschikte die op zulke flagrante wijze zijn gezag met de voeten treedt'*. Het zou niet de laatste keer worden dat het gemeentebestuur in de clinch kwam te liggen met het schoolhoofd.

De crisis van de jaren dertig liet zich blijkbaar ook in De Klinge gevoelen. De belastingen werden een paar keer verhoogd en nieuwe belastingen werden ingevoerd, als bijvoorbeeld in januari '34. Daarbij werd vermeld: *'de geldelijke toestand noopt de gemeente tot de invoer van nieuwe belastingen'*. In maart '34 werd beslist om de kosten terug te vorderen van de gemeente Sint-Gillis-Waas voor de 'vreemde' leerlingen die les volgden in De Klinge. Er was ook een voorstel ingediend tot het oprichten van een festival om de kleine kermis op te luisteren. Dat voorstel werd om bezuinigingsredenen verworpen.

In de vergadering van 29 november 1934 wees Jan Seghers op de, in zijn ogen, noodzakelijkheid tot het inrichten van een gemeentelijk archief.

In de zitting van 24 januari 1935 werd beslist tot een nieuwe verstrenging inzake de openingsuren van de openbare gelegenheden. Voortaan moesten de zaken al om tien uur 's avonds sluiten in wintertijd en om 12 uur 's avonds in zomertijd. Dit eveneens iedere dag, behalve voor de zondag van de kermis en de jaarmarkt. De hoteleigenaars mochten ook reizigers, die wilden overnachten, toelaten na dat uur. De burgemeester kon nog steeds verzoeken tot uitzondering inwilligen.

Op 24 januari 1935 werd de ouderdomsgrens voor gemeentepersoneel vastgelegd op 65 jaar.

In oktober '35 werd in de gemeenteraadszitting melding gemaakt van een brief van de gouverneur, die stelde dat *'gemeenteambtenaren en – bedienden niet, bij het minste, gebruik mogen maken van die hoedanigheid om druk te plegen op de inwoners der gemeente en, op die wijze, bestellingen of klanten voor hun eigen of voor agentschappen van verzekeringsmaatschappijen, banken of andere inrichtingen, te bekomen, ten nadele van andere private agenten'*.

De raad moest zich in maart '35 opnieuw over een brandweerkwestie buigen. Er werd voor de tweede maal beslist dat zou worden overgegaan tot een herziening en verbetering van het korps en het materiaal. Tevens zou de mogelijkheid worden onderzocht om aan te sluiten bij de tussengemeentelijke brandweerdienst van Sint-Niklaas.

In april '35 werden de politiereglementen op het geven van bals, het vieren van carnaval en het bouwen in de gemeente, herzien. Zo moest voortaan vooraf de toelating worden verkregen van de burgemeester of diens afgevaardigde alvorens danspartijen te kunnen inrichten. Dat kon overigens enkel op volgende dagen: de eerste zondag van januari, de zondag en de maandag van de jaarmarkt, de zondag, maandag, dinsdag en woensdag van de kermis, de zondag volgende op 11 november en de zondag van de als dusdanig erkende wijkkermissen. De door de gemeente erkende verenigingen mochten slechts één openbare danspartij per jaar organiseren. Danspartijen waren verboden voor kinderen jonger dan zestien jaar. Alle vermakelijkheden (danspartijen, maar ook kinemavoorstellingen) moesten worden stopgezet op het sluitingsuur der herbergen, dus tien uur 's avonds in de winter en middernacht in de zomer.

Mei 1936 bracht het tweede conflict met schoolhoofd Van Belleghem en zijn broer Karel. Jan Seghers nam in deze zaak het voortouw. De twee broers hadden, blijkens het PV van de gemeenteraadszitting, onregelmatigheden begaan inzake het beheer van de schoolspaargelden van de kinderen. Raadslid Seghers eiste voor de twee heren een schorsing van één maand (met bijhorend verlies van wedde). Volgens hem moest hun straf vooral van morele betekenis zijn, dit teneinde herhaling in de toekomst te vermijden. Voorts moest volgens hem ook de morele weerslag die het feit bij de Klingse bevolking had veroorzaakt, teniet worden gedaan. Het gemeentebestuur mocht naar zijn mening ook niet het risico lopen door de publieke opinie als medeplichtig te worden aanzien, door niet gepast tegen de twee op te treden. In de raadszitting hekelde Seghers daarnaast het feit dat het voor Michel Van Belleghem al de tweede keer was dat hij zijn hogere overheid, het gemeentebestuur van De Klinge, in erg slecht daglicht stelde bij het hoger schooltoezicht en de hogere instanties. In oktober '33 had hij daar al een blaam voor gekregen. Schepen Pieters deed een tegenvoorstel tot bestraffing van de twee heren Van Belleghem. Hij stelde dat aan hen een berisping diende te worden toegekend en dat de dienst voor het schoolsparen niet door hen zou mogen worden verricht in het volgende schooljaar. Naar zijn mening was een schorsing met bijhorend inkomensverlies te verregaand, aangezien *'de heren goede onderwijzers zijn, goede dienst doen en verzorgde klassen hebben'*. De raad besliste in geheime stemming over de twee gedane voorstellen. Het voorstel van Seghers haalde het met vier stemmen tegen drie. Beide heren Van Belleghem werden aldus elk voor één maand geschorst uit hun

ambt van onderwijzer. Klingenaar Albert Maes herinnerde zich deze zaak en schreef daarover in zijn mémoires: *‘Michel Van Belleghem en zijn broer Karel ‘vergaten’ soms de spaargelden door te storten die de kinderen meebrachten voor op hun spaarkaart bij de post. Dat gerucht werd bevestigd door de ouders. De gewestelijke pers maakte er een schandaal van en de wagen rolde. Iedereen verwachtte de afzetting van de ‘Van Belleghems’. Niets was minder waar. De bewezen diensten aan de plaatselijke politici kwamen er bij te pas. Schepen Van Havermaet¹⁸⁸, neef van minster Heyman¹⁸⁹, ging bij dezen aankloppen en achter een zekere tijd zat het spaargeldschandaal in de doofpot. Ze hebben wel moeten terugbetalen aan de ouders’¹⁹⁰. Of het inderdaad zo gegaan is, laat ik in het midden. In ieder geval kreeg de gemeenteraad van De Klinge op 15 juni ’36 te horen dat de BD van de provincie Oost-Vlaanderen de beslissing van de raad om de twee heren Van Belleghem een maand uit hun ambt te schorsen, niet had goedgekeurd. De gemeenteraad besliste toen met vijf stemmen tegen vier om niet in beroep te gaan tegen het oordeel van de BD. In oktober ’36 werden de twee heren Van Belleghem door het Ministerie van Onderwijs veroordeeld tot ‘slechts’ acht dagen schorsing uit hun ambt. Het lijkt er dus op dat de ‘Van Belleghems’ inderdaad konden rekenen op de steun van hogerhand.*

De zitting van 10 september 1936 bracht het droevige nieuws van het overlijden van burgemeester A. Van Havermaet. Dit zorgde voor wijzigingen in de gemeenteraad. Tweede plaatsvervanger voor burgemeester Van Havermaet was E.J. Van Bunder en aangezien de eerste plaatsvervanger als familielid van Jan Seghers niet in de raad kon zetelen, mocht Van Bunder dat doen. Later dat jaar werd K. Van Goeie tot nieuwe burgemeester benoemd. B. Penneman werd verkozen tot tweede schepen. De gemeenteraad zag er sindsdien als volgt uit:

Van Goeie K.	Burgemeester
F. Pieters	Eerste schepen
B. Penneman	Tweede schepen
R. Van den Bergh	Raadslid
J. Seghers	Raadslid
K. De Schepper	Raadslid
C. De Wolf	Raadslid
A. Beck	Raadslid
E.J. Van Bunder	Raadslid

¹⁸⁸ Het is niet precies duidelijk wie A. Maes bedoelt met schepen Van Havermaet. A. Van Havermaet was op het moment van de zaak burgemeester, al was hij toen door ziekte een hele tijd afwezig. Mogelijks doelt Maes op G. Van Havermaet, die pas na de verkiezingen van 1938 in de gemeenteraad zetelde. In ieder geval onderhield M. Van Belleghem met de familie Van Havermaet een goed contact.

¹⁸⁹ Hendrik Heyman was katholiek politicus, schepen (1921-1928) en burgemeester (1933-1946) in Sint-Niklaas. Daarnaast zetelde hij van 1919 tot 1958 ook in het parlement. Hij was minister van nijverheid, arbeid en sociale voorzorg van 1927 tot 1932 en aldus reeds minister af op het moment van de zaak ‘Van Belleghem’.

¹⁹⁰ MAES A., *op.cit.*, p. 18.

In november '36 besliste de gemeenteraad om er bij het Ministerie van Financiën op aan te dringen de tol, geheven op de doortocht doorheen de Scheldetunnel naar Antwerpen, op te heffen, daar die tol erg zwaar woog op die inwoners van het Waasland die zich dagelijks naar Antwerpen moesten begeven om er te werken.

In de zitting van 7 januari 1937 drukte de raad haar bezorgdheid uit over de verstrengde maatregelen inzake het benutten van werklozen voor openbare werken, bepaald door een KB van maart 1936. Daardoor hadden arme gemeenten, volgens de raad, een aantal werken moeten stilleggen. Goed nieuws was echter dat de arrondissementscommissaris van Sint-Niklaas en de voorzitter van de 'Bond van Burgemeesters en Secretarissen van het Waasland' bij de Ministers van Binnenlandse Zaken en Arbeid en Sociale Voorzorg hadden aangedrongen op een wijziging van dat KB, zodat de gemeenten de werklozen nog wel te werk zouden kunnen stellen, mits was voldaan aan een aantal voorwaarden. Ondertussen was het schepencollege met het stadsbestuur van Sint-Niklaas tot een akkoord gekomen inzake het bestrijden van brand op het grondgebied van De Klinge. Dat akkoord werd in mei '37 door de gemeenteraad verworpen. Men oordeelde dat een nieuw plaatselijk korps diende te worden opgericht.

De aanhoudende internationale spanningen zorgden voor toenemende zenuwachtigheid bij de nationale regering, wat zich vertaalde in allerhande pogingen om informatie in te winnen over potentieel 'ontrouwe' burgers. Zo ontving ook De Klinge in juli '37 een brief van de provinciegouverneur, in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken, met de opdracht om binnen de drie dagen een lijst over te maken van ambtenaren en beambten die tuchtstraffen hadden ondergaan wegens gemis aan burgertrouw in oorlogstijd (dus tijdens de Eerste Wereldoorlog). Op 12 juli '37 antwoordde het gemeentebestuur van De Klinge dat *'geen ambtenaren noch beambten dezer gemeente tuchtstraffen hebben ondergaan wegens gemis aan burgertrouw in oorlogstijd'*¹⁹¹.

Begin december '37 diende raadslid voor de Vlaams-nationalisten en tevens voorzitter van VOS-De Klinge, Karel De Schepper, een verzoek in bij de raad om *'naast de nationale driekleur eveneens de Vlaamse leeuwenvlag te hangen aan de openbare gebouwen der gemeente bij feesten en plechtigheden, dit om de Vlaamse waardigheid en Vlaamse stambewustheid in de gemeente levendig te houden'*. De raad stemde over dit voorstel en verwierp het met vijf stemmen tegen drie.

In juni '38 werd opnieuw een voorstel ingediend door de Vlaams-nationalisten. Dit keer stelde Jan Seghers voor om aan iedere leerling van de gemeenteschool die dat jaar de school zou verlaten, het boek 'De leeuw van Vlaanderen' te schenken. Dit *'gezien het jaar 1938 de 100ste verjaardag omvat van het verschijnen van Hendrik Conscience's meesterwerk, gezien het past voor een openbaar bestuur om de grote meesters van ons eigen volk te huldigen, gezien de grote culturele en sociale waarde van het boek voor ons Vlaamse volk, gezien de gemeente de plicht heeft voor de gezonde geestelijke opvoeding van het volk te zorgen, gezien deze gemeente, in tegenstelling tot andere, tot*

¹⁹¹ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9051/1, Inlichtingen. Vraag naar de lijst van gemeentebedienden die tuchtstraffen hebben ondergaan gedurende de oorlog wegens gemis aan burgertrouw.

geen grote feestelijkheden kan overgaan om financiële redenen'. Het voorstel werd gestemd en leverde volgende uitslag op: vijf stemmen voor, één stem tegen en één onthouding. De kinderen zouden hun exemplaar van 'De Leeuw van Vlaanderen' dus krijgen. Bovendien werd ook beslist om de vrije katholieke boekerij in De Klinge een toelage toe te kennen van 500 frank.

In de zitting van 8 augustus 1938 las men een brief voor van de 'Blokmakersbond' van het Waasland, waarin De Klinge werd medegedeeld dat er een 'klompenbeurs' zou worden gehouden in de lokalen van de gemeenteschool van Sint-Gillis-Waas, *'om de vervallen nijverheid door de hogere overheid beter te doen kennen, de samenhang onder de klompenmakers te bevorderen, het dragen van klompen te bevorderen, verbetering der productie te bekomen door voor klompenmakers als vakschool te worden ingericht en om grossiers en makers samen te brengen*'. Als gebaar van solidariteit besloot de raad een toelage van 100 frank toe te kennen voor het inrichten van de beurs.

Op 9 december 1938 kwam de oude gemeenteraad voor de laatste keer bijeen. De verkiezingen in oktober van dat jaar hadden de politieke kaart immers danig door elkaar geschud.

Op 16 oktober 1938 waren verkozen: T. Bauwens (Albrechtsvrienden – 'liberaal'), K. Van Goeye, G. Van Havermaet en J. Van Bunder (Sint-Cecilia- 'katholiek') en J. Seghers, K. De Schepper, K.L. Maes, P. Van Daele en A. De Block (VNV). De Vlaams-nationalisten waren met vijf zetels in de gemeenteraad dus in de meerderheid. Normaliter zouden zij ook de burgemeester hebben mogen leveren, maar zoals hoger reeds werd geschreven, koos men ervoor om een burgemeester uit de minderheid te benoemen. Dat werd K. Van Goeye, kandidaat voor Sint-Cecilia. Op die manier zag de rangorde in de gemeenteraad er dus als volgt uit:

K. Van Goeye	Burgemeester
J. Seghers	Eerste schepen
K. De Schepper	Tweede schepen
J. Van Bunder	Raadslid
K.L. Maes	Raadslid
P. Van Daele	Raadslid
A De Block	Raadslid
G. Van Havermaet	Raadslid
T. Bauwens	Raadslid

In de eerste zitting van de nieuwe gemeenteraad, op 3 januari 1939, werd ook overgegaan tot de verkiezing der schepenen. Jan Seghers werd met vijf stemmen tegen vier (voor T. Bauwens) tot eerste schepen verkozen, Karel De Schepper eveneens met vijf stemmen tegen vier (T. Bauwens) tot tweede schepen. Het beruchte 'omkoopschandaal' geeft aan dat het katholieke 'Sint-Cecilia' liever een bestuurscoalitie (schepencollege) had gevormd met de liberale 'Albrechtsvrienden', als van oudsher

altijd het geval was geweest. Door de meerderheid van Vlaams-nationalisten in de gemeenteraad ging dat echter niet door en werd het schepencollege samengesteld uit de katholieke burgemeester K. Van Goeye en de twee Vlaams-nationalistische schepenen Jan Seghers en K. De Schepper. De ‘Albrechtsvrienden’ moesten tevreden zijn met één raadslid.

De nieuwe gemeenteraad begon haar legislatuur met de beslissing een verzoek te richten aan de hoger bevoegde overheid om de weg van De Klinge over Meerdonk naar Kieldrecht, als ‘van groot verkeer’ te willen verklaren en om de nodige toelagen te krijgen voor de noodzakelijke herstellingswerken aan die baan, *‘daar de weg van het aller grootste belang is voor het intergemeentelijk verkeer, vermits het de enige verbindingsweg is over het grondgebied van de gemeente De Klinge tussen de noordoost liggende gemeenten van het Waasland (Doel, Kieldrecht, Verrebroek, Meerdonk) enerzijds en de noordwest liggende gemeenten anderzijds (Sint-Gillis-Waas, Kemzeke, Stekene, Moerbeke, Sint-Pauwels); daar er geen rechtstreekse trein- of tramverbinding bestaat tussen voornoemde gemeenten en alle bestellingen en leveringen of gelijk welke andere betrekkingen over de bedoelde weg met de gewone vervoermiddelen plaats hebben; daar De Klinge de enige gemeente is in de Polderstreek die over een treinstatie beschikt en dat dienvolgens die statie al de producten van die streek moet ontvangen en ook gans de streek moet bevoorraden’* (zitting van 13 januari 1939).

In de raadszitting van 27 januari 1939 werd melding gemaakt van een nieuw dispuut met het schoolhoofd van de gemeenteschool, de heer Van Belleghem. Op 13 januari ’39 had de schooldirecteur aan de burgemeester gemeld dat er niet meer voldoende kolen waren om de klaslokalen te kunnen verwarmen. De burgemeester had daarop diezelfde dag nog (13 januari) vergaderd met het schepencollege (dus de heren Seghers en De Schepper) om de kwestie te bespreken. In dat college waren zij nagegaan wanneer voor het laatst kolen waren geleverd aan de gemeenteschool. Het college besloot dat de kolenvoorraad in januari onmogelijk al zo ver gevorderd kon zijn, daar met de kerstvakantie niet veel les was gegeven en bovendien was het niet erg koud geweest. Daarop werd besloten om een onderzoek in te stellen. Jan Seghers, schepenen van onderwijs, nam die taak op zich. Drie dagen later echter, op 16 januari, deed zich een nieuw feit voor: het schoolhoofd had de schoolkinderen die dag naar huis gestuurd en de scholen gesloten, uit protest tegen het feit dat nog geen nieuwe kolen waren geleverd. Daarvoor werd hij door het schepencollege op het matje geroepen, die vond dat hij *‘zijn boekje te buiten was gegaan’*, daar de gewenste temperatuur volgens hen wel kon worden bereikt met de resterende voorraad kolen omdat het die dag erg zacht weer was. Deze hele kwestie werd vervolgens op 27 januari in de gemeenteraad besproken. Daarop namen de heren Van Goeye, Van Bunder, Van Havermaet en Bauwens (dus de verkozen kandidaten van de traditionele partijen ‘Sint-Cecilia’ en ‘Albrechtsvrienden’) het op voor de heer Van Belleghem door te stellen dat hij handelde uit bestwil, steeds in verbinding stond met de burgemeester (dus niet op eigen houtje handelde) en dat hij de lokalen niet kon verwarmen met de nog voorhanden zijnde kolen. Daaraan voegde men nog veelbetekenend toe: *‘er moet verstandhouding bestaan tussen bestuur en aangestelden, men moet trachten overeen te komen in plaats van te ‘brooddroven’*’. Jan Seghers

stelde daarop dat men niet mocht proberen de schuld te leggen bij de burgemeester, maar dat het alweer M. Van Belleghem was (*'de derde keer al'*) die onregelmatigheden had begaan. Om te beletten dat het schoolhoofd opnieuw zes jaar met de voeten zou spelen van het schepencollege (*'zoals hij dat zes jaar met vorige college heeft gedaan'*), eiste Seghers dan ook dat tegen hem een tuchtstraf zou worden uitgesproken van tien dagen schorsing uit zijn ambt. Als te verwachten stemden de vijf Vlaams-nationalistische raadsleden voor het voorstel van Seghers, terwijl de overige vier tegen stemden. De tuchtstraf werd uitgesproken. M. Van Belleghem kon echter ook in deze zaak rekenen op de steun van hogerhand. De provincie oordeelde in april '39 dat de uitgesproken tuchtstraf te zwaar was. De raad stelde vervolgens voor om hem voor slechts zes dagen uit zijn ambt te schorsen. In juli '39 oordeelde de provincie echter opnieuw dat de straf te zwaar was, waarop de raad met vijf stemmen tegen vier de tuchtstraf op drie dagen bracht.

Op 23 juni 1939 moest, net als in de voorgaande jaren altijd het geval was geweest, een commissie van 'landbouwtellers' worden aangesteld. De burgemeester stelde de commissieleden uit de voorgaande jaren voor, *'daar zij steeds in geweten en met de nodige bekwaamheid hebben gehandeld'*. Jan Seghers protesteerde echter tegen die manier van aanstellen. Hij verklaarde in de zitting dat de vraag op een andere manier diende te worden gesteld, bijvoorbeeld 'Wie wordt aangesteld voor de commissie?'. Hij wees er ook op dat wanneer niet dezelfde commissieleden zouden worden verkozen als in voorgaande jaren, dat dan niet zou betekenen dat men hen niet bekwaam genoeg vond. Toch legde hij er zich bij neer dat dezelfde commissieleden zouden worden benoemd, wat dan ook gebeurde.

De Vlaams-nationalisten profiteerden ook van hun meerderheid in de gemeenteraad om een oud voorstel nu wel goedgekeurd te krijgen. In juni '39 werd beslist om bij feestelijkheden naast de nationale driekleur, voortaan ook de leeuwenvlag te hijsen op alle openbare gebouwen.

In juli 1939 stond ook de brandweer opnieuw op de agenda van de gemeenteraad. Het werd een discussiepunt tussen de Vlaams-nationalistische raadsleden en deze van de traditionele partijen. Men was het oneens over de vraag of het oude corps ontbonden diende te worden of niet. Volgens de heer Bauwens en de burgemeester was dat niet noodzakelijk, terwijl Jan Seghers een pleidooi voerde vóór de ontbinding. Over het voorstel werd gestemd. De Vlaams-nationalistische fractie liet haar meerderheid in de raad gelden en aldus werd besloten tot ontbinding van het corps.

In september 1939 zorgde de mobilisatie voor een aantal praktische problemen binnen het onderwijzerskorps. Twee onderwijzers (A. Cambier en O. Roels) van de gemeentelijke jongensschool waren immers heropgeroepen onder de wapens en aldus diende in hun vervanging te worden voorzien. Twee vrouwen namen tijdelijk hun plaats in; respectievelijk P. Thomas voor A. Cambier en A. De Wolf voor O. Roels¹⁹². De oorlog zorgde in oktober '39 ook voor zenuwachtigheid op het lokale niveau. In de zitting van het schepencollege op 17 oktober 1939 vroeg burgemeester Van Goeye inlichtingen omtrent de stand van de passieve luchtbescherming in De Klinge aan schepen Jan

¹⁹² Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van beraadslagingen van het schepencollege 1937-1949.

Seghers, tevens directeur der burgerlijke territoriale macht. Die antwoordde *'dat een voldoende aantal leden hun overeenkomst hebben getekend, dat regelmatig vergaderingen worden gehouden, dat een plan werd opgemaakt der loopgraven welk ten gepaste tijde zou worden uitgewerkt en dat er richtlijnen bestaan omtrent lichtdoving, alarm edm.'*¹⁹³. Later (februari '40) werden nog gelden op de begroting uitgetrokken teneinde cursussen voor luchtbescherming en territoriale wacht te kunnen financieren¹⁹⁴.

De laatste zitting van de gemeenteraad voor de Duitse bezetting had plaats op 12 april 1940. De gemeenteraad ging de Tweede Wereldoorlog in zoals ze was samengesteld na de verkiezingen in oktober '38.

3.1.3.2. Besluit

Sinds de verkiezingen eind '32 zetelden er voor het eerst Vlaams-nationalistische kandidaten in de gemeenteraad. Hun succes (twee zetels) was vooral ten koste gegaan van de liberale 'Albrechtsvrienden' (verlies van een zetel), terwijl het katholieke 'Sint-Cecilia' haar comfortabele meerderheid van vijf zetels kon behouden. Het schepencollege kon homogeen katholiek worden samengesteld. Dit zorgde voor vrij rustige raadszittingen, zonder veel discussies. De Vlaams-nationalisten bleven niet passief in de gemeenteraad, maar ijverden voor Vlaamse thema's als bijvoorbeeld de aankoop van een leeuwenvlag (februari '33), het ophangen van de leeuwenvlag bij feestelijke gelegenheden (december '37) of het schenken van 'De Leeuw van Vlaanderen' aan de schoolkinderen (juni '38). Op hun voorstellen werd welwillend gereageerd door de andere raadsleden. Enkel het voorstel tot ophangen van de leeuwenvlag bij feestelijke aangelegenheden werd verworpen. Al in de periode januari 1933 – december 1938 stond de brandweer verschillende malen op de agenda van de gemeenteraad. Vooral de Vlaams-nationalistische raadsleden ijverden voor een totale hervorming. Jan Seghers betoonde zich een erg actief raadslid. Hij diende doorheen de periode 1933-1938 meermaals voorstellen in bij de gemeenteraad, die meestal betrekking hadden op culturele projecten. Zo wees hij bijvoorbeeld op de noodzakelijkheid van een gemeentearchief voor De Klinge. Daarnaast nam hij ook het voortouw in 'gevoelige' kwesties als de zaak 'Van Belleghem', wat hem in conflict bracht met het schoolhoofd zelf, maar ook met overige raadsleden. Vooral ook uit analyse van het register van beraadslagingen van het schepencollege (1937-1949) bleek dat Jan Seghers heel wat initiatief nam. Zo ijverde hij ook hier voor typisch 'Vlaamse zaken' (als bijvoorbeeld de opmerking dat de gemeente de taalwetten strikt zou naleven door alle in het Frans opgestelde toegestuurde documenten terug te zenden naar de afzender), maar ook zijn functie als schepen van onderwijs en financiën nam hij ter harte¹⁹⁵. Zijn inspanningen blijken niet onzichtbaar te zijn gebleven voor het

¹⁹³ Idem.

¹⁹⁴ Idem.

¹⁹⁵ Idem.

Klingse volk. Volgens W. Maes was in de gemeente te horen: *'Jan Seghers bestuurt de gemeente vanuit de minderheid'*¹⁹⁶. De Klingse bevolking lijkt zijn activiteiten in de raad positief te hebben ingeschat, daar hij bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1938 toch heel wat voorkeursstemmen haalde, 33 meer bovendien dan burgemeester Van Goeye. Hoewel katholieken en Vlaams-nationalisten in bepaalde zaken van mening verschilden (bijvoorbeeld over de hervorming van het brandweerkorps of in de zaak 'Van Belleghem'), vonden ze elkaar in andere, als de strijd tegen de 'zederverwildering'. Zo werd het politiereglement op de openingsuren voor openbare gemakzakeaangelegenheden verschillende malen herzien en verstrengd (januari '33, januari '35 en april '36). Financieel had de gemeente het in de jaren dertig niet makkelijk. Besparingen, bezuiniging, afgewezen voorstellen wegens onvoldoende financiële middelen... het loopt als een rode draad doorheen de verslagen van de gemeenteraadszittingen. Behalve in de jaren 1932 en 1934, sloeg het gemeentebestuur er wel telken male in om een batig slot (dus overschot) te bekomen op de gemeenterekening. In de periode 1932-1938 stegen de gemeentelijke uitgavenposten stelselmatig. Door verhoging van de reeds bestaande belastingen of de invoer van nieuwe, leningen en andere maatregelen konden de inkomsten echter gelijke tred houden met de uitgaven.

De verkiezingen in oktober 1938 brachten grote verschuivingen teweeg in de gemeenteraad. Ze werden een spectaculair succes voor de Vlaams-nationalisten die met vijf zetels de volstrekte meerderheid in de gemeenteraad afsnoepten van het katholieke 'Sint-Cecilia'. De liberale 'Albrechtvrienden' konden nog slechts één kandidaat afvaardigen. Ondanks de benoeming van K. Van Goeye tot burgemeester, moest voortaan rekening worden gehouden met de Vlaams-nationalistische meerderheid in de raad. Dit leidde tot woeligere zittingen, met meer discussies. Bovendien werd het klimaat in de gemeenteraad al van begin af danig verzuurd door het 'omkoopschandaal' en de door de Vlaams-nationalisten onwettig beschouwde benoeming van burgemeester Van Goeye. Betwistingen die al in de vorige periode aan de orde waren, werden in deze legislatuur op de spits gedreven. Zo kwam het tot een botsing tussen de Vlaams-nationalistische raadsleden en de overige in een nieuwe kwestie 'Van Belleghem' (de zaak m.b.t. de kolenbevoorrading). Jan Seghers, nu schepen van onderwijs, ijverde voor een strengere bestraffing van het schoolhoofd, terwijl de raadsleden van de minderheid daar tegenin kwamen. Door de Vlaams-nationalistische meerderheid in de raad haalde het voorstel van Seghers het. Later werd het echter afgezwakt door de provincie. De toon in De Klinge was echter gezet: de Vlaams-nationalisten hadden het nu voor het zeggen. Dat werd later nogmaals duidelijk in de besprekingen over de brandweershervorming. Deze keer konden de Vlaams-nationalisten hun hervormingsplannen wel doodrukken met een meerderheid van vijf tegen vier. Daarnaast kon ook het voorstel tot ophanging van een leeuwenvlag, dat reeds in de vorige legislatuur aan de orde was gebracht, dit keer wel worden goedgekeurd. Jan Seghers liet in deze periode ook geen kans onbenut om zich in de raad te laten

¹⁹⁶ MAES W., *op.cit.* (1995), p. 411.

gelden; zo schrok hij er niet voor terug om burgemeester Van Goeye de les te lezen in de kwestie van de aanstelling van een landbouwcommissie. De woelige politieke sfeer bleef tevens niet beperkt tot de gemeenteraad, als blijkt uit een aantal voorvallen. Zo werd op 11 november (jaartal niet precies bekend) de vlag van de ‘Ward Hermanskring’ in de kerk geweigerd, omdat ze niet gewijd zou zijn. Daarop zou Jan Seghers hebben geroepen: ‘Onze vlag niet binnen, dan wij niet binnen’. Zodoende bleef de hele groep buiten staan, rond de vlag geschaard¹⁹⁷. Albert Maes herinnerde zich ook nog een ander voorval, waarover hij schreef in zijn mémoires: *‘De onderpastoor predikte (in die tijd nog van op de kansel) iets tegen de Vlaams - Nationalisten. Wat het juist was, weet ik niet meer. Edgard Seghers (broer van Jan Seghers) stond recht en vroeg het woord. Hij kreeg het niet van de onderpastoor. “Dan zal ik het zelf nemen”, zei hij. Hij sprak, maar de kerkwachter moest hem buiten doen. Dat lukte niet zo goed. Was dat een toestand; sleuren en trekken langs alle kanten. Ik heb dit allemaal persoonlijk meegemaakt. Wat er daarna gebeurd is of wat er in de dagbladen geschreven werd, weet ik niet meer’*¹⁹⁸.

Het vertroebelde klimaat in de raad zou ongetwijfeld nog veel meer discussies hebben opgeleverd, ware het niet dat de Duitsers in mei 1940 België binnenvielen. De Tweede Wereldoorlog was begonnen.

3.2. Politiek De Klinge 1940-1944

3.2.1. Politiek beleid: bestuur in moeilijke omstandigheden

23 mei 1940. De Duitsers bezetten ook de gemeente De Klinge. De lokale bevolking zal ten aanzien van de Duitse bezetter vermoedelijk hebben gereageerd als de Belgische bevolking dat in het algemeen deed: angstig, maar tegelijk ook nieuwsgierig. De Duitse troepen gedroegen zich over het algemeen correct en gedisciplineerd, wat de angst bij de bevolking jegens hen verminderde. Hun eerste zorg bleek het herstel en de handhaving van de orde. De Duitse autoriteiten spanden zich zichtbaar in om die goede eerste indruk te bestendigen¹⁹⁹. De lokale politici in De Klinge wachtten af wat er ging gebeuren. Snel werd duidelijk dat de Belgische instellingen behouden zouden blijven, inclusief het personeel. Wèl kregen zij Duitse tegenhangers: ‘Ortskommandanten’ voor de burgemeesters, ‘Kreiskommandanten’ voor de arrondissementscommissarissen en ‘Oberfeld- en Feldkommandanten’ voor de provinciegouverneurs. In De Klinge kreeg men dus een ‘Ortskommandantur’ met een ‘Ortskommandant’ als Duitse tegenhanger voor burgemeester Van Goeye. Het Duitse bestuur wenste zoveel mogelijk de al bestaande structuren en instellingen (met

¹⁹⁷ MAES W., *op.cit.* (1995), p. 409.

¹⁹⁸ MAES A., *op.cit.*, p. 25.

¹⁹⁹ DE LAUNAY J., OFFERGELD J., Belgen en bezetters. Het dagelijks leven tijdens de bezetting 1940-1945, Antwerpen, 1983, p. 48.

bijhorend personeel) in stand te houden, zodanig dat zo weinig mogelijk manschappen voor de bestuurlijke bezetting zouden moeten worden ingezet. Zodoende konden ook de gemeenteraad en het schepencollege in De Klinge hun activiteiten hervatten, zoals ze dat van oudsher gewoon waren. Lang zou dat voor de gemeenteraad echter niet duren; in april 1941 vaardigde de Duitse bezetter immers het besluit uit waarbij de gemeente- en provincieraden werden afgeschaft. Voortaan kreeg het schepencollege dus alle macht in handen. Ik heb mijn analyse van het lokale politieke beleid bijgevolg ingedeeld in twee perioden: een eerste, lopende van mei 1940 tot mei 1941 en een tweede van mei 1941 tot het einde van de bezetting in september 1944. De analyse is gebaseerd op onderzoek in de gemeenteraadsverslagen²⁰⁰ en de beraadslagingen van het schepencollege²⁰¹. Na de opdoeking van de gemeenteraad in 1941, bleef men wel het register aanvullen met de beraadslagingen van het schepencollege. Gemeenteraadsverslagen en beraadslagingen van het schepencollege hadden na mei 1941 dus dezelfde inhoud.

3.2.1.1. Mei 1940 – Mei 1941

De gemeenteraad bleef na de Duitse inval ongewijzigd en was dus als volgt samengesteld:

K. Van Goeie / katholiek	Burgemeester
J. Seghers / Vl. Nationalisten	Eerste schepen
K. De Schepper / Vl. Nationalisten	Tweede schepen
J. Van Bunder / katholiek	Raadslid
K.L. Maes / Vl. Nationalisten	Raadslid
P. Van Daele / Vl. Nationalisten	Raadslid
A. De Block / Vl. Nationalisten	Raadslid
G. Van Havermaet / katholiek	Raadslid
T. Bauwens / Albrechtsvrienden	Raadslid

Er werd reeds hoger geschreven (punt 3.2.2.3. postverlating) dat geen van de gemeentelijke politici op de vlucht sloegen voor de Duitse invallers.

Het schepencollege (burgemeester Van Goeie, schepenen Seghers en De Schepper en secretaris Van Haver) kwam vrij vroeg na de Duitse bezetting opnieuw bijeen: op 28 mei 1940, de dag dus van de Belgische capitulatie. In die zitting werd een vraag besproken van gemeenteraadslid T. Bauwens. Blijkbaar hadden de Duitse troepen in doortocht zijn paard opgeëist, maar er tegelijkertijd één in de gemeente achtergelaten. Bauwens had daarop een verzoek gericht aan het schepencollege *‘om het achtergelaten paard in bruikleen te krijgen, teneinde zijn werkzaamheden als vrachtbode in stand te*

²⁰⁰ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één) / gemeenteraadsverslagen 1943-1956 (boek twee).

²⁰¹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van beraadslagingen van het schepencollege 1937-1949.

kunnen houden'. Het college keurde de aanvraag goed, mits hij het paard goed zou verzorgen en een vergoeding zou betalen aan diegene die het paard voordien had gevoed en verzorgd. Meteen na de bezetting stelde zich ook het probleem van de voedselbevoorrading in De Klinge. Het college besloot immers reeds in de eerste zitting over te gaan tot opeising van suiker en koffie, die in bewaring waren genomen op het tolkantoor aan het Klingse station. Dit *'overwegende dat ten gevolge van grote en langdurige Franse en Belgische bezettingen alle voorraden, welke in de gemeente voorhanden waren, grotendeels geslonken zijn en in aanmerking nemende dat de aanvulling van stoklevensmiddelen met grote moeilijkheden gepaard zal gaan*'. De controle van werklozen werd door de chaotische oorlogsomstandigheden voorlopig geschorst.

Op 13 juni 1940 kwamen zowel de gemeenteraad, als het schepencollege bijeen. De gemeenteraad vergaderde over de financiële problemen die waren ontstaan ten gevolge van de oorlog. *'Aangezien de bezetting van de gemeente van dien aard is om het innen der belastingen zeer te bemoeilijken; aangezien de nodige maatregelen dienen getroffen te worden om de betalingen van de onontbeerlijke uitgaven der gemeente gedurende de maand juni te verzekeren*', werd beslist om een lening aan te gaan bij de provincie. De inkomsten daaruit zouden worden besteed aan de steunverlening voor de behoeftige bevolking, aan de bezoldiging van het gemeentepersoneel en aan het uitbetalen van de leerkrachten. De gemeente zou zich ertoe verbinden om de lening ten laatste tegen december 1940 terug te betalen. Schepen voor financiën Jan Seghers stelde een bedrag voor dat nodig zou zijn om de behoeftige bevolking te ondersteunen. De raad oordeelde dat het voorgestelde bedrag waarschijnlijk te laag zou zijn. Jan Seghers meldde in de zitting van 13 juni ook aan de raad dat hij zich zorgen maakte over het niet naleven van de voorschriften betreffende het dempen der lichten bij avond en nacht. De raad bekrachtigde zijn voorstel om, naast de straffen en verantwoordelijkheid voorzien door de wet, ook de politiestrafpen toe te passen op de overtredingen inzake de lichtdoving. Het schepencollege, op dezelfde datum bijeen als de gemeenteraad, regelde nog een aantal praktische zaken inzake het onderwijs. Leraar A. Cambier was immers uit diensttijd teruggekeerd en kon dus opnieuw aan de slag. Collega O. Roels was nog steeds niet terug. De gemeente besliste één vervangster in dienst te houden.

Op 26 juni 1940 kwam het schepencollege voor de tweede keer bijeen. Ondertussen had de NV ARMAT, de fabriek in De Klinge waarvan hoger reeds sprake (punt 3.3.2.), een aanvraag ingediend bij de gemeente tot vergoeding van de schade, die was veroorzaakt door oorlogsverrichtingen en plunderingen. Het college besliste om *'geen bevestiging te geven aan de schade*'. Voorts werd de gemeentelijke financiële toestand, volgens het PV van de zitting van 26 juni, nijpend, daar het schepencollege besliste om *'er bij de hogere overheid op aan te dringen de kohieren der belastingen ten spoedigste uitvoerbaar te verklaren, ten einde onmiddellijk met de invordering ervan te kunnen overgaan om in de uitgaven van de allereerste noodwendigheid te kunnen voorzien*'.

Begin juli 1940 vergaderde het schepencollege opnieuw. Dit keer werd gewag gemaakt van de vele administratieve rompslomp waarmee de gemeentelijke overheid werd belast. Er werd beslist om een bijkomend personeelslid in dienst te nemen *'gezien het de gemeentesecretaris volstrekt onmogelijk is*

al de opdrachten waarmee het gemeentebestuur door verschillende departementen, doch in het bijzonder door het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, alsmede door de Duitse overheden, gelast wordt. Tevens gezien de gemeente een grensgemeente is met een uitzonderlijke ligging, en de grensformaliteiten, te vervullen door tussenkomst van het gemeentebestuur, buitengewoon zijn toegenomen'. De heer K.M. werd door de gemeente bijkomend in dienst genomen. Hij was geen vreemde voor het bestuur. Al in maart 1940 was hij aangesteld als gemeentebediende om militievergoedingen uit te betalen aan de heropgeroepen miliciens. Toen werd hij aangenomen omdat er *'geen onderwijzers beschikbaar zijn aan wien dit werk kan worden opgelegd'*. In juli 1940 kwam K.M. dus als officieel gemeentebediende in dienst. In diezelfde zitting van het schepencollege verzocht schepen Jan Seghers tevens burgemeester Van Goeye als officier van de politie, om maatregelen te treffen teneinde de verwijten, gericht tegen de burgerlijke wacht op dienst, tegen te gaan.

Zes dagen na de vergadering van het schepencollege kwam ook de gemeenteraad bijeen. In zitting van 8 juli 1940 moest, naar oude gewoonte, een landbouwerscommissie worden samengesteld belast met de controle op de landbouwopbrengst van het jaar 1940. In oorlogstijd lag deze kwestie natuurlijk veel gevoeliger dan in de voorgaande jaren. Bijgevolg werd de aanstelling een twistpunt. Burgemeester Van Goeye stelde voor om dezelfde vijf leden aan te stellen als steeds het geval was geweest. Jan Seghers droeg echter drie andere kandidaten voor. De acht aanwezige gemeenteraadsleden stemden over de zaak. Slechts twee van de voorgestelde kandidaten behaalden een meerderheid van de stemmen en aldus zou men moeten overgaan tot stemming onder de niet verkozen kandidaten. Seghers echter wees in die vergadering op een Ministerieel Besluit omtrent de afwezigheid van gemeenteraadsleden, dat bepaalde dat indien één gemeenteraadslid afwezig was van een bepaalde partij, een lid van de tegenpartij zich dan voor de stemming moest terugtrekken. Dat was voor de Vlaams-nationalistische fractie natuurlijk belangrijk, daar A. De Block (VNV) niet op de zitting aanwezig was en de fractie dienvolgens haar meerderheid in de raad niet kon laten gelden. Burgemeester Van Goeye verzette zich echter en stelde dat het Ministerieel Besluit niet op die zaak van toepassing was. Daarna wees de secretaris erop dat de eerste stemming ongeldig moest worden verklaard, daar een gemeenteraadslid die zich tegelijk kandidaat had gesteld voor de landbouwcommissie, deelgenomen had aan de stemming. Burgemeester Van Goeye stelde vervolgens snel een andere kandidaat voor in diens plaats. Opnieuw werd gestemd, met logischerwijze dezelfde uitslag als bij de eerste stemming: de vier leden van de katholieke fractie stemden voor de oude kandidaten (voorstel van burgemeester Van Goeye), de vier Vlaams-nationalistische leden voor de kandidaten voorgesteld door Jan Seghers. Aldus kon weer niemand worden aangesteld. Daarop nam de burgemeester de beslissing om de oude leden aan te stellen. In deze zitting werd ook opnieuw een lening aangegaan om de *'onontbeerlijke uitgaven van de maand juli'* te kunnen betalen.

Op 15 juli besliste het schepencollege over de verdeling van de benzine, *'in verhouding tot het aantal kilometers dat normaal dient te worden gereden, de belangrijkheid van het bedrijf voor de*

bevoorrading van de bevolking en de goede orde van het gemeentelijk beheer'. In overeenstemming met die voorwaarden, werd aan een aantal personen een aantal liters benzine toegekend.

De gemeenteraad besprak in de zitting van 10 augustus 1940 het probleem van de 'roof van veldvruchten'. Om daaraan het hoofd te kunnen bieden, werden een aantal maatregelen genomen: *'Art 1: het is ten allen tijde verboden, zonder gegronde redenen, in de velden rond te dwalen, tenzij op de publieke wegen en veldwegen. Art 2: het is verboden zich vanaf tien uur 's avonds tot vijf uur 's morgen in de veldwegen te begeven, uitgezonderd berijdbare straten. Art 3: alle overtredingen zullen met politiestrafpen worden beteugeld. Art 4: deze verordening is onmiddellijk uitvoerbaar'*.

In de zitting van het schepencollege op 12 augustus werd opnieuw melding gemaakt van een brief van de NV ARMAT. Er werd echter beslist om de brief terug te sturen, daar hij was opgesteld in het Frans en dus niet conform de wet van 1932 op het gebruik der talen. Er werd ook beslist hoe men de opgevorderde koffie (zie hoger) zou gaan verdelen onder de bevolking. Die koffie leverde het gemeentebestuur echter in september 1940 problemen op met de plaatselijke ontvanger van de dienst 'Douanen en Accijnzen', die, blijkens het verslag van de zitting, pas in september was teruggekeerd op zijn post in De Klinge en bij zijn terugkomst over de 'onwettige' opeising had geklaagd. Het schepencollege motiveerde in de zitting haar beslissing en besliste om de koffie te vergoeden aan het Ministerie van Financiën, volgens *'de toen geldende prijzen, vermeld op het opeisingsbiljet'*. In oktober '40 zou de koffie uiteindelijk onder de bevolking worden verdeeld, of beter verkocht, aan tien frank per kilogram. Schepen De Schepper werd met de verkoop gelast. In januari 1941 werd het laatste deel van de koffie verkocht aan de inwoners (200 gram per hoofd tegen voorlegging van twee rantsoenzegels aan de prijs van tien frank per kg).

In september vergaderde de gemeenteraad over het opstellen van een heel nieuwe begroting voor het jaar 1940, ten gevolge van de oorlog. Nieuwe uitgavenposten als kosten door oorlogsschade en ravitaillering werden in de begroting ingebracht.

Op 19 oktober 1940 moest het schepencollege een vervanger zoeken voor leraar A. Thomas, die als Belgische soldaat krijgsgevangen was genomen in Duitsland. Klingenaar A. De Caluwé werd aangesteld om hem tijdelijk te vervangen.

In november werd de gemeentebegroting opnieuw het grootste probleem voor de gemeenteraad. De oorlogskosten werden geraamd op 10.000 frank, terwijl de inkomsten niet aan de verhoogde kosten konden voldoen. Om de begroting desondanks in evenwicht te kunnen houden, besloot de raad een aantal belastingen te behouden en een aantal nieuwe in te voeren (bijvoorbeeld een nijverheidsbelasting op beweegkracht en op het in dienst zijnde personeel). Tevens werd J.V.H. aangesteld om tijdelijk de diensten van de 'Commissie van Openbare Onderstand' waar te nemen. Ook de door het schepencollege besliste in dienst neming van K.M. werd door de gemeenteraad bekrachtigd.

Het schepencollege maakte in zitting van 10 januari 1941 gewag van een brief van de spoorwegmaatschappij 'Mechelen-Terneuzen', in verband met de bewaking van spoorweglijnen en –

installaties. Het college besloot er de spoorwegmaatschappij op attent te maken dat de betrokken lijnen in feite gelegen waren op grondgebied van de gemeente Sint-Gillis-Waas, maar *'dat desondanks de gemeentelijke politie en de dienst voor bescherming tegen luchtaanvallen een scherp toezicht zou uitoefenen'*.

Op 17 januari 1941 werd de gemeenteraad bijeengeroepen. Aan het begin van de vergadering richtte eerste schepen Jan Seghers een 'welkomstwoord' aan gemeenteraadslid en partijgenoot A. De Block, die *'uit krijgsgevangenschap was weergekeerd'*. Seghers voegde er, blijkens het verslag van de zitting, aan toe dat hij hoopte dat De Block zijn beste krachten zou wijden aan het welzijn der gemeente, zoals hij dat in het verleden steeds had gedaan. J.V.H., die eerder al benoemd was voor C.O.O.-zaken, werd in januari '41 ook benoemd tot gemeentelijk ontvanger. Diezelfde dag (17 januari) kwam ook het schepencollege bijeen. Leraar O. Roels was teruggekeerd uit Duits krijgsgevangenschap, maar was voorlopig nog te zwak om zijn diensten opnieuw te kunnen opnemen. Er werd hem ziekteverlof toegestaan en er werd beslist om zijn vervangster tot dan nog in dienst te houden. Eind januari '41 keerde ook collega A. Thomas terug uit krijgsgevangenschap en ook hij was nog niet in staat om opnieuw les te geven, waardoor ook zijn vervanger nog in dienst kon blijven als tijdelijk onderwijzer. Het verslag van de zitting van het schepencollege op 3 februari '41 maakt gewag van een dispuut tussen het college en de voorzitter van het schoolcomité der door de gemeente aangenomen vrije (meisjes)school. De vrije school werd gerund door de 'Zusters van Barmhartigheid' uit Ronse²⁰². Aan het hoofd van het schoolcomité stond de priester van De Klinge. Blijkbaar had de gemeente een wijziging aangebracht in de 'redactie' van de overeenkomst met de aangenomen bewaarschool (eveneens bestuurd door de 'Zusters van Barmhartigheid' uit Ronse), want in een brief werd daarover uitleg gevraagd door de EH voorzitter van het beschermcomité te Ronse. In de zitting besliste het college om de briefschrijver van repliek te dienen als volgt: *'De redactiewijziging is echter het gevolg van de zoo bevreemdende houding van de heer voorzitter van het schoolcomité inzake: 1- de weigering om het boek "De sterke vrouw van Vlaanderen" ter gelegenheid van de prijsuitdeling te overhandigen aan de leerlingen van de hoogste klas 2- de weigerig om op vriendelijke uitnodiging deel te nemen aan de elf juli – feesten, ingericht door het gemeentebestuur en de cultuurverenigingen van deze gemeente 3- het bevreemdend feit dat het schepencollege geen antwoord heeft ontvangen op de beleefde vraag om de leerlingen van de vierde graad te laten deelnemen aan de soepbereiding voor 'Winterhulp' waarbij het gemeentebestuur vooral op het oog had de geest van maatschappelijk dienstbetoon en praktische huishoudkunde bij de leerlingen te bevorderen. Gezien hoger vermelde feiten is het gemeentebestuur overgegaan tot wijziging van de redactie der overeenkomst, om eventueel voor geëigende middelen te beschikken om het schoolcomité tot zijne volkse plicht terug te roepen'*. In het verleden had het schepencollege inderdaad een onenigheid gehad met de Eerwaarde Heer pastoor, de voorzitter dus van het schoolcomité van de vrije meisjesschool in De Klinge. De

²⁰² DE KLOMP, *op.cit.*, p. 72.

pastoor had, hem gevraagd waarom hij weigerachtig stond om de meisjesschool te laten deelnemen aan de 11 juli viering of “De sterke vrouw van Vlaanderen” aan de leerlingen als prijs te bedelen, het college laten weten ‘dat de aangenomen school, een vrije katholieke inrichting zijnde, niet vatbaar is voor voorwaarden gesteld ten hare opzichte’²⁰³. Later in februari bond het gemeentebestuur echter in en liet ze weten: ‘(...) en zijn de overtuiging toegedaan dat de gewijzigde tekst in niets een bedreiging vormt voor de aangenomen bewaarschool. Het gemeentebestuur heeft steeds een ruim begrip getoond voor de noden van het onderwijs en zal dit in de toekomst ook wel blijven doen. Anderzijds wenst het over de nodige waarborgen te beschikken om eventuele beperkingen van zijn rechten te verhinderen’.

De gemeenteraad kwam een volgende keer bijeen in maart ’41. Op 12 februari was gemeenteraadslid T. Bauwens (‘Albrechtsvrienden’) overleden en er moest in zijn vervanging worden voorzien. Eerste opvolger op lijst één bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen in 1938 was C. De Wolf. Burgemeester Van Goeie verklaarde hem aangesteld als werkelijk lid.

In april 1941 werden P. Thomas en A. De Caluwé aangesteld als waarnemende vervangingsleerkrachten voor respectievelijk A. Cambier en A. Thomas. Deze gemeenteraadszitting zou ook meteen de laatste worden met K. Van Goeie als burgemeester. De Duitse bezetter had immers op 7 maart 1941 ‘de ouderdomsverordening’ uitgevaardigd die inhield dat alle dragers van openbare functies in België hun functies en ambten moesten neerleggen op het einde van de maand waarin zij de leeftijd van 60 jaar hadden bereikt. Voor de mensen die deze leeftijd al hadden bereikt bij de uitvaardiging van de verordening, gold de limiet van 31 maart 1941. Nico Wouters omschreef deze maatregel als ‘een bom gedropt in het hart van de personele organisatie van het Belgische bestuursapparaat’. Ze trof immers niet minder dan 1250 burgemeesters, 1883 schepenen en 492 gemeentesecretarissen²⁰⁴. Daaronder dus ook de burgemeester van De Klinge, K. Van Goeie.

In zitting van 10 april 1941 werd een brief voorgelezen van de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen waarin het gemeentebestuur verzocht werd kandidaten voor te dragen om in zijn vervanging te kunnen voorzien. Met vijf stemmen tegen twee werd door de gemeenteraad vervolgens beslist om gemeenteraadslid en kandidaat voor het VNV Karel Lodewijk Maes voor te dragen. Het voorstel werd goedgekeurd door de hogere overheden: op 6 juni 1941 verleende het kabinet van secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken G. Romsee aan de heer Van Goeie ontslag uit zijn ambt van burgemeester. Diezelfde dag werd Karel-Lodewijk Maes door hetzelfde kabinet officieel aangesteld als nieuwe burgemeester van De Klinge²⁰⁵. De zitting van 10 april 1941 werd naast de laatste vergadering met burgemeester Van Goeie, ook nog eens de laatste vergadering van de voltallige gemeenteraad ‘tout court’. Op 11 april 1941 liet de Duitse MV immers aan het Belgische bestuur weten dat de werking van de gemeenteraden zou worden opgeschort. Gemeenteraden mochten

²⁰³ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van beraadslagingen van het schepencollege 1937-1949 (zitting 12 juli 1939).

²⁰⁴ WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 136.

²⁰⁵ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9608/1, 1940-1941. Burgemeesters en schepenen. Benoemingen en ontslag. Gemeenten A-E.

sindsdien niet meer samenkomen²⁰⁶. Dat was meteen ook de reden waarom geen nieuw raadslid meer werd aangesteld om de nieuwe burgemeester K.L. Maes in de raad te vervangen. Secretaris-generaal Romsée vaardigde op 28 mei 1941 een besluit uit waarmee de wettelijke bevoegdheden van de gemeenteraad voor de duur van de schorsing van de activiteiten van de gemeenteraden werden overgeheveld naar het college van burgemeester en schepenen²⁰⁷. Voortaan zou onderstaand trio, afgezien van secretaris Van Haver, het politieke beleid in De Klinge bepalen:

K.L. Maes / VI. Nationalisten	Burgemeester
J. Seghers / VI. Nationalisten	Eerste schepen
K. De Schepper / VI. Nationalisten	Tweede schepen

3.2.1.2. Mei 1941 – September 1944

De eerstvolgende vergadering van het schepencollege was op 2 mei 1941. Opnieuw had de NV ARMAT stukken ingediend betreffende de kosten van de inkwartiering en bezettingsschade, veroorzaakt aan haar fabriek door de Duitse bezettingstroepen. Het college bedacht de opgegeven kosten echter als overdreven. Er werd besloten om het dossier naar het departement financiën te zenden, met bijgevoegde nota met de mening van het college over de zaak. Ondertussen had het verstrengde reglement betreffende het betreden der velden en veldwegen (zie hoger) blijkbaar niet kunnen verhelpen dat men nog steeds aan de haal ging met de veldvruchten. Er werd immers besloten om in de schoot van de landbouworganisatie een wacht met leider aan te stellen, teneinde het stelen tegen te gaan en om het branden van bossen en oogsten te bestrijden. Nog in de zitting van 2 mei werd een nieuwe medisch schoolopzichter aangeduid ter vervanging van de vorige, tegen wie een onderzoek was ingesteld wegens ‘postverlating’ (zie punt 3.2.2.3.).

Op de volgende bijeenkomst echter, 20 juni ’41, werd die aanstelling weer ongedaan gemaakt, daar geen tuchtstraf was uitgesproken in de zaak. In die samenkomst werd ook de inrichting van een Klingse ‘Boerenwacht’ besproken en beslist dat er mocht worden overgegaan tot het drukken van toelatingskaarten voor nachtelijk verkeer. Ook in deze zitting stond de NV ARMAT op de dagorde. Opnieuw had de vennootschap een berekening gemaakt van de inkwartieringskosten, welke ze teruggevorderd wilde zien. Het gemeentebestuur stelde echter vast *‘dat de diensten van het kadaster niet werden geraadpleegd en dat de berekening ten onrechte op gans den eigendom slaat’*. Tenslotte werd op 20 juni ook beslist om aan de leerkrachten en leerlingen van de gemeente- en aangenomen school een dag verlof toe te kennen, ter gelegenheid van de aanstelling van de nieuwe burgemeester.

In juli ’41 was het lokaal waarin de dienst ‘ravitaillering’ was ondergebracht te klein geworden en werd beslist tot inrichtingswerken. Tevens drukte het college de wens uit een bijkomende bediende in

²⁰⁶ WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 136.

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 144.

dienst te nemen *'gezien de menigvuldige opdrachten en uitvoeringsbesluiten waarmede de gemeentediensten overbelast worden; gezien de plaatselijke dienst slechts over één enkele bediende beschikt en dat deze persoon zich moet bezighouden, zowel met de landbouwproducten en de eetwaren als met de niet eetbare producten; gezien de gemeentesecretaris en de tijdelijke bediende voor grensformaliteiten niet in staat zijn voldoende hulp te bieden om de goede gang van de dienst te verzekeren; gezien het absoluut onmogelijk is met dit zeer beperkte aantal arbeidskrachten, zelfs indien er buitengewone diensten en maximum aantal arbeidsuren worden gepresteerd, een gemeente van bijna 3000 inwoners in goede orde te bedienen en de besluiten en onderrichtingen naar behoren ten uitvoer te brengen; gelet op het plaatselijk en algemeen belang dat aan een goede dienst is verbonden'*. Het verzoek zou aan de Bestendige Deputatie van de provincie worden gericht. Indien het zou worden toegestaan, zou de heer R.D.W. als tijdelijke gemeentebeambte in dienst worden genomen.

In augustus '41 had de 'Kreiskommandantur' aan het schepencollege de opdracht gegeven om ten minste drie bestendige wachters aan te duiden voor gemeentelijke 'wachtdiensten'. Het college stond eerder weifelachtig ten aanzien van die opdracht en besloot daarover eerstens inlichtingen in te winnen bij het bevoegde ministerie. Tevens werd de gemeenterekening voor het jaar 1940 voorlopig vastgesteld. Daaruit blijkt dat de uitgaven spectaculair waren gestegen ten aanzien van voorgaande jaren. Men ging van 669 797,76 frank in 1939 naar 2 511 650, 03 in het eerste oorlogsjaar. Waar men de gemeenterekening in 1939 nog kon afsluiten met een batig slot (overschot), zat men in 1940 al met een groot tekort.

In september '41 zag men zich genoodzaakt om de begroting opnieuw aan te passen, wegens ontoereikende kredieten voor de volgende uitgaven: verhoogde bureelkosten (prijsstijging van papier, druksels enz.), verwarming (prijsstijging van kolen met strenge en lange winter in het voorjaar), meer briefwisseling met verhoogde frankering, hogere schoonmaakkosten door meer lokalen, huur van een nieuw lokaal door plaatsgebrek in het gemeentehuis, aanstelling van twee extra bedienden, schoolkosten (hogere steenkoolprijzen enz.) en tenslotte onvoorziene uitgaven, als aanstellen van arbeiders voor de schatting van de teelten, bevoorrading van de bevolking met aardappelen en dergelijke meer. In alle administratie rompslomp had tijdelijk bediende K.M. zijn ontslag ingediend, waardoor in diens vervanging moest worden voorzien. Zodoende werd F.D.C. aangesteld om de gemeentelijke diensten te komen vervoegen.

De hachelijke financiële toestand werd in oktober 1941 nog nijpender. Het college zag zich verplicht om de belastingen te verhogen, teneinde de begroting min of meer in evenwicht te kunnen houden.

In november '41 werd de gemeente door het arrondissement verzocht om inlichtingen betreffende de burgerlijke stand van de ambtenaren en beambten, tewerkgesteld voor de gemeente. Het college besliste deze te verstrekken. Tevens zou worden gemeld *'dat de burgemeester zich aansprakelijk stelt voor een goed bestuur en dat hij ook in staat voor de ambtenaren en beambten en bij eventuele afwijkingen van dienstopvatting en uitvoering, deze zal melden aan de arrondissementscommissaris'*.

Daarnaast werd ook een nieuwe leider aangeworven voor de bevoorradingsdienst, de heer T. De vorige leider, G.V.P., had immers zijn ontslag ingediend. De provincie had ondertussen ook het voorstel gedaan om de leertijd te verlengen (ter bestrijding van de werkloosheid). De gemeente achtte dit voor haar grondgebied niet noodzakelijk *‘daar er slechts vier jongens werkloos zijn, waarvan te verwachten is dat zij binnenkort te werk gesteld zullen zijn’*. Bovendien voegde het college daar nog aan toe dat ze niet over de nodige lokalen beschikte om een nieuwe leergang in te richten.

Op 19 januari 1942 werden de nabijgelegen gemeenten Kieldrecht en Stekene bedankt *‘voor de bereidwilligheid waarmee zij hun medewerking hebben verleend voor het invorderen van aardappelen ter bevoorrading van de bevolking dezer gemeente’*, waaraan werd toegevoegd: *‘tot blijvend aandenken van deze edelmoedige daad zal hiervan akte worden genomen in het notulenboek der beraadslagingen van het schepencollege’*.

Februari '42 bracht nieuwe belastingen voor de Klingse bevolking. Op 28 januari had het bestuur van De Klinge tevens een brief ontvangen van de gouverneur der provincie Oost-Vlaanderen, waarin werd gesteld dat de gemeente moest trachten haar aangestelde extra bediende voor de dienst bevoorrading af te danken, daar gemeenten *‘met een groter belang’* ook geen bijkomende bediende hadden aangenomen. Daarop protesteerde het college heftig en verdedigde ze de indienstneming als volgt: *‘Gelet op het K.B. van 19 mei 1936, waarbij de gemeente De Klinge ingedeeld werd in een hogere klasse dan deze waartoe zij volgens haar bevolking behoort; gezien ten gevolge van de grensbewaking de gemeente bestendig troepenbezetting heeft van gemiddeld 40 tot 60 manschappen hetwelk met zich meebrengt een drukke administratie voor opeisingen – inkwartiering – briefwisseling – bijhouden van inventarissen – registers – opmaken dossiers voor terugbetaling door het ‘Bestuur der Thesaurie’ en uitbetaling aan de belanghebbenden – evenals de tijdbeneming, veroorzaakt door het voortdurend contact met de bezettende overheid; gezien door de gemeentediensten ongeveer 1500 kaarten voor klein grensverkeer, maandelijks te verlengen of te vernieuwen, benevens tientallen eendaagse grensoverschrijdingen dienen afgeleverd te worden, waarvoor telkens nieuwe aanvragen dienen opgesteld, meermalen in dubbel te richten tot de ‘Oberfeldkommandantur’ en voor dewelke heel wat te schrijven en in te boeken valt; gezien de gemeente is samengesteld uit een zeer gemengde bevolking, ongeveer 400 vreemdelingen en ‘heimatlozen’, terwijl een zeer groot deel der eigen bevolking aan de overzijde van de grens is gehuisvest hetwelk voor gevolg heeft een drukke administratie inzake vreemdelingenpolitie, enerzijds en menigvuldige inlichtingen nopens bevolking – burgerlijke stand – afstamming – nationaliteit enz. anderzijds; gezien tal van landbouwers op Nederlandse grondgebied land bebouwen waaruit volgt dat ontelbare getuigschriften voor grensverkeer met paarden – vee – voertuigen enz. evenals weivergunningen – mestvergunningen en andere dienen afgeleverd en dat wederzijds inlichtingen dienen ingewonnen of verleend; gezien in verband met de huidige omstandigheden op grote schaal gesmokkeld wordt en de Nederlandse politie dagelijks tal van staten van inlichtingen en uitreksels uit de bevolkingsregisters en registers van de burgerlijke stand vraagt. Gelet op meer andere administratieve aangelegenheden met betrekking op de grens. Het college is om*

die redenen van oordeel: dat de werkzaamheden en het beheer van de grensgemeente in de huidige omstandigheden een tweede tijdelijke bediende absoluut noodwendig maak. Dat bij de beoordeling van de B.D. en de commissaris generaal voor Provincie en Gemeentefinanciën over den toestand, vermoedelijk de factor dat onze gemeente een grensgemeente is, uit het oog verloren is. Het college is overtuigd: dat de bedienden die thans in dienst zijn meer dan hun handen vol hebben om den dienst op een ordentelijke wijze te verzekeren. Daarom is het college ook overtuigd dat de Commissaris Generaal en de Bestendige Deputatie hun besluit zullen herzien’.

In april 1942 werd beslist dat een raming der onkosten voor de inrichting van de ‘Boerenwacht’ diende te worden opgemaakt. Tevens drukte het schepencollege ook haar bezorgdheid uit over ‘*de voortspruitende verwildering bij de jeugd*’. Dienvolgens was het college van oordeel dat de toegang tot kinemavoorstellingen of danslokalen zou moeten worden ontzegd aan kinderen jonger dan zestien jaar, al dan niet vergezeld door hun ouders. Verder werd in die zitting ook vastgesteld dat veldwachter F. Van Landeghem twee nieuwe fietsbanden nodig had om zijn dienst naar behoren te kunnen uitoefenen. De banden zouden door het college worden aangevraagd bij het Ministerie van Economische Zaken te Brussel.

Teneinde de voedselbevoorrading in stand te kunnen houden, werden door de nationale overheid land- en tuinbouwtellingen opgelegd. De resultaten van die tellingen vormden dan een essentiële schakel in de berekening van de toekomstige rantsoenen. Sinds 1941 telde men tweemaal per jaar de bezaaiingen en het vee. Op 15 mei moesten de landbouwers telkens hun totaal areaal en de oppervlakte die ze aan iedere teelt besteedden kenbaar maken; op 1 januari de winterbezaaiingen en het vee²⁰⁸. Begin mei ’42 moesten er dus ook in De Klinge land- en tuinbouwtellers worden aangesteld. Het schepencollege koos voor A.B. en A.B. om die taak op zich te nemen. Nog in mei werd beslist om de jachtwachter van de gemeente Meerdonk ook in De Klinge aan te stellen. Op die manier konden beide gemeenten de kosten delen. Voor de aanstelling van de nieuwe jachtwachter had de gemeente De Klinge twee eigen jachtwachters²⁰⁹. De gemeente was voorts door de ‘Kreiskommandantur’ van Sint-Niklaas verplicht gesteld ‘*om minstens zes eenmansbedden in een zaal ter beschikking te houden van de plaatselijke dienst der passieve luchtbescherming*’. Dat bleek voor de gemeente echter onmogelijk ‘*gezien geen hospitaal, noch gesticht in deze noodwendigheid kan voorzien en de financiële middelen der gemeente ontoereikend zijn om in die verplichting te kunnen voorzien*’. Het college besloot dan maar aan de bevoegde nationale dienst voor passieve luchtbescherming te Brussel te vragen de kosten te dekken. De heer R.B. werd daarenboven aangesteld tot plaatselijk leider voor de dienst luchtbescherming. De ‘Kreiskommandantur’ in Sint-Niklaas had er, blijkens de notulen van het schepencollege, ook op gewezen dat de gemeente een voldoende aantal plaatsnaamborden en wegwijzers moest plaatsen. Daartoe zou spoedig worden overgegaan. Ten slotte was er begin mei ’42

²⁰⁸ HENAU A., VAN DEN WIJNGAERT M., België op de bon: rantsoenering en voedselvoorziening onder de Duitse bezetting 1940-1944, Leuven, 1986, p. 61.

²⁰⁹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 586.3. Bijzondere wachters.

ook opnieuw discussie met het bestuur van de aangenomen vrije meisjesschool, die een zangvoorstelling onder leiding van de Algemeen Inspecteur van het Zangonderwijs in haar school had geweigerd. Het gemeentebestuur zou *'zich verplicht zien eventueel in de toekomst rekening te houden met de opvattingen van de Diocesane Inspectie'*.

In juni 1942 werd de eerder als land- en tuinbouwteller aangestelde A.B. ook aangenomen om tijdelijk de dienst bevoorrading te komen vervoegen. De gemeente had immers provinciale controle gekregen op de werking van haar dienst voor ravitaillering en daaruit was gebleken *'dat de algemene toestand van den bevoorradingdienst als slecht kan worden beschouwd, wat ten dele te wijten zou zijn aan een tekort aan personeel'*. Zodoende werd de heer B. in dienst genomen. Ondanks de vele financiële problemen was de gemeente er, als blijkt uit de gemeenterekening, toch in geslaagd een overschot te realiseren voor het jaar 1941. Ten slotte werd in juni '42 ook de jachtwachter van de gemeente Meerdonk vast aangesteld voor De Klinge, wat was verplicht door de 'Kreiskommandantur'.

In zitting van 8 juli 1942 werd het college door een inwoner van de gemeente op de hoogte gesteld van het feit dat de Duitse bezettingstroepen zijn kar hadden opgeëist. Het college zou onderzoeken op welke manier hij kon worden vergoed. Voorts zou de 'Kreiskommandantur' van Sint-Niklaas op de hoogte worden gesteld van *'het wegnemen door de 'Compagnie der Grenswacht' van de door de gemeente geleverde voorwerpen voor inkwartiering'*. Er zou ook een ouderavond worden ingericht, waarop een beroepsadviseur de toekomstmogelijkheden zou belichten voor de laatstejaars. Daarnaast werd de politieverordening opgesteld, die bepaalde dat het voortaan verboden was voor kinderen jonger dan zestien om kinemavoorstellingen bij te wonen. Ondertussen diende ook een nieuwe schepen te worden aangesteld, ter vervanging van K. De Schepper, wiens naam al sinds maart '42 niet meer werd vermeld op de aanwezigheidslijst bij de zittingen van het schepencollege. Blijkens documenten van het Algemeen Secretariaat van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid nam hij vrijwillig ontslag, wat hem door de kabinetssecretaris van G. Romsée officieel werd toegestaan op 13 mei 1942²¹⁰. In zitting van het schepencollege op 8 juli 1942 werd J.R. De Meurichy aangesteld tot nieuwe schepen. Het betrof hier dus een benoeming buiten de gemeenteraad. De Meurichy had voor zijn aanstelling tot schepen ook nooit op een politieke lijst gestaan bij gemeenteraadsverkiezingen. Benoemingen van burgemeesters en/of schepenen buiten de gemeenteraad waren mogelijk geworden door een besluit, opgemaakt op 25 juni 1941, dat als enige vereiste om tot burgemeester/schepen te kunnen worden benoemd, stelde dat men minstens drie maanden officieel in het bevolkingsregister van de gemeente moest zijn ingeschreven²¹¹. Zodoende kon De Meurichy de taak van schepen van openbare werken op zich nemen, wat het bestuurscollege in De Klinge dus voortaan volgende samenstelling gaf:

²¹⁰ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9561/1, 1941-1942. Burgemeesters en schepenen / benoemingen en ontslagen – Gemeenten A-D.

²¹¹ WOUTERS N., op.cit. (2004), p. 147.

K.L. Maes	Burgemeester
J. Seghers	Eerste schepen
J.R. De Meurichy	Tweede schepen

Het gemeentebestuur nam het verbod tot bijwonen van cinemavoorstellingen voor kinderen onder de zestien jaar blijkbaar serieus, want in de zitting van 10 augustus 1942 werden bijkomende maatregelen genomen om het verbod te doen naleven: er werd een afschrift van de verordening gezonden aan de uitbater en men zou de ouders in de gemeente verwittigen dat zij verantwoordelijk konden worden gesteld voor de overtredingen van hun kinderen. Deze verordening was vermoedelijk niet naar de zin van de Duitse bezettingstroepen, want het college moest zich daar later voor verantwoorden (zittingen van 7 september '42 en 17 oktober '42). Naast de politieverordening op de toegang tot de cinema, werd beslist de gemeentesecretaris een volmacht te geven om uitgaven te doen (bestellingen) m.b.t. bureel-, secretariaat- en bevoorradingskosten. De burgemeester kreeg de volmacht op de kleine dagelijkse bestellingen m.b.t. werkzaamheden, opdrachten van dringende aard en politie, veiligheid en openbare gezondheid. Er werd ten slotte opnieuw besloten om twee fietsbanden aan te vragen voor de veldwachter, die deze nog steeds niet had ontvangen.

In oktober '42 besloot het schepencollege om een nieuwe klas in te richten in de gemeentelijke jongensschool, daar men in de vierde graad met 38 leerlingen zat, wat het onmogelijk maakte hen onder te brengen in één lokaal.

Een 'Dienst voor Beroepsopvoeding en Beroepsoriëntering' werd opgericht in november 1942. Ook de bibliotheek werd toen officieel door de gemeente aangenomen '*gezien het lezen van een goed boek voor volwassenen, zowel als voor de jeugd de beste vorm is van zelfopvoeding*'. Verder werd het bestuur op de hoogte gebracht van het ontslag van onderwijzer A. Thomas, die elders een betrekking had gevonden. Ten slotte werd nog besloten om een wachter aan te stellen die de ijzeren weg, de spoorweginstallaties en de spoorlijnen moest bewaken.

De veldwachter zat in december '42 nog steeds zonder fiets, want opnieuw werd een aanvraag ingediend tot bekomen van fietsbanden. Voorts werd leraar A. De Maesschalck aangesteld ter vervanging van A. Thomas.

In de eerste maand van het nieuwe jaar, januari 1943, werd elke inwoner verplicht om de sneeuw, gelegen voor zijn of haar deur op het openbare voetpad te ruimen, zodanig dat '*de openbare rust en orde niet in het gedrang komt*'.

In maart 1943 werd een vergadering belegd met het onderwijzend personeel '*om te overwegen welke verbeteringen aan het leer materiaal kunnen worden aangebracht*'. Er werd bij het Gemeentekrediet ook een lening aangegaan teneinde de noodzakelijke uitgaven te kunnen bekostigen. Eind maart werd het, blijkens het PV van de beraadslaging van het schepencollege op 30 maart 1943, moeilijk om de openbare orde in De Klinge te handhaven. Er werd besloten dat het noodzakelijk was een tweede veldwachter in dienst te nemen '*gezien de aard en de zeden welke aan de grensbewoners eigen zijn en*

de politie maatregelen welke in verband hiermede dienen getroffen; gezien ook het verslag van de heer burgemeester waaruit blijkt dat, zelfs in normale omstandigheden, hij niet in staat is met één veldwachter de openbare orde, rust en veiligheid te verzekeren'. In mei '43 echter werd de al aanwezige veldwachter ziek. Uit het PV van de zitting van het schepencollege van 12 mei '43 bleek dat er op dat moment nog geen tweede veldwachter was aangesteld. G.D.M. werd aangesteld als tijdelijk vervanger voor oud-veldwachter F. Van Landeghem.

In juni '43 werd de gemeenterekening voor het jaar 1942 goedgekeurd. Ook deze keer was men er blijkbaar in geslaagd, ondanks de vele financiële problemen, een overschot te genereren. Uit het verslag van de zitting op 4 juni bleek tevens dat men een oproep (via een publicatie in 'Volk en Staat' en plakbrieven aan de gewone aanplakplaatsen) had gedaan om kandidaten te vinden voor de plaats van tweede veldwachter. Slechts twee kandidaten hadden zich voor die taak aangemeld, waaronder de reeds als vervanger aangestelde G.D.M.. Er werd beslist dat hij ook officieel zou worden voorgedragen om de plaats van veldwachter in te nemen. Op 12 juni trad oud-veldwachter Van Landeghem terug in dienst. Hij werd vrijgesteld van alle administratief werk, zodat *'hij zich uitsluitend kan wijden aan de bescherming van de landelijke eigendommen, de oogst en de veestapel'*. G.D.M. bleef ook in dienst als tijdelijk bediende, dus in feite als tweede veldwachter, belast met het administratieve gedeelte van de taken.

In september '43 werd besloten om aan het onderwijzend personeel van de gemeenteschool een minimum liederenrepertorium op te leggen. Het bestuur van de vrije school zou op die verplichting worden gewezen en tevens verzocht worden hetzelfde repertorium eveneens aan de ondergeschikten op te leggen. Ondertussen hadden twee onderwijzeressen in de aangenomen vrije meisjesschool ontslag genomen. Zij werden vervangen door B. De Clercq en G. Uytendhouwen. En ook L.T., de leider van de plaatselijke dienst voor ravitaillering, had ontslag genomen uit zijn ambt, daar hij elders als onderwijzer aan de slag kon. In zitting van 30 september '43 werd in zijn vervanging voorzien. Blijkens het PV van die zitting was er slechts één kandidaat-vervanger: G.D.M. Zodoende werd hij de nieuwe leider van de plaatselijke bevoorradingsdienst. Tenslotte werden in september nog een aantal personen aangeduid, die als reserve-, hulppolitie mee moesten instaan voor de openbare orde en veiligheid.

In november '43 werden opnieuw fietsbanden aangevraagd voor de veldwachter. Ook kwam er opnieuw een wissel binnen het gemeentepersoneel. De heer F.D.C., al in dienst sinds 1941, was als werkkraacht opgeëist door de Duitsers. W.D.M. werd aangeworven om hem te vervangen bij de gemeentediensten.

Het college meldde het 'Werk van den Akker' in december '43 dat ze graag een toelage aan hun organisatie zou hebben geschonken, maar dat ze daarvoor niet over de nodige financiële middelen beschikte. Nog in december werd het gemeentebestuur door de 'Thesaurie en Staatsschuld' om uitleg gevraagd in de zaak NV ARMAT. De dienst wilde weten waarom nog niet werd overgegaan tot het uitbetalen van een schadeloosstelling. De gemeente verklaarde te laten weten *'dat het betreden van*

gebouwen en gronden teneinde de aangeslagen goederen weg te halen niet als inkwartiering kan worden aanzien'.

In januari 1944 werd beslist om de scholen pas op de tiende dag van die maand opnieuw te openen, wegens een gebrek aan kolen. Er was ook opnieuw discussie met het bestuur van de aangenomen vrije meisjesschool. Dit keer ging het om het contract met de bepalingen omtrent de aanneming. Aan de heer Van den Branden, wiens kar was opgeëist door de Duitsers (zie hoger), zou men laten weten dat de gemeente er alles aan had gedaan om hem te kunnen vergoeden, maar zonder resultaat. Er werd bij vermeld dat het enige wat hij nog kon doen was, het zich wenden tot de Duitse betalingsdienst in Sint-Niklaas. Nog in januari besloot men zich te wenden tot de 'Kreiskommandantur' in Sint-Niklaas teneinde de toestemming van de hogere overheden te kunnen bekomen om een wegeniswerk af te kunnen maken. Er zou op worden gewezen *'dat het een baan is van groot verkeer, dat het de kortste en enige verbindingsweg is tussen de Schelde en de Zeekant over het noorden dezer provincie, dat slechts een klein deel van de weg te voltooiën blijft en de huidige toestand een gevaar oplevert bij gebeurlijk druk verkeer en duisternis en dat alle materialen, met uitzondering van cement, voor verdere afwerking voorhanden zijn*'. Met succes blijkbaar, want later die maand werd een lening geopend bij het gemeentekrediet om de werken te kunnen voltooiën. Er werd verder nog besloten dat de scholen in de gemeente mochten deelnemen aan een gewestelijk zangtorneo, op kosten van de gemeente. Ten slotte werd aan de 'Nationale Maatschappij der Waterleidingen' gevraagd een voorontwerp te maken, betreffende de mogelijke oprichting van een gemeentelijke waterleidingsdienst.

Het contract tussen het gemeentebestuur en de aangenomen vrije meisjesschool raakte in maart '44 toch goedgekeurd.

In april '44 werd J.D.W. door de gemeente belast met het vernieuwen en herstellen van wegwijzers en verkeersaanduidingen op het grondgebied van de gemeente.

In mei '44 werd een verkeersbord geplaatst aan de Sluisstraat, met de aanduiding *'dat de weg naar de gemeente Meerdonk onderbroken is door water en omgeleid wordt over het grondgebied der gemeenten Sint-Gillis-Waas of Kieldrecht*'. Er moesten toen ook beschermingsmaatregelen voor de schoolkinderen worden genomen tegen bombardementen. Het college besliste het 'halve tijdstelsel' in te voeren en uurrooster en leerplan dienovereenkomstig in te richten, wat impliceerde drie uur in de voormiddag en drie uur in de namiddag. Eind mei blijken de toegangswegen tot de steden Brussel, Gent en andere afgesloten te zijn geweest, want het college besloot een rekening te openen in Sint-Niklaas, daar men niet langer geld kon halen in de onbereikbaar geworden steden.

In juli '44 werd leider van de bevoorradingsdienst G.D.M. nog vervangen door de heer A.B..

Het oorlogsschepencollege kwam voor de allerlaatste keer samen op 26 augustus 1944. In die zitting moest nog een advocaat in dienst worden genomen, daar de NV ARMAT tegen het bestuur een rechtszaak had ingespannen teneinde de schadeloosstelling, waarop ze volgens haar recht had, toch te bekomen. Men voorzag in die zitting tenslotte in de vervanging van tijdelijk gemeentebediende

W.D.M., *'die vermoedelijk verplicht te werk gesteld zal worden in Duitsland'*. In dat geval zou men R.B. aanstellen als vervanger. Het draaide echter anders uit. De Klinge werd op 18 september 1944 door de geallieerde troepen bevrijd. De oorlog was gedaan.

3.2.1.3. Besluit

In de eerste periode (mei 1940 – mei 1941) kreeg het gemeentebestuur, toen nog bestaande uit zowel de gemeenteraad als het schepencollege, vooral te maken met problemen veroorzaakt door de Duitse bezetting. Zo waren er de Duitse opeisingen, problemen met de bevoorrading (niet enkel van voedsel, maar als gebleken is ook van benzine en kolen bijvoorbeeld), de verduisteringsrichtlijnen, de bewaking van de spoorweginstallaties en de roof van veldvruchten. Daarnaast veroorzaakte de bezetting ook een heuse administratieve rompslomp, waardoor de gemeentesecretaris het werk alleen niet langer aankon. Al in de tweede bezettingsmaand, juli 1940, werd een tijdelijk bediende aangeworven om de gemeentediensten te komen vervoegen. De bezetting zorgde in die eerste periode echter vooral voor financiële problemen. In de chaos van de eerste dagen was het, blijkens de verslagen, erg moeilijk om de belastingen naar behoren te kunnen innen. Die waren echter onontbeerlijk om de spectaculair gestegen gemeentelijke uitgaven te kunnen bekostigen. De gemeenterekening van het jaar 1940 werd dan ook afgesloten met een aanzienlijk tekort.

Voorts liet de NV ARMAT zich reeds in de eerste periode niet onbetuigd. Al in juni en augustus 1940 werd door de firma bij de gemeente geijverd voor een schadevergoeding. Zonder succes echter: de gemeente achtte de door de NV ARMAT opgegeven schade de eerste maal *'niet bevestigd'*, de tweede maal werd de vraag, daar ze in het Frans was opgesteld, gewoon teruggestuurd.

Er bleef ook rivaliteit bestaan tussen de twee politieke groeperingen in de raad: enerzijds de traditionele partijen 'Albrechtsvrienden' en 'Sint-Cecilia' en anderzijds de Vlaams-nationalisten. Dat kwam duidelijk tot uiting in de discussie omtrent het aanstellen van een landbouwcommissie (zitting van 8 juli 1940). Door afwezigheid van een Vlaams-nationalistisch raadslid, had deze fractie geen meerderheid meer in de raad en bijgevolg haalde uiteindelijk het voorstel van katholiek burgemeester Van Goeye het. De eerste periode bracht ook spanningen aan de oppervlakte tussen het schepencollege en het bestuur van de aangenomen vrije meisjesschool. De voorzitter van dat schoolcomité, de Eerwaarde Heer pastoor van De Klinge, was duidelijk niet happig op veel gemeentelijke bemoeienis. Het lijkt mij dat hij vooral weigerachtig stond ten aanzien van de 'opgedrongen Vlaamse propaganda'. Naast de extra problemen die de Duitse bezetting opleverde, bleven ook de oude bestaan: nog steeds werden in de vergaderingen C.O.O.-kwesties, grondafstanden op het kerkhof, gemeenterekeningen, aanstellingen van onderwijzend personeel enz. behandeld.

In de tweede periode (mei 1941 – september 1944) toonden de problemen teweeggebracht door de Duitse bezetting zich nog scherper. De bevoorrading bleef één van de grootste zorgen van het

gemeentebestuur. Op sommige plaatsen maken de notulen van de beraadslagingen van het schepencollege gewag van een gebrek aan aardappelen (en moesten andere gemeenten soms bijspringen), maar ook vooral van een gebrek aan kolen. Zo konden de scholen in 1944 pas de tiende januari openen, wegens onvoldoende kolen om de lokalen te kunnen verwarmen. Daarnaast werden doorheen de tweede periode drie nieuwe tijdelijke gemeentebedienden in dienst genomen, voornamelijk om de dienst 'ravitaillering' te vervoegen. Tevens diende het te klein geworden lokaal voor de dienst te worden uitgebouwd.

De NV ARMAT verhoogde in deze periode ook haar druk op het gemeentebestuur. In mei en juni 1941 werden nieuwe aanvragen tot schadevergoeding ingediend. Opnieuw verklaarde het college zich niet akkoord met het geëiste bedrag, dat eerstens 'overdreven' werd bevonden en later werd afgekeurd omdat het kadaster niet was geraadpleegd en de vergoeding volgens het schepencollege 'ten onrechte' op gans de eigendom sloeg. In december '43 werd het gemeentebestuur over de zaak om uitleg gevraagd door de 'Thesaurie en Staatsschuld'. Daarop stelde het college dat '*geen sprake was geweest van inkwartiering*', maar louter van het '*wegnemen der aangeslagen goederen*'. Uiteindelijk zou de hele kwestie tot een rechtszaak hebben geleid, waardoor het bestuur in augustus'44 nog een advocaat onder de arm moest nemen, ware het niet dat De Klinge in september'44 werd bevrijd en de situatie dus totaal veranderde. Ook de relatie tussen het college en het bestuur van de vrije meisjesschool bleef gespannen. In mei 1942 werd vanwege de school geweigerd om deel te nemen aan een zangvoorstelling onder de leiding van de Algemeen Inspecteur van het Zangonderwijs en er werd gediscussieerd over het aannemingscontract.

De evaluatie van een lokaal politiek beleid in oorlogstijd, hangt onlosmakelijk samen met aspecten van collaboratie. Gewoon 'neutraal beleid' voeren is in context van oorlog nooit 'onschuldig' en werd na de oorlog ook als 'a priori' verdacht beschouwd. Daarom koos ik ervoor om de vraag over de eventuele 'collaboratie' van het lokale politieke bestuur, te behandelen in het volgende stuk.

3.2.2. De politieke collaboratie

3.2.2.1. Het gemeentebestuur

In de eerste periode (mei 1940 – mei 1941) lijkt het gemeentebestuur, toen dus nog zowel gemeenteraad als schepencollege, een politiek van 'accommodatie' te hebben gevoerd: men trachtte zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden en er werd geprobeerd de gemeente zo goed en zo kwaad als dat ging te besturen zoals men dat van oudsher altijd gewoon was geweest. Men vergaderde naar oude gewoonte voort over de gemeentelijke zaken die moesten worden geregeld, alleen waren daar nu een hele resem nieuwe problemen, ten gevolge van de Duitse bezetting, bijgekomen. Ook daar trachtte men het hoofd aan te bieden. Dit zou vermoedelijk zo wel verder zijn gegaan, ware het niet dat

de Duitse autoriteiten in 1941 ingrijpende veranderingen aanbrachten in het gemeentelijke bestel: K. Van Goeye werd vervangen door K.L. Maes en de werking van de gemeenteraad werd opgeschort. De ‘ouderdomsverordening’ die veroorzaakte dat K. Van Goeye zijn ambt als burgemeester moest neerleggen, werd door de autoriteiten formeel verantwoord als ‘verjonging van de kaders’, om de kwaliteit van het bestuur te verhogen. In werkelijkheid werd ze ingegeven door de wens tot benoeming van politiek betrouwbare bestuurders²¹². Aangezien de top van het VNV in 1941 al openlijk collaboreerde met de Duitsers, werd daarbij in de eerste plaats gedacht aan VNV’ers om de vrijgekomen plaatsen op te vullen. De Duitse autoriteiten veronderstelden immers dat zij meest geneigd zouden zijn tot getrouwe samenwerking met het militaire bestuur. In een niet weinig aantal gevallen bleek die veronderstelling ook terecht. Op alle niveaus werden overigens VNV-leden benoemd; in de naoorlogse periode spreekt men van de ‘VNV-putsch’ of de ‘Greep naar de macht’²¹³. In zeker 22 gemeenten van het Waasland werden zogenaamde ‘oorlogsburgemeesters’ (niet noodzakelijk VNV’ers, maar meestal wel ‘getrouwen’) benoemd²¹⁴. Ook in De Klinge werd een VNV’er tot burgemeester benoemd, zij het dat voor deze gemeente naar mijn mening niet echt sprake kan zijn van een VNV-machtsgreep. Het VNV was hier immers op volstrekt legale wijze, al voor de oorlog aan de macht gekomen; ze haalden de volstreekte meerderheid in de gemeenteraad bij de verkiezingen in 1938. In feite zou toen logischerwijze reeds een Vlaams-nationalistisch burgemeester benoemd moeten zijn geweest, wat niet gebeurde. Eigenlijk kan gesteld worden dat in De Klinge een onrechtmatige situatie tijdens de oorlog vreemd genoeg werd ‘rechtgezet’, waardoor zich in deze gemeente dus het omgekeerde voltrok van wat men in andere gemeenten zag gebeuren. Mede daardoor heeft de bevolking dit naar mijn mening ook nooit aangevoeld als zijnde onjuist, als men tenminste al wist dat de burgemeester moest aftreden omwille van die ‘ouderdomsverordening’. Het valt op dat geen van de personen die ik over de Tweede Wereldoorlog in De Klinge interviewde vermeldde dat Van Goeye ‘moest’ aftreden. *‘Hij trok zich terug op zijn boerderij’*, was een veel gehoorde zin²¹⁵. Fundamenteel hier was de afschaffing van de gemeenteraden. Al vanaf het begin van de bezetting was duidelijk geworden dat de gemeenteraden van dien af een ondergeschikte rol zouden spelen: alle politieke partijen, afgezien van VNV en Rex, werden immers door de bezetter verboden, waardoor de gemeenteraden geen ‘politieke’ organen meer konden zijn. Er werd daarenboven bepaald dat de gemeenteraden zich moesten beperken tot de administratieve taken en dus geen zaken met politieke connotatie mochten bespreken. De gemeenteraden werden over het algemeen nauwelijks samengeroepen en er vonden geen belangrijke discussies of beslissingen meer plaats. In die zin was de opschorting van de raden in april 1941 slechts het sluitstuk van een evolutie die zich al vanaf het begin

²¹² WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 136-138.

²¹³ Een aanzienlijk aantal studies werd omtrent de politieke collaboratie gepubliceerd. Vooral B. De Wevers ‘Greep naar de macht’ uit 1994 en N. Wouters’ ‘Oorlogsburgemeesters’ uit 2004 zijn vermeldenswaardig.

²¹⁴ DE COCK B., *Welig en woelig Waasland, kroniek 1930-1976, Zele, 1976-1987*, p. 46-47.

²¹⁵ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006.

van de bezetting had ingezet²¹⁶. In De Klinge was deze evolutie minder uitgesproken. Hoewel de gemeenteraad minder bijeenkwam - waar de raad in de vooroorlogse jaren toch zeker eens per maand bijeen werd geroepen, was dat in de eerste oorlogsperiode (mei 1940 – mei 1941) vaak maar om de twee maand – kon ze toch haar invloed nog laten gelden, als bijvoorbeeld in de kwestie van de aanstelling van een landbouwcommissie. De ‘afschaffing’ van de gemeenteraden in april ’41 maakte daar echter een eind aan. Waar de ouderdomsverordening dus in feite weinig had veranderd aan de graad van legitimiteit die het gemeentebestuur bezat, werd deze door de afschaffing van de gemeenteraad wèl ondermijnd: voortaan had een homogeen Vlaams-nationalistische schepencollege (zij het tegen wil en dank) de volledige politieke macht in handen. Oppositie was niet meer mogelijk.

In de tweede periode (mei 1941 – september 1944) bood K. De Schepper zijn ontslag aan als tweede schepen. Mogelijk omdat hij zijn taak als controleur bij de bevoorradingsdienst niet langer kon combineren met zijn schepenmandaat. Dat is in ieder geval de reden waarom zijn ontslag door het provinciebestuur werd goedgekeurd²¹⁷. Om in zijn vervanging te voorzien werd in juli ’42 J.R. De Meurichy aangesteld tot schepen. Hij zetelde voordien niet in de gemeenteraad en had ook nooit op een kieslijst gestaan bij vooroorlogse gemeenteraadsverkiezingen. De hogere autoriteiten lieten ruimte voor dergelijke benoemingen buiten de gemeenteraad, om op die manier ook gezagsgetrouwen binnen te smokkelen in het (lokale) bestuur. Vermoedelijk was dit ook het geval met J.R. De Meurichy. Hij was lid van het VNV²¹⁸ en toentertijd voorzitter van het plaatselijke comité van Winterhulp²¹⁹. Was er dus sprake van een benoemingspolitiek? Om op die vraag een antwoord te kunnen geven, kunnen we kijken naar de andere benoemingen die in de loop van de tweede periode moesten worden gedaan. Zo werden drie tijdelijke gemeentebedienden aangeworven: R.D.W. (juli ’41), F.D.C. (november ’41) ter vervanging van de eerder aangeworven K.M. en A.B. (juni ’42). Daarnaast werd de heer T. aangeworven als leider van de dienst ‘bevoorrading’ ter vervanging van G.V.P. en op zijn beurt later vervangen door G.D.M.. F.D.C. werd later vervangen door W.D.M.. G.D.M. werd aangesteld tot ‘hulp’-veldwachter (belast met administratieve taken). Van deze zeven benoemingen zijn er drie mogelijk ‘politiek’ geladen, zijnde het benoemen van vertrouwelingen. Over de andere kan ik niet met zekerheid een uitspraak doen. Wel werden twee bedienden die tijdens de oorlog waren aangeworven, ook door het naoorlogse bestuur in dienst gehouden. De benoemingen die ‘politiek’ geweest zouden kunnen zijn, werden echter mogelijk ingegeven door een gebrek aan kandidaten. Bij één van de drie benoemingen waren er slechts twee kandidaten (en kwam de niet-gekozen kandidaat uit een andere gemeente), bij een andere benoeming was er slechts één kandidaat. Wierf men dus ‘Nieuwe Orde’ mensen aan precies omdat het ‘Nieuwe Orde’ aanhangers waren of omdat enkel deze personen zich

²¹⁶ WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 83-84.

²¹⁷ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9577/2, vervanging van schepenen volgens de verordening van 7 maart 1941 i.v.m. de ouderdomsgrens. Arrondissement Sint-Niklaas.

²¹⁸ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 587.07 Burgertrouw.

²¹⁹ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

nog kandidaat stelden? In september 1943 werd een hulppoliticorps aangesteld. Hier ging het vermoedelijk wel om politiek ‘gelijk gestemden’. Opnieuw echter de vraag: werden zij aangeworven omwille van hun politieke gezindheid of omwille van het feit dat er geen andere kandidaten waren? Schepen Jan Seghers verklaarde na de oorlog dat hij deze mannen aan een betrekking hielp bij de gemeente om hen weg te houden bij de echt collaborerende instanties als het ‘Vlaams Legioen’ of de ‘Vlaamse Wacht’²²⁰. De waarheid zal er vermoedelijk ergens tussen hebben gelegen. In ieder geval is het moeilijk om echt bewijs te leveren voor een benoemingspolitiek; men had immers geen andere keuze.

De houding van het schepencollege tot de ‘Kreiskommandantur’ van Sint-Niklaas en dus tot de Duitse bezetter was dubbelzinnig. Aan een aantal bevelen van de KK werd zonder meer gevolg gegeven, als bijvoorbeeld de verplichting om een jachtwachter aan te stellen, en het bestuur trachtte in bepaalde zaken haar voordeel te halen uit de aanwezigheid van Duitse bezettingstroepen. Zo werd een beroep gedaan op de KK om toestemming te bekomen een bepaald wegenwerk te vervolledigen. Soms werd echter twijfel geopperd door het college om een bepaald bevel te gehoorzamen of niet. Toen de KK de gemeente bijvoorbeeld opdroeg drie wachters af te vaardigen, besloot men daarover eerstens inlichtingen in te winnen bij een hogere overheid. Ten slotte kwam het college soms zelfs openlijk in botsing met de Duitse bezettingsmacht, vooral naar aanleiding van het ingestelde verbod op het betreden van kinemavoorstellingen voor kinderen jonger dan zestien. Schepen Jan Seghers haalde onder andere dit feit aan om zich na de oorlog voor zijn houding tijdens de bezetting te verantwoorden: *‘Ik heb tegen alle pogingen in van de propaganda-afdeling van de bezettingsmacht het verbod gehandhaafd, waarbij het aan jeugdige personen bij gemeentereglement verboden was cinemavoorstellingen bij te wonen. Dit deed ik om de jeugd aan de invloed te onttrekken van filmen met heidense inslag. Ik kan niet meer zeggen hoeveel malen ik hiervoor op de ‘Kommandantur’ geroepen ben en hoe dikwijls ik de indruk heb gehad dat ik zou worden aangehouden. Ik ben echter voor geen enkele bedreiging bezweken’*²²¹. Zijn verklaring werd na de oorlog bevestigd door burgemeester Van Goeye: *‘Het blijkt uit de gemeentelijke briefwisseling welke ik na mijn wederaanstelling doorzien heb dat de heer Seghers zich meermaals, op aanklacht van de ‘Staffel der Propaganda Abteilung’ in Brussel, bij den ‘Kreiskommandant’ van Sint-Niklaas heeft moeten verantwoorden aangaande het gemeentelijk verbod van toegang tot de kinemazalen van kinderen van min 16 jaar’*²²².

Nico Wouters betoogde in zijn ‘oorlogsburgemeesters’ dat ook het ‘informatiebeheer’ van een gemeente een goede indicatie is voor het al dan niet samenwerken met de bezetter²²³. In dit opzicht is het jammer dat de Klingse briefwisseling uit de oorlogsperiode verloren is gegaan. Deze had immers een indicatie kunnen zijn voor de vraag hoe ‘bereidwillig’ het gemeentebestuur omsprong met Duitse

²²⁰ Algemeen Rijksarchief Brussel, Genadedossier Jan Seghers, T 552, nr. 665, 85.564.

²²¹ Idem.

²²² Idem.

²²³ WOUTERS N., op.cit. (2004), p. 304-327.

informatieverzoeken (bijvoorbeeld over smokkelaars, werkonderduikers edm.). Wat wel bewaard is gebleven, is het register van de briefwisseling. Daarin vond ik drie keer een aanwijzing dat mogelijk bezwarende (persoons)informatie werd overgemaakt: op 20-8-1941 werden vragenlijsten overgemaakt aan de 'Kreiskommandantur' te Sint-Niklaas, op 18-11-41 staten van inlichten over vreemdelingen aan de 'Oberfeldkommandant' en ten slotte op 28-8-42 43 staten van inlichtingen aan de 'controlediensten'²²⁴. Deze informatie vertelt echter niks over de inhoud van de uitgaande brieven en het is bijgevolg erg moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, de juiste conclusies te trekken.

Met haar voortgezette politiek van 'accommodatie' - zijnde zo goed en zo kwaad als dat kon, trachten de openbare orde en gang van zaken in stand te houden - speelde het bestuur echter in de kaart van de bezetter. Zo wees Nico Wouters erop dat de handhaving van de openbare orde ook altijd politieke dimensies heeft: *'Ze ondersteunt namelijk steeds het heersende staatsbestel of regime. Die politieke dimensie van de ordehandhaving is meestal groter in niet-democratische, autoritaire regimes'*²²⁵. Naarmate de bezetting vorderde, werd die ordehandhaving wel steeds moeilijker. Uit de verslagen van de zittingen van het schepencollege blijkt duidelijk dat dit ook in De Klinge het geval was. In maart '43 werd de noodzaak gevoeld een tweede veldwachter in dienst te nemen. Op 30 april van dat jaar verklaarde de toenmalige provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen *'geen bezwaar te hebben tegen het feit dat een tweede plaats van veldwachter zou worden open verklaard in de gemeente'*²²⁶. In september 1943 moest de gemeente zelfs beroep doen op een tijdelijk aangesteld 'hulppolitiekorps'. Daarvoor werd in een brief aan de gouverneur op 14 september '43 toestemming gevraagd. Het verzoek werd als volgt gemotiveerd: *'Onze vraag is gesteund op het feit dat wij de nodige maatregelen wensen te treffen om desgevallend de openbare rust, orde en veiligheid te verzekeren, vermits wij met behulp van één veldwachter, in de huidige omstandigheden en rekening houdende met de volgende plaatselijke toestanden, niet in staat zijn zulks te doen, te weten: 1- een grensgemeente met uitzonderlijke ligging waarbij rekening dient gehouwen met de onzure elementen van over de grens, 2- de ruwe aard en zeden welke aan de grensbewoners eigen is, 3- de minderwaardige praktijken, zoals daar zijn: smokkelarij – landlooperij – moeskopperij en andere welke meestal in bende en op groote schaal beoefend worden'*²²⁷.

Het gemeentebestuur koos ook in de tweede periode (mei 1941 – september 1944) voor de 'politiek van het minste kwaad'²²⁸: in naam van de bevolking trachtte het bestuur De Klinge zo goed mogelijk doorheen de bezetting te loodsen, al hield dit onvermijdelijk in dat toegevingen moesten worden gedaan aan de Duitse bezetter en dat men diens taak (ordehandhaving) hielp verlichten. De vraag is of er een alternatief was voor deze vorm van 'accommodatie – collaboratie'. Ik denk dat De Klinge in

²²⁴ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van briefwisseling gemeente De Klinge.

²²⁵ WOUTERS N., op.cit. (2004), p. 219.

²²⁶ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9855/7, getalsterkte plattelandspolitie. Arrondissement Sint-Niklaas.

²²⁷ Provinciaal archief Gent, dossier 2/10.240/5, tijdelijke politie 1943.

²²⁸ Naar analogie met VAN DEN WIJNGAERT M., De politiek van het minste kwaad. Het bestuur van de secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting 1940-1944, Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 1990, vol. 105, nr. 2, p. 265-279.

ieder geval beter af is geweest met dit bestuur en lichte vorm van collaboratie door eigen mensen, zelf inwoners van de gemeente, dan ze zou zijn geweest met een Duits bestuur aan het hoofd van de gemeente. Het is echter twijfelachtig of de Klingse bevolking daar toen, in de oorlogsjaren, ook zo over dacht. De publieke opinie veranderde namelijk doorheen de bezetting. In de zogenaamde ‘wondere zomer’ van 1940, toen Duitsland in een mum van tijd een groot deel van Europa veroverde, stond het voor de meeste Belgen vast dat Duitsland de oorlog gewonnen had. Men legde zich grotendeels neer bij de Duitse bezetting, te meer daar de Duitse troepen zich erg ‘gedisciplineerd’ gedroegen. Die sfeer zou echter onder invloed van een aantal gebeurtenissen omslaan: de verwachte invasie van Engeland bleef uit, burgemeesters werden ontslagen, provincie- en gemeenteraden werden afgeschaft, de clandestiene pers werd ontplooid en de radio-uitzendingen van de Belgische regering in Londen (‘Jan Moedwil’) namen een aanvang. Daarnaast waren er de kleine ongemakken als de verduistering, de avondklok en allerlei verbodsbepalingen. Vooral de bevoorradingsmoeilijkheden echter zorgden ervoor dat steeds meer op de bezetter werd gemord. Honger en schaarste eisten hun tol²²⁹. Daar kwam in 1942 nog eens de verplichte tewerkstelling bij. Frustraties werden gericht tegen de autoriteiten, die in de ogen van de bevolking al snel vereenzelvigd werden met de steeds meer gehate Duitse bezettingstroepen. Op die manier werd het voor alle vormen van bestuur in België erg moeilijk om nog op de steun te kunnen rekenen van de bevolking, in wiens naam ze ‘zo goed mogelijk trachtte te besturen’. Deze evolutie zal zich vermoedelijk ook in De Klinge hebben voltrokken, waar ondertussen ook een lokaal verzet was ontstaan, waarover later meer. Het gemeentebestuur hield vast aan haar ‘politiek van het minste kwaad’. De vraag is in hoeverre deze nog op de steun van de lokale bevolking kon rekenen.

3.2.2.2. De vooroorlogse Vlaams-nationalistische organisaties

Hoe het rijke Vlaams-nationalistische netwerk, dat in de vooroorlogse jaren in De Klinge aanwezig was (zie boven) precies verder evolueerde in de jaren’ 1940-1945 is onduidelijk. De AVNJ-afdeling en de ‘Blauwvoetbond’ bleven ook tijdens de oorlog actief, maar werden na de bevrijding opgedoekt. Zo verging het ook de Vlaams-nationalistische muziekmaatschappij in De Klinge. De Vlaams-nationalistische toneelbond en de ‘Ward Hermanskring’ blijken, volgens een naoorlogse verklaring van K. De Schepper²³⁰, tijdens de oorlog niet meer actief te zijn geweest. Volgens W. Maes echter werden de activiteiten van de ‘Ward Hermanskring’ tijdens de Duitse bezetting wèl nog voort gezet²³¹.

²²⁹ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, Kapellen, 1982, p. 47-48.

²³⁰ Provinciaal archief Gent, epuratiedossier 2/10.044/8, Karel De Schepper.

²³¹ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

3.2.2.3. *Dietse Militie / Zwarte Brigade*

Begin juli 1940 werd de ordedienst van het VNV, toen nog ‘Werfbrigade’ genoemd, omgedoopt tot ‘Zwarte Brigade’ (ZB). Nationale leider van deze VNV-militie was Reimond Tollenaere. Na het samengaan van de politieke groepering ‘Verdinaso’ met het VNV (1941), smolt ook de VNV-militie ‘Zwarte Brigade’ samen met de DMO (‘Dinaso Militanten Orde’) van het ‘Verdinaso’. Sindsdien sprak men over de ‘Dietse militie/ Zwarte Brigade’ (DM/ZB). De DM/ZB werd hiërarchisch opgebouwd volgens een strikt militair schema met achtereenvolgens ploegen, wachten, scharen, groepen, vendels, bannen, heerbannen en brigades. Een brigade telde in principe 911 man. In de praktijk waren er vijf brigades, één per gauw (Vlaamse provincie) van het VNV. Het praktische werk van de DM/ZB bleef vooral beperkt tot het handhaven van de openbare orde, al was er weinig bewegingsvrijheid. De MV had hen namelijk verboden om zich in de plaats te stellen van de Belgische ordediensten en tevens mochten de leden geen wapens dragen. De DM/ZB fungeerde, volgens B. De Wever, in feite vooral als een ‘werfreservoir’ voor de Duitse en Vlaamse militaire en paramilitaire organisaties, waarvoor het VNV vrijwilligers leverde. Om het daardoor verminderde aantal leden op te vangen, werd lidmaatschap in 1942 verplicht voor alle VNV’ers van 18 tot 25 jaar en voor de reserveofficieren beneden de 40 jaar²³².

Ook in De Klinge werd een ‘Zwarte Brigade’ (vanaf ’41 dus DM/ZB) uitgebouwd. Albert Maes was één van de leden. Hij schreef er het volgende over in zijn oorlogsmémoires: *‘In de meeste Wase gemeenten was dat vlug voor mekoor (bedoeld wordt het oprichten van een ZB). Het hoofdbestuur zorgde dat er broeken, dassen, hemden, laarzen en een koppelriem konden afgehaald worden in de arrondissementen. Ook stof voor de vesten, maar die moesten in de afdelingen zelf gemaakt worden. Abdon Heyse (oorlogsburgemeester in de gemeente Stekene) vond een Vlaams gezinde kleermaker, voor De Klinge hadden we Louis Maes (de oorlogsburgemeester dus, die ook kleermaker was). Na een zestal weken hadden we alles. Het was toen nog maar eind oktober 1940. Iedere zaterdagavond was het oefening in de zaal bij Pol Van Can (Het Vlaamsch Huis). We leerden daar in groepsverband werken. Van het arrondissement uit kwamen er mensen om ons over alles voor te lichten. Het waren aangename avonden en echt zeer leerzaam. We werkten altijd samen met Stekene, ik geloof dat we samen zo een 40-tal Z.B.-mannen hadden. Iedere zondag colporteerden we met ‘Volk en Staat’ (partijkrant van het VNV) op verschillende gemeenten, altijd per fiets van de ene gemeente naar de andere, en natuurlijk in uniform²³³. Een VNV’er die ook lid was van de DM/ZB werd voor de gemeenschap waarin hij leefde onmiddellijk herkenbaar. Hij werd immers verplicht in uniform deel te nemen aan activiteiten die plaatshadden in de streek van zijn woonplaats²³⁴. Bij een veranderende publieke opinie (zie hoger) waren het dan ook de militieleden die als eerste werden gevisieerd. Ook A.*

²³² DE WEVER B., *op.cit.*, p. 503-508.

²³³ MAES A., *op.cit.*, p. 60.

²³⁴ DE WEVER B., *op.cit.*, p. 508.

Maes herinnert zich dat: *‘Van dan af (vanaf het dragen van het uniform) kregen we de scheldnamen van zwarten, zwarteriken, zwarte smeerlappen, Hitlerknechten en wat nog allemaal meer. Ze zegden dat niet tegen ons, tenzij als ze eens met enigen samen waren en iemand van ons alleen, dan waagden ze het wel eens. Ik heb het tegengekomen op de weg naar Kemzeke. Een zevental fietsers kwamen me tegen en zegden bijna allemaal ‘zwartzak’, dat raakte me echt niet. Ik was zo overtuigd dat ik ‘iets moest doen’, dat ik moest meehelpen om ons ideaal ‘los van België’ verwezenlijkt te zien’²³⁵. W. Maes bevestigde dat op De Klinge een ‘Zwarte Brigade’ werkzaam was. Volgens hem ging het om een twintigtal personen. Hij sprak ook over een incident i.v.m. de ZB, dat plaatshad in De Klinge: ‘Op een dag ging één van de leden van de ZB, compleet in militaire uitrusting, ter communie in onze kerk. De pastoor weigerde hem de communie te geven. Later hoorde ik dat het die persoon in feite meer te doen was om een excuus te vinden om niet meer naar de mis te moeten gaan, maar hij schoot zijn doel voorbij. Na dat incident wilden zijn makkers van de ZB allemaal in militaire uitrusting ter communie gaan, wat een hevige rel veroorzaakt zou hebben. Gelukkig kon die persoon dat op tijd verhinderen’²³⁶. De communie werd geweigerd omdat de kerkleiding in 1941 dwangmaatregelen had afgekondigd tegen de partijen van de Nieuwe Orde: leden van Nieuwe Orde - groeperingen konden sindsdien geen kerkelijke uitvaart meer krijgen; als ze in uniform waren werd hun de communie geweigerd en in de katholieke colleges was er verbod op elke vorm van ‘totalitaire’ propaganda²³⁷. Zowel W. Maes en J. Bal herinneren zich van de ZB vooral nog dat ze een soort militaire ‘turnoefeningen’ deden in zwarte, militaire kledij²³⁸.*

3.2.2.4. De Vlaamse Wacht

Het initiatief tot de oprichting van de Vlaamse Wacht ging uit van de Duitse overheid. De MV had de bedoeling om Belgische inwoners in te schakelen als ‘Hilfstruppe für die Landeschützen-Bataillone’. Daarover werd in april ’41 onderhandeld met VOS (‘Verbond van Vlaamse Oudstrijders’). De MV hoopte in VOS betrouwbare medewerkers te vinden met militaire ervaring. Er zou een wachtafdeling worden opgericht, belast met bewakingsopdrachten (militaire installaties, vliegvelden, spoorwegen enz.) in Vlaanderen. De wervingsactie was een succes. Midden mei ’41 waren al meer dan drieduizend aanvragen binnen. Begin juni werden negenhonderdvijftig manschappen opgeroepen in de opleidingskazerne in Maria-Ter-Heide²³⁹. Naar analogie met de Vlaamse Wacht, werd ook een Vlaamse fabriekswacht opgericht, ter bewaking van de Duitse vliegvelden²⁴⁰.

²³⁵ MAES A., *op.cit.*, p. 60.

²³⁶ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

²³⁷ VAN DEN WIJNGAERT M., DE WEVER B., LUYTEN D., NEFORS P., VANDEWEYER L., BEYEN M., *op.cit.*, Antwerpen, 2004, p. 146.

²³⁸ Interview met W. Maes op 21 april 2006 en interview met J. Bal op 5 november 2006.

²³⁹ DE WEVER B., *op.cit.*, p. 415-416.

²⁴⁰ Ibidem, p. 419.

Ook in De Klinge waren het leden van het plaatselijke VOS die manschappen trachtten te werven voor de ‘Vlaamse Wacht’. Albert Maes herinnert het zich nog: *‘De formulieren (voor aanmelding als ‘Vlaams Wachter’) waren in De Klinge voorhanden met de nodige uitleg. (...) Staf Megroedt, Frans Thuy en ik meldden ons en vulden tegelijk de formulieren in; deze moesten we zenden naar het hoofdbestuur van VOS. (...) Op 1 juni moesten we vertrekken naar Maria-Ter-Heide’*²⁴¹. De rest van de oorlog zou hij in functie blijven als ‘Vlaams Wachter’.

3.2.2.5. Het Vlaams Legioen – de Oostfrontsoldaten

Hitler gaf in de nacht van 21 op 22 juni 1941 het officiële startsein voor operatie ‘Barbarossa’, de aanval tegen de Sovjetunie. Gevolg daarvan was dat overal in bezet Europa anticommunistische legioenen werden opgericht, ten einde manschappen aan te werven om de strijd aan het Oostfront in het voordeel van de Duitsers te beslechten. De ‘Waffen S.S.’ werd verantwoordelijk gesteld voor de vrijwilligers uit de Germaanse landen, de ‘Wehrmacht’ nam de overige onder haar hoede. In juli ’41 begon het VNV met propaganda te maken in ‘Volk en Staat’ voor de oorlog aan het Oostfront²⁴². In zijn ‘Oostfronters’ stelt Bruno De Wever dat vermoedelijk maximaal 10.000 Vlamingen werden geworven voor de Waffen S.S. en het Vlaams Legioen²⁴³.

En ook in De Klinge vertrokken er jongemannen naar het Oostfront. W. Maes schat hun aantal op vijf. Of dit gebeurde uit idealisme, om materiële voordelen (die waren verbonden aan de vrijwillige dienstneming in het Vlaams Legioen) te bekomen of om nog andere redenen, kan ik niet met zekerheid zeggen. Zeker is dat één van de vrijwilligers uit De Klinge er de dood vond²⁴⁴. In dit verband kan ook worden vermeld dat leden van het gemeentebestuur zich na de oorlog moesten verantwoorden voor het feit dat ze de begrafenis van aan het Oostfront gesneuvelde Klingenaars hadden bijgewoond. Dat werd bijvoorbeeld schepen Jan Seghers na de bezetting ten laste gelegd. Die verantwoordde zich als volgt: *‘In Vlaanderen is het gebruikelijk dat men deelneemt aan de lijkdienst van familieleden, geburen, vrienden en kennissen. Als christenmens heb ik me nooit aan deze verplichting onttrokken. Het was altijd mijn opvatting dat bij de dood alle politieke tegenstellingen of veten moesten ophouden. Zo ben ik tegenwoordig geweest op de lijkdienst van mijn politieke tegenstrevers, bv. de oud-burgemeester Van Havermaet van De Klinge; senator Boecks van Temse, minister Rubbens van Zele, de schoonvader van minister De Schrijver, enz...Het is ook in deze geest dat ik deelnam aan de lijkdienst van enkele Oostfrontstrijders die vroegere vrienden waren en om anti-communistische motieven in het Vlaams Legioen dienst hadden genomen’*²⁴⁵. Niet enkel Jan Seghers werd daarover na de oorlog aan de tand gevoeld, ook gemeentesecretaris E. Van Haver moest zich daaromtrent verantwoorden. Het PV

²⁴¹ MAES A., *op.cit.*, p. 74.

²⁴² DE WEVER B., *Oostfronters. Vlamingen in het Vlaams Legioen en de Waffen SS*, Tielt, 1984, p. 48-50.

²⁴³ *Ibidem*, p. 149.

²⁴⁴ MAES A., *op.cit.*, p. 82.

²⁴⁵ *Algemeen Rijksarchief Brussel*, Genadedossier Jan Seghers, T 552, nr. 665, 85.564.

van de zitting van de gemeenteraad op 21 september 1945 vermeldt in dat verband: *‘Overwegende dat verdachte feit één (het bijwonen van de begrafenis) niet loochent, doch ter zijne verdediging aanvoert dat dit geschiedde in uitdrukkelijke opdracht van het toenmalig gemeentebestuur en dat hij, zonder aanstoot te geven, slechts schier onopgemerkt en zonder het minste politieke inzicht, de kerk heeft bezocht tijdens de plechtigheid, doch absoluut vreemd is gebleven aan elke bijeenkomst, vergadering, optocht of aan om t’even welke betoging voor of na de kerkelijke dienst, dit alles teneinde moeilijkheden met het bestuur in kwestie te vermijden’*. In diezelfde zitting achtte de toenmalige gemeenteraad het niet noodzakelijk om hem daarvoor een tuchtstraf te geven, al was het *‘zijnentwege waardiger geweest indien hij geweigerd had ook maar in het minst deel te kunnen nemen aan bedoelde plechtigheid’*²⁴⁶.

3.2.2.6. De Boerenwacht

In juni 1941 werd in de schoot van de ‘Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie’ (NLVC) de ‘Boerenwacht’ opgericht, een strak hiërarchisch opgebouwde bewakingsdienst voor oogst en veestapel, waarvoor veel VNV’ers zich aanmeldden. De wachters werden na verloop van tijd ook bewapend met jachtgeweren²⁴⁷. Ook voor De Klinge bestaan aanwijzingen dat dergelijke ‘Boerenwacht’ is uitgebouwd of dat men dit toch heeft geprobeerd. In de zitting van het schepencollege op 20 juni 1941 werd een mogelijke inrichting besproken. Blijkbaar is men toen niet tot de oprichting overgegaan, want in april ’42 werd besloten om eerstens een raming der onkosten voor het oprichten van de ‘Boerenwacht’ op te stellen²⁴⁸. Daarna wordt in de verslagen van de gemeenteraadszittingen niets meer over een ‘Boerenwacht’ gemeld. Of er dus daadwerkelijk één geweest is in De Klinge, is niet duidelijk. Volgens W. Maes werden de oogsten wel bewaakt door mannen van de ‘Boerenwacht’, maar betrof het *‘vreemdelingen die enkel in De Klinge verbleven tijdens de oogstmaanden’*²⁴⁹.

3.2.2.7. Jan Seghers

Jan Seghers werd tijdens de oorlog aangesteld tot arrondissementsleider voor het VNV te Sint-Niklaas. Met de benoeming van een VNV-arrondissementscommissaris (J. Van Haelst) had het VNV in Sint-Niklaas ondertussen een solide machtsbasis verworven. Hij zetelde daarnaast ook in de Bestendige Deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen voor het VNV, die na de afschaffing van de provincieraden in 1941, de volledige politieke macht in handen had²⁵⁰. In de hoedanigheid van

²⁴⁶ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register der beraadslagingen 1943-1956 (boek twee).

²⁴⁷ DE WEVER B., *op.cit.* (1994), p. 426.

²⁴⁸ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van beraadslagingen van het schepencollege 1937-1949.

²⁴⁹ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

²⁵⁰ DE WEVER B., *op.cit.* (1994), p. 428.

arrondissementsleider van het VNV in Sint-Niklaas en Bestendig Gedeputeerde voor de provincie Oost-Vlaanderen, woonde hij tijdens de oorlog verschillende VNV-vergaderingen bij. Op figuur 8²⁵¹ (volgende pagina) zien we hem als derde van links op een feestvergadering van het Vlaams Legioen, de Waffen-SS en de N.S.K.K. ('Nationalsozialistisch Kraftfahrkorps') (zondag 2 november) in de stadsschouwburg te Sint-Niklaas, in het gezelschap van secretaris-generaal van Economische Zaken en Stekenaar Victor Leemans (eerste van links) en nationaal VNV-leider Staf De Clercq (tweede van links). Uit naoorlogse getuigenissen is gebleken dat hij ook zelf dikwijls het woord nam op bijeenkomsten van velerlei aard, zijnde een '*met veel welsprekendheid begaafd*'²⁵².

Figuur 8

3.2.3. Het verzet / De Witte Brigade

In de streek van Oost-Vlaanderen en het Waasland lijkt vooral de 'Witte Brigade' actief te zijn geweest. Deze gewapende verzetsgroepering werd in de vroege zomer van 1940 opgericht door een liberale reserveluitenant en onderwijzer, de Antwerpenaar Marcel Louette. De beweging ontplooidde zich eerstens dan ook vooral binnen Antwerpen en breidde daarna haar invloed uit over de hele provincie en ook over Oost-Vlaanderen. De organisatie produceerde en verspreidde drie ondergrondse

²⁵¹ SOMA, Fototheek – nr. 32226 / digitaal geraadpleegd via 'PALLAS' op www.cegesoma.be.

²⁵² Algemeen Rijksarchief Brussel, Genadedossier Jan Seghers, T 552, nr. 665, 85.564.

bladen, ze verzamelde inlichtingen voor de geallieerden en gaf die door, hielp werkweigeraars en joden en nam deel aan ontsnappingslijnen voor Angelsaksische piloten. De ‘Witte Brigade’ was vanaf 1943 fel onderhevig aan Duitse repressie (één derde van de leden werd eind 1943 en in 1944 door de Gestapo aangehouden) en kon dienvolgens geen grote sabotageacties ontplooiën of een belangrijke rol spelen in de gevechten tijdens de bevrijding²⁵³.

Ook in De Klinge werd een lokale afdeling van de verzetsgroep ‘De Witte Brigade’ uitgebouwd. Daarover ben ik haast uitsluitend geïnformeerd door Julien Bal, bij wiens vader, Aloïs Bal, de weerstandsactiviteiten tijdens de oorlog zich hadden gecentraliseerd²⁵⁴. Albert De Rijbel was de commandant van het plaatselijke verzet²⁵⁵. Volgens Julien Bal stapte zijn vader Aloïs in het verzet uit patriotisme: *‘Hij (Aloïs Bal) was geweldig koningsgezind. Hij wilde het vaderland, dat België voor hem was geworden (Aloïs Bal was Nederlander, maar verhuisde naar België) helpen verdedigen. Vanaf het moment dat er een weerstand was, heeft mijn vader zich daar dan ook in ingeschakeld’*. Aloïs Bal was schilder, zijn vrouw Madeleine hield een café open (‘Gildenhuis’). Volgens Julien Bal werden er regelmatig vergaderingen belegd voor de verzetsleden in een ruimte boven het café (waar ook toneel werd gespeeld): *‘Het ging om een twintigtal mannen, die toch wel elke week samenkwamen’*. De foto hieronder (figuur 9²⁵⁶) toont het ‘Gildenhuis’ in de Kieldrechtstraat nr.7 (hoge gebouw links), waar Julien Bal met zijn ouders woonde en waar tijdens de oorlog lokale verzetsactiviteiten werden georganiseerd.

Figuur 9

²⁵³ VAN DEN WIJNGAERT M., DE WEVER B., LUYTEN D., NEFORS P., VANDEWEYER L., BEYEN M., *op.cit.*, p. 227-228.

²⁵⁴ Interview met Julien Bal op 5 november 2006.

²⁵⁵ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 642.3. Vaderlandse plechtigheden.

²⁵⁶ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 69.

Hoewel hij toen nog erg jong was (°14-07-1937), herinnert hij zich nog levendig een aantal zaken in verband met de vergaderingen van het verzet bij hem thuis: *'Het Gildenhuis was zo'n beetje het centrale punt waar alle activiteiten van de Witte Brigade besproken en uitgevoerd werden. Dat gebeurde boven de café in een toneelzaaltje. Ik heb met eigen ogen gezien hoe daar bakken granaten, kogels, munitie en geweren lagen. Op een zeker ogenblik kwam men af met een grote landmijn. Vanbinnen zat daar zo'n rondeke op en als ge daar op trapt, tja, dan ben je dood natuurlijk. Mijn moeder zei toen 'nee, die landmijn niet!' en dan hebben ze die landmijn ergens anders gelegd. Bij burgemeester Van Hove zijn standbeeld op het oud kerkhof, dat stond vroeger tegen een lindeboom met een ijzeren omheining daar rond, en daar in die omheining hebben ze dan die landmijn gelegd. Even gevaarlijk natuurlijk, hé, voor spelende kinderen, maar ja. Dat werd gedaan. Een andere keer zag ik hoe een stuk of vier van die gasten bij ons thuis in de keuken revolvers aan het kuisen waren. Bij één van die weerstanders kwam er op een gegeven ogenblik een kogel uit en die vloog recht in de poot van een stoel waar iemand anders op zat, juist naast zijn been. Die had dus veel geluk dat hij zijn been niet kwijt was!'* Julien Bal was zelf nog te jong om echt ingelicht te zijn over de precieze verzetsactiviteiten die bij hem thuis werden ontplooid. Aangenomen mag worden dat het ging om hulp aan werkweigeraars (door verstrekken van rantsoenzegels bijvoorbeeld) en neergestorte geallieerde piloten, informatieverzameling en kleine sabotagedaden. Dat laatste blijkt uit de verslagen van de zittingen van het schepencollege. Al in januari '41 werd de noodzaak gevoeld de spoorweginstallaties in De Klinge extra te bewaken en ook in november '42 werd een wachter aangesteld met die taak²⁵⁷.

Figuur 10

Julien Bal wist wel veel te vertellen over de rol die zijn zus, Juliana Bal (°7-10-1922) (figuur 10²⁵⁸), binnen het verzet speelde. Juliana Bal vervulde studies lager en middelbaar onderwijs en haalde voorts de diploma's stenografie, dactylo, boekhouden en 'Rode Kruis'²⁵⁹. Tijdens de oorlog werd zij in dienst genomen op de 'Werbestelle' in Sint-Niklaas. De 'Werbstellen' waren Duitse wervingsbureaus die bij de 'Feldkommandanturen' en 'Oberfeldkommandanturen' waren ondergebracht. Ze waren belast met het rekruteren van manschappen voor de vrijwillige en later de verplichte tewerkstelling in Duitsland²⁶⁰. Julien Bal vertelt: *'Zij had tijdens de oorlog dus een*

²⁵⁷ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van beraadslagen van het schepencollege 1937-1949.

²⁵⁸ Privé-documenten Julien Bal.

²⁵⁹ Dit blijkt uit naoorlogse documenten waarbij Juliana Bal werd aangesteld tot plaatselijke secretaris van 'Winterhulp', bewaard in het rijksarchief te Beveren, Winterhulp De Klinge.

²⁶⁰ SEBERECHTS F., *'Hier gaat alles zijnen gewonen gang'*. De verplichte tewerkstelling in Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog, Leuven, 2005, p. 28.

belangrijke functie in een Duitse instelling. Dat was natuurlijk een droom voor het verzet. Iemand van de weerstand die kon werken bij de Duitsers geeft de mogelijkheid om activiteiten te ontplooiën die in het voordeel zijn van de bevolking hé. Wat deed ze nu? Zij kreeg de briefjes van jongens die uitgewezen zouden worden om te gaan werken in Duitsland. Zij heeft ervoor gezorgd dat een 300-tal jongens uit het Waasland niet naar Duitsland moesten en dat die ook konden onderduiken. Het was niet alleen maken dat ze niet naar Duitsland moesten, zij moesten ook onderduikadressen vinden en dat was één van de voornaamste taken die het verzet op zich heeft genomen. Mensen zoeken waar werkweigerders konden geplaatst worden. En dan zorgen dat ze ook aan eten geraakten natuurlijk'. Wat Juliana Bal deed, was bijzonder gevaarlijk. In feite ging het om sabotage 'in het hol van de leeuw'. Op zeker ogenblik kwamen de Duitsers er dan ook achter. De gevolgen lieten zich al snel zien: 'Ze vloog de gevangenis in. Eerst onder het stadhuis in Sint-Niklaas en daarna naar de Nieuwe Wandeling in Gent, waar ze echt is gemarteld. Er werd onderzocht of ze daar geld mee verdiende, met die praktijken. Na zes weken waren ze er niet uitgekomen of ze daar geld voor kreeg. Dat kreeg ze ook niet. Wel al eens van een boer of van iemand die het goed had, wat tarwe, bloem, boter of hesp, maar echt geld niet. Daardoor mocht ze na zes weken toch vrij, wat niet wegneemt dat ze daar geweldig heeft afgezien. Bijvoorbeeld: naast haar zat er een 'madameke' die er wel geld voor had ontvangen en dat wist ze zeker, dat die gefusilleerd is. Ge kunt u voorstellen, als ge met zo'n panische angst voortdurend moet leven, bijvoorbeeld elke nacht een fel licht boven uw hoofd, zo van die dingen. Martelingen echt, ook om kameraden te verraden, maar dat bestond niet. Zij liet de papieren met de namen van die jongens op verdwijnen, maar die mannen moesten natuurlijk wel onderduiken. Zij werden opgevangen op onderduikadressen, waarvan alleen de leiding van de weerstand wist waar ze zaten. (...) Mijn zuster werd opgepakt en wij hoorden dat van de Duitsers. Groot drama natuurlijk. Mijn moeder reed met de trein naar Sint-Niklaas en ze mocht er niet bij. Dan vernam ze dat ze in Gent zat, in de Nieuwe Wandeling en ook daar ging mijn moeder naartoe. Ze naaide daarbij voedsel in haar kledij. Tja, mijn moeder was een erg inventieve vrouw. Je kon dat niet zien. Ze kwam daar toe in Gent met een valies en die Duitse bewaker zei: 'Madameke, doe uw valies ies open', waarop mijn ma zegt dat ze wat kleren bij heeft voor haar dochter. De Duitser zei daarop: 'we zullen eens kijken' en die voelde aan haar jas, waarop al dat eten eruit viel. 'Ja, madame, dat kan niet. Uw dochter mag dat niet hebben.' 'Mag ik mijn dochter zien, meneer?' 'Nee, madame, ge moogt uw dochter niet zien!' 'Alé, meneer, ik kom van zover...' 'Al komde gij uit den hemel, dan mochte ze nog niet zien!' Zes weken lang wisten wij niets. Wij wisten alleen dat ze daar zat. Dat was verschrikkelijk voor mijn moeder en voor heel ons gezin'. Ondertussen werden de verzetsactiviteiten niet gestaakt, integendeel 'dat was een extra stimulans om verder te doen'. Juliana Bal zelf ging na haar vrijlating eveneens door met allerlei verzetsactiviteiten. Ze vond werk als notarisklerk in Antwerpen en Julien Bal herinnert zich nog hoe ze ooit twee joodse meisjes mee naar huis bracht: 'Zij heeft er dan voor gezorgd dat die op een veilig adres terecht kwamen. Waar dat juist was, weet ik niet. Het ene meisje was, veronderstel ik, een jaar of vijftien, zestien en dat ander meisje een jaar of tien, elf'. Juliana Bal overleed in 1950

op 28-jarige leeftijd. Volgens Julien Bal zou dit wel eens gevolg kunnen zijn van de ontberingen die ze moest ondergaan tijdens haar arrestatie.

Naarmate de oorlog vorderde en de Duitse bezettingstroepen zich steeds meer in het nauw gedreven voelden (door groeiende onrust onder de bevolking, veranderende oorlogsomstandigheden enz.), nam ook de repressie toe. Hoe groter de aanhang en sympathie voor het verzet, hoe heviger Duitsers en collaborateurs het verzet trachtten te bestrijden. Eerder werd al gesteld dat de 'Witte Brigade' vooral vanaf 1943 onder druk kwam te staan. Dat was ook in De Klinge zo. Julien Bal herinnert zich nog een moment waarop het Klingse verzet bijna werd ontmaskerd: *'Twee Duitse soldaten kwamen in de keuken, trokken revolvers en ons moeder die stond juist rosbief klaar te maken voor de mannen van de Witte Brigade die in onze tuin zaten (die waren aardappelen aan het schillen). Bij die mannen zat ik dan bij, in mijn 'eerste communicostumeke'! Dat zal in 1944 geweest zijn. Nu hoorden wij opeens een hels lawaai, er gebeurde duidelijk iets binnen en ons vader die kwam vanuit de keuken door de gang naar de tuin gelopen en die riep: "Ze zijn der!" Dat was voldoende om te weten dat de Duitsers er waren, waarop iedereen in feite ging lopen, over de haag, over den draad. Natuurlijk die mannen waren jong, in de twintig en die vlogen over dienen draad, maar ik als klein manneke wilde er ook over springen en ik scheurde mijn communicostuum. Een gat in mijn 'broekske'. (...) Achteraf vertelde ons moeder dat ze voor haar stonden, achter haar was een dressoir die vol lag met bergen kogels van de mannen van het verzet. Al een geluk hadden die Duitsers dat niet gezien. Dat die Duitsers bij ons binnen kwamen, was eigenlijk stom toeval. Er stonden nogal veel fietsen bij ons, van mensen die naar de hoogmis gingen en hun fiets veilig ergens wilden plaatsen. De Duitsers kwamen dus om 'zwei Fahrraten' op te eisen'. Julien Bal voegde daar echter aan toe dat het wel vreemd was dat de Duitsers met getrokken revolvers bij hen binnen kwamen. Mogelijks was er 'daar toch wel ietske aan van... ja, verraad misschien'. Uit de getuigenis van Julien Bal blijkt dat er wel voorzien was in een 'veiligheidsplan', voor het geval er iets mis zou gaan. Zo sliep Bals vader Alois 's nachts 'bij de nonnekes', de Zusters van Barmhartigheid (die ook actief waren in de meisjesschool). Immers, bij ons in de tuin kon men eerst over de muur, dan kwam men aan de pastorij en dan van de pastorij in de tuin van de zusters. Dat was allemaal zo geregeld dat elke avond ons vader bij de zusterkes ging slapen'. Geen overbodige maatregel, zo bleek uit het trieste verhaal van T. Weemaes, eveneens verzetsstrijder en toentertijd beste vriend van Alois Bal. Alois Bal had er, volgens Julien Bal, meermaals bij T. Weemaes op aangedrongen om ook 'bij de nonnekes' te komen slapen, 'daar de toestand zo gevaarlijk was geworden'. Die laatste achtte dat echter niet noodzakelijk, omdat hij naar eigen zeggen 'langs achter weg kon langs alle kanten'. Julien Bal vertelt hoe het verder ging: *'Hij werd verraden en ze stonden langs de voor- en achterkant. Dan is hij weggevoerd. Hij overleefde de concentratiekampen niet en liet een weduwe en een dochtertje na'*. Uit documenten, bewaard op het gemeentearchief, blijkt dat T. Weemaes werd gearresteerd in De Klinge op 30 juni 1944, slechts luttele maanden voor de bevrijding. Volgens een brief van het Ministerie van Wederopbouw, gericht aan het gemeentebestuur van De Klinge op 10 oktober 1947 zou hij zijn overleden op 7 april 1945 te*

Blankenburg. De documenten bevestigen dat hij werd gearresteerd omwille van zijn activiteiten in de weerstand²⁶¹. Ook verzetslid J. Van Remoortere vertelde in een interview afgenomen door E. De Keyzer hoe hij bijna ontmaskerd werd door de Duitse bezetter: *'Op 'ne keer' kwam er een Duitser bij ons binnen. Op de kast lagen juist papieren die ze 'indertijd' uitsmeten met de 'vliegers', hé (bedoeld wordt geallieerd propagandamateriaal). Die vond 'dien Duitser' natuurlijk, waardoor ik naar de 'Kommandantur' moest. Toen dacht'k 'nu zit'k in Duitsland', maar toch niet. Ze verstonden het precies allemaal nie al te goed en knocht weer naar huis. Ik ben niet 'rap' bang, maar toen heb'k ze wel genepen'*²⁶². Tegen het eind van de Duitse bezetting (september '44) werd het volgens Julien Bal voor de verzetsmannen te gevaarlijk om nog in De Klinge te blijven: *'Ze zijn toen naar de bossen in Belsele gevlucht en hielden zich daar schuil'*. Voor één iemand uit de groep liep het alsnog fout. Hij zou gezegd hebben *'vandaag moet'k mijnen Duitser hebben'*, waarop Aloïs Bal zou hebben gerepliceerd: *'doe dat niet jong. Een kat in het nauw doet rare toeren!'* (op dat moment waren de Duitse soldaten al aan het terugtrekken). Julien Bal vertelde hoe het verder ging: *'De man zei: 't'kan mij niet schelen. Ik moet er 'enen' hebben vandaag!'* Daarop ging hij naar de Grote Baan, waarvan hij zeker wist dat ze daar moesten 'passeren'. Maar de Duitsers zagen hem eerst en schoten hem neer'. Figuur 11²⁶³ toont de begrafenis van deze verzetsstrijder.

Figuur 11

Uit onderzoek in het gemeentearchief te Sint-Gillis-Waas bleek dat na de oorlog aan 36 Klingenaren het statuut van 'gewapend weerstander' werd toegekend²⁶⁴. In de bijlage bevindt zich het document dat Aloïs Bal het statuut van verzetsstrijder toekende.

²⁶¹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 547.1/2. Oorlogsslachtoffers 1940-1970.

²⁶² Privé-documenten E. De Keyzer, interview met J. Van Remoortere.

²⁶³ Privé-documenten W. Maes.

²⁶⁴ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 547.1/2. Oorlogsslachtoffers 1940-1970.

3.3. De naoorlogse jaren: 1945-1964

3.3.1. De repressie

De repressie (bestrafing van collaborateurs) was een fenomeen met veel gezichten. Luc Huyse en Steven Dhondt lichtten dat in hun standaardwerk over de collaboratie en repressie in België als volgt toe: *‘De kern van de repressie was een zaak van de overheid of van de door haar gemandateerde instanties. Hier liep de repressie over vier sporen. (1) Er was de berechting in het raam van de krijgsraden en –hoven. Deze rechtbanken behandelden hoofdzakelijk de gevallen van wapendracht, verklikking, economische collaboratie en de meer ernstige vormen van politieke bijstand aan de bezetter. (2) Een tweede luik bevatte de burgerlijke epuratie of, in andere woorden, de verwijdering uit het openbaar leven van de politieke collaborateurs en van de minder zware gevallen van militaire collaboratie. Die was in handen van de krijgsauditeurs en, in beroep, van de civiele rechtbanken. (3) Onvaderlandse ambtenaren, gemeente- en provincieraadsleden kwamen in de molen van de administratieve epuratie terecht. Dat was het derde luik. (4) Ten slotte speelden, op het lokale vlak dan, de burgemeesters en de politiecommissarissen een rol: zij konden van incivisme verdachte personen treffen door hen een bewijs van burgertrouw te weigeren. (...) De overheid was niet de enige berechter van collaborateurs. Kort na de bevrijding en, in een tweede golf, bij de terugkeer van de politieke gevangenen uit de kampen (mei 1945) is een volksrepressie aan het werk geweest²⁶⁵. Ik behandel hier zowel de volksrepressie, als de overheidsrepressie. Beginnen doe ik met de zogenaamde ‘straatrepressie’.*

3.3.1.1. Straatrepressie

Op het einde van de oorlog, na de bevrijding, kwam de Belgische gemeenschap, volgens Huyse en Dhondt, terecht in een situatie die de sociologen ‘anomie’ noemen: een overgangstoestand waarin wet en orde grotendeels op non-actief staan. Oude wetten verloren op abrupte wijze hun kracht en nieuwe spelregels waren nog niet in voege. Bovendien was er ook een machtsvacuüm: veel ambtsdragers waren verdwenen, politie en leger waren machteloos of op de vlucht. Huyse en Dhondt stellen dan ook: *‘In zo’n omstandigheden is het verre van onmogelijk dat ontsporingen zich ongepland voordoen, dat in het smokkelgebied tussen legaliteit en illegaliteit apolitieke burenruzies en dorpsvetes tot een gewelddadige uitbarsting komen, dat het onderscheid tussen mijn en dijn verbleekt en diefstal niet langer meer als een misdaad ervaren wordt²⁶⁶. De volksrepressie bleef niet beperkt tot de bevrijdingsdagen in september ’44. Pas in mei ’45, met de overgave van generaal Alfred Jodl, was de*

²⁶⁵ HUYSE L., DHONDT S., Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952, Leuven, 1991, p. 19.

²⁶⁶ Ibidem, p. 45.

Tweede Wereldoorlog echt gedaan. Daarna sijpelden ook de eerste berichten binnen over de ontdekking van de concentratiekampen (en bijhorende gruwelijkheden) door de geallieerde legerstroepen. Tevens keerden ook de overlevenden (politiek gevangenen en verplicht tewerkgestelden) terug huiswaarts met hun verhaal. Aan de andere kant waren er de berichten over afwezige familieleden die de oorlog niet hadden overleefd. Opnieuw keerde de volkswoede zich tegen echte en vermeende collaborateurs met de gekende beelden tot gevolg: kaalgeschoren vrouwen, mannen met bloedneus die onder groot jolijt van omstanders door enkele ‘verzetslui van het laatste uur’ werden opgebracht, inboedels die uit het raam werden gegooid, verbrijzelde etalages en geplunderde interieurs²⁶⁷. Zoals Frank Seberechts het schreef: de straat regeerde²⁶⁸.

Ook De Klinge bleef niet van een harde volksrepressie gespaard. Het lijkt geen twijfel dat het klimaat in De Klinge onmiddellijk na de oorlog erg woelig was, maar hierover heb ik weinig informatie. Die is wel voorhanden voor de repressie tijdens de meidagen van ’45. Zo geeft een document betreffende het in dienst zijnde politiepersoneel aan, dat in de meidagen vier tijdelijke politieagenten moesten worden aangesteld om de openbare orde te kunnen handhaven²⁶⁹. Ook de personen die ik interviewde, herinnerden zich vooral de repressie in de meidagen van 1945. Allemaal beaamden zij dat er ‘na de oorlog inboedels zijn kapot geslagen’. Maria De Witte herinnert zich nog dat er uit één van de huizen een pop naar buiten werd gehaald. Als klein meisje had ze die pop erg graag gewild, vertelde ze, maar ze zag ze verdwijnen in het vuur. Karel Van Eetvelt vertelde hoe zijn ouders op een nacht de inboedel van een bevriende buurman naar hun eigen huis verhuisden, zodat deze niet kon worden vernield²⁷⁰. Isidoor Bracke vermeldde dat veelal persoonlijke vetes een rol speelden in het hele gebeuren. Zo was er een boer die tijdens de oorlog een stuk grond in Nederland had weggekocht voor de neus van een andere. Na de oorlog was de repressie een ideale gelegenheid om ‘wraak’ te nemen. *‘Het volstond immers om te zeggen: “sla daar ook de boel maar kapot, die heeft tijdens de oorlog meegedaan met de Duitsers (...)”*²⁷¹. Vooral het kapotmaken van de woning van gemeentesecretaris Van Haver lijkt echter te zijn bijgebleven. Zowel Maria Bal, Karel Van Eetvelt, Maria De Witte en Julien Bal spraken hierover tijdens het interview²⁷². Maria De Witte herinnert zich nog goed hoe er uit het huis van Van Haver *‘een prachtig doosje met krulspelden’* naar buiten werd gehaald. Ze had het doosje op genomen om het beter te kunnen bekijken, waarna een vrouw het haar afnam en in het vuur smeed, dat was aangemaakt om de inboedel van de gemeentesecretaris te verbranden²⁷³. Julien Bal vertelde: *‘Ze staken de boel in brand bij secretaris Van Haver. In dien tijd was waar hij woonde, gemakkelijk het mooiste gebouw van De Klinge, een echt avant-garde gebouw. Enkele mannen van de ‘weerstand van*

²⁶⁷ VAN DEN WIJNGAERT M., DE WEVER B., MAERTEN F., LUYTEN D., NEFORS P., VANDEWEYER L., BEYEN M., *op.cit.*, p. 280.

²⁶⁸ SEBERECHTS F., *Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie*, Leuven, 1994, p. 51-61.

²⁶⁹ *Provinciaal archief Gent*, dossier 164/12.958, archief arrondissement Sint-Niklaas / politiedienst De Klinge.

²⁷⁰ Interview met Karel Van Eetvelt en Maria De Witte op 11 november 2006.

²⁷¹ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

²⁷² Interview met Maria Bal (8 november 2006), Julien Bal (5 november 2006), Karel Van Eetvelt en Maria De Witte (11 november 2006).

²⁷³ Interview met Maria De Witte op 11 november 2006.

het laatste uur' gingen zich eens als helden opstellen en haalden alles buiten wat er te halen was. Chique meubelen werden zomaar van de eerste en de tweede verdieping naar beneden gesmeten. Mevrouw Van Haver moest ergens een dochter geweest zijn van een textielabrikant, waardoor er enorm veel stoffen lagen in dat huis. Een vrouw uit De Klinge nu had zich volledig onder haar kleren omwikkeld met stof. Die kwam terug naar buiten en was opeens heel dik geworden. Dat viel op natuurlijk. Sommige van die mannen zagen dat en zeiden: 'hela meiske, wat hebt gij daar allemaal bij?' Al wat ze rond haar had, moest ze dan uitdoen en dat werd ook in het vuur gesmeten'²⁷⁴. Ook uit documenten, teruggevonden in het provinciearchief (dossier ARMAT, waarover later meer) werd gesproken over de vernielingen bij gemeentesecretaris Van Haver. De Franse beschrijving luidde als volgt: '*Dés dimanche passé (document gedateerd 8 mei 1945), la maison de Van Haver à La Clinge fut couverte de croix-gamées et le drapeau national, fut arraché par la population indignée. Pour le moment, la maison de Van Haver est complètement saccagée et le feu fait rage devant sa maison, tout ce qu'elle contenait étant la proie des flammes*'²⁷⁵.

3.3.1.2. Staatsrepressie

3.3.1.2.1. De Klinge algemeen

Heel wat personen zijn in De Klinge na de oorlog opgepakt en voor een militaire rechtbank gebracht. Volgens W. Maes ging het om een tachtigtal personen²⁷⁶, een pamflet dat werd uitgegeven bij de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen maakt zelfs gewag van een honderdtal incivieken²⁷⁷.

Uit het dossier 'burgertrouw', bewaard op het gemeentearchief te Sint-Gillis-Waas, kon ik 39 zaken i.v.m. collaboratie van Klingse inwoners tijdens de oorlog distilleren²⁷⁸.

30 Klingenaren moesten na de oorlog voor een militaire rechtbank verschijnen, werden veroordeeld en geïnterneerd. Het gros van hen werd veroordeeld voor politieke/militaire collaboratie. Slechts twee personen gingen achter de tralies voor economische collaboratie, waarover meer in een volgend hoofdstuk. Alle dertig veroordeelden verloren tegelijk ook hun burgerrechten (burgerlijke epuratie).

Daarnaast waren er nog vijf personen die niet werden veroordeeld, maar wel op de burgerlijke epuratielijst werden geplaatst (voornamelijk omdat ze lid waren geweest van het VNV).

In vier andere gevallen ten slotte bleef een gerechtelijk onderzoek zonder gevolg.

²⁷⁴ Interview met Julien Bal op 5 november 2006.

²⁷⁵ Provinciaal archief Gent, dossier 2/103.72/1, zaak ARMAT.

²⁷⁶ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

²⁷⁷ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9689/13, gemeenteraadsverkiezingen.

²⁷⁸ Het dossier 'burgertrouw' is een verzameling briefwisseling, waardoor enkel de zaken waarover correspondentie is gevoerd met het gemeentebestuur, bronnen hebben opgeleverd. Het werkelijke aantal veroordeelden lag vermoedelijk hoger.

Een ander soort overheidsrepressie betrof het al dan niet verlenen van een attest van burgertrouw. De beslissing hierover kwam de burgemeester van de lokale gemeenschap toe. Ook de burgemeester van De Klinge werd regelmatig geconfronteerd met dergelijke verzoeken. Bij twijfelgevallen werden voor de toekenning eerstens inlichtingen gevraagd aan de hogere instanties. Dat was het geval in juni '45. Twee personen, die tijdens de oorlog *'ontlandingshindernissen hadden geplaatst in de streek (zetten van palen)'*, vroegen de burgemeester toen om een attest van 'burgertrouw', waarop die meer inlichtingen vroeg aan het Krijgsauditoraat van Gent. Het antwoord luidde: *'Voor wat betreft het afleveren van het bewijs van burgerdeugd, daar het hier een administratieve maatregel geldt, is mijn ambt van oordeel dat uw ambt alleen moet beoordelen of zulks kan en mag afgeleverd worden'*. Wat de burgemeester uiteindelijk besliste, heb ik niet teruggevonden²⁷⁹.

Titelvoerende of opvolgende gemeenteraadsleden J. Seghers, K. De Schepper, K.L. Maes en J.D.W. vielen ten slotte onder de administratieve epuratie en werden vervallen verklaard uit hun respectievelijke ambten van schepen, oorlogsburgemeester en opvolgend gemeenteraadslid. Voor K. De Schepper en J.D.W. gebeurde dat louter omwille van het feit dat ze lid waren geweest van het VNV²⁸⁰. De zaken ten laste van Jan Seghers en oorlogsburgemeester Maes worden hieronder diepgaander belicht.

3.3.1.2.2. Oorlogsburgemeester K.L. Maes

Figuur 12

Zoals reeds hoger werd geschreven, werd K.L. Maes (figuur 12²⁸¹) tijdens de oorlog burgemeester van De Klinge ter vervanging van K. Van Goeye, die na de 'Ouderdomsverordening' uit zijn ambt was ontzet. Na de oorlog vertelde Maes daarover het volgende: *'Gedurende de bezetting, in juni 1941, heb ik het ambt van burgemeester aanvaard. Wanneer het bevel van de Duitsers uitgekomen is om de ouderdomsgrens te bepalen, aangezien de burgemeester onzer gemeente deze ouderdomsgrens overschreden had, is de gemeenteraad nog in de loop van april samengekomen en heeft mij voorgesteld als kandidaat. Het is dus als kandidaat van de gemeenteraad dat ik in hoger ambt aanvaard ben geweest en mijn benoeming bekomen heb. Ik ben het gebleven tot het einde van de*

²⁷⁹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 587.07, Burgertrouw.

²⁸⁰ Provinciaal archief Gent, dossiers epuratie van J. Seghers (2/10.044/10), K. De Schepper (2/10.044/8), K.L. Maes (2/10.044/11) en J.D.W. (2/10.044/9).

²⁸¹ MAES A., *op.cit.*, p. 60.

bezetting'²⁸². Er werd tevens een onderzoek ingesteld naar zijn verdere houding tijdens de Duitse bezetting, die hij zelf als volgt beschreef: *'Ik was lid van VNV sedert het ontstaan ervan en ben het gebleven tot de bevrijding. Ik heb enkele vergaderingen van VNV bijgewoond tot in 1941; ik heb hoegenaamd geen uniform gedragen, gelijk het welk. Met de Duitsers heb ik niets te doen gehad; er zijn slechts enkele grensposten geweest op onze gemeente en tolposten'*²⁸³. Maes werd op 31 juli 1945 door de BD der provincie Oost-Vlaanderen vervallen verklaard van zijn mandaat van titelvoerend gemeenteraadslid omwille van het feit *'dat betrokkene nog tot het VNV behoorde op een ogenblik dat de anti-nationale strekking harer politiek door niemand nog kon worden in twijfel getrokken'*²⁸⁴. Na de bezetting was Karel-Lodewijk Maes overgebracht naar het 'kamp van Lokeren', in afwachting van zijn proces. Op 27 mei 1947 werd hij door de krijgsraad te Gent veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee jaar en zes maand, op basis van politieke collaboratie. Op 28 mei 1951 werd beslist hem uit zijn burgerrechten te ontzetten tot 31 december 1955²⁸⁵. In 1948 echter werd een genadebesluit uitgevaardigd waardoor Maes een schorsing bekwam voor de nog uit te zitten gevangenisstraf, mits voogdij²⁸⁶. Voogdij hield in dat een veroordeelde zich voor de duur van twee tot vijf jaar verplicht ergens moest vestigen, zich moest onthouden van deelneming aan openbare manifestaties en zich op geregelde tijdstippen voor controle moest aanmelden bij de politiecommissaris of de burgemeester²⁸⁷. De burgemeester van De Klinge maakte inderdaad op geregelde tijdstippen (van 1948 tot 1957) een verslag op van de bezigheden van K.L. Maes in De Klinge, dat dan werd doorgestuurd naar het bevoegde ministerie. Telken male was te lezen dat *'belanghebbende sedert zijn terugkomst van goed gedrag en zeden is. Hij is gemoedelijk in zijn omgang met medeburgers, leeft in goede verstandhouding met zijn familie en medeburgers, bezoekt geen drankgelegenheden of vertoningen en is bij geen verenigingen of gezelschappen aangesloten. Hij doet niet aan politiek of propaganda. Hij houdt zich slechts bezig in zijn huishouden en met zijn familie en oefent het beroep uit van kleermaker waardoor hij in het onderhoud van zijn gezin voorziet. Zijn huidige gedrag is onberispelijk'*²⁸⁸.

De enige 'misdad' die K.L. Maes tijdens de oorlog lijkt te hebben begaan was het feit dat hij als VNV-er het ambt van burgemeester op zich nam. Uit de oorlogsmémoires van A. Maes is daarnaast wel gebleken dat Maes ook de kleren maakte voor de DM/ZB²⁸⁹. Ernstigere oorlogsmisdrijven (als bijvoorbeeld verklikking) zijn over hem zeker niet bekend. Integendeel zelfs; alle informanten noemden hem een 'goede' tot zelfs 'zeer goede' burgemeester²⁹⁰. Volgens W. Maes ging er tijdens de internering van oorlogsburgemeester Maes in het kamp van Lokeren een petitie rond in de gemeente

²⁸² Provinciaal archief Gent, epuratiedossier 2/10.044/11, K.L. Maes.

²⁸³ Idem.

²⁸⁴ Idem.

²⁸⁵ Idem.

²⁸⁶ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 587.07, Burgertrouw.

²⁸⁷ HUYSE L., DHONDT S., op.cit., p. 25.

²⁸⁸ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 587.07, Burgertrouw.

²⁸⁹ MAES A., op.cit., p. 60.

²⁹⁰ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006.

om hem vroegtijdig vrij te krijgen. Iedereen, behalve één iemand, zou hebben ondertekend²⁹¹. Tevens zou Maes na de oorlog, bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1964, nog opnieuw tot raadslid worden verkozen. Nico Wouters heeft in zijn ‘Oorlogsburgemeesters’ wel op het gevaar gewezen van het effect van de naoorlogse beeldvorming omtrent de ‘goede oorlogsburgemeester’, dat men heel vaak naar boven ziet komen in gesprekken met ‘getuigen’²⁹². Niettemin denk ik toch dat dit cliché wel opgaat voor K.L. Maes, in die zin dat hij zich volgens mij tijdens de oorlog nogal ‘voorzichtig’, meer op de achtergrond, opstelde. Ook volgens W. Maes trok hij de ‘kaart van de grote voorzichtigheid’²⁹³. Hij trad in de VNV-beweging nooit op de voorgrond, deed geen gewaagde politieke uitspraken en hielp mensen in de gemeente waar dat kon. Bovendien waren er naar mijn mening twee personen, die de gemeentepolitiek in meer belangrijke mate dan burgemeester Maes, stuurden: Jan Seghers en gemeentesecretaris Van Haver.

3.3.1.2.3. Jan Seghers

Zoals hoger al aangegeven (punt 4.2.2.7.), werd Klingenaar Jan Seghers tijdens de oorlog benoemd tot VNV-leider voor het arrondissement Sint-Niklaas. Daarnaast zetelde hij tijdens de oorlog ook als Gedeputeerde in de BD van de provincie Oost-Vlaanderen. Na de oorlog werd hem dit dan ook ten laste gelegd, naast nog een aantal andere zaken: *‘Seghers Joannes was lid der BD en schepene zijner gemeente De Klinge. Hij is één der voornaamste kopstukken geweest van het VNV in Oost-Vlaanderen gedurende de bezetting. Hij heeft de functie uitgeoefend van arrondissementsleider over het arrondissement Sint-Niklaas en heeft in gans dit bevolkt en uitgestrekt gebied een buitengewone ijverige bedrijvigheid aan de dag gelegd. Zijn invloed is dan ook in die streek onmetelijk groot geweest; men heeft dit kunnen toetsen in ons auditoraat aan het feit dat er bijna geen bundels zijn ten laste van inwoners van het Waasland waarin geen spraak is van Jan Seghers. De vergaderingen welke hij voorgezeten heeft of bijgewoond en waar hij het woord voerde zijn ontelbaar. Hij was met veel welsprekendheid begaafd en zijn gloedvolle redevoeringen hebben personen meegesleept in anti-Belgische gevoelens en overhaald tot daadwerkelijke collaboratie met Duitsland. Hij hudigde de landverraders van ’t oostfront met fanatisme. (...) Zelfs de schoolgaande jeugd wist hij, als schepene van onderwijs, te verleiden door bijvoorbeeld speciaal verlof te geven aan de kinderen die deel uitmaakten van sommige jeugdorganisaties. Veroordeelde maakte deel uit van de Zwarte Brigade en was er officier. Hij staat onder de arrondissementskommandanten vermeld als ‘hopman’. Hij nam deel aan het organiseren der colportage van de ‘Nationaal Socialist’. Hij was gewapend. Hij was ondervoorzitter van de commissie van onderwaterzetting der Polderstreek en stond aldus de Duitsers*

²⁹¹ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

²⁹² WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 614.

²⁹³ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

*ter zijde voor gebeurlijke verrichtingen ten bate van de Wehrmacht*²⁹⁴. Op 9 april 1947 werd Seghers op basis van die feiten door de krijgsraad te Gent veroordeeld tot levenslange hechtenis, afzetting uit zijn openbare ambten, militaire degradatie, levenslange ontzetting uit zijn burgerrechten en een geldboete, te betalen aan de Belgische staat, die zich bij dergelijke processen burgerlijke partij kon stellen. Daar Jan Seghers sinds het einde van de oorlog voortvluchtig was, werd in '47 ook bevolen tot zijn onmiddellijke aanhouding²⁹⁵. Pas op 27 november 1950 werd hij ook daadwerkelijk geïnterneerd in de gevangenis van Sint-Gillis. In december van dat jaar, dus een maand na zijn opsluiting, tekende Seghers protest aan tegen zijn veroordeling. Zijn verzet werd onontvankelijk verklaard²⁹⁶. Om die reden richtte hij in januari 1951 een genadeverzoek aan het kabinet van de prins-regent van België, waarin hij zich als volgt verdedigde tegen de tegen hem ten laste gelegde feiten: *'Daar ik veroordeeld ben voor feiten die absoluut onwaar zijn, wens ik, in dit genadeverzoek nog even terug te komen op enkele van de grootste onwaarheden.*

1) Ik werd gestraft voor het feit dat ik officier van de Zwarte Brigade zou zijn geweest. Welnu, ik was nooit lid, noch officier van deze formatie.

2) Ik werd gestraft wegens propaganda en aanwerving van leden voor het N.S.K.K., O.T. ('Organisation Todt'), Vlaamse Wacht, Vlaams Legioen, en S.S. Ik heb nooit propaganda gevoerd, noch aanwervingen gedaan voor deze organisaties. Integendeel, ik heb met grote beslistheid al de personen die zich tot mij gewend hebben, afgeraden tot een van deze organisaties toe te treden en ze de raad gegeven, werk of een betrekking te zoeken in de Belgische administratie, bv. bij de gemeentebesturen, in de Controlediensten, in de Nat. Landbouwcorporatie, enz... Dikwijls ben ik er in gelukt deze mensen in een dergelijke dienst onder te brengen.

3) Ik werd gestraft wegens het dienen van 's vijands plannen. Het betreft hier het feit dat ik ondervoorzitter zou zijn geweest van een Provinciale Commissie voor Onderwaterzetting van de Polderstreek. Bedoeld wordt het droogleggen van de Wase Polders door het zuiveren van de melkader. Welnu, deze werken werden aangevangen in de herfst van 1940. Uit de administratieve bescheiden, blijkt duidelijk dat ik eerst op 24-11-41 tot lid van de Bestendige Deputatie werd benoemd, een ambt dat ik slechts einde december van dat jaar of aanvang januari 1942 heb aanvaard. Hoe kon ik in deze omstandigheden deel uitmaken van een Provinciale Commissie in 1940? Hoe lichtvaardig heeft men hier een beschuldiging weerhouden...²⁹⁷

4) Ik zou een wapen gehad hebben. Ik heb tijdens de oorlog nooit een wapen gedragen.

5) Ik zou deelgenomen hebben aan verscheidene vergaderingen en zelf verscheidene vergaderingen gehouden hebben. In een lijstje van vergaderingen dat me werd voorgelegd, vallen op 't eerste zicht

²⁹⁴ Algemeen Rijksarchief Brussel, Genadedossier Jan Seghers, T 552, nr. 665, 85.564 (uitleenzetting van de ten laste gelegde feiten).

²⁹⁵ Ibidem, verslag van proces voor de krijgsraad.

²⁹⁶ Ibidem, verzoekschrift om genade.

²⁹⁷ Mogelijk werd niet de commissie uit 1940 bedoeld, maar deze uit 1944 ter onderwaterzetting van de Wase Polders (zie punt 6.1.) In ieder geval kan ook dat hem niet ten laste worden gelegd. De bronnen aangaande die kwestie tonen aan dat hij geen lid was van die commissie.

reeds twee vergaderingen op, waar ik met zekerheid niet aanwezig geweest ben, nl. te Hasselt en te Antwerpen. Ik ben tijdens de oorlog nooit te Hasselt geweest en ik weet zeker dat ik te Antwerpen nooit op een vergadering aanwezig was. Op de ledenvergaderingen waarop ik gesproken heb, heb ik steeds zulke onderwerpen behandeld die de leden moesten verstevigen in hun Vlaamse overtuiging, bijvoorbeeld over Rodenbach, Jan-Frans Willems, Conscience, Pieter Benoit, Lodewijk Dosfel, enz... Door de mensen te wijzen op hun Vlaams-zijn heb ik ze onttrokken aan de invloed van de Duitse propaganda.

6) Ik ben aanwezig geweest op de lijkdienst van enkele Oostfrontstrijders. Het betreft hier lijkdiensten voor vroegere vrienden, die om anti-communistische motieven in het Vlaams Legioen dienst hadden genomen. In Vlaanderen is het gebruikelijk dat men deelneemt aan de lijkdienst van familieleden, geburen, vrienden en kennissen. Als christenmens heb ik me nooit aan deze verplichting onttrokken. Het was altijd mijn opvatting dat bij de dood alle politieke tegenstellingen of veten moesten ophouden. Zo ben ik tegenwoordig geweest op de lijkdienst van mijn politieke tegenstrevers, bv. de oud-burgemeester Van Havermaet van De Klinge; senator Boecks van Temse, minister Rubbens van Zele, de schoonvader van minister De Schrijver, enz...Het is ook in deze geest dat ik deelnam aan de lijkdienst van enkele Oostfrontstrijders die vroegere vrienden waren.

7) Om de kwade trouw in het licht te stellen waarmede men tegen mij beschuldigingen heeft aangevoerd, volstaat het te wijzen op een schrijven, waarbij ik toelating gaf aan 8 jongens van het AVNJ om een lijkdienst bij te wonen van een oud-medelid. Het schoolhoofd heeft enkel deze brief in het dossier gebracht daar waar ik, als schepene van onderwijs, herhaaldelijk toelating tot het bijwonen van lijkdiensten heb gegeven voor gevallen die geen leden van het AVNJ betroffen'.

Ter zijner verdediging voerde hij aan: 'Tijdens de bezetting heb ik altijd het standpunt verdedigd dat de bezettingsautoriteiten zich niet mochten inmengen in de bestuurlijke aangelegenheden, dit zowel op het gemeentelijk als op het provinciaal gebied. Naar dit standpunt heb ik steeds gehandeld. Als schepene van een grensgemeente heb ik me van de eerste dag van de bezetting schrap gesteld tegen de overdreven eisen van de ingekwartierde troepen op het gebied van opeisingen, van materiaal voor de inkwartiering. Ik heb me streng gehouden aan de voorschriften van de Secretaris-Generaal van Financiën, zodat ik doorlopend moeilijkheden had op dit gebied. Ik heb tegen alle pogingen in van de propaganda-afdeling van de bezettingsmacht het verbod gehandhaafd, waarbij het aan jeugdige personen bij gemeentereglement verboden was van Cinemavoorsstellingen bij te wonen (zie punt 4.2.1.3.). Ontelbaar zijn de personen die ik in samenwerking met de burgemeester kleine grenspassen heb laten verstrekken om ze aan de werkverplichting en daardoor aan de opeising te onttrekken. Aan de werkonwillige en ondergedoken personen werden door ons toedoen rantsoeneringszegels verstrekt opdat ze niet door de honger verplicht zouden worden naar Duitsland te gaan werken. Persoonlijk heb ik aan verscheidene jonge mensen de raad gegeven onder te duiken en enige van hen heb ik zelf daartoe middelen ter hand gesteld. Herhaaldelijk heb ik bij de Heer Directeur voor Joodse Zaken ten stadhuis Antwerpen tussengekomen om een joodse familie te redden. Als dit geen voldoende zekerheid

*bood, heb ik deze familie de hele bezettingstijd onder mijn naam laten wonen. De ganse bezettingstijd heb ik mijn sociaal dienstbetoon voortgezet als voor de oorlog. Talrijk zijn de personen die ik bij moeilijkheden tijdens deze zware jaren kon helpen of raad geven. Men zou mij kunnen verwijten, de functie van arrondissementsleider te hebben waargenomen. Ik druk er op dat het hier om een waarneming ging en dat ik in meer dan een omstandigheid de richtlijnen die gegeven werden, niet heb gevolgd, omdat ik persoonlijk mede dat de Vlaamse zaak op haar eigen moest blijven en van elke Duitse invloed gespaard*²⁹⁸. Om zijn genadeverzoek kracht bij te zetten, werden in een bijlage nog drie verklaringen ter verdediging van Seghers, gevoegd. In een eerste getuigenis stelde K. Van Goeye, burgemeester van De Klinge, dat ‘Seghers Jan tijdens de bezetting een voor de bevolking zeer voordelige rol heeft gespeeld en haar in alles heeft bij gestaan waar zij door de bezettende macht bedreigd of lastig gevallen werd. Het is inderdaad vastgesteld dat de heer Seghers heeft toegelaten dat door den gemeentelijken bevoorradingsdienst aan onderduikers regelmatig rantsoeneringszegels werden uitgereikt; dat door de gemeentediensten, niettegenstaande het verbod van het Arbeidsambt en Werbestelle, aan werkweigeraars en contractbreukigen grensarbeiderswerkkaarten en ‘ausweizen’ voor Nederland werden afgeleverd; dat de Duitse verordeningen inzake opeisingen van prikkeldraad-reisduiven-radio’s of aanbrenge van verkeersaanduidingen enz., niet of gebrekkig werden uitgevoerd. Het is mij niet bekend dat belanghebbende op de gemeente als propagandist is opgekomen, doch integendeel, zijnen invloed heeft gebruikt ten voordele en in het belang der bevolking. Het had immers, om den vijand ten dienste te staan, voor den heer Seghers niet moeilijk geweest verschillende weerstanders, onderduikers of saboteurs die hem bekend waren, aan te klagen. Zijn handelwijze kon voor de Klingenaren niet voordeliger geweest zijn dan ze geweest is, vooral daar hij geen verschil kende tussen politieke vrienden of tegenstanders²⁹⁹. Een tweede verklaring was van het schoolhoofd, M. Van Belleghem. Hij verklaarde dat ‘Jan Seghers de gemeente, toen de oorlog uitbrak, verder heeft bestuurd, zich steunend op zijn Vlaamsche principes. Hij heeft naar mijn best weten, nooit een mensch van onze gemeente verklikt, had geen enkele intieme omgang met de Duitschers, heeft geen politiek uniform gedragen, heeft geen propaganda gemaakt voor aanwerving van jongens om zich aan te sluiten bij de Vlaamsche Wacht, Fabriekswacht of iets dergelijks. Bij mijn weten heeft hij belet dat er op onze gemeente een groep van de Germaansche SS of DEVLAGE werd gevormd. Jan Seghers was door de Klingenaren algemeen geacht omwille van zijne hulpvaardigheid en correcte houding³⁰⁰. Ten slotte getuigde ook de toenamlige onderpriester van De Klinge, Paul Vossen, ten voordele van Seghers: ‘Alhoewel de heer Seghers van algemeen politiek standpunt uit gezien mijn rechtstreekse tegenstrever was, moet ik toegeven dat de houding van den heer Seghers op De Klinge in het geheel niet antivaderlands of Duitsgezind was. Ter inlichting een aantal feiten: de heer Seghers werd tijdens de bezetting beschuldigd Engelsgezind te zijn omdat hij Duitse

²⁹⁸ Ibidem, nota’s betreffende het genadeverzoek van Joannes Seghers.

²⁹⁹ Ibidem, verklaring van K. Van Goeye.

³⁰⁰ Ibidem, verklaring van M. Van Belleghem.

propagandafilmen op de gemeente deed verbieden. Op bevel van het propagandaministerie van Goebbels werd derhalve een onderzoek ingesteld. Ik zelf werd dienaangaande door twee officieren van de Kommandantur te St. Niklaas onderhoord. De heer Seghers gaf aan de dienst der bevoorrading opdracht aan al de onderduikers van De Klinge de rantsoenzegels te geven. De heer Seghers overtuigde de heer D.C. niet naar het Oostfront te vertrekken. De heer Seghers wist de zaken zóó te regelen, dat de bevolking door den bezetter verplicht, geen prikkeldraad moest leveren of egestellingen uithouwen; hij kon beletten, dat diegenen die hun radio of duiven niet binnenleverden door de feldgendarmerie aangehouden werden. Verder zorgde de heer Seghers ervoor dat ik met mijn Scoutsgroep, die zoals in vreedestijd optrad in uniform, niet lastig gevallen werd³⁰¹. Het genadeverslag werd ingewilligd op 14-7-1951: Jan Seghers verkreeg opnieuw zijn vrijheid³⁰².

Als onderzoeker is het bijzonder moeilijk om iemands houding tijdens de bezetting, zoveel jaar na datum, te evalueren. Een oordeel is steeds gebaseerd op het gevonden bronnenmateriaal of (in enkele gevallen) op naoorlogse getuigenissen. Beiden vertellen echter vaak erg weinig over de situatie, zoals die toen ècht was. Mijn mening over de persoon Jan Seghers, is dan ook niet meer dan een, weliswaar onderbouwde, hypothese. Het behoeft volgens mij geen twijfel dat Seghers de Vlaamse zaak erg genegen was. Of hij echter ook de Duitse zaak zo genegen was, betwijfel ik ten zeerste. Uiteindelijk is het enige dat daar op zou kunnen wijzen, zijn lidmaatschap van de collaborerende organisatie VNV. Binnen dat VNV hield Seghers zich tijdens de oorlog echter opvallend op de achtergrond. Met zijn kwaliteiten (zijn ‘welsprekendheid’ en vaardigheden, komen in haast alle documenten naar voren) had hij, naar mijn mening, tijdens de oorlog, zijnde een tijd van VNV-benoemingen allerhande, toch wel meer kunnen bereiken dan de functie van arrondissementsleider of Bestendig Gedeputeerde voor Oost-Vlaanderen. Hij was ten slotte voor de oorlog volksvertegenwoordiger. Ook een onderzoek, gevoerd door het krijgsauditoraat naar aanleiding van het genadeverzoek, twijfelde aan het ‘fanatisme’ van Seghers binnen het VNV: *‘Of Seghers een fanatieke kerel was, valt te betwijfelen. Verscheidene eigenhandige brieven werden in het dossier gelast, doch van de gebruikelijke slotelinden, het ‘VNV Hoezee – Het VNV en de leider’ en dergelijke, zo graag gebruikt door leden dezer beweging, valt er bij hem niets te bespeuren. Telkens gebruikte hij de gewone beleefdheidsformule. Deze termen komen enkel voor op de gestencilleerde omzendbrieven, uitgaande van het VNVsecretariaat van zijn arrondissement³⁰³. Zelf gaf hij aan dat hij van mening was ‘dat de Vlaamse zaak op haar eigen moest blijven’.* Hij ontkende zijn Duits gezindheid. De feiten lijken zijn beweringen te ondersteunen. Het klopt inderdaad dat Seghers zich verschillende keren bij de Duitsers moest verantwoorden voor het toegangsverbod tot cinemazalen voor kinderen onder de zestien jaar. Dat bleek uit mijn eigen onderzoek in de gemeenteraadsverslagen, en het werd na de oorlog door twee getuigen bevestigd. Daarnaast werd ook zijn verklaring dat hij werkonderduikers in de gemeente De Klinge hielp tijdens

³⁰¹ Ibidem, verklaring onderpastoor Vossen.

³⁰² Ibidem, brief m.b.t. de invrijheidsstelling van J. Seghers (16 juli 1951).

³⁰³ Ibidem, verslag van het openbaar ministerie / voorstellen van de Auditeur-Generaal.

de oorlog, door naoorlogs onderzoek van het krijgsauditoraat bevestigd: *‘Het onderzoek ingesteld na de terugkomst van veroordeelde uit Duitsland, bracht aan het licht dat Seghers wel degelijk personen ter hulp gekomen was tijdens de bezetting, onder andere door het verschaffen van rantsoenzegels aan onderduikers en grensarbeiderskaarten aan de werkweigeraars en contractbreukigen*³⁰⁴. Ook de beschuldiging van het maken van propaganda voor collaborerende organisaties, gaat, althans voor De Klinge, niet op. Uit de oorlogsmémoires van A. Maes bleek duidelijk dat het leden van de plaatselijke organisatie VOS waren, die lokaal manschappen aanwierven voor de ‘Vlaamse Wacht’. A. Maes vertelde verder: *‘We spraken over toetreding tot de ‘Wacht’ met Jan Seghers en die vond dat niet zo slecht, alhoewel hij er op stond onze eigen goesting te doen*³⁰⁵. Hoewel Seghers hen hun beslissing niet afraadde (wat hij naar eigen zeggen steeds deed bij personen die zich bij een organisatie als de ‘Vlaamse Wacht’ wilden aansluiten), is hier toch zeker ook geen sprake van actieve propaganda. Het gegeven dat een geëngageerd iemand als Seghers zelf nooit actief geparticipeerd heeft aan dergelijke organisaties, is naar mijn mening veelbetekend. Vervolgens is er in zijn hele dossier nooit sprake geweest van verklikkingen, ondanks het feit dat hij, als eerste schepen van de gemeente De Klinge, uitstekend geplaatst moet zijn geweest om inlichtingen te verstrekken aan de Duitsers betreffende onderduikers en verzetslieden. Wat misschien nog het meest voor hem pleit, zijn de positieve getuigenissen van schoolhoofd M. Van Belleghem en onderpastoor Vossen, toch twee mensen van wie men allerminst zou verwachten dat zij de verdediging van Seghers op zich zouden nemen. In het verleden hadden het schoolhoofd en Seghers, als schepen van onderwijs, immers meermaals overhoop gelegen en de onderpastoor gaf zelf toe dat Seghers politiek gezien zijn *‘rechtstreekse tegenstrever*’ was.

Men kan Jan Seghers eigenlijk enkel ten laste leggen dat hij gedurende de bezetting lid was van een organisatie die openlijk de collaboratie met de Duitsers huldigde. Binnen die organisatie hield hij zich tijdens de oorlog echter opvallend kalm, terwijl hij daarvoor toch grote ambities leek te hebben en het zelfs tot volksvertegenwoordiger schopte. Bovendien maakte hij van de functies die hij in de periode 1940-1944 wèl bekleedde, gebruik om mensen te helpen, tegen de wil van de Duitse machthebbers in. Was Jan Seghers Vlaams gezind? Zeer zeker ja. Of hij ook Duits gezind was? Persoonlijk denk ik dat hij al snel inzag dat de Duitse bezetting uiteindelijk een slechte zaak zou worden voor de Vlaamse beweging. Hoewel dat besef nooit heeft geleid tot zijn ontslag uit het VNV, heeft het hem er wel toe gedreven op zijn manier ‘verzet’ te plegen tegen de vijandige bezetter.

3.3.1.2.4. Gemeentesecretaris Van Haver

E. Van Haver was van 1927 tot 1974 onafgebroken gemeentesecretaris in de gemeente De Klinge. Hij oefende deze functie dus ook uit tijdens de Tweede Wereldoorlog.

³⁰⁴ Idem.

³⁰⁵ MAES A., op.cit., p. 74.

Na de oorlog kwam Van Haver in opspraak in een zaak die aan het rollen was gebracht door de NV ARMAT³⁰⁶, de fabriek waarvan hoger al een paar maal sprake. Op 24 november 1944 stuurde het bestuur van de NV ARMAT een brief aan het gemeentebestuur van De Klinge waarin werd geklaagd over het feit dat nog steeds geen bezettingsvergoedingen werden uitbetaald. Dat was volgens de NV te wijten aan *'de verduiste verraderskliek die gedurende een viertal jaren de zwier had gehouden over de gemeente De Klinge'* en dan voornamelijk aan de inspanningen van secretaris Van Haver *'die voor onbegrijpelijke redenen als verstokte en hardnekkige tegenstander onzer maatschappij optrad'*. Volgens ARMAT leed het geen twijfel dat *'onze fabrieken herhaaldelijk door de Duitsers bezet werden'* en derhalve dat *'wij die vergoedingen moeten bekomen'*. Blijkens de brief zou er tijdens de bezetting wel een gedeelte van de som zijn uitbetaald, maar *'er blijven nog verschillende sommen over die niettegenstaande onze dringende aanvragen, nooit uitbetaald werden'*. Daarom had de NV ARMAT de gemeente ook gedagvaard voor het tribunaal te Dendermonde tot uitbetaling van de verschuldigde bedragen. Er zou ondertussen ook een besluit zijn uitgevaardigd door het Ministerie van Financiën waarbij tot uitbetalingen zou kunnen worden overgegaan, van zodra de gemeenten de nodige documenten inleverden. Daarop was een bestuurslid van de NV naar De Klinge afgezakt en had daar een onderhoud gehad met Van Haver, die echter liet weten de documenten niet te zullen afleveren, zolang er geen uitspraak was gedaan voor de rechtbank. Dat feit werd door het bestuur van ARMAT gehekelde in de brief naar het gemeentebestuur. Er werd echter besloten met: *'aanstaande woensdag zullen wij eventueel naar De Klinge rijden daar wij het nodige doen voor het terug in gang stellen van de fabrieken, en wij zullen de gelegenheid ten bate nemen om U (bedoeld wordt het gemeentebestuur) te komen bezoeken met alle documenten en brieven, en om die zaak eens definitief te stellen'*. Na deze brief te hebben gekregen, stuurde het gemeentebestuur het volgende naar de provinciegouverneur (29 november): *'Mijnheer de Gouverneur, Wij hebben de eer Ued. hierbijgaand afschrift te zenden van een brief van de S.A. ARMAT Antwerpen, voor kennisgeving en met beleefd verzoek een grondig onderzoek te willen doen instellen ten einde alle verdachtmakingen tegenover den gemeentesecretaris teniet te doen. Wij kunnen niet dulden dat op zulke lage wijze gereageerd wordt tegenover een beambte die uitsluitend de belangen van den staat heeft willen dienen'*. Daarop gelaste de provinciegouverneur de arrondissementscommissaris van Sint-Niklaas met een onderzoek naar de hele zaak. Op 10 januari '45 luidde diens antwoord *'dat de zaak gans verkeerd werd voorgesteld en den heer E. Van Haver, als particulier in de zaken der firma ARMAT niet is tussengekomen. Inzake toekenning of uitbetaling van inkwartieringsvergoedingen, heeft hij enkel de richtlijnen en opdrachten van het schepencollege gevolgd, hetwelk zich steeds heeft gehouden aan de algemene onderrichtingen op het stuk. Het is waar dat de firma reeds vroeger klacht heeft ingediend; het is echter evenzeer waar dat haar eisen tot hiertoe allen werden afgewezen door het Ministerie van Financiën'*. Het verslag

³⁰⁶ Mijn relaas van wat precies gebeurde, is gebaseerd op documenten bewaard in Provinciaal archief Gent, dossier 2/103.72/1, de zaak ARMAT.

werd naar het gemeentebestuur van De Klinge gezonden en tevens naar het bestuur van de firma 'ARMAT'. De zaak leek afgehandeld.

Op 8 mei '45 echter, enkele dagen na de volksrepressie, diende de NV ARMAT officieel een klacht in tegen gemeentesecretaris Van Haver bij de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen. Volgens het bestuur van ARMAT was de enige reden waarom ze de schadeloosstellingen, waarop ze naar eigen zeggen recht hadden, niet kregen uitbetaald: *'Parce que nous avons donc fait notre devoir (bedoeld wordt het stilleggen van de werkzaamheden tijdens de Duitse bezetting), parce que nous n'avons voulu collaborer avec les amis de la bande Seghers, Van Havre et consorts'*. Daarop gelastte de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen opnieuw de arrondissementscommissaris met een onderzoek, dit keer *'naar de gedragingen tijdens de bezetting van dezen gemeenteambtenaar'*. De NV ARMAT bleef de resultaten van dat onderzoek ondertussen niet gewoon afwachten. Ze startte er namelijk zelf één. De bevindingen werden iedere keer per brief opgestuurd naar het provinciebestuur. Op 6 juni '45 stuurde het bestuur een brief naar de provinciegouverneur met verdere verdachtmakingen ten aanzien van de gemeentesecretaris. Zo werd geschreven dat er tijdens de volksrepressie enorme *'quantités de marchandises, textiles et autres, confectionnées et non confectionnées'* werden aangetroffen in het huis van Van Haver. Het bestuur van ARMAT opperde de mogelijkheid dat Van Haver gebruik maakte van zijn functie van gemeentesecretaris om de stocks textiel, bestemd voor de zwarte markt, van zijn familie, *'des commerçants de St.-Nicolas'*, in De Klinge te herbergen. Tevens werden bij de brief vier getuigenissen gevoegd ten laste van secretaris Van Haver. Een eerste getuigenis luidde: *'Ik werd gesnapt in Holland en naar Gent gebracht, waar ze me zegden dat ik naar Duitsland moest gaan werken. (...) Ik kon echter ontvluchten. Ik kwam na veel moeilijkheden terug op De Klinge, zonder eenzelvigheidskaart, die mij was afgenomen. Ik vroeg aan de heer Van Haver een nieuwe (...). Hij weigerde mij die te geven en voegde er aan toe dat ik beter in Duitsland zou zitten dan op De Klinge. Ik heb dan mijn plan getrokken en 7 maand onderduiker geweest'*. Een tweede was al evenzeer in het nadeel van de secretaris: *'Ik werd opgeroepen naar de 'Werbestelle'. Mits een bewijs, af te leveren door het gemeentebestuur van mijn gemeente, dat ik een ravitailleringfunctie vervulde, kon ik vrij blijven. De gemeentesecretaris weigerde mij dat te geven. Daarop gaf de heer L. Maes, burgemeester, bevel aan Van Haver mij het wel te geven. De tweede maal dat ik weer moest verschijnen, weigerde Van Haver categoriek en zei: 'dat doen we niet meer'. 't Is dan de heer burgemeester van de gemeente St.-Gillis (een vreemde burgemeester) die mij heeft geholpen'*. Het derde getuigenis kwam van een smokkelaar die *'gepakt was met brood voor eigen gebruik'*. Zijn grenskaart was hem afgenomen. Een nieuwe kaart werd hem geweigerd door Van Haver. Een laatste getuigenis ten slotte was afkomstig van vier personen. Er werd gesteld dat de secretaris aanwezig was geweest op de begrafenis van een Oostfronter en dat hij daarvoor niet verplicht was, dus dat *'deze handeling totaal op zijn verantwoordelijkheid dient geschreven te worden'*. Voorts zou de secretaris ook aanwezig zijn geweest op een feest ter ere van de verjaardag van Jan Seghers *'waar enkel ECHTE ZWARTEN aan deel namen'*. Er werd vervolgens gesteld *'dat*

den heer Van Haver op zijn minst 80 procent van de bevolking tegen zich heeft en dat de overgrote meerderheid van de bevolking hem ongewenst acht, omwille van zijn welwillende medewerking met het zwart gemeentebestuur. Ten slotte nog: *'Hij was lid van de Unie voor Hand-en Geestesarbeiders'³⁰⁷ van de gemeente en zou lid geweest zijn van het VNV in 1943 volgens een ingediende lijst, hoewel twijfel bestaat over dat laatste*'. Eind juni werd nog een klacht neergelegd tegen secretaris Van Haver, waarin de aanklager stelde dat hij door Van Haver *'vuile Engelsman'* was genoemd. Begin juli stuurde de NV ARMAT ook een kopie op van een lijst met leden van de Hand-en Geestesarbeiders, het bewijs dat Van Haver lid was geweest van die organisatie. Volgens ARMAT had ook de burgemeester van De Klinge toegegeven dat Van Haver *'Duits gezind handelde en gekend was'*, maar *'dat men hem teruggenomen had, aangezien zijn ervaring in de zaken waarvoor hij "verantwoordelijk" was'*.

De NV ARMAT bleef ondertussen ook het gemeentebestuur bestoken met brieven en klachten, waarin erg fel werd uitgehaald naar de gemeentesecretaris. Een voorbeeld uit een brief van 13 juni 1945: *'Dien van Haver die uw goede trouw betrapt heeft, die u bedrogen heeft, stampt die vent buiten, smijt hem uit uw gemeentehuis waar hij niet past en zoo brengt U orde en gerustheid terug in uw gemeente'*. Op 19 juni '45 klaagde de NV ARMAT de wijze aan, waarop *'destijds'* door de gemeente zelf onderzoek was gedaan naar de houding van de gemeentesecretaris tijdens de bezetting. Volgens ARMAT zou er een brief zijn rondgegaan van burgemeester Van Goeye, waarin stond te lezen: *'De burgemeester der gemeente De Klinge verzoekt dringend eenieder die denkt door den heer Van Haver, gemeentesecretaris dezer gemeente, gekrenkt te zijn geweest in zijn eer of reputatie of tekort gedaan te zijn geweest in zijn bestaan, den moed te hebben dit openlijk aan te klagen bij de bevoegde overheid en niet op laffe en bedekte wijze haat en vijandschap te zaaien. Wie zijn recht eist, moet zich bekend maken opdat hem recht zou kunnen geschieden'*. Het bestuur van ARMAT hekelde het gegeven dat hen dat briefje nooit was overhandigd en de toon van de brief, waardoor *'niemand natuurlijk nog durfde antwoorden'*. Uit de aanhoudende briefwisseling die ARMAT voerde met zowel de provinciegouverneur, als het gemeentebestuur, bleek ook dat het bestuur van de NV zich steeds meer keerde tegen burgemeester Van Goeye, die het voor zijn secretaris bleef opnemen. Zo werd hij in een brief op 22 juni '45 getypeerd als *'de knikker, car il est éternellement d'accord avec tout le monde, sans l'être'*.

In juli '45 lijkt de arrondissementscommissaris wat betreft zijn onderzoek tot een besluit te zijn gekomen. Een brief van de provinciegouverneur, gericht aan de commissaris van het arrondissement luidde als volgt: *'Ik heb kennis genomen van uw schrijven van 9n juli (...) betreffende de gedragingen van den heer Van Haver, gemeentesecretaris te De Klinge. Het staat voorzeker vast dat de belanghebbende, tijdens de vijandelijke bezetting, een niet gans onberispelijke houding heeft*

³⁰⁷ De 'Unie van Hand- en Geestesarbeiders' was een Belgische vereniging van vakbonden in de Tweede Wereldoorlog, opgezet door de Duitsers. De oprichting paste in het plan om de Belgische economie ten dienste te stellen van de Duitse oorlogsvoering. De christelijke en socialistische vakbonden trokken zich vanaf de eerste helft van 1941 terug uit het UHGA-avontuur. Leden werden na de oorlog als 'collaborateurs' beschouwd.

aangenomen. Ik verzoek U dan ook het gemeentebestuur uit te nodigen de kwestie, betreffende het toepassen van een tuchtstraf aan den heer Van Haver, op de dagorde der eerstkomende gemeenteraadszitting te brengen'. Dat gebeurde: het punt kwam op de dagorde in de zitting van 21 september 1945. Secretaris Van Haver moest zich toen verantwoorden voor 1- het bijwonen van een kerkelijke dienst voor een gesneuvelde Oostfronter, 2- het bijwonen van een feest met leden van het gemeentebestuur tijdens de bezetting en 3- lidmaatschap van de 'Unie voor Hand-en Geestesarbeiders'. Voor het eerste feit voerde de secretaris ter verdediging aan 'dat dit geschiedde in uitdrukkelijke opdracht van het toenmalige gemeentebestuur en dat hij, zonder aanstoot te geven, slechts schier onopgemerkt en zonder het minste politieke inzicht, de kerk heeft bezocht tijdens de plechtigheid, doch absoluut vreemd is gebleven aan elke bijeenkomst, vergadering, optocht of aan om t'even welke betoging voor of na de kerkelijke dienst, dit alles teneinde moeilijkheden met het bestuur in kwestie te vermijden'. Voor feit twee stelde Van Haver 'dat bedoelde samenkomst geen politiek karakter droeg en uitsluitend een onschuldige kermisgrap is geweest die slechts bijgewoond werd door ingezetenen van de gemeente. Dat ter gelegenheid van jaarmarkt, jurieleden, aangestelden, prijswinnaars en de leden van het toenmalige gemeentebestuur op het gemeentehuis verenigd waren, en dat alsdan, al de aanwezigen zonder uitzondering, gezien het gevorderde middaguur, door den heer F.D.S. werden uitgenodigd op een gezamenlijk maal ten zijnen huize, welke hij beleefdheidshalve aanvaardde'. Van Haver loochende ten slotte het derde feit dat hem ten laste werd gelegd, namelijk het lidmaatschap van de 'Unie voor Hand-en Geestesarbeiders'. Hij verklaarde dat 'hij uitsluitend ten titel van documentatie het tijdschrift dezer vereniging heeft aangekocht, nadat dit tijdschrift hem verschillende malen gratis was toegezonden'. Het gemeentebestuur besloot in die zitting een berisping en dus geen schorsing uit te spreken tegen de gemeentesecretaris 'overwegende dat verdachte 18 jaren onberispelijke dienst telt als gemeentesecretaris. Dat hij bij ons weten en stelligste overtuiging, gedurende de bezetting, geen omgang heeft gehad met de vijand of met de vijand samenwerkende personen en niet de minste politieke bedrijvigheid aan de dag heeft gelegd, noch propaganda gevoerd. Dat hij nooit te zien is geweest in politieke lokalen, of samenkomsten, vergaderingen enz. of zelfs als buitenstaander nooit belangstelling heeft getoond voor optochten, betogingen, vertoningen, voorstellingen of voor gelijk welke andere daad van propagandadistischen of anti-vaderlandse aard. Dat hij zonder onderscheid van opinie steeds bereidwillig ten dienste heeft gestaan van de inwoners der gemeente en uit het door ons ingestelde onderzoek is gebleken dat hij zich minstens in vijftien gevallen verdienstelijk heeft gemaakt gedurende de bezetting, op eigen risico en verantwoordelijkheid, het afleveren van valse eenzelveidskaarten, getuigschriften en verklaringen tot vrijstelling van arbeidsverplichting, opeising van paarden, autovoertuigen enz. om niet te gewagen van talloze gewone diensten van vaderlandslievenden aard, dit alles ten kosteloozen titel. Overwegende dat wij de handelingen van de secretaris tijdens de bezetting van dichtbij gevolgd hebben en dat hij niet kan beschuldigd worden van onvaderlandse daden of gezindheid en dat zijn houding niet als onwaardig bestempeld kan worden. Overwegende dat verder het feit, dat tijdens de meidagen 1945 ook huisraad

*van verdachte werd vernield, niet als bezwarend kan worden aanzien en niet kan worden beschouwd als zijnde het gevolg van de houding van verdachte gedurende de bezetting. Dat het onderzoek heeft uitgemaakt dat deze vernieling, tot algemene verontwaardiging werd uitgevoerd door een zestal personen, die onbetwistbaar erop uit waren te plunderen en geenszins de bedoeling hadden aldus een vaderlandse daad te stellen. Gezien de heer burgemeester zelf, begin oktober 1944, bij rondschrijven aan al de ingezetenen der gemeente gevraagd heeft hem alle klachten welke zij tegen de gemeentesecretaris zouden in te brengen hebben, te laten worden en daarop geen enkele klacht is binnengekomen*³⁰⁸.

De hele zaak was door de provinciegouverneur ook overgemaakt naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken en van daaruit naar het Krijgsauditoraat. Daar was beslist om de gemeentesecretaris niet gerechtelijk te vervolgen, maar hem wel op de lijst der incivieken te plaatsen (augustus 1946). Op 6 februari 1947 tekende secretaris Van Haver daartegen protest aan. Met succes, want op 5 december '47 werd de gemeentesecretaris van die lijst geschrapt.

Naar mijn mening kan en mag het belang van een gemeentesecretaris voor de lokale politiek niet worden onderschat. In de naoorlogse geschiedschrijving met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog is de focus steeds gelegd op de evaluatie van oorlogsburgemeesters, schepenen en gemeenteraadsleden. De rol van secretarissen is in feite onderbelicht gebleven, terwijl een secretaris toch een zekere stempel wist te drukken op het lokale beleid, en dan zeker in een oorlogscontext. Handelingen die in vreedstijd immers 'politiek neutraal' zijn, als het verstrekken van eenzelligheidskaarten of rantsoenzegels, zijn dat niet meer wanneer het oorlog is. Uit interviews met Vlamingen die de bezetting bewust hadden meegemaakt, afgenomen in het kader van een project 'mondellinge geschiedenis' aan de Universiteit Gent tussen 1999 en 2002, is ook gebleken dat veel respondenten het belang van de gemeentesecretaris voor de lokale politiek onderstreepten³⁰⁹.

Uit het hele onderzoek rond de houding van de Klingse gemeentesecretaris tijdens de Tweede Wereldoorlog denk ik dat kan worden afgeleid dat hij zeker een invloed heeft gehad op het lokale beleid. Zijn houding kan niet helemaal neutraal worden genoemd. Hij was aanwezig op een begrafenisplechtigheid van een oostfrontstrijder, op niet-politieke samenkomsten van het gemeentebestuur en zijn naam bevond zich wel degelijk op de ledenlijst van de 'Unie voor Hand-en Geestesarbeiders'. Naoorlogse getuigenissen maakten gewag van zijn eerder stroeve houding inzake het verlenen van hulp aan werkonderduikers of personen die moeilijkheden kregen met de Duitsers. Aan de andere kant waren er blijkbaar ook verklaringen die net wezen op hulp aan Klingenaren tijdens de Duitse bezetting³¹⁰. Een definitieve stempel drukken op de houding van secretaris Van Haver tijdens de bezetting is dus moeilijk. Ongetwijfeld zullen sommige personen wel aanstoot genomen

³⁰⁸ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register der beraadslagingen 1943-1956 (boek twee).

³⁰⁹ WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 613.

³¹⁰ Deze verklaringen heb ik zelf niet teruggevonden. Er wordt wel naar verwezen in het verslag van de gemeenteraadszitting op 21 september 1945.

hebben aan het feit dat hij tijdens de bezetting op post bleef en nauw samenwerkte met het gemeentebestuur. Men zou overigens haast denken dat de secretaris zelfs een meer radicale, meer pro Duitse houding aannam dan het VNV-bestuur. Misschien is het gegeven dat na de oorlog enkel zijn inboedel werd vernield en deze van oorlogsburgemeester Maes of schepen Seghers ongemoeid werden gelaten, wel een indicatie daarvan. Wat secretaris Van Haver echter precies dacht of deed, zeker is dat hem geen grove ‘misdaden’ kunnen worden verweten. Als hij dat echt had gewild, had hij er zeker voor kunnen zorgen dat ‘werkonderduikers’ of ‘verzetlieden’ vervolgd zouden zijn geweest. Dat was echter nooit het geval.

3.3.2. De wederopvatting van het politieke leven

3.3.2.1. Herstel van de vooroorlogse politieke wereld³¹¹

België werd bevrijd tussen september en oktober 1944. Voor De Klinge was het op 18 september zover. Tien dagen eerder, op 8 september '44, was de regering –Pierlot naar België teruggekeerd. Door de genomen besluitwetten keerde het wettelijke land na de bevrijding terug naar de situatie van voor 16 mei 1940. Zo werden ook alle vooroorlogse lokale politieke mandatarissen hersteld in hun functie³¹². Voor De Klinge betekende dat concreet dat de volgende gemeenteraad opnieuw gold als aangesteld:

K. Van Goeye / katholiek	Burgemeester
J. Seghers / Vl. Nationalisten	Eerste schepen
K. De Schepper / Vl. Nationalisten	Tweede schepen
J. Van Bunder / katholiek	Raadslid
K.L. Maes / Vl. Nationalisten	Raadslid
P. Van Daele / Vl. Nationalisten	Raadslid
A. De Block / Vl. Nationalisten	Raadslid
G. Van Havermaet / katholiek	Raadslid
T. Bauwens / Albrechtvrienden	Raadslid

De gebeurtenissen tijdens de oorlog hadden het echter onmogelijk gemaakt de vooroorlogse gemeenteraad nog bijeen te kunnen roepen. Zo was gemeenteraadslid T. Bauwens in februari'41 overleden en vervangen door C. De Wolf, die op zijn beurt op 22-9-1943 vertrokken was naar Brussel. K. De Schepper had zijn ontslag ingediend en was vervangen door J.R. De Meurichy, wiens

³¹¹ De analyse van het politieke beleid in De Klinge tussen september '44 en de eerste naoorlogse verkiezingen is opnieuw gebaseerd op de verslagen van de gemeenteraadzittingen (boek twee: 1943-1956) en de beraadslagingen van het schepencollege (1937-1949), bewaard in het gemeentearchief Sint-Gillis-Waas.

³¹² WOUTERS N., op.cit. (2004), p. 562.

benoeming na de oorlog dus als onwettig werd beschouwd. De Vlaams Nationalisten J.Seghers en K.L. Maes waren respectievelijk voortvluchtig en geïnterneerd³¹³. Voor de overige VNV'ers in de raad was het na de oorlog niet evident om terug in de gemeenteraad te zetelen. Uiteindelijk bleven er dus slechts drie leden van de vooroorlogse raad over die hun functie opnieuw relatief probleemloos konden opnemen: K. Van Goeye, J. Van Bunder en G. Van Havermaet. Slechts één persoon die de hele oorlog in dienst was gebleven, kon ook na de oorlog zijn ambt weer opnemen: gemeentesecretaris Van Haver.

Op 25 september, zeven dagen na de bevrijding, kwamen ze voor het eerst weer bijeen. In die zitting werd J. Van Bunder aangesteld tot eerste schepen, ter vervanging van Jan Seghers, en G. Van Havermaet tot tweede schepen, ter vervanging van K. De Schepper (in feite dus J.R. De Meurichy).

K. Van Goeye werd logischerwijze opnieuw burgemeester. Er werd voorts nog beslist om een rekening te openen te Sint-Niklaas om in de onontbeerlijke gemeentelijke uitgaven te kunnen voorzien. Te Sint-Niklaas, *'aangezien de gebeurlijke afsluiting van de verbindingswegen met de steden Brussel, Gent en andere van aard is om het aanwenden van haar geld zeer te bemoeilijken'*.

Op 13 oktober 1944 kwamen ze opnieuw bijeen. Dit keer werd vergaderd over het tijdens de oorlog aangeworven tijdelijk gemeentepersoneel. Twee bedienden werden geschorst en vervangen door nieuwe kandidaten. De twee anderen werden door het schepencollege in dienst gehouden. Onder het gemeentepersoneel vielen ook de twee tijdens de oorlog benoemde leerkrachten. Ook die benoemingen waren door de Belgische wettelijkheid nietig verklaard. Eén van de benoemde leerkrachten werd niet heraangesteld, wat ruimte maakte voor R. Verstraeten als vervanger. De andere oorlogsbenoeming werd gewettigd door het naoorlogse schepencollege: A. De Maesschalck kon op die manier aanblijven. Er werd tevens melding gemaakt van de noodzaak tot herstellingen aan de schoolgebouwen, gezien deze door de oorlogsgebeurtenissen erg beschadigd waren.

Op 13 november '44 vergaderde het schepencollege voor de derde keer. Blijkbaar had de NV ARMAT haar rechtszaak, al aangespannen tijdens de oorlog, na de oorlog niet laten vallen, want er werd beslist om de tijdens de oorlog besliste in dienstneming van een advocaat ter vertegenwoordiging van de gemeente, te bekrachtigen. De gemeentelijke jachtwachter werd niet in dienst gehouden. Er werd ten slotte nog beslist om de sterkte van het politiepersoneel vast te stellen op één veldwachter, één politieagent en één hulpagent.

Op 21 november '44 was, blijkens het verslag van de zitting, opnieuw een gemeenteraad bijeen bestaande uit K. Van Goeye, burgemeester, J. Van Bunder en G. Van Havermaet, schepenen, en de voor de oorlog voor de Vlaams-nationalisten verkozen K. De Schepper en P. Van Daele. Er werd een tijdelijke gemeentebediende aangesteld en ook de aanstelling van J.V.H. tot tijdelijk bediende bij de dienst 'werklozensteun' werd bekrachtigd.

³¹³ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9537/2, Samenstelling gemeenteraad 1938 / Vervanging raadsleden na 1 september 1944.

Het einde van de oorlog had geen eind gemaakt aan de bevoorradingsproblemen en aan de schaarste van bepaalde producten. In zitting van 13 december '44 besliste het schepencollege om de lessen aan de gemeentelijke jongensschool stop te zetten voor onbepaalde tijd vanaf 14 december wegens een gebrek aan kolen. Op 20 december konden ze hernomen worden.

In januari '45 besliste het college om geen toelage toe te kennen aan 'Het Werk van den Akker', omwille van het *'gebrek aan kredieten'*. In dezelfde zitting werd beslist om een vordering tot schorsing aan de BD der provincie te laten worden voor titelvoerende raadsleden J. Seghers, K.-L. Maes, K. De Schepper (al zetelde die opnieuw in de gemeenteraad) en J.D.W. (als opvolgend gemeenteraadslid). Op de volgende zitting van de gemeenteraad, 27 februari 1945, was K. De Schepper logischerwijze afwezig. Bijgevolg konden geen geldige beslissingen worden getroffen, *'daar de volstreckte meerderheid der in dienst zijnde leden niet aanwezig is'*.

Eind februari '45 besliste het schepencollege om een bal in te richten als steun voor de 'geteisterden'. In maart '45 werd opnieuw getracht een gemeenteraad te vormen met voldoende aantal raadsleden om opnieuw geldige beslissingen te kunnen nemen. Daartoe werden tot de gemeenteraadszitting uitgenodigd A. De Block (gemeenteraadslid voor VNV), Van Havere, Van Duyse en Weyn (plaatsvervangers op de VNV-lijst bij de gemeenteraadsverkiezingen van '38). A De Block had echter reeds op 22 november '44 zijn ontslag ingediend als gemeenteraadslid. De heer Van Duyse reageerde niet op de uitnodiging, de heer Van Havere liet weten af te zien van zijn mandaat van plaatsvervangend gemeenteraadslid. De heer Weyn was op de zitting aanwezig en bijgevolg kon enkel hij tot wettelijk raadslid worden aangesteld. Hij *'verklaarde niet als partijlid van V.N.V. op te treden, maar als vertegenwoordiger van al de personen die in hun destijds vertrouwen hebben gesteld en om het algemeen belang te dienen'*. In afwachting van de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen, zag de gemeenteraad er dus voorlopig zo uit:

Van Goeye	Burgemeester
Van Bunder	Eerste schepen
Van Havermaet	Tweede schepen
Van Daele	Raadslid
Weyn	Raadslid

In de zitting van 30 maart 1945 werd een schilder belast met het overschilderen van de tweekleurige wegwijzers en naamborden in de nationale kleuren, *'ten einde alle sporen van de vijandelijke bezetting te doen verdwijnen'*. Nog in maart '45 werd leraar A. De Caluwé opgeroepen voor dienstplicht. Voor zijn vervanging dienden zich enkel vrouwelijke kandidaten aan. Daarom werd beslist met een aanstelling te wachten *'daar het wenselijk is in de gemeentelijke jongensschool mannelijke leerkrachten aan te stellen'*. Ten slotte werd nog beslist om het gemeentelijk brandweerkorps her in te richten en hen de opdracht te geven *'veel te oefenen en te vergaderen'*.

Op 4 april 1945 bleek nog steeds geen mannelijke vervangingsleerkracht voor A. De Caluwé te zijn gevonden, want er werd besloten om het schoolhoofd te verzoeken tot aanstelling van een voorlopige vervanger uit het bestaande onderwijzerscorps. Twee dagen later, op 6 april, werd dan toch een vrouw als vervangster aangesteld.

In maart '45 boog de gemeenteraad zich over de oprichting van een nieuw plaatselijk comité voor bevoorrading / ravitaillering. De burgemeester stelde een kandidatenlijst voor, die vervolgens door de raad werd goedgekeurd.

In de zitting van het schepencollege op 11 mei werd besloten om *'de naam der Macharius Rheynsstraat, bekend in de atlas der wegenis onder de naam Kapellebrugwegel – weg nr.37 te noemen Polenlaan ter nagedachtenis van de dappere Polen die in de septemberdagen van 1944, langs daar onze gemeente binnen rukten en ons zo bevrijdden'*.

In mei '45 kreeg het gemeentebestuur ook te maken met de straatrepressie (zie hoger). *'Gezien de toestand nog niet toelaat dat geen munitierijen meer zullen worden gepleegd'*, werden een aantal extra politieagenten aangesteld om de openbare orde te helpen verzekeren. Vier personen, die tijdens de oorlog lid waren geweest van het verzet, hadden zich voor deze taak kandidaat gesteld. Tevens werd ook nog een extra bediende aangenomen bij de plaatselijke dienst voor werklozensteun.

Op 19 mei '45 moest het schepencollege noodgedwongen nog een vrouw benoemen in de jongensschool. Mevrouw Van Canteren werd aangesteld ter vervanging van leraar A. De Maesschalck, die eveneens was opgeroepen om zijn militaire dienstplicht te vervullen.

In juni 1945 werd de gemeenteraad door de provincie belast met de verkiezing van twee schepenen ter vervanging van Jan Seghers en K. De Schepper, die uit hun ambt van schepenen vervallen waren verklaard. Wat reeds eerder was geregeld, werd nu wettelijk door de gemeenteraad bekrachtigd: J. Van Bunder werd verkozen tot eerste schepenen, G. Van Havermaet tot tweede schepenen.

In juli '45 werd opnieuw een bediende aangeworven bij de dienst 'werklozensteun'. De heer Lambert werd opnieuw aangesteld tot geneeskundig schoolopzichter.

In de zitting van de gemeenteraad op 21 september 1945 werd vergaderd over de klacht die was ingediend tegen gemeentesecretaris E. Van Haver. Als hoger al werd geschreven, werd in die zitting dus beslist dat geen schorsing, maar een berisping zou worden uitgesproken tegen E. Van Haver.

In oktober '45 werd door het schepencollege geen bezwaar geuit tegen het plan van schoolhoofd M. Van Belleghem om een ouderavond in te richten in de zaal 'Van Dyck'. Er werd ook beslist om ter gelegenheid van wapenstilstand op *'4 november een kleine plechtigheid te houden en ten dien gelegenheid tot den dienst uit te nodigen de naaste bloedverwanten en familieleden der gesneuvelden 1914-1918 en 1940-1945, als mede de leerlingen van de hoogste klassen aan de plechtigheid te laten deelnemen; Tevens zal de naam van de gesneuvelde soldaat Peleman Albert, op de gedenksteen worden gebeiteld'*. Ten slotte werd nog beslist om de toegang tot een lokaal in de Dorpsstraat te ontzeggen aan de *'Scouten, die er slecht gebruik van maken'*.

Op 30 oktober 1945 werd in de gemeenteraad besloten om een lening aan te gaan *'overwegende dat, om reden van de door de oorlog veroorzaakte verhoging der uitgaven en vermindering der ontvangsten, de gemeente zich in de onmogelijkheid bevindt normale voldoende geldmiddelen te scheppen om de in hare begroting voorziene verplichte uitgaven te bestrijden'*.

Het schepencollege besliste in november '45 om drie van de tijdelijk in dienst genomen politieagenten weer te ontslaan. Er werd tevens een regeling getroffen voor de plechtigheden op 11 november.

De gemeenteschool lijkt geteisterd te zijn geweest door een epidemie in de laatste maand van 1945, want het schepencollege besliste in de zitting van 11 december *'de scholen tot nader bericht te sluiten en aan de kinderen die aangetast zijn een briefje mede gegeven voor de ouders met de volgende raadgevingen: de aangetaste kinderen van de andere kinderen te verwijderen en hun te laten verzorgen door een geneesheer en niet ter school toe te laten zonder geneeskundig getuigschrift, hun desnoods te laten inenten'*. Later in december werden alle kinderen ingeënt en de lokalen ontsmet (zitting schepencollege 27 december). Voorts werd in deze zitting bepaald om alle tijdelijk in dienst zijnde politieagenten af te danken.

In februari 1946 waren leerkrachten A. De Caluwé en A. De Maesschalck terug uit legerdienst en aldus werden zij opnieuw in hun ambt aangesteld.

In april '46 werd de noodzaak gevoeld om een tweede veldwachter in dienst te nemen *'overwegende dat in deze grensgemeente vooral, waar vreemdelingen, smokkelaars en andere onzure elementen samen met een massa minderwaardigen van eigen gemeente zich overgeven aan losbandigheden, kansspelen, ongeregelheden, diefstal, baldadigheden, nachtelijke sluippartijen en meerdere wanordelijkheden; overwegende dat zelfs schoolknappen vaak kwaad berokkenen aan het vee in de weiden en aan de veldvruchten; overwegende dat het niet mogelijk is voor één simpele veldwachter hieronder een minimum van orde te houden; gezien sinds 1 januari '46 al de tijdelijke politieagenten alsmede de tijdelijke boden afgedankt zijn'*.

K. Van Goeie kreeg in mei 1946 de wedde uitbetaald voor de periode april '41 – september '44, waarin hij dus door de Duitse bezetter uit zijn ambt was ontzet (zitting raad op 24 mei 1946). De raad bekrachtigde ook *'de beraadslaging van het schepencollege, dd. 27-1-44, goedgekeurd B.D. 11-2-44, 8^e afd. nr. 400, betreffende het toevertrouwen aan de Nationale Maatschappij Der Waterleidingen van een studie voor het voorontwerp van een waterleiding'*.

Ondanks al de heisa met het gemeentebestuur, had de NV ARMAT blijkbaar toch besloten om haar werkzaamheden in De Klinge na de oorlog opnieuw te hervatten. In het verslag van de zitting van het schepencollege op 27 september 1946 staat immers het volgende te lezen: *'gezien het verzoek van de NV ARMAT; om gemachtigd te worden tot het inrichten van een fabriek bestemd voor het vervaardigen van militaire benodigdheden; Gelet op het KB van 10-8-1933; Gelet op het getuigschrift van bekendmaking; Gezien de plannen tot staving dezer vraag ingezonden; Gelet op het PV van onderzoek naar 't voor en tegen waaruit blijkt dat de vraag tot acht bezwaren heeft aanleiding gegeven; Is van gevoelen dat er reden bestaat om de vraag van de NV ARMAT in te willigen, onder*

volgende voorwaarden: dat alle wettelijke noodzakelijke maatregelen worden getroffen ter voorkoming van ongevallen en ter bescherming van de personen en goederen binnen en buiten de fabriek. In dezelfde zitting werd beslist dat reeds één extra aangeworven gemeentebediende uit zijn ambt kon worden ontslaan.

De gemeenteraad kwam voor de laatste keer voor de nieuwe gemeenteraadsverkiezingen bijeen op 22 november '46. Voor het schepencollege was dat op 19 november 1946.

België werd bevrijd in september '44. De eerste naoorlogse verkiezingen vonden echter pas in november '46 plaats. Tussen beide data zat dus een vrij lange tijdsperiode die overbrugd moest worden. Het lokale bestuur zag zich daardoor voor een essentieel probleem geplaatst: men moest trachten de politieke en bestuurlijke legitimiteit te herstellen, opnieuw orde te brengen in een ontwrichte lokale gemeenschap³¹⁴. Door middel van besluitwetten werden alle tijdens de oorlog genomen beslissingen (dus ook benoemingen allerhande) onwettig verklaard. Dat impliceerde ook dat het vooroorlogse gemeentebestuur als opnieuw aangesteld gold. Voor De Klinge leverde dat, door de meerderheid van VNV'ers in de vooroorlogse raad, problemen op. Slechts drie politici konden vrijwel probleemloos hun ambt opnieuw opnemen. Op het moment van de bevrijding waren er vier gemeentebedienden werkzaam, een tweede veldwachter en een jachtwachter. De tweede veldwachter en jachtwachter werden niet in dienst gehouden, twee van de vier gemeentebedienden werden vervangen, daar zij na de oorlog waren geïnterneerd³¹⁵. K. Van Goeye, J. Van Bunder en G. Van Havermaet namen het politieke beleid in de eerste naoorlogse maanden op zich. Daarin werden ze geconfronteerd met een aantal praktische zaken (oorlogsschade aan de schoolgebouwen, penibele financiële situatie in de gemeente en de onmogelijkheid om in de grote steden geld af te halen) en tevens moest men zich ook buigen over de oorlogsbenoemingen. Vanaf 21 november 1944 waren K. De Schepper en P. Van Daele opnieuw present op de gemeenteraadszitting. Dat nam niet weg dat het schepencollege in januari '45 besliste de BD der provincie Oost-Vlaanderen te verzoeken om schorsing uit het ambt van titelvoerend raadslid K. De Schepper, die daarna wegbleef van de zittingen, waardoor onvoldoende raadsleden overbleven om nog geldige beslissingen te kunnen nemen. In maart 1945 werd daarom een poging gedaan om de tekorten op te vullen. Uiteindelijk kon enkel de heer Weyn worden aangesteld tot raadslid. Dienvolgens zetelden onmiddellijk na de oorlog opnieuw twee VNV'ers in de Klingse gemeenteraad, hoewel Weyn wel te kennen gaf niet meer in naam van het VNV te willen zetelen. De katholieken hadden echter wel opnieuw een meerderheid in de raad en een homogeen katholiek schepencollege. Tot de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen trachtte het na de oorlog samengestelde gemeentebestuur zo goed en zo kwaad als dat ging gemeentelijke zaken te regelen. Vooral benoemingen, bevoorradingsproblemen en gemeentefinanciën bepaalden de

³¹⁴ WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 562.

³¹⁵ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9537/2, samenstelling gemeenteraad 1938 / vervanging raadsleden na 1 september 1944.

vergaderingen. Daarnaast had het bestuur ook een behoorlijke kluit aan het handhaven van de openbare orde onmiddellijk na de oorlog; vooral dan in de meidagen van 1945 (straatrepressie). Leden van het verzet werden toen ingeschakeld als tijdelijke hulppolitie.

De eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen in 1946 maakten een einde aan de chaotische bestuursomstandigheden in de eerste maanden na de bevrijding. De bevolking had opnieuw inspraak in de samenstelling van het lokale bestuur, waardoor het opnieuw op legitiem gezag kon worden gebaseerd.

3.3.2.2. Gemeenteraadsverkiezingen in 1946

Op 24 november 1946 mocht de Klingse bevolking voor het eerst na de oorlog opnieuw naar het stembureau voor de verkiezing van negen gemeenteraadsleden. Het kiesformulier (in bijlage een kopie van een origineel) zag er als volgt uit:

Lijst één	Lijst twee	Lijst drie	Lijst vier
Vandromme	Vereecken	Van Goeye	Van den Berghen
Weyn	Claessens	Van Havermaet	De Block
Coppenolle	Keppens	Pieters	Vertenten
Beck	Van Daele	Van Bunder	Stevens
Van den Bergh		Henderickx Jan	Wilssens
De Clerck		Van Eetvelt	Van Butsel
Thomaes		Scheerders	Meyskens
Debruyne		Uydenhouwen	Moens
Henderickx Jozef		De Potter	

Twee lijsten telden negen kandidaten: lijst één ('Albrechtsvrienden') en lijst drie ('Sint-Cecilia'). De socialistische lijst twee telde slechts vier kandidaten, een vierde lijst kwam op met acht kandidaten. Op de lijst van de 'Albrechtsvrienden' stond opnieuw A. Weyn, in de vorige legislatuur VNV-gemeenteraadslid. Daarnaast telde lijst één ook twee na de oorlog als weerstander erkende kandidaten. Afgezien van J. Henderickx en A. Beck, bevatte de lijst van de 'Albrechtsvrienden' enkel nieuwe namen in vergelijking met 1938. Op lijst drie ('Sint-Cecilia') was burgemeester Van Goeye de lijsttrekker, gevolgd door tweede schepenen Van Havermaet. Eerste schepenen J. Van Bunder stond pas op de vierde plaats, na nieuwe kandidaat Pieters.

J. Henderickx en A. Van Eetvelt stonden in 1938 ook al op de lijst, de drie laatste kandidaten (Scheerders, Uydenhouwen en De Potter) kwamen voor het eerst op. R. De Potter had na de oorlog het statuut van 'gewapend weerstander' verkregen. Op lijst vier enkel nieuw opkomende

kandidaten³¹⁶. Na telling van de stemmen konden de twee traditionele partijen ‘Albrechtsvrienden’ en ‘Sint-Cecilia’ wederom de zetels in de gemeenteraad onder elkaar verdelen. Lijst één haalde drie zetels, lijst drie de overweldigende meerderheid van zes zetels. Burgemeester Van Goeye was met 70 voorkeurstemmen de grote winnaar. Hij werd na de gemeenteraadsverkiezingen dus ook de wettige burgemeester. Lijst drie mocht ook de schepenen leveren: G. Van Havermaet werd tot eerste schepenen verkozen, F. Pieters tot tweede schepenen. Verder zetelden er in de raad: J. Van Bunder, J. Henderickx en A. Van Eetvelt voor ‘Sint-Cecilia’ en D. Vandromme, A. Weyn en J. Coppenolle voor de ‘Albrechtsvrienden’³¹⁷.

Net als in andere gemeenten het geval was, stonden de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen in De Klinge nog sterk in het teken van de oorlog. Dat blijkt uit een klacht, ingediend door de kandidaten van lijst één, aan de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen. Op 7 december 1946 stuurden ze hem in een brief het volgende:

‘Geachte Heer Gouverneur,

We hebben de eer en de plicht U Ed. de volgende bezwaren nopens de laatste gemeenteraadsverkiezingen te doen kennen:

Onze tegenstrevers van lijst 3 hebben hunne meerderheid behaald op een onwettige wijze:

Op den morgen der verkiezingen te beginnen van rond negen uur en tot één uur hebben deze kandidaten, door zware luidsprekers geplaatst in de onmiddellijke nabijheid der kiesburelen een lasterrijke campagne en een onvaderlandse propaganda gevoerd tegenover al de kandidaten van lijst 1, doch inzonderheid tegen den heer Weyn A., 2e cand. En lid van den S.R.A. (Veiligheid van den Staat – Identiteitsnummer 100 – sinds mei 1943 bij den groep Luc-Marc aangesloten).

We zeggen lasterrijk en onvaderlands: stelen van rantsoenzegels bij de bevrijdingsperiode – verwelkoming met bloemen aan de Duitschers in 1940 – rooven en brandstichten in 1945 van de huizen der incivieken – eere tekens (van groep Marc) die we onwettig in ons bezit zouden hebben, ja, zelfs gestolen zooals de luidsprekers vermeldden – bijwonen van schietoefeningen met de Duitschers enz.

Wel overtuigd dat dit alles niets dan laster is, heeft de burgemeester (Hoofd der politie en candidaat nummer 1 van lijst 3) dit alles toegelaten.

Al deze beweringen zijn niets dan grove laster welke ten klaarste bewezen wordt door het feit dat den heer Weyn A. aan den Veiligheid van den Staat een onderzoek op zijn persoon spontaan heeft aangevraagd.

Tegen deze propaganda hebben wij op 24 november tijdens de stemming protest aangetekend bij den Voorzitter van het Hoofdbureau en waarvan wij U. Ed. hierbij gevoegd de verklaring overmaken.

³¹⁶ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9689/13, gemeenteraadsverkiezingen.

³¹⁷ Idem.

Wij beweren dat deze feiten een belangrijke invloed zijn geweest tot het behalen der meerderheid van lijst 3.

Die kandidaten van lijst 3 zijn zelfs zóó vaderlands geweest van de incivieken te bezoeken aan huis (en er zijn er 100 tallen op de gemeente) met de belofte: al hun mannen die nog niet thuis zijn binnen de maand naar huis te doen komen. Indien uit deze meerderheid een burgemeester moet worden aangesteld, zal het vaderland er weinig baat aan hebben, temeer dat er geen enkel persoon tusschen de kandidaten van lijst 3 is die bevoegd is om burgemeester te zijn.

We kunnen met zekerheid verklaren dat de uitslag van de kiezing een heel ander beeld zou vertoond hebben hadden de incivieken slechts maar blanco gestemd.

Het feit nochtans dat ze in massa den uitslag der kiezing hebben goedgekeurd en hiervan luidruchtig gemanifesteerd hebben laat geen twijfel bestaan nopens hun uitgebrachte stemmen.

In die omstandigheden durven we bij U Ed. aandringen om geen kaakslag aan de trouwe Vaderlanders toe te brengen door het benoemen van een Burgemeester uit de Meerderheid. We betrouwen op uwe vaderlandse gevoelens en zijn de mening toegedaan dat enkel een Burgemeester buiten de raad gekozen de ware vaderlanders kan bevredigen.

Hopend dat U Ed. een grondig onderzoek aan onze gewettigde klachten zult wijden en dat dit voor ons gunstig moge verlopen bieden wij U, Mijnheer de Gouverneur, de uitdrukking onzer gevoelens van meeste hoogachting,

Namens de kandidaten van lijst 1, de gekozenen (...)³¹⁸.

De Bestendige Deputatie volgde de klacht van de kandidaten van lijst één niet en oordeelde dat de klacht van de hand diende geweest en de verkiezing geldig verklaard. Volgens de BD was het 'moeilijk om aan te nemen dat het feit dat op den dag der verkiezing, door luidsprekers geplaatst in de onmiddellijke nabijheid van de kiesburelen, een lasterlijke propaganda zou gevoerd geweest zijn ten opzichte van de kandidaten van lijst 1, van dien aard zou geweest zijn de kiezers derwijze te beïnvloeden dat de lijst 3, zes zetels heeft bekomen tegenover drie door de lijst 1 en tevens wat de bewering betreft dat de uitslag van de verkiezing een heel ander beeld zou vertoond hebben, hadden de incivieken slechts maar blanco gestemd, er uit de processen-verbaal der stemming niet blijkt dat personen, aan wie het stemrecht werd ontzegd, wegens hun houding tijdens de vijandelijke bezetting aan de verkiezing zouden hebben deelgenomen'³¹⁹. De gouverneur van de provincie was het echter niet met de BD eens en besloot op 13 januari 1947 'verhaal te nemen' tegen de uitspraak. Het hele dossier werd vervolgens overgemaakt aan de Minister van Binnenlandse Zaken, die op 29 januari '47 besliste dat de gemeenteraadsverkiezingen in De Klinge geldig konden worden verklaard. Het protest van de gouverneur tegen de beslissing van de BD bleef dus zonder gevolg³²⁰.

³¹⁸ Idem.

³¹⁹ Idem.

³²⁰ Idem.

In de meeste gemeenten had de bezetting de electorale resultaten niet fundamenteel beïnvloed. De resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen van november 1946 toonden zelfs over het algemeen een grote continuïteit met die van 1938. In Vlaanderen behaalde de katholieke partij rond de 70 procent van de gemeenteraadsleden en 75 procent van de burgemeestersambten³²¹. Wat dat laatste betreft, sluit De Klinge aan bij het algemene beeld. Het katholieke ‘Sint-Cecilia’ deed het inderdaad bijzonder goed in de eerste naoorlogse verkiezingen; met zes zetels haalden ze de absolute meerderheid, een homogeen katholiek schepencollege kon worden samengesteld. In De Klinge was echter wel sprake van een vrij radicale breuk met de toestand, zoals die was bij de laatste vooroorlogse verkiezingen van 1938. Toen waren de ‘Albrechtsvrienden’ met nog slechts één verkozen kandidaat, vrijwel volledig van het politieke toneel verdwenen en ook ‘Sint-Cecilia’ kon nog slechts drie kandidaten in de raad afvaardigen. De volstrekte meerderheid kwam toen toe aan het VNV. Afgezien van A. Weyn, kwam geen van de kandidaten op die lijst na de oorlog nog op; een aantal waren geïnterneerd, anderen hielden de politiek voor bekeken. In De Klinge verdween niet alleen de belangrijkste vooroorlogse politieke partij, maar ook haar kandidaten. Er was wèl opnieuw continuïteit met de politieke situatie in de jaren ‘1920: opnieuw werd de politieke wereld in De Klinge bepaald door de tweestrijd tussen ‘Sint-Cecilia’ en de ‘Albrechtsvrienden’.

3.3.2.3. Verder verloop

De Klinge werd na de gemeenteraadsverkiezingen in 1946 bestuurd door volgende gemeenteraad:

K. Van Goeye	Burgemeester
G. Van Havermaet	Eerste schepen
F. Pieters	Tweede schepen
J. Van Bunder	Raadslid
J. Henderickx	Raadslid
A. Van Eetvelt	Raadslid
D. Vandromme	Raadslid
A. Weyn	Raadslid
J. Coppenolle	Raadslid

In juni 1951 werd raadslid A. Weyn vervangen door plaatsvervanger A. Beck, op zijn beurt in december ’51 vervangen door plaatsvervanger Van den Bergh. Op 14 augustus 1952 overleed eerste schepen G. Van Havermaet. F. Pieters verving hem in zijn ambt, J. Van Bunder werd tweede schepen. Vervangers P. Uytendhouwen en R. De Potter werden opgeroepen om in de gemeenteraad te zetelen,

³²¹ WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 565.

maar beiden pasten³²². Erg lang zou men niet met acht raadsleden vergaderen, want eind 1952 waren het opnieuw gemeenteraadsverkiezingen.

In '52 zag het kiesformulier er als volgt uit:

Lijst één	Lijst twee	Lijst drie	Lijst vier
Vandromme	Vereecken A.	Van Goeye	Bogaert C.
Van den Berghen	Tock	Pieters	
Bauwens	Rijckaert	Van Bunder	
Coppenolle	Van Hooste	Henderickx	
Van Landeghem	Vereecken Cam.	Van Eetvelt A.	
Van Britsom		Van Goethem	
De Smet		Van Havermaet	
Bogaert R.		De Potter	
De Schepper		De Meurichy	

Opnieuw ging de strijd vooral tussen de ‘Albrechtsvrienden’ (lijst één) en ‘Sint-Cecilia’ (lijst drie). Lijst één bewam drie zetels: met Vandromme, Van den Berghen en Bauwens als verkozen kandidaten. Lijst drie kon Van Goeye, Pieters, Van Bunder, Henderickx en Van Eetvelt afvaardigen. Lijst twee ten slotte haalde dit keer ook een zetel: lijsttrekker A. Vereecken mocht in de raad zetelen³²³. De gemeenteraad werd als volgt samengesteld:

K. Van Goeye	Burgemeester
F. Pieters	Eerste schepen
J. Van Bunder	Tweede schepen
J. Henderickx	Raadslid
A. Van Eetvelt	Raadslid
D. Vandromme	Raadslid
T. Van den Berghen	Raadslid
M. Bauwens	Raadslid
A. Vereecken	Raadslid

Afgezien van een aantal personeelwissels (tengevolge van het overlijden bijvoorbeeld van K. Van Goeye en J. Van Bunder) bestuurde deze ploeg De Klinge tot de volgende gemeenteraadsverkiezingen in 1958, waarbij volgende lijsten werden ingediend:

³²² Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, verslagen gemeenteraadszittingen 1943-1956 (boek twee).

³²³ Provinciaal archief Gent, dossier 2/10.612/8, gemeenteraadsverkiezingen.

Lijst één	Lijst twee	Lijst drie
Pieters	Bauwens	Vereecken
Henderickx	Vandromme	Rijckaert
Van Havermaet	Metz	Tock
Stuer	Coppenolle	Van der Keelen
Van Eetvelt	Van Britsom	
Van Poele	Van den Bergh	
Scheerders	De Smet	
De Meurichy	Uytdenhouwen	
De Wolf	De Schepper	

Lijst één haalde vijf zetels (voor Pieters, Henderickx, Van Havermaet, Stuer en Van Poele), lijst twee drie zetels (Bauwens, Vandromme en Metz) en lijst drie één zetel (Vereecken). F. Pieters werd burgemeester.

Ten slotte nog de lijsten, die werden ingediend voor de gemeenteraadsverkiezingen op 11 oktober 1964:

Lijst één	Lijst twee	Lijst drie
Henderickx	Coppenolle	Vereecken
Stuer	Van Britsom	Tock
Van Poele	Thomaes	Van den Brande
Van Havermaet	De Schepper	Van der Keelen
Van Eetvelt K.		
Scheerders		
Maes K.L.		
Van Overloop		
Van Duyse		

Lijst één ('Sint-Cecilia') bekwam toen een haast nooit geziene meerderheid van acht zetels (de hele lijst, op één na, werd verkozen), lijst drie haalde één zetel voor A. Vereecken. In 1964, precies twintig jaar na de bevrijding, was de oorlog nog steeds aanwezig. K. Van Eetvelt (toen kandidaat op de lijst voor 'Sint-Cecilia') verklaarde dat toen in De Klinge gezegd werd: *'de zwarten grijpen opnieuw de machi'*³²⁴. Het was inderdaad zo dat 'Sint-Cecilia' in de naoorlogse periode verschillende 'incivieken' (die enkele jaren na de oorlog opnieuw in hun burgerrechten waren hersteld) op haar politieke lijst plaatste en met succes, zo bleek uit de resultaten van de verkiezingen. In 1964 zetelde oorlogsburgemeester Karel-Lodewijk Maes opnieuw in de gemeenteraad.

³²⁴ Interview met Karel Van Eetvelt op 11 november 2006.

Hoofdstuk 4: Economische en demografische aspecten van de Tweede

Wereldoorlog in De Klinge

4.1. De voedselvoorziening

4.1.1. *Het officiële circuit: de rantsoenering*

België was voor zijn voedselvoorziening tijdens het interbellum voornamelijk aangewezen op import. De eigen Belgische landbouw bracht slechts de helft van de voedingswaarde en drie vierden van de marktwaarde op. A. Henau en M. Van den Wijngaert zagen drie factoren daarvoor verantwoordelijk: de hoge bevolkingsdichtheid, wat het beschikbare areaal per capita beperkte, de tweederangsrol van de landbouw in de Belgische economie, en ten slotte het overwicht van de veeteelt binnen de Belgische landbouw. België was voor de helft van de levensmiddelen afhankelijk van het buitenland, hoewel die afhankelijkheid wel sterk verschilde van product tot product. Voor exotische eetwaren zoals koffie, thee en cacao was België totaal op het buitenland aangewezen, terwijl de eigen bodem ongeveer voldoende aardappelen, boter, suiker, eieren en vlees voortbracht. In vreedstijd leverde deze situatie geen problemen op, in oorlogstijd natuurlijk wel³²⁵.

Na de Duitse inval werd ons land, ten gevolge van de Engelse blokkade, afgesloten van zijn overzeese handelspartners of belangrijkste voedselleveranciers, wat hongersnood in het vooruitzicht stelde. Al op 10 mei kondigde de Belgische regering de voedselrantsoenering af, die daags nadien van start ging. De regering verliet het land op 16 mei. Tot 1 augustus 1940 beheerde Delhaye als waarnemend secretaris-generaal het Departement van Volksgezondheid en Ravitaillering. Zijn opvolger, secretaris-generaal De Winter, leidde de voedselvoorziening tot aan de bevrijding. De voedselbevoorrading was van meet af aan één van de hoofdbekommernissen van de Duitse bezetter. Een goede afhandeling van dit probleem was immers de voornaamste factor voor het handhaven van de openbare orde. De secretarissen-generaal ijverden voor een maximale bevoorrading van de voedingsmarkt, daarvoor waren ze afhankelijk van de ‘goodwill’ van de Duitse bezetter, die niet aarzelde om het als drukkingmiddel te gebruiken³²⁶.

De voedselbevoorrading en – voorziening werd in ons land geregeld door een ‘zondvloed aan instellingen’: zo waren er het ‘Departement van Landbouw en Voedselvoorziening’, de ‘Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie’, het ‘Commissariaat voor Prijzen en Lonen’, het ‘Interdepartementaal Comité van vervoer voor de ravitaillering’, de ‘Dienst voor voedselafval’, de ‘Rijksdienst voor landbouwvennootschappen’, de ‘Boerenwacht’ en de ‘Inspectiedienst voor

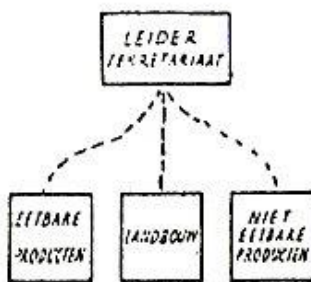
³²⁵ HENAU A., VAN DEN WIJNGAERT M., *op.cit.*, p. 20-23.

³²⁶ *Ibidem*, p. 35-36.

voedselvoorziening en rantsoenering'. Daarnaast diende elke provincie een 'Directie voor voedselvoorziening en rantsoenering', ieder arrondissement een 'Bureau voor Voedselvoorziening en rantsoenering' en elke gemeente een 'Dienst voor voedselvoorziening en rantsoenering' op te richten. De gemeentelijke diensten vormden een essentiële schakel in de bevoorrading van de bevolking, zowel in levensmiddelen als in niet-eetbare producten. Ze stonden in voor de verdeling van rantsoeneringszegels en – kaarten, het opmaken van die kaarten, de toekenning van bijrantsoenen, de uitwisseling, controle en vernietiging van de door de handelaars ingeleverde zegels, de verplichte inschrijvingen bij de kleinhandelaars, de herbevoorrading van deze lasten en de boekhouding van de diverse rantsoeneringsbescheiden. Daarnaast hadden deze lokale diensten nog een waslijst van andere taken, zoals de tellingen van vee en teelten, de concrete toepassing van het teeltplan per bedrijf en de schatting van de oogst³²⁷.

Voor de gemeenten tot 10.000 inwoners (waaronder dus De Klinge) zag de structuur van de gemeentelijke ravitailleringdienst er als volgt uit (figuur 13³²⁸):

Figuur 13

Een gemeentelijke 'dienst voor bevoorrading' werd ook in De Klinge uitgebouwd. Deze dienst werd bemand door G.V.P., aanvankelijk slechts geholpen door gemeentesecretaris Van Haver, die zich daar bovenop nog eens met zijn vooroorlogse dagelijkse administratieve werkzaamheden moest bezighouden. Die situatie bleek al snel onhoudbaar. Er werd besloten een extra bediende in dienst te nemen om secretaris Van Haver bij te staan inzake administratie. Op 2 juli 1940 stelde het schepencollege:

*'Gezien het den gemeentesecretaris volstrekt onmogelijk is al de opdrachten te vervullen waarmede het gemeentebestuur door de verschillende Departementen doch in het bijzonder door het 'Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening' alsmede door de Duitse Overheden belast wordt. Gezien de gemeente een grensgemeente is met een uitzonderlijke ligging, en de grensformaliteiten te vervullen door tusschenkomst van het gemeentebestuur, buitengewoon zijn toegenomen. Gelet op den goeden gang van het Bestuur en de belangen van de ingezetenen. Besluit: de heer K.M., bediende alhier, aan te werven om tijdelijk de diensten op het gemeentehuis te helpen verzekeren. Voorlopig zal hij vier dagen per week ter beschikking staan van den secretaris'*³²⁹. Op 14 juli '41 besliste het schepencollege om de bevoorradingdienst met een bijkomende bediende te versterken *'gelet op het besluit van den*

³²⁷ Ibidem, p. 50-51.

³²⁸ Ibidem, p. 50.

³²⁹ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9484/2, Tijdelijk gemeentepersoneel voor bevoorrading en landbouwtellingen: aanstelling – wedde- ontslag. Arrondissement Sint-Niklaas/ Gemeenten D-Ek 1940-1946.

29 oktober 1940 betreffende de inrichting van de diensten voor 'ravitaillering en rantsoenering'. Gelet op de menigvuldige opdrachten en besluiten waarmede de gemeentelijke diensten overladen worden. Gezien de plaatselijke dienst slechts over één enkele bediende (G.V.P.) beschikt en dat deze persoon zich moet bezighouden zowel met de landbouwproducten en de eetwaren als met de niet eetbare producten. Gezien de gemeentesecretaris en de tijdelijke bediende voor grensformaliteiten (K.M.) niet in staat zijn voldoende hulp te bieden om den goeden gang van den dienst te verzekeren; Gezien het absoluut onmogelijk is met dit zeer beperkt aantal arbeidskrachten, zelfs indien er buitengewone diensten en maximum aantal arbeidsuren worden gepresteerd, een gemeente van bijna 3000 inwoners in goede orde te bedienen en de besluiten en onderrichtingen ten uitvoer te brengen. Gelet op het plaatselijk en algemeen belang dat aan een goeden dienst verbonden is'. Dienvolgens werd R.D.W. bij de bevoorradingsdienst aangeworven³³⁰. Tijdelijk bediende K.M. had ondertussen zijn ontslag ingediend; in september '41 werd hij vervangen door F.D.C.³³¹. In december van datzelfde jaar moest tevens ook vervanging worden gezocht voor de plaatselijke leider van de bevoorradingsdienst, G.V.P., die eveneens zijn ontslag had ingediend. In zijn plaats werd L.T. aangesteld. De bevoorradingsdienst werd voor de tweede keer versterkt in juni '42 met de aanstelling van A.B.³³². In september '43 moest nogmaals een personeelwissel worden doorgevoerd ten gevolge van het ontslag van de leider bij de bevoorradingsdienst L.T. G.D.M. werd aangesteld tot nieuwe leider³³³. F.D.C. werd in november 1943 door de Duitsers opgeëist voor de verplichte tewerkstelling. W.D.M. kwam in zijn plaats³³⁴.

De eigenlijke plaatselijke bevoorradingsdienst in De Klinge was doorheen de bezetting dus als volgt samengesteld:

Leider	G.V.P. (tot okt. '41)	L.T. (dec. '41 – sept. '43)	G.D.M. (sept. '43 – sept. '44)
Bediende	R.D.W. (juli '41 – sept. '44)		
Bediende	A.B. (juni '42 – sept. '44)		

Daarnaast had men nog gemeentepersoneel op het secretariaat, dat zich van tijd tot tijd ook bezighield met bevoorradingszaken:

Gemeentesecretaris	E. Van Haver		
Bediende	K.M. (juli '40 – sept. '41)	F.D.C. (sept. '41 – nov. '43)	W.D.M. (nov. '43 – sept. '44)

³³⁰ Idem.

³³¹ Idem.

³³² Idem.

³³³ Idem.

³³⁴ Idem.

Teneinde de gehele Belgische bevolking van voedsel te kunnen voorzien, ontplooidde het 'Departement voor Landbouw en Voedselvoorziening' volgende strategie: maximalisatie van het aanbod en reductie van de vraag³³⁵.

Om de voedselproductie te stimuleren ging de overheid teeltplannen opleggen. De cultuur van de meest rendabele gewassen werd gepromoot. Daarnaast werd ook getracht de import zo hoog mogelijk te houden. Ten slotte eigde de overheid zich ook het recht toe om voedingswaren op te eisen. Zo werd centralisatie en controle op de verdeling van voedselvoorraden mogelijk. De land- en tuinbouwers werden aldus naargelang van het product verplicht een deel of de totaliteit van hun oogst af te staan. In 1942 breidde de overheid dat recht uit tot de opeising van materiaal, machines, lokalen, inrichtingen of ondernemingen die nodig bleken om de bevoorrading van de bevolking zeker te stellen. Men trachtte het voedselaanbod in kaart te brengen d.m.v. land- en tuinbouwellingen, inventarissen van de veestapel en tellingen van de voorraden³³⁶. De landbouwellingen werden toevertrouwd aan gemeentelijke telcomités. In De Klinge werden in juli 1940 dezelfde tellers aangesteld als in de vooroorlogse jaren het geval was geweest voor de jaarlijkse landbouwellingen. In mei 1942 werden A.B. en A.B. aangesteld tot gemeentelijke tellers³³⁷. Of zij deze taak ook in de volgende oorlogsjaren vervulden, is niet duidelijk. Uit de interviews is gebleken dat tijdelijk bediende bij de bevoorrading R.D.W. in stond voor de controle '*bij de boeren*'³³⁸. Schepen K. De Schepper zou eveneens een controlerende taak hebben uitgevoerd bij de bevoorradingdienst³³⁹.

Teneinde een reductie van de vraag te bekomen, werd het systeem van de rantsoenering toegepast. Voortaan had men rantsoenzegels nodig om bepaalde voedingswaren aan te kopen. Men mocht van elk product nog slechts een gelimiteerde hoeveelheid inslaan. Basis voor de politiek van rantsoenering was de rantsoeneringstabel, die telkens voor een periode van 30 dagen geldig was. Hierop stond het dagrantsoen van tien verschillende producten in gram bepaald. Deze producten waren 1- brood of meel, 2- koffieproducten, 3- voedingsvetten, 4- zetmeelhoudende producten, 5- zout, 6- suikerwaren, 7- aardappelen, 8- haverhout, 9- olie en 10- vlees. Tijdens elke rantsoeneringsperiode werd de hoeveelheid aangepast aan de bevoorradingmogelijkheden. Elk gezin diende zich jaarlijks in te schrijven bij de gemeentelijke ravitailleringdienst waar een ravitailleringkaart werd uitgereikt. Die kaart moest dan telkens worden voorgelegd bij het ophalen van de rantsoenzegels³⁴⁰. Men kreeg een bepaald aantal zegels in verhouding tot de hoeveelheid van een bepaald product die men mocht consumeren. Naarmate de bezetting vorderde, werd er meer en meer een onderscheid gemaakt tussen de groepen consumenten, afhankelijk van het beroep, de leeftijd, gezondheidstoestand, politieke

³³⁵ HENAU A., VAN DEN WIJNGAERT M., *op.cit.*, p. 54.

³³⁶ *Ibidem*, p. 54-61.

³³⁷ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register der beraadslagingen 1943-1956 (boek twee).

³³⁸ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006.

³³⁹ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9577/2, vervanging van schepenen volgens de verordening van 7 maart 1941 i.v.m. de ouderdomsgrens. Arrondissement Sint-Niklaas.

³⁴⁰ GOBYN R., *Het dagelijkse leven tijdens de tweede wereldoorlog: een vreemd mengsel van individualisme en solidariteit, 1940-1945. Het dagelijkse leven in België*, Brussel, 1984, p. 43.

gezindheid en nationaliteit. Zo had bijvoorbeeld een mijnwerker recht op meer zegels dan een bediende, maar ook een lid van een collaborerende instantie verkreeg meer rantsoenzegels dan een niet-lid³⁴¹.

De rantsoenering impliceerde voor het gros van de Belgische bevolking een dirigistisch dieet. Figuur 14³⁴² op volgende pagina geeft de gemiddelde dagelijkse rantsoenen in gram weer van de voornaamste voedingswaren.

Op de vooravond van de bezetting consumeerde de gemiddelde Belg naar schatting 10,716 kJ per dag. Gedurende de oorlog kregen de gewone consumenten gemiddeld iets meer dan de helft daarvan, hetzij 5,778 kJ per dag. De contradictie tussen vooroorlogs verbruik en (theoretisch) oorlogsrantsoen varieerde wel afhankelijk van het voedingswaar. Vooral vlees, koffie en zuivelproducten werden tijdens de oorlog erg streng gerantsoeneerd. Het gemiddelde oorlogsrantsoen vlees bedroeg minder dan één derde van dat van 1939, aan echte koffie had de gemiddelde Belg gedurende de oorlog meestal enkel nog een vooroorlogse herinnering en ook zuivelproducten werden tijdens de bezetting volgens A. Henau en M. Van Den Wijngaert '*naar het rijk der fabelen*' verbannen³⁴³. Vis, fruit en groenten stonden tijdens de oorlogsjaren niet op de rantsoeneringstabel. Die producten konden dus vrij worden verhandeld en waren niet aan beperkingen onderhevig. Verse vis was bij het begin van de bezetting echter erg moeilijk te krijgen. Dat verbeterde vanaf eind '42 en vooral begin '43 door de enorme haringvangst. Samen met succesvolle aardappeloogsten werd de overvloed aan haring in die jaren de redding van de bevolking. Ook groenten waren, hoewel niet gerantsoeneerd, van tijd tot tijd moeilijk te vinden in de groothandel. De oplossing voor veel gezinnen was het aanleggen van een eigen moestuintje. Daardoor werden in 1943 meer groenten geconsumeerd dan in de eerste oorlogsjaren. Andere gezinnen zagen daarentegen minder heil in groenten, '*parce qu'ils n'avaient pas de quoi les préparer*'³⁴⁴. Fruit was tijdens de oorlog over het algemeen zeldzaam en duur. Kinderen kregen af en toe op school wel eens een sinaasappel of een handjevol vijgen. In '42 en '43 waren er ook een aantal gereguleerde (dus gerantsoeneerde) verkopen van appels en peren³⁴⁵.

³⁴¹ HENAU A., VAN DEN WIJNGAERT M., *op.cit.*, p. 67.

³⁴² *Ibidem*, p. 149.

³⁴³ *Ibidem*, p. 150.

³⁴⁴ STRUYE P., JACQUEMYNS G., *La Belgique sous l'occupation Allemande 1940-1944*, Brussel, 2002, p. 315-316.

³⁴⁵ *Idem*.

Figuur 14

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Brood	427	253,1	225	225	233,3	277,8
Aardappelen (a)	560	375	500	475	500	444,4
Suiker	77	45,8	38,5	40	37,5	33,3
Voedingsvet	56,6	34,3	14,9	11,5	12,6	13,7
Melk	224 ml	0	0	0	0	0
Vlees (b)	111,3	57,5	30,3	28,8	24,2	20
Vis	24	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend
Fruit	50+ (?)	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend
Groenten	115 (?)	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend
Koffie (c)	13,3	10	0	0	0	0

- (a) Gedurende twee maanden waren de aardappelen niet gerantsoeneerd.
 (b) Het vlees stond gedurende de twee eerste maanden niet op de rantsoeneringstabel.
 (c) De koffie was gedurende het laatste tijdperk van 1940 niet meer gerantsoeneerd.

Figuur 14 geeft echter enkel de theoretische rantsoenen weer. De werkelijkheid zag er vaak helemaal anders uit, daar de officiële rantsoenen in de praktijk niet altijd gedekt waren. Voor wie geen bijkomende bevoorradingsmogelijkheden had in het ‘illegale’ circuit werd honger dan ook de dagelijkse kost. Of zoals J. Gérard-Libois en J. Gotovitch in ‘La Belgique occupée’ betoogden: ‘*La première récolte est amère: c’est la faim*’³⁴⁶.

Ook de Klingse inwoners bleven niet gespaard van voedselproblemen. Maria De Witte herinnert zich vooral de lange rijen wachtenden voor de winkels wanneer een nieuwe voorraad voedsel kon worden afgehaald³⁴⁷. Isidoor Bracke had het over de erbarmelijke kwaliteit van het voedsel ‘*dat ge met uw zegelkes kreeg*’. Hij vertelde: ‘*Mijn schoonbroer had eens zo’n brood dat op een plank lag. Zijn vrouw zei: ‘Jan, pakt dat brood ies’ wat mijn broer toen deed. Hij had gewoon volledig het bovenste stuk van dat brood in zijn handen*’³⁴⁸. De kwaliteit van het brood (en andere producten) daalde inderdaad voortdurend door het gebrek aan graan. Het builpercentage evolueerde van 70 procent voor de oorlog tot een verplichting van 97 procent tijdens de oorlog. Naast een groot gedeelte rogge werden een hele reeks surrogaten toegevoegd als aardappelmeel, suikerbieten, gedroogde groenten, gerst, spelt en fijngemalen stro. Op sommige momenten was zelfs een vochtigheidsgraad van 40 procent toegelaten. Meer water zorgde immers voor een hoger gewicht. Het brood was dan ook niet meer dan een harde grauwe korst met binnenin een grijze, kleverige, papperige massa³⁴⁹.

De meeste respondenten die ik interviewde verklaarden dat het vrijwel onmogelijk was om echt toe te komen met wat in het officiële voedselcircuit voorhanden was. Karel Van Eetvelt hield het op: ‘*Met het eten voor die zegels kwam men toe, men kon overleven, maar er was zeker geen overdaad of extra bij. Het was moeilijk om uw hongergevoel daarmee volledig weg te krijgen*’³⁵⁰.

³⁴⁶ GERARD-LIBOIS J., GOTOVITCH J., *L’an 40. La Belgique occupée*, Brussel, 1971, p. 339.

³⁴⁷ Interview met Maria De Witte op 11 november 2006.

³⁴⁸ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

³⁴⁹ GOBYN R., *op.cit.*, p. 46.

³⁵⁰ Interview met Karel Van Eetvelt op 11 november 2006.

Het karige rantsoen werd door de meesten evenwel aangevuld met producten uit een eigen moestuintje. In de inleiding (punt 2.4.4.) werd al geschreven dat heel wat Klingenaren, hoewel niet in hoofdberoep, toch nog op bescheiden schaal aan landbouw deden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd over het algemeen elk stukje grond dat daarvoor ook maar enigszins in aanmerking kwam, gecultiveerd. Vermoedelijk zullen de mogelijkheden daartoe in De Klinge ook wel ten volle zijn benut. Uit de interviews kwam daarnaast naar voor dat heel wat mensen ook een bescheiden veestapel lijken te hebben gehad tijdens de oorlogsjaren. W. Maes vertelde dat veel mensen in de gemeente bijvoorbeeld een eigen varken hadden, dat dan ook werd ‘geschat’ door iemand van de gemeente³⁵¹. Ook Isidoor Bracke herinnerde zich dat nog bijzonder goed: *‘Een varken moest men aangeven bij de gemeente. Daar kwam dan iemand van het gemeentehuis, die daarvoor was aangeduid, naar kijken. Dat was nogal ‘ne gemakkelijken’. Die keek maar ies van door het raam van het achterhuis en schatte dat varken dan veel minder kilogram dan dat het in werkelijkheid was. Die zei dan bijvoorbeeld ‘ik zal daar 72 kg opzetten’. Minder mocht niet, want pas vanaf 70 kg mocht men een varken slachten. Dat was wel een varken van zeker 100 kg. Daarvoor moest men dan vleeszegels afgeven. Door het minder te schatten, hadden we nog veel vleeszegels over. Mijn vader wilde hem daar wat voor geven. Dat wilde hij niet, behalve een pakske tabak. Het gebeurde soms ook dat men vroeg ‘wanneer gaat ge dat varken slachten? Ah, ik kom wel...’, maar die kwamen dan s’anderendaags. Ge verstaat mij wel, hé. Dat was dan voor ofwel een brok vlees, ofwel geld. Soms zeiden de mensen ook: ‘mijn varken is gestolen’. Daar ging men dan naar op zoek, maar het varken was natuurlijk niet gestolen, maar geslacht’. Isidoor Bracke herinnerde zich voorts dat ze ook een keer een varken ‘in ’t zwart gekweekt’ hadden, dus niet aangegeven bij de gemeente. Dat impliceerde dat men het ook zelf onopgemerkt moest zien te slachten. ‘Mijn broer Florand en ik gingen dat dan slachten. Maar dat varken, dat huilde... Dat hoorde men ‘beka’ in heel de straat. We gingen dat doen in een kotteke achter ons huis. We hadden een houten hamer van een slachter en een mes. Onze Florand moest hem ‘ne klop’ geven, maar hij raakt met die hamer een tafel, die hamer slaat opzij en raakt even dat varken. En huilen dat dat varken deed. Mijn vader bang. ‘Steek het’, zeg ik tegen mijn broer. Hij stak dat dan in zijn keel en dat bloed spatte naar overal. Op den duur is het dan toch gelukt, maar mijn vader was toch bang dat ze ons daarmee gingen pakken’³⁵². Ook Julien Bal vertelde over het ‘sluikslachten’ van een varken, dat gebeurde met de hulp van slager P. De Cock ‘de sluikslachter van De Klinge’: *‘Die kwam dan erg vroeg in de morgen met een groot slagersmes. Dat varken kreeg dan eerst met een hamer een klop op zijn kop, zodat het in zwijm viel. Toen stak die met dat mes recht in het varken zijn keel en ons moeder en anderen stonden klaar om dat bloed op te vangen (om bullingen te maken). Als dat dood was en dat bloed was opgevangen, dan werd dat geschraapt, zodanig dat het haar van dat varken was, want alles, maar dan ook alles van dat varken werd opgegeten. Tot de darmen toe. Dat was niet slecht eigenlijk, gebakken darmen. Oordeelkundig werd dat in stukken gesneden en dan werd dat vlees gezouten, zodat**

³⁵¹ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

³⁵² Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

*men het kon bewaren. Koteletten en zo van die dingen die werden in potten ingestoomd. Die potten gingen dicht en werden opgestapeld in de kelder en zo hadden de mensen gedurende geruime tijd wel wat vlees*³⁵³. Maria De Witte herinnerde zich nog dat ze thuis naast een varken, ook konijnen en kippen hadden, zodanig dat er ook al eens eieren voorhanden waren³⁵⁴.

Naast de eigen bescheiden activiteiten in landbouw en veeteelt, waren er voor de Klingse bevolking nog twee alternatieven voor het officiële circuit: de zwarte markt en de smokkel.

4.1.2. De zwarte markt

In het officiële voedselcircuit trachtte men de prijzen van de schaars geworden voedingswaren enigszins onder controle te houden. Op 20 augustus 1940 werd derhalve het ‘Commissariaat voor Prijzen en Lonen’ opgericht, belast met het vaststellen en controleren van prijzen, tarieven en lonen. Het sterk gedaalde aanbod, in combinatie met een onafwendbare inflatie (om de bezettingskosten te drukken, was men immers overgegaan tot de massale emissie van bankbiljetten), leidden echter onvermijdelijk tot prijsstijgingen. Zo lieten vooral brood en aardappelen sinds de winter van 1940-1941 fenomenale prijsstijgingen zien: een kilogram aardappelen ging van 0,95 frank in juni 1940 naar 4,40 frank in december van dat jaar, de broodprijs van 3,40 frank per kilo naar 35 frank in juni ’41. Het ‘Commissariaat voor Prijzen en Lonen’ liet prijsstijgingen toe van augustus 1940 tot augustus 1941, maar daarna werd een algemene prijzenstop afgekondigd. Die officiële prijzenstop beantwoordde natuurlijk totaal niet aan de reële situatie, waardoor een omvangrijke zwarte markt in het leven werd geroepen. Het bestaan van een dure (zwarte) markt naast een goedkope, deed het voorhanden zijnde aanbod van goederen logischerwijze naar de dure markt stromen. Daardoor raakten de theoretische rantsoenen tegen de officieel vastgestelde prijzen uiteraard niet gedekt. Concreet betekende dit dat de gewone huishoudens zich aan de officiële prijzen bevoorraden, indien het aanbod op de gecontroleerde markt (het officiële circuit) voldoende was. De rest werd aangekocht op de ‘zwarte markt’³⁵⁵.

In de inleiding werd al gezegd dat de ‘zwarte markt’ veel gezichten had. Zo hielden veel kleinhandelaars bijvoorbeeld een deel van hun koopwaar achter om ze ‘in het zwart’ tegen een hogere prijs te kunnen verkopen. Vanaf ’41 kreeg de zwarte markt meer structuur en kwam ze in handen van personen die van de zwarthandel hun (bij)beroep maakten. Zwaartepunt van die ‘professionele’ zwarte markt was de Brusselse Radijsstraat. Daarnaast echter waren er ook vrouwen uit industriegebieden die

³⁵³ Interview met Julien Bal op 5 november 2006.

³⁵⁴ Interview met Maria De Witte op 11 november 2006.

³⁵⁵ SCHOLLIERS P., *De georganiseerde verarming: prijzen, lonen en koopkracht tijdens de bezetting, 1940-1945. Het dagelijkse leven in België*, Brussel, 1984, p. 111-112.

het omliggende platteland afschuimden om bij de boeren bepaalde producten te kopen³⁵⁶. Foutieve landbouwtellingen, te lage productiequota en slecht geschatte opbrengsten maakten dat het kinderspel was enorme voorraden aan de officiële leveringsplicht te onttrekken. De rantsoenen waren zo ontoereikend en de zwarte markt was zo ruim voorzien dat vrijwel iedereen besloot zijn plan te trekken en in de illegaliteit te treden. De landbouwer was ontevreden met de lage officieel vastgestelde landbouwprijzen en de verbruiker was bereid veel hogere bedragen neer te tellen omdat hij kost wat kost zijn te beperkte bevoorrading wilde aanvullen³⁵⁷.

De prijzen op de zwarte markt rezen echter de pan uit, zodat de aankopen voor de gewone man in dit illegale circuit vermoedelijk beperkt bleven tot een sporadische aanvulling op zijn karige rantsoen. Figuur 15³⁵⁸ geeft een idee van de woekerprijzen die de zwarte markt beheersten. Het gaat om de gemiddelde prijzen per kilogram uitgedrukt in Belgische frank en vergeleken met de prijzen in het officiële circuit. Vooral na 1942 verloor de zwarte markt voor de gewone huishoudens aan belang, deels door de betere voedselvoorziening, deels door de steeds stijgende woekerprijzen³⁵⁹. Het waren voornamelijk de Duitsers zelf die massaal aankochten op de ‘zwarte markt’. Hoewel zij ‘in theorie’ tegen het zwarte circuit optraden, hielpen ze haar dus in de praktijk zelf in stand te houden.

Figuur 15

	Officiële markt	Zwarte markt		
	1941-1944	1941	1942	1943
Brood	2,6	30	45	49
Boter	32	112	275	350
Suiker	7	40	60	75
Tarwemeel	8	48	70	75
Zetmeel	6	30	36	40
Vlees	34	80	125	190
Aardappelen	1,3	11	13	8
Eieren	-	5	12	12

De vele ‘gezichten’ van het zwarte voedselcircuit vinden we ook terug in De Klinge.

Een aantal kleinhandelaars hield inderdaad een deel van hun waar achter om ‘*onder den toog*’ te verkopen, aan mensen uit de eigen gemeente, maar vooral aan de stadsmensen, die het platteland

³⁵⁶ VAN DEN WIJNGAERT M., DE WEVER B., MAERTEN F., LUYTEN D., NEFORS P., VANDEWEYER L., BEYEN M., *op.cit.*, p. 83.

³⁵⁷ GOBYN R., *op.cit.*, p. 62.

³⁵⁸ STRUYE P., JACQUEMYNS G., *op.cit.*, p. 319.

³⁵⁹ GOBYN R., *op.cit.*, p. 62.

afschuimden op zoek naar voedsel. Het lijkt voornamelijk te zijn gegaan om mensen uit Antwerpen. Jozef Van Remoortere vertelde bijvoorbeeld in een door E. De Keyzer afgenomen interview hoe *‘elke dag dezelfde mensen uit Antwerpen bij ons in de winkel kwamen om één of twee broden’*. Daarnaast reed Van Remoortere ook zelf twee keer per dag naar Antwerpen *‘met vijf kilo peezaad of ajuinzaad op mijn lijf’*: *‘’s Morgens reed ik daarnaartoe met gewoon mijn werkpak aan en een rugzak op mijn rug zodat ze dachten ‘die gaat werken, hé’. Maar kging niet werken... ik was ‘geladen’. Ik reed door weer en wind, zelfs met sneeuw en ijs op de kasseien twee keer op enen dag naar Antwerpen. Wie zou da doen?’*³⁶⁰. Ook in de winkel van S. Struylaert kwamen mensen uit de stad *‘om ‘petatten’, kaas en brood’*³⁶¹.

De ‘stadsmensen’ konden ook bij de Klingse boeren terecht. A. Maes schreef in zijn oorlogsmémoires: *‘De controleurs werden de boer opgestuurd om na te gaan wat ze zoal met hun granen en koebeesten deden. Bij elke boer was er al vroeger vastgesteld, hoeveel en wat ze moesten leveren. Op enkele uitzonderingen na werden er overal te weinig leveringen vastgesteld’*³⁶². Een deel van de oogsten werd dus achtergehouden om met grote winst te verkopen. De controleurs knepen in ruil voor voedsel of geld al eens een oogje dicht. Er werd vooral verkocht aan de *‘onwetende stadsmensen’*. Zo vertelde Isidoor Bracke: *‘Ook die boeren hier, die verlaptten dat allemaal voor veel geld, hé. Aan die stadsmensen. Mensen werden bedrogen. Bijvoorbeeld ‘petatten’ die bevroren waren geweest. Die stadsmensen kwamen daar dan mee thuis, hadden daar veel geld voor betaald, en het water liep daar zo uit! Dat werd gedaan. Sommige boeren zijn daar in de oorlog wel rijk mee geworden’*³⁶³. Over het algemeen deden de boeren tijdens de oorlog inderdaad gouden zaakjes en dat zal ook in De Klinge wel niet anders zijn geweest. Zo was er volgens W. Maes gedurende de bezettingsjaren te horen: *‘men moet betalen om aan de adem van een boer te kunnen ruiken’*³⁶⁴. R. Gobyn beschreef het fenomeen als *‘een vreemd mengsel van individualisme en solidariteit’*: *‘De boer verrijkte zich, maar suste zijn geweten in de overtuiging dat ‘voedseloverschotten’ toch voor de bezetter bestemd waren en hij een landgenoot geholpen had. De verbruiker betaalde zich blauw, maar was de verkoper dankbaar voor het extra rantsoen’*³⁶⁵. Toch was de ‘verrijking’ van de boeren sommigen een doorn in het oog. Zo verklaarde W. Maes dat hij tijdens de straatrepressie in de meidagen van 1945 iemand hoorde zeggen: *‘nu steken we heel de ‘Papstraat’ in brand (met Papstraat wordt de Molenstraat bedoeld, waar de meeste boeren woonden)’*. Men was volgens W. Maes werkelijk van plan om boerderij na boerderij in brand te steken, wat echter werd verhinderd door Nederlandse ordediensten³⁶⁶.

³⁶⁰ Privé-documenten E. De Keyzer, interview met J. Van Remoortere.

³⁶¹ Interview met Suzanna Struylaert op 13 november 2006.

³⁶² MAES A., op.cit., p. 61.

³⁶³ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

³⁶⁴ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

³⁶⁵ GOBYN R., op.cit., p. 62.

³⁶⁶ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

4.1.3. *Met dank aan de grens: de smokkel*

4.1.3.1. *Geen nieuw fenomeen*

De smokkel ontstond niet plotseling tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het fenomeen is zo oud als de grens zelf en derhalve kon de smokkelhandel tijdens de oorlog rekenen op een lange voorgeschiedenis. Smokkelen is ‘*met ontduiking van de voorschriften in- of uitvoeren*’³⁶⁷. Smokkelhandel kan dus enkel ontstaan in de nabijheid van grenzen en dus tevens pas vanaf het bestaan van grenzen. Daarenboven is smokkel ook een illegaal fenomeen, dat niet veel bronnen nalaat. Voor onderzoekers is het bestuderen van een fenomeen als ‘smokkel’ daarom erg moeilijk. Men is over de smokkel vooral geïnformeerd door gerechtelijke bronnen: pas wanneer een smokkelaar werd betrapt en een proces-verbaal werd opgesteld, liet hij sporen na voor latere vorsers. Een historisch overzicht van de smokkel aan de Belgisch-Nederlandse grens geeft dan ook slechts een partieel beeld; volledigheid is uitgesloten. Desondanks kunnen toch een aantal algemene krijtlijnen worden getrokken in de geschiedenis van het smokkelen vanaf 1830.

In 1844 werden aan de Belgisch-Nederlandse grens grenspalen geplaatst. Ook in De Klinge gaven sindsdien ijzeren grenspalen (en arduinen ‘hulppalen’) de grens met Nederland aan. De koerswisseling van de gulden tegenover de frank, evenals de evolutie in het belastingstelsel werkten een levendige smokkelhandel in de hand. Voor de Tweede Wereldoorlog verliep die smokkel met paard en kar, te voet of per fiets. Het ging dus vrij traag³⁶⁸.

Voor de eeuwwisseling, in de periode 1865 tot ongeveer 1899, werden vooral runderen over de grens gesmokkeld, vanuit Nederland naar België. Dat soort smokkel gebeurde ’s nachts. Na 1900 bleef het zwaartepunt van de smokkel liggen op dieren, al waren het sindsdien vooral biggen en kalveren die werden overgebracht. Het hele smokkelgebeuren werd georganiseerd door de ‘beestenkooplui’. Zij lieten de dieren ’s nachts over de grens brengen en plaatsten ze dan bij een Belgische boer met biggen of kalveren. Deze liet dan noteren dat zijn koe gekalfd had van een tweeling. Het smokkelen van vee was niet eenvoudig, daar de dieren lawaai konden maken. Dat werd verholpen door, bijvoorbeeld, de muilen van de dieren in te wrijven met zeep of de dieren die gedragen werden te verdoven³⁶⁹. Voor de Eerste Wereldoorlog was ook zout een populair smokkelproduct. Het ging van België naar Nederland, wegens de hoge accijnzen op geraffineerd zout in Nederland³⁷⁰.

Al eerder (punt 2.2.) werd geschreven dat de smokkelhandel piekte tijdens de Eerste Wereldoorlog. Toen werden grote hoeveelheden petroleum, brood, bloem, kaas, en eieren vanuit het neutrale Nederland naar België gebracht. Deze invoer van voedingswaren werd echter vrij snel door de

³⁶⁷ Prisma Nederlands Woordenboek, Utrecht, 1996, p. 339.

³⁶⁸ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 43.

³⁶⁹ DE BRANT G., *De smokkel door de eeuwen heen, d’Euzie*, 1997, 16, p. 23.

³⁷⁰ BODEN W., BUYST M., CABUS A. e.a., *Smokkel*, Antwerpen, 1988, p. 15.

Duitsers verboden en er werden steeds strengere maatregelen genomen. Uiteindelijk werd de elektrische ‘dodendraad’ geïnstalleerd³⁷¹. Ook in De Klinge werd er tijdens de Eerste Wereldoorlog duchtig gesmokkeld. Volgens de thesis van S. Van Waesberghe bevond het zwaartepunt van het hele smokkelgebeuren zich zelfs in deze gemeente³⁷².

Tijdens het interbellum lijken het opnieuw vooral dieren te zijn geweest die illegaal over de grens werden gesmokkeld, al zijn de gegevens te schaars om te kunnen veralgemenen³⁷³. Dàt wel degelijk werd gesmokkeld in deze periode bleek uit een verwijzing naar de smokkelhandel in het PV van de gemeenteraadszitting op 24 januari 1935: ‘(...) *de ligging der gemeente in de onmiddellijke nabijheid van de Nederlandse grens en de gemeente Clinge-Zeeland aan dewelke zij paalt op gans haar doorsnede en waarmede zij bijna één gemeente vormt. Inderdaad hieruit volgt dat benevens de vele moeilijke gevallen van militie, nationaliteit, onderstandwoonst, benevens de meerdere werkzaamheden van politie (in verband met de smokkelhandel en het eigen karakter der gemeentebewoners, worden er jaarlijks meer dan 500 staten van inlichtingen en tientallen uitreksels uit de bevolkingsregisters en de registers van de burgerlijke stand ten dienste der justitie afgeleverd)* (...)’³⁷⁴. De beestensmokkel was een gevaarlijke bezigheid, als blijkt uit een dossier uit 1938, bewaard in het ‘Nationaal Museum en Archief van Douane en Accijnzen’. In juli ’38 werden twee luxewagens, ‘*geladen met kalvers*’, onderschept in De Klinge. De douanebeambten gaven hen het bevel te stoppen, waaraan de tweede wagen weigerde gehoor te geven. Er werd daarop geschoten en de bestuurder van die tweede wagen werd geraakt. ‘*Hij stierf bijna onmiddellijk aan de gevolgen van zijn verwondingen*’. De twee auto’s werden overgebracht naar ‘*de Heer ontvanger der douanen en accijnzen te De Klinge – statie*’, wat ook gebeurde met de in beslag genomen kalveren. Deze zouden na de wettelijke quarantaine openbaar worden verkocht³⁷⁵. Onderschepte producten werden na een bepaalde periode inderdaad vaak openbaar te koop aangeboden. Figuur 16³⁷⁶ is een zeldzame foto uit 1933, die de verkoop van koeien toont door een ontvanger van de douane aan het station te De Klinge (links).

³⁷¹ Ibidem, p. 24.

³⁷² VAN WAESBERGHE S., Smokkel in het Land van Waas tijdens de Eerste Wereldoorlog, Gent, 2001, geraadpleegd op http://www.ethesis.net/smokkel_land_van_waas/smokkel_lvw_hfst_9.htm.

³⁷³ DE KLOMP, op.cit., p. 43.

³⁷⁴ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één), zitting van 24 januari 1935.

³⁷⁵ Nationaal Museum en Archief van Douane en Accijnzen, dossier 1914.

³⁷⁶ DE KLOMP, op.cit., p. 43.

Figuur 16

Voor de Tweede Wereldoorlog werd de smokkelaar door de lokale bevolking zeker niet aanzien als een misdadiger en wel integendeel. In grensgebieden bestond een zekere sympathie voor het smokkelen. Het bracht immers enige welvaart mee voor de streek. Het smokkelen werd in de ‘Gazet van Hoogstraten’ in 1933 omschreven als *‘een passie die in elke grensstreek tot bijna een collectieve psychologie rijpt’*³⁷⁷.

Aan de vooravond van Wereldoorlog Twee waren de Klingse inwoners reeds goed vertrouwd met allerhande smokkelpraktijken. Als in de Eerste Wereldoorlog het geval was geweest, zou ook de tweede Duitse bezetting het smokkelen stimuleren. Men bouwde daarbij voort op de technieken en verworvenheden die een eeuwenlange smokkelgeschiedenis hadden opgeleverd.

4.1.3.2. De smokkel tijdens de Tweede Wereldoorlog

Het lijkt geen twijfel dat er tijdens de Tweede Wereldoorlog werd gesmokkeld. In het PV van de gemeenteraadszitting op 2 februari 1942 staat te lezen: *‘(...) Gezien in verband met de huidige omstandigheden op grote schaal gesmokkeld wordt en de Nederlandse politie dagelijks tal van staten van inlichtingen en uitsneden uit de bevolkingsregisters en registers van de burgerlijke stand vraagt*

³⁷⁷ BODEN W., BUYST M., CABUS A. e.a., *op.cit.*, p. 9-10.

(...)³⁷⁸. Ook alle respondenten beaamden dit met overtuiging. A. Maes schreef er een stukje over in zijn oorlogsmémoires³⁷⁹.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd niet gesmokkeld om invoerrechten en accijnzen te ontduiken. Het ging er in de eerste plaats om aan voldoende voedsel te geraken. Alles wat eetbaar was, werd dan ook over de grens gebracht. Ook lijnzaad en gezwingeld vlas zouden via een meer georganiseerde smokkel in grote hoeveelheden over de grens zijn gebracht³⁸⁰. Een getuigenis van een douanebeambte die in dienst was gedurende de periode 1940-1947 bevestigde dat de voornaamste reden om te smokkelen tijdens de oorlog de schaarste aan genots- en levensmiddelen was, zowel in België als in Nederland. Volgens de beambte kwam er *‘vrij kort na juli 1940 een enorme stroom van voedsel vanuit Nederland naar België op gang. Grote hoeveelheden granen, voornamelijk rogge van de zandgronden, maar ook aardappelen en in beperkte mate ook tarwe, gerst, maïs, peulvruchten, roomboter, kaas en eieren werden toen van Nederland naar België gesmokkeld. Dit geschiedde toen zowel door Belgische en Nederlandse beroepsmokkelaars als door grote aantallen Belgische mannen en huisvrouwen. (...) Naast deze grote stroom van levensmiddelen van Nederland naar België werden grote hoeveelheden Belgische tabak naar Nederland gesmokkeld’*. Volgens de beambte was de grote toestroom van levensmiddelen van Nederland naar België in de eerste maanden een gevolg van het feit dat in Nederland in de maanden voor de Duitse bezetting veel grotere hoeveelheden voedsel waren aangelegd dan in België. Derhalve was de schaarste eerder en feller voelbaar in België³⁸¹. In Nederland was de rantsoenering in tegenstelling tot ons land inderdaad vroeger in werking getreden. Al in oktober 1939 ontving iedere Nederlander een rijksdistributiekaart. Ook de agrarische sector werd gereguleerd. Maar zoals in ons land werd de dekking van de rantsoenen, die aanvankelijk weinig problemen stelde, ook in Nederland steeds moeilijker³⁸². Volgens het getuigenis van de douanebeambte had dat het volgende gevolg: *‘Toen ook in Nederland de voedselpositie verslechterde kwamen naast de Belgen ook de Hollandse stedelingen en zwarthandelaren bij de in de grensstreek gevestigde boeren leuren’*. De oorzaak voor het overbrengen van grote hoeveelheden tabak van België naar Nederland was volgens de douanebeambte een gevolg van het feit dat *‘in België, vooral in de streek van de Semois, veel tabak werd verbouwd, terwijl dat in Nederland praktisch niet meer het geval was. In Nederland waren de, van import afkomstige, voorraden dus vrij spoedig uitgeput, terwijl in België door eigen productie de voorraden jaarlijkse konden worden aangevuld’*³⁸³. Daarnaast

³⁷⁸ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register der beraadslagingen 1943-1956 (boek twee), zitting van 2 februari 1942.

³⁷⁹ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006 en MAES A., *op.cit.*, p. 58-59.

³⁸⁰ DE BRANT G., *op.cit.* (1997), p. 41.

³⁸¹ *Privé-documenten E. De Keyzer*, briefwisseling met SOMA, getuigenis van een douanebeambte die dienst deed in de Nederlandse gemeente Reusel (Noord-Brabant).

³⁸² HENAU A., VAN DEN WIJNGAERT M., *op.cit.*, p. 155.

³⁸³ *Privé-documenten E. De Keyzer*, briefwisseling met SOMA, getuigenis van een douanebeambte die dienst deed in de Nederlandse gemeente Reusel (Noord-Brabant).

zouden ook volgende producten van België naar Nederland zijn gegaan: schuurbezems, fietsbanden, zeemlappen, garens, kammen, plastic en (in mindere mate) sterke drank³⁸⁴.

Voorals voedselwaren lijken dus van Nederland naar België te zijn gesmokkeld tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het ging daarbij vermoedelijk vooral om graan en zuivelproducten. In België had men immers voortdurend grote nood aan broodgraan. De graanoogst in 1940 was rampzalig geweest. Door de mobilisatie en de grote vlucht waren heel wat velden onbezaaid of onvoldoende bewerkt gebleven. Daarnaast gaven de winterbezaaiingen wegens de strenge winter 1939-1940 een magere opbrengst. Bovendien voerde België voor de oorlog ook 54,2 procent broodgraan in vanuit het buitenland, wat door de oorlog sterk werd bemoeilijkt. De vooroorlogse stocks raakten dan ook snel uitgeput, zodat in april-mei 1941 verschillende grote centra gedurende enkele weken zonder brood zaten. Graanimport uit Frankrijk en Duitsland kon toen op het nippertje een catastrofe vermijden. Ondanks de schaarste aan broodgraan, bleef het rantsoen brood wel steeds ongeveer constant 225 gram. Zoals al eerder werd aangehaald, liet de kwaliteit echter sterk te wensen over³⁸⁵. Dat graan uit Nederland illegaal ons land binnen werd gesmokkeld, is dus zeker aannemelijk. Hoger werd ook al vermeld dat zuivelproducten voor de meeste Belgen praktisch naar het *'land der fabelen'* waren verwezen. In Nederland lag die situatie anders. Terwijl de gewone verbruiker in België in december 1942 heel moeilijk aan bijvoorbeeld kaas kon raken, had de gemiddelde verbruiker in Nederland in diezelfde periode recht op een dagrantsoen van 10,7 gram kaas³⁸⁶. Het is dus eveneens aannemelijk dat ook zuivelproducten vaak over de grens werden gebracht. Van België naar Nederland lijken vooral tabak en 'praktische' waren te zijn getransporteerd, zoals schuurbezems of zeemlappen. Zo vertelde Florent De Maayer, een smokkelaar uit de Wase gemeente Kieldrecht, in een interview met E. De Keyzer: *'Ik ben beginnen smokkelen in de oorlogsjaren. Ik was toen ongeveer elf jaar. We namen vanuit België schuurbezems mee en gingen dan te voet op weg naar Terneuzen, om daar van deur tot deur te gaan om te vragen of ze geen bezem nodig hadden. Die bezems ruilden we in Holland voor brood of tarwe. Tja, in Holland waren er geen bezems te krijgen. Hier wel. Die waren wel geen 100 procent maar ze zagen er wel 100 procent uit. Ik moest eigenlijk wel gaan smokkelen tijdens de oorlog. We waren thuis met tien kinderen en kregen dan 'broodzegelkes' voor een maand. Na een week waren die al op, dus wa moest ge dan doen? De grens over, hé!'*³⁸⁷.

Heel wat Klingse huishoudens hebben tijdens de oorlog vermoedelijk gesmokkeld 'voor eigen gebruik'. Men kwam niet toe met de officieel verstrekte rantsoenzegels en trachtte de beperkte voedselvoorraad aan te vullen met uit Nederland binnengesmokkelde producten, als graan en zuivelwaren. Deze waren in Nederland meer voorhanden dan in België en dus daar goedkoper dan op de zwarte markt in het eigen land. Men betaalde met ruilproducten of met geld. Daarnaast hadden

³⁸⁴ Privé-documentatie E. De Keyzer.

³⁸⁵ GOBYN R., *op.cit.*, p. 46.

³⁸⁶ HENAU A., VAN DEN WIJNGAERT M., *op.cit.*, p. 154.

³⁸⁷ Privé-documenten E. De Keyzer, interview met Florent De Maayer.

sommige Klingenaren ook familie of vrienden in het aanpalende Nederlandse Clinge. Men kon dan daar *'wat gaan halen'*. Karel Van Eetvelt's vader bijvoorbeeld had een aantal broers met een boerderij vlak over de grens. Hij vertelde: *'Wij als jongens gingen daar dan op de boerderij helpen en zo kregen we al eens wat brood, vlees en groenten. Soms kregen we ook graan en dat lieten we dan malen bij 'ne molenaar'. Dat gebeurde 's morgens heel vroeg, als de Duitsers nog niet op post waren'*³⁸⁸. Suzanna Struylaert's echtgenoot werkte tijdens de oorlog bij een boer in Nederland. Hij bracht dan van daar af en toe een aantal waren mee: *'Dat was boter, kaas, kruidnoten en zo specerijen... van alles zo. Wat er in De Klinge niet was en wat men in Holland wel kon krijgen. Dat moest hij wel verstoppert. Dat deed hij in brood... daar haalde hij het kruim uit, na de korst er van te hebben gesneden en daar stak hij dan een grote ronde bol kaas in. Dan dat scheel er terug op. Dat bond hij dan in een rode zanddoek en dat legde hij op het stoeleke van zijn fiets. De producten die hij meebracht, hielden we zelf of verkochten we aan de 'pakskesmensen', de mensen uit de stad'*³⁸⁹.

Daarnaast was er ook georganiseerde smokkel in bendes. Daarbij werden producten in Nederland aangekocht of 'opgehaald', over de grens gebracht door 'professionele' smokkelgroepen en van daaruit verder in België met winst verhandeld. Volgens A. Maes ging het 'beroeps'-smokkelen er als volgt aan toe: *'Het smokkelen gebeurde in groepen van ongeveer 4, 6, 8 tot 12 man, plus een voorpost. Die voorpost had maar heel weinig vracht. Die moest signalen geven als er onraad was, van douanen of Duitsers. Dat waren afgesproken korte geluiden die regelmatig te horen waren. Het gebeurde soms dat die voorpost vlak in handen viel van douanen, dat was niet zo erg, de douanen gingen dan weg met die met het kleine vrachtje en de rest kon doorgaan. Andersom was slechter. Ze lieten gewoon de voorpost gaan en dan sprongen ze vanachter de struiken als de bende daar was. Het werd voor die mensen een vak waar ze dagelijks ervaringen rijker mee werden. De organisatoren van die smokkeltochten waren leperds en durvers. De douanen deden een zet en de andere nacht was er al een tegenzet. Met de organisatoren bedoel ik de mensen die gedurende de dag opkopen gingen doen in Nederland. Ze gingen afspraken maken waar de te smokkelen zaken moesten gelegd worden. In een oud karrekot of een ander klein kotje afhankelijk van het boerenhof. Ze moesten ook zorgen dat ze dragers (de eigenlijke smokkelbende) hadden en nog andere karweien. Ze kwamen ook in contact met de Duitsers en de douanen. Het was niet vreemd dat er wel eens afspraken gemaakt werden. Ze wisten maar al te goed met wie ze dat moesten doen'*³⁹⁰. Dat beeld werd bevestigd door Jozef Van Remoortere, een Klingse smokkelaar die ook tijdens de oorlogsperiode actief was. Hij vertelde: *'Er was 'nen baas' die thuis kwam vragen: 'en, gade mee vanavond?' Wij waren dan de dragers, altijd me 'ne man of tien' die de smokkeltocht moesten maken. Dat was soms wel een hele trip. De versten afstand was toch wel 'een Antwerpse reis', naar Paulus Polder. We gingen dan te voet naar daar om*

³⁸⁸ Interview met Karel Van Eetvelt op 11 november 2006.

³⁸⁹ Interview met Suzanna Struylaert op 13 november 2006.

³⁹⁰ MAES A., *op.cit.*, p. 58.

ons ‘gerief’ op te halen en dan te voet terug met de smokkelzakken op onze schouders, die toch wel zo’n veertig kilo wogen. Er werd ons voor de tocht verteld waar we de smokkelwaar moesten ophalen. Meestal stonden er dan ergens in een boerenschuur of zo zakken klaar. We trokken door ’t veld, door sloten, langs de smokkelwegen dus. De baas streek vooral de winst op, wij als dragers kregen gewoon onze reis betaald³⁹¹. De smokkel in bendes gebeurde voornamelijk omwille van de grote hoeveelheid smokkelwaar die overgebracht diende te worden, maar volgens A. Cabus ook omdat ‘de smokkelaars wisten dat de douanebrigades normaal niet meer dan vier ambtenaren in één patrouille op dienst konden zenden; dus als ze in de numerieke meerderheid waren, hadden ze meer kans om hun goederen zonder ongelukken in België binnen te brengen’³⁹².

Tijdens de oorlog had men in De Klinge een Belgisch tolkantoor aan de grens in de Dorpsstraat (figuur 17³⁹³) en aan het station (douanepost ‘De Klinge Statie’), waar douaneontvangers zich bezighielden met de regularisatie van de in- en uitgevoerde waren. In beslag genomen waren en gesmokkelde of nog te keuren dieren werden ‘opgeslagen’ in de ‘quarantaine’ (figuur 18³⁹⁴), aan het Klingse station.

Figuur 17

Figuur 18

Daarnaast was er ook een ‘wegbrigade’³⁹⁵. Zij controleerden de grenszones. In het gebied rond de grens werden immers zones aangeduid op 2500m, 5000m en 10.000m van de grens. Elk van die zones had eigen voorschriften, milder of strenger, al naargelang de afstand tot de grens. In de spergebieden was enkel verkeer mogelijk met ‘passevants’, geleibrieven die door de douane waren ondertekend en

³⁹¹ Privé-documenten E. De Keyzer, interview met Jozef Van Remoortere.

³⁹² CABUS A., Smokkel voor, tijdens en na Wereldoorlog II, Antwerpen, 2002, p. 76.

³⁹³ DE KLOMP, op.cit., p. 15.

³⁹⁴ Ibidem, p. 75.

³⁹⁵ Nationaal Museum en Archief van Douane en Accijnzen, organigram gewestelijke directie Gent 1930-1940.

gereguleerd; een bewijs dus dat de dieren of goederen op regelmatige wijze konden en mochten worden vervoerd³⁹⁶. Aan de overkant van de grens had men de Nederlandse douaneposten met ook een Nederlandse ‘wegbrigade’ die de grenszones aan Nederlandse kant controleerden. Tijdens de oorlog kwamen daar ook nog eens de Duitsers bij. Zij hadden eveneens een vaste grenspost: ‘De Wacht’. Daarnaast patrouilleerden ook zij op het terrein rondom de grens.

Als blijkt uit verschillende getuigenissen, waren de meeste Wase smokkelaars tijdens de oorlog vooral bang van de Nederlandse en Duitse grensbewaking.

Zo bijvoorbeeld vertelde Leon Van Bauwel, smokkelaar uit Stekene: *‘Gevaarlijkst waren de Hollandse grensbewakers, die schoten om te raken. De Duitse soldaten deden maar af en toe grenspatrouilles. Ook zij waren gevaarlijk, ikzelf werd geraakt door een Duitse kogel in mijn bil. De Belgische douaniers schoten nooit op personen, maar als zij je herkend hadden, kwamen zij later, naargelang van het aantal dragers, een afkooksom vragen’*³⁹⁷.

Gelijkaardige verhalen vertelden ook de smokkelaars uit De Klinge. Julien Bal vertelde hoe een kennis tijdens de oorlog betrapt werd met smokkelen door de Nederlandse douane. Hij weigerde te stoppen, waarop de Nederlandse beambte hem in het been schoot, dat hij later verloor. Bal’s jongste broer kon erg goed tekenen en *‘die tekende de jaren nadien een bil met een been aan waar bloed uitkwam en dat werd met nieuwjaar als kaart opgestuurd naar de douanier die dat had gedaan’*³⁹⁸.

Jozef Van Remoortere getuigde: *‘Van de Belgische douanen ‘moeste’ u niet al te veel aantrekken. Het waren vooral de Hollanders die gevaarlijk waren. De Duitsers hebben mij tijdens den oorlog ene keer betrapt. Da was aan het ‘Spaans Kwartier’. We waren zeker me twintig man en opeens stonden de Duitsers daar. We moesten dan stoppen natuurlijk. Iedereen ging echter gaan lopen en ik bleef over met nog drie anderen. Ik stond juist op ‘ne pinnekesdraad’ en kon dus nie maken da’k weg was. We zijn dan tot op Kieldrecht mee moeten gaan met die Duitsers. Daar moesten we ons kleren uitdoen zodat ze konden zien of we geld bijhadden. Onze botten moesten ook uit. Uiteindelijk hebben we dan nen nacht in ‘den bak’ gezeten. Da was den enigen nacht da’k ‘in den bak’ heb gezeten en kheb heel den oorlog gesmokkeld. Nie slecht dus’*³⁹⁹.

Volgens Edmond Struylaert was zijn vader altijd bang van ‘den Duits’, en minder van de Nederlandse douane, omdat *‘die niets vroegen, die schoten gewoon’*⁴⁰⁰.

Ook Isidor Bracke zag vooral gevaar in de Duitse grensbewaking. Volgens zijn verhaal *‘waren de Nederlandse en Belgische douaniers al ‘content’ als ze ‘uwe pak’ hadden’. ‘De Hollandse en Belgische douaniers die ‘uwe pak’ vonden, namen die ook soms mee naar huis. Die hadden ook niets teveel, hé, tijdens de oorlog. Op een keer ging ik met mijn schoonbroer smokkelen. We hadden allebei 25 kilo bruine bonen bij als we betrapt werden door twee Hollandse ‘commiezen’. We moesten onze*

³⁹⁶ Privé-documenten E. De Keyzer, briefwisseling met SOMA.

³⁹⁷ DE BRANT G., op.cit., p. 44.

³⁹⁸ Interview met Julien Bal op 5 november 2006.

³⁹⁹ Privé-documenten E. De Keyzer, interview met Jozef Van Remoortere.

⁴⁰⁰ Privé-documenten E. De Keyzer, interview met Edmond Struylaert.

*pak afleggen en opeens zegt één van die mannen ‘op zijn Hollands’: ‘Wil je een tientje verdienen? Als je die pak draagt naar waar wij zeggen, dan krijgt je allebei een tientje (tien gulden)!’ Die plek was bij één van die commiezen thuis. We deden dat dan maar. We kregen geen proces, maar waren natuurlijk onze pak kwijt*⁴⁰¹. Eén Duitse grensbewaker staat in ieder geval zeker in het Klingse (en eigenlijk ook Wase) collectieve geheugen gegrift: de ‘muggenhapper’. Vrijwel elke respondent had het tijdens het interview over deze Duitse grensbeambte. Isidoor Bracke vertelde: *‘De muggenhapper! Wat een figuur! Die kenden ze van in Kieldrecht tot op De Klinge. Die reed op een fiets heel de grens af. En als hij dacht dat er iets niet klopte bij iemand, dan hield hij die ‘staan’. De ‘muggenhapper’ reed altijd met zijn mond nogal weid open en zo kwam hij aan zijn bijnaam op De Klinge. Iedereen was bang van hem, ‘da’ was echt ‘ne strengen!’*⁴⁰².

Voor smokkelaars die werden betrapt door de Duitse bezetters was er wel steeds het gevaar dat men naar de ‘Kommandantur’ werd overgebracht en vrij streng werd bestraft. Vermoedelijk zal ook het omgekeerde wel zijn voorgevallen: samenwerking tussen smokkelaars en Duitsers. Daarbij gaven de Duitse bezettingsgroepen bijvoorbeeld een aantal smokkelaars de opdracht waren te halen in Nederland om naar België over te brengen. De mogelijkheid om een lucratief smokkelhandeltje op poten te zetten tijdens de oorlog was zeker aanwezig⁴⁰³. Ter afsluiting van dit ‘smokkelstukje’ nog een foto uit 1945 (figuur 19⁴⁰⁴), genomen tijdens een ‘vredesstoet’ die werd gehouden naar aanleiding van het einde van de oorlog. Op deze foto is te zien hoe ook een boerenkar met opschrift ‘de smokkelaars’ aan de optocht deelnam.

Figuur 19

⁴⁰¹ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁴⁰² Idem.

⁴⁰³ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006.

⁴⁰⁴ Privé-documenten W. Maes.

De grens bood in oorlogstijd overigens niet enkel voordelen als de smokkel. Voor wie ‘verkeerde’ met een Nederlandse jongen of meisje werd het oversteken van de grens (en dus het zien van de geliefden) een probleem. Isidoor Bracke vertelde: *‘Wie over de grens werkte had een grenskaart en mocht zich dus in het grensgebied vrij begeven. Maar ik werkte daar dus niet en ik had niet zo’n kaart. Daardoor moest ik tijdens de oorlog ‘nogal’ ‘toeren’ uithalen om mijn vrouw, toen dus nog mijn ‘lief’, te zien. Zij woonde immers op de ‘Hollandse Kling’ (Clinge), maar dertig meter over de grens. Nu, vanachter in de Hulststraat, daar was ‘nen’ akker met rogge erop. Dat was al Hollands grondgebied. Op ne zaterdag ging ik te voet naar mijn vriendin. Ik was juist bij ‘dien’ akker als ’k twee Duitsers zag afkomen. Ik dacht in mijn eigen ‘miljaarde’, en ik speelde mijn vest uit, smet die aan de kant, stroopte mijn mouwen op en ik begon ‘bustels’ stro die René (de eigenaar van de boerderij) afpikte, samen te binden. Die Duitsers dachten waarschijnlijk dat ik daar een zoon van was. René had dat natuurlijk op, hé, die had dat gezien. Aan de grens waren ze nogal kwiek. Die had direct in de gaten dat ik dat deed om die Duitsers te misleiden. Die Duitsers reden mij gelukkig gewoon voorbij. Die dachten dat ik de boerenzoon was, natuurlijk. Vanaf dat ze uit het zicht waren, trok ik terug mijn vest aan en ging ik naar mijn vrouw. Dat is mij altijd bijgebleven. Nog een voorval. Vlakbij Van Bunder was een boer en die had daar een wei liggen, met beesten, en ook een pomp voor den bak waar die beesten uit konden drinken. Ik kwam daar ook aan en ik zag weer twee Duitsers. Dan begon ik maar aan die pomp te pompen. Tussendoor hield ik dan die Duitsers in de gaten, die zeker dachten dat ik de boerenzoon was, hé. En ze reden door. Ze waren weer nog niet goed uit het zicht, of ik was ook weg, ze. Ik kende mijn vrouw al van voor de oorlog. Dat was ‘in den oorlog’ natuurlijk lastig om haar te zien met die grens ertussen om altijd ‘iets uit te vinden’. Eén keer werd ik eens betrapt toen ik terug over de grens kwam. Er stond dan een Duitser voor ‘mijne neus’ die vroeg: ‘waarvan ‘kommst du’?’ ‘Van ’t Mädchen’, antwoordde ik, ‘t’is al drie maanden geleden da’k ze nog gezien had’. Dat was natuurlijk niet waar, want ik ging er elke week naartoe, maar dat wist ‘dien’ Duitser niet natuurlijk. Hij zag het dan uiteindelijk toch door de vingers. ‘Maakt dat ge weg komt’ zei hij. Dat moest hij geen twee keer zeggen⁴⁰⁵.*

4.1.4. Winterhulp

4.1.4.1. Algemene introductie

Op 29 oktober 1940 vaardigde het comité van secretarissen-generaal het ‘Besluit tot instelling van Winterhulp’ uit (publicatie in het Belgisch Staatsblad op 1 november 1940). ‘Winterhulp’ werd omschreven als een *‘zelfstandige vereniging van nationale solidariteit, die rechtspersoonlijkheid geniet’*. De nationale voorzitter van ‘Winterhulp’ werd benoemd en ontslagen door de gezamenlijke

⁴⁰⁵ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

hoofden van de departementen van ‘Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid’, ‘Justitie’, ‘Financiën’, ‘Landbouw en Voedselvoorziening’ en ‘Economische Zaken’. De organisatie stelde zich drie doelstellingen: het inzamelen en uitdelen van bijdragen, materiële en morele steun aan armen en het coördineren van openbare en private instellingen met dezelfde doelstellingen. ‘Winterhulp’ fungeerde dus als een soort overkoepelend orgaan voor de reeds bestaande liefdadigheidsorganisaties. De instelling verkreeg een aantal voorrechten, waarvan het belangrijkste het alleenrecht was om zonder toestemming collecten, loterijen, toneel- en filmvoorstellingen, concerten, feesten en andere manifestaties met een liefdadig doel te organiseren. Dat was sinds een besluit van 22 oktober 1940 immers verboden voor elke organisatie zonder bijzondere vergunning. De middelen voor ‘Winterhulp’ waren afkomstig van schenkingen enerzijds en een jaarlijkse subsidie van de Belgische schatkist anderzijds. Bovendien werden alle voedingswaren, die op basis van wetten en besluiten op de voedselvoorziening verbeurd waren verklaard, aan ‘Winterhulp’ toegewezen⁴⁰⁶.

De verticale structuur van de organisatie zag er als volgt uit:

‘Centraal Uitvoerend Comité’ (CUC) – In Brussel

|

‘Provinciaal Comité’ – In elk van de negen provincies met uitzondering van de provincie Brabant

|

‘Plaatselijke Comité’ – In elke gemeente

Intern was ‘Winterhulp’ opgedeeld in een aantal departementen. Zo had men zowel op nationaal, provinciaal, als plaatselijk vlak een bestuurscomité en diverse afdelingen (bijvoorbeeld ‘Bedeling’, ‘Inspectie en Controle’ edm.)⁴⁰⁷.

‘Winterhulp’ functioneerde volgens drie basisprincipes: de steunverlening gebeurde enkel in natura (dus via uitdeling van soep, melk, steenkool, kleding, schoeisel, zeep edm.), de steungerechtigden moesten voor de steun een bijdrage betalen, waarvan de omvang omgekeerd evenredig was met de staat van behoefte en de bedelingen kaderden binnen het systeem van de rantsoenering (voor het merendeel van de bedelingen moest men dus de overeenkomstige rantsoenzegels afgeven). De steungerechtigden werden onderverdeeld in categorieën, op basis van het inkomen. Een ‘winterkaart’ met een geldigheidsduur van vijf maanden was het bewijs dat ze recht hadden op steunverlening. De verschillende steunklassen werden onderscheiden door middel van kleuren en kruisjes; zo waren er bijvoorbeeld groene winterhulpkaarten of roze kaarten met één, twee, drie of vier kruisjes⁴⁰⁸.

In februari 1941 werden de eisen om steun van ‘Winterhulp’ te kunnen krijgen, milder. Bepaalde hogere inkomensklassen kregen voortaan toegang tot ‘eenschotelkantines’ en goedkope ‘spijshuizen’,

⁴⁰⁶ VAN DONGEN H., Winterhulp 1940-1944. Aspecten van de voedselvoorziening en de hulpverlening in de bezettingstijd, Gent, 1983, p. 34-35.

⁴⁰⁷ Ibidem, p. 37-38.

⁴⁰⁸ Ibidem, p. 63-65.

die werden opgericht door de plaatselijke comités of na toestemming van het plaatselijk comité door private werken.

In maart '41 werden de bedelingen uitgebreid naar de leerlingen van de officiële en de vrije scholen. In principe waren die bedelingen kosteloos. Wel werden de ouders, waarvan de financiële situatie het toeliet, verzocht een maandelijkse betaling te doen aan de plaatselijke comités. De plaatselijke comités werden verzocht over te gaan tot de dagelijkse bedeling van schoolsoep in alle bewaar-, lagere- en middelbare scholen. De deelname was niet verplicht, maar enkel mogelijk tegen afgifte van de zegels overeenstemmend met de in de soep verwerkte voedingsstoffen. Daarnaast werden de plaatselijke comités in de agglomeraties Brussel, Antwerpen, Luik, Gent en Charleroi ook verzocht om dagelijkse melkbedelingen te organiseren in alle lagere en bewaarscholen (drie tot veertienjarigen). Daarvoor werden geen zegels gevraagd. Tevens werd ook de bedeling van vitaminen A en D in capsulevorm en vitamine C in tabletvorm nagestreefd in alle lagere en middelbare scholen. Tenslotte moesten alle plaatselijke comités in alle bewaarscholen dagelijkse bedelingen van één dessertlepel levertraan inrichten. Vanaf september '41 werd de regeling inzake de betaling gewijzigd: alle bedelingen waren voortaan kosteloos voor alle kinderen van wie de ouders een groene of roze kaart met één, twee of drie kruisjes bezaten. Voor de ouders van alle andere kinderen gold een maandelijkse betaling⁴⁰⁹. Af en toe, meestal ter ere van een speciale feestdag, vonden ook bijzondere bedelingen plaats aan alle kinderen van chocolade, citroenen, sinaasappelen, vijgen, speculaas, marsepein edm. Vanaf eind 1943 werd eveneens begonnen met de dagelijkse bedeling van schoolkoeken⁴¹⁰. Later verleende 'Winterhulp' ook steun aan zwangere en 'zogende' vrouwen, krijgsgevangenen, politieke gevangenen, oud-strijders, kunstenaars en geteisterden (bijvoorbeeld slachtoffers van bombardementen)⁴¹¹.

De bedelingen van 'Winterhulp' betekenden dus geen aanvulling op het officiële rantsoen en waren niet geheel kosteloos (met uitzondering van de schoolbedelingen). De eigenlijke steunverlening van 'Winterhulp' bestond er vooral in dat financieel onbemiddelde personen toch aan voedsel raakten. Immers, de theoretische rantsoenen waren in de praktijk niet altijd voorhanden en voor de ondersteunde personen was het onmogelijk om bijkomende waren aan te kopen op de 'zwarte markt', waar de prijzen de pan uitrezen. Op die manier verzekerde 'Winterhulp' dat voedsel kon worden bekomen tegen een betaalbare prijs⁴¹².

Vooral tijdens de eerste maanden van de bezetting werd 'Winterhulp' in stand gehouden door vrijwilligers. Later echter werden ook vergoedingen uitgekeerd. Mogelijks had dat te maken met de invoering van de 'verplichte tewerkstelling'. Uitgangsprincipe daarvoor was dat enkel personeel met een vaste bezoldiging werd beschouwd als personeel van administratieve of openbare diensten en dus

⁴⁰⁹ Ibidem, p. 67-69.

⁴¹⁰ Ibidem, p. 74.

⁴¹¹ Ibidem, p. 72.

⁴¹² Ibidem, p. 70-71.

kwamen enkel zij in aanmerking voor vrijstelling van tewerkstelling. Vandaar vermoedelijk de stijging van het aantal bezoldigde personeelsleden⁴¹³.

4.1.4.2. De plaatselijke afdeling in De Klinge

Over de plaatselijke afdeling van 'Winterhulp' in De Klinge ben ik slechts beperkt geïnformeerd. Het rijksarchief te Beveren bewaarde wel nog een aantal archiefbestanden⁴¹⁴, maar het betrof enkel stukken van een comité dat pas naar het einde van de oorlog toe in dienst lijkt te zijn geweest (zie onder). Daarnaast sprak ik ook in de interviews⁴¹⁵ over 'Winterhulp', maar de meeste respondenten waren nog te jong om zich de precieze structuur of werking van 'Winterhulp'- De Klinge te kunnen herinneren. Toch heb ik aan de hand van dit materiaal getracht een beeld te schetsen van de plaatselijke 'Winterhulp'-afdeling.

Over de precieze ontstaansgeschiedenis bestaat onduidelijkheid. Volgens A. Maes was *'Madame Verbeeck* (lerares in de gemeentelijke jongensschool) *de motor die de Klingse 'Winterhulp' op gang trok, nadat de secretarissen-generaal een bericht hadden gestuurd naar de burgemeesters om de mogelijkheid te onderzoeken een plaatselijke dienst op te richten*⁴¹⁶. Zij was in ieder geval lid van het eerste 'Winterhulp'-comité dat in De Klinge werd opgericht. Haar naam wordt ook vermeld in de documenten van het 'Winterhulp'-archief in Beveren⁴¹⁷. De voorzitter van dat eerste comité was J.R. De Meurichy. Dat bleek zowel uit de archiefbestanden bewaard in het rijksarchief⁴¹⁸, als uit het interview met W. Maes⁴¹⁹. J.R. De Meurichy was in juli '42 ook aangesteld tot schepen ter vervanging van K. De Schepper (zie 4.2.2.1.). De Meurichy was tevens lid van het VNV. Het lijkt mij dat het 'Winterhulp'-comité in de eerste oorlogsmaanden vooral was samengesteld uit leden van het VNV. De documenten in het 'Winterhulp'-archief bevatten aanwijzingen dat naast De Meurichy, ook oorlogsburgemeester K.L. Maes en eerste schepen Jan Seghers in de organisatie actief waren. Zo antwoorden het tweede comité, dat in voege lijkt te zijn geweest vanaf begin '44, op heel wat klachten en vragen: *'Gelieve u daarvoor te wenden tot het oude comité van 'Winterhulp', tot de burgemeester L. Maes'*. Ook de namen van J. Seghers en J.R. De Meurichy worden in een aantal brieven vermeld als leden van het 'oude comité'⁴²⁰. A. Maes schreef in zijn oorlogsmémoires dat ook hij af en toe actief was binnen de organisatie⁴²¹.

⁴¹³ Ibidem, p. 91.

⁴¹⁴ Rijksarchief Beveren, Winterhulp De Klinge.

⁴¹⁵ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006.

⁴¹⁶ MAES A., *op.cit.*, p. 68.

⁴¹⁷ Rijksarchief Beveren, Winterhulp De Klinge, briefwisseling.

⁴¹⁸ Idem.

⁴¹⁹ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

⁴²⁰ Rijksarchief Beveren, Winterhulp De Klinge, briefwisseling.

⁴²¹ MAES A., *op.cit.*, p. 68.

In januari 1944 lijkt echter een geheel nieuw ‘Winterhulp’-comité te zijn aangesteld. Zo luidde een brief op datum van 5 januari ‘44 van de provinciale secretaris aan A. De Rijbel (de leider van de ‘Witte Brigade’ in De Klinge): *‘Heer voorzitter, hiermede heb ik de eer U te berichten dat volgende samenstelling van uw comité in datum van 24.11.43 en 29.12.43 door het Centraal Uitvoerend Comité werd goedgekeurd: E.H. De Mey (pastoor) – raadgevend lid / A. De Rijbel (handelaar) – voorzitter / M. Bauwens (handelaar) – secretaris-schatbewaarder / M. Verbeeck – lid / T. Van Den Berghe – lid’*. Op 8 januari antwoordde A. De Rijbel, blijkbaar dus de nieuwe voorzitter van ‘Winterhulp’: *‘Geachte Heer Secretaris, gevolg op uw schrijven van 5 dezer heb ik de eer U mijn dank uit te drukken voor de bekomen goedkeuring vanwege het Centraal Uitvoerend Comité. Dit om U te melden alsdat wij bereid zijn de taak in zake “Winterhulp” op ons te nemen, en tot een goed einde door te drijven. Ik durf te hopen U in den loop der week te mogen ontvangen ten einde alle inlichtingen, alsmede boeken en boekhoudingen te ontvangen’*⁴²². De overgang van het ene comité naar het andere lijkt echter niet van een leien dakje te zijn gelopen. Zo stond in een brief op datum van 16 februari ‘44 van A. De Rijbel aan de provinciale secretaris van ‘Winterhulp’ te lezen: *‘Zeer Geachte Heer Secretaris, In antwoord op uw geëerd schrijven van 15 dezer betreffende uw omzendbrief van 24 januari 1944, verzekering ‘arbeidsongevallen’, spijt het mij U te moeten laten geworden als dat wij nog geen lijsten van werkkrachten of gegevens van lonen, wedden en voordelen in natura in handen hebben om de lijsten te kunnen invullen.(...) Mag ik U verzoeken of U zelf de boeken en dergelijke wilt afhalen bij het oud bestuur van Winterhulp te De Klinge. Ik heb uit vertrouwbare bron vernomen dat het oud bestuur bereid is de boeken aan U zelf af te geven. Zo lang wij de lijsten der gesteunden, voorraden en dergelijke niet in ons bezit hebben, kunnen wij onmogelijk van wal steken en zo haast alles in ons bezit, kunnen wij vrij en met ijver door werken, bovendien met twee besturen zou het onvermijdelijk tot een wrijving komen, wat best kan vermeden worden. Daarom vraag ik U nochmaals uw tussenkomst om ons zo spoedig mogelijk in het bezit te stellen der boeken, het geldig maken van mijn handtekening op de postrekening en het aanleggen van telefoon in mijn huis. Door het te lang wachten zouden er voordelen op welke de rechthebbenden en de behoeftigen recht hebben, verloren gaan en dat zou mij ten zeerste spijten en ik ben ervan overtuigd dat u, geachte heer secretaris, dat ook niet verlangt en dat u dat zult tegengaan’*⁴²³. In maart ’44 lijkt het nieuwe bestuur het nodige materiaal nog steeds niet te hebben ontvangen, want opnieuw stuurde voorzitter A. De Rijbel een brief naar de provinciale secretaris met een verzoek *‘om zo spoedig mogelijk de volledige boekhouding onze handen te geven zodat wij goed werk kunnen verrichten’*⁴²⁴. In mei stuurde de provinciale ‘Winterhulp’-secretaris vervolgens volgende brief aan oorlogsburgemeester en tevens lid van het oude ‘Winterhulp’

K.L. Maes: *Mijnheer de burgemeester, ingevolge de beslissing van den heer Voorzitter van het Centraal Uitvoerend Comité van Winterhulp, dienen de gelden, de boeken en de waren, aan*

⁴²² Rijksarchief Beveren, Winterhulp De Klinge, briefwisseling.

⁴²³ Idem.

⁴²⁴ Idem.

*Winterhulp toebehorende, onverwijld ter beschikking gesteld van den heer De Rijbel A., te De Klinge. U gelieve zich te verstaan met den heer De Meurichy R. en datum en uur te bepalen op dewelke een bediende van het provinciaal comité de gelden, de boeken en de waren kan in ontvangst nemen. Het ter beschikking stellen moet geschieden binnen de acht dagen en mocht zulks niet het geval zijn, dan moet ik deze zaak aanhangig maken bij de bevoegde rechtbank. In de hoop evenwel dat gij mij niet zult verplichten tot dezen maatregel over te gaan*⁴²⁵. Het nieuwe comité van ‘Winterhulp’ moest echter wel één toegeving doen aan het oude: J. Seghers moest raadgevend lid worden. In het ‘Winterhulp’ archief bevond zich volgende, ongedateerde, brief: *‘Mijnheer de Voorzitter, D’Heer voorzitter van het C.U.C. van Winterhulp wenst het conflict aldus op te lossen dat d’heer Seghers bestendig afgevaardigde, raadgevend lid van het comité zou worden: ik hoop dat de nieuw benoemde comitéleden deze oplossing zullen beamen, dit lijkt mij ten andere logisch. V.N.V. heeft ontegensprekelijk aanhangers in De Klinge en heeft derhalve recht op vertegenwoordiging in het comité. Als raadgevend lid kan d’heer Seghers de werking van het comité niet stremmen, ten andere uwe groep beschikt over een absolute meerderheid! D’Heer voorzitter van het C.U.C. wenst den heer Sekretaris Generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken niet te ontstemmen door de eliminatie van d’heer Seghers. Ik hoop per omgaande uw akkoordbevinding te ontvangen*⁴²⁶.

Begin 1944 lijkt de plaatselijke afdeling van ‘Winterhulp’ in De Klinge dus een politieke zaak te zijn geworden tussen ‘zwart’ en ‘wit’. Dit is mogelijk te wijten aan de specifieke ontstaansgeschiedenis van de meeste ‘Winterhulp’-comités in Oost-Vlaanderen. Reeds voor de oprichting van ‘Winterhulp’ op nationaal niveau door de secretarissen-generaal, waren in Gent en in verscheidene andere Oost-Vlaamse gemeenten op initiatief van VNV-ers ‘Winterhulp’-afdelingen ontstaan. Zij werden dan later ingeschakeld in de nationale structuur, maar er werd wel getracht om het VNV-overwicht te doorbreken. De aanwezigheid van de overblijvende VNV-ers zorgde echter voor scherpe kritiek op de hele organisatie⁴²⁷. Daarom ontstond dan ook, volgens H. Van Dongen, vanaf 1941 de tendens om bij de herbezetting van de posten politiek neutrale of attentistische krachten aan te trekken. Vooral in Oost-Vlaanderen zou het gebrek aan belangstelling van ‘Winterhulp’ voor de Vlaamse Nieuwe Orde – bewegingen tot persoonlijke conflicten binnen de organisatie zelf hebben geleid⁴²⁸. Deze algemene evolutie zou een verklaring kunnen zijn voor wat zich in De Klinge binnen ‘Winterhulp’ voltrok.

Uit het magazijnboek blijkt dat de steungerechtigden qua voedsel vooral aardappelen, vlees, prei, wortelen, bonen en erwten kregen toebedeeld. Af en toe werden ook zaken als chocolade, macaroni en donuts verdeeld. Er waren ook heel wat bedelingen van kolen (voor verwarming). Voorts verstrekte ‘Winterhulp’ aan de behoeftigen kledij, dekens, luiermanen en pantoffels. Het magazijnboek maakt ten slotte ook af en toe gewag van de toedeling van tijdschriften, agenda’s en kalenders. Het

⁴²⁵ Idem.

⁴²⁶ Idem.

⁴²⁷ VAN DONGEN H., *op.cit.*, p. 36.

⁴²⁸ Ibidem, p. 124.

magazijnboek vermeldde soms het aantal gezinnen en overeenkomstig het aantal personen waarvoor de bedelingen waren bestemd. Zo was er in januari 1942 een bedeling van aardappelen aan 150 gezinnen, overeenkomstig 600 personen. In augustus-september 1942 werden ‘verwarmings’kolen bedeed aan 121 gezinnen, overeenkomstig 400 personen; geperste vis aan 140 gezinnen en 700 personen en sojabeschuit aan 150 gezinnen, overeenkomstig 600 personen. Ten slotte ontvingen volgens het magazijnboek 170 gezinnen of 1000 personen in oktober 1942 ‘keuken’kolen⁴²⁹. Als deze cijfers kloppen, kan daaruit worden afgeleid dat niet weinig personen in De Klinge recht hadden op steun van ‘Winterhulp’. Tijdens de oorlogsjaren telde De Klinge gemiddeld ca. 2600 inwoners (bevolkingsgrafiek punt 2.3.). Wanneer gemiddeld 500 personen door ‘Winterhulp’ werden ondersteund, ging dat toch om haast één vijfde van de totale bevolking.

De personen die ik interviewde, associeerden ‘Winterhulp’ voornamelijk met de soepbedelingen⁴³⁰. Zowel de kwaliteit van de soep, die ongeveer 400 calorieën moest bevatten, als de omstandigheden waarin de bereiding en uitdeling geschieden, moesten voldoen aan bepaalde voorwaarden. Voor de lokalen moest het Plaatselijk Comité zich tot het gemeentebestuur wenden⁴³¹. In De Klinge werd de ‘Winterhulp’-soep bereid in de keuken van de meisjesschool, in het klooster, het vroegere gesticht⁴³². Figuur 20⁴³³ toont rechts het klooster en ‘gesticht voor armen en wezen’, de plaats dus waar er tijdens Wereldoorlog Twee soep werd bereid voor ‘Winterhulp’.

Figuur 20

Bedelingen van ‘Winterhulp’ verliepen niet altijd even kalm en rustig, als blijkt uit het getuigenis van A. Maes, die zich had opgegeven om een kolenbedeling te controleren. *‘Als er kolen toekwamen werden er een drietal mensen gevraagd van ‘Winterhulp’ om de bedeling te controleren. Mijn beurt kwam bij kolenhandelaar P.V.G. Wat was me dat daar een gevecht. De mensen die bij P.V.G. opgeschreven stonden, kwamen daar aan bod. De anderen moesten wachten totdat hun kolenhandelaars ook kolen binnenkregen, maar die kwamen ook proberen. De veldwachter kwam er*

⁴²⁹ Rijksarchief Beveren, Winterhulp De Klinge, Magazijnboek juli 1941-december 1943.

⁴³⁰ Eigen interviews, afgenomen in de periode april - november 2006.

⁴³¹ VAN DONGEN H., op.cit., p. 67.

⁴³² Interview met W. Maes op 21 april 2006 en MAES A., op.cit., p. 68.

⁴³³ DE KLOMP, op.cit., p. 15.

*bij te pas. Met onze hulp kwam er dan eindelijk orde op zaken. Met de klantenboek op tafel deden we dan de bedeling. P.V.G. was daar niet zo blij mee, zijn kolen waren allemaal weg en aan de prijs die door de Secretarissen-Generaal was vastgelegd*⁴³⁴.

De jongste respondenten herinnerden zich vooral de activiteiten van ‘Winterhulp’ in de scholen. Julien Bal vertelde: *‘Wij kregen regelmatig soep in een ijzeren kroes. Een paar keer per week kwam er een wagen van de gemeente met daarop een hele grote ketel en dan werd per studiejaar soep bedeed. Wie een stuk vlees in zijn soep vond, was natuurlijk de koning te rijk. We kregen ook vitamientjes en levertraan als kind. We moesten dan met een lepel naar voor komen en de meester goot daar dan levertraan in, verschrikkelijk vies!*⁴³⁵. Ook Maria De Witte en Karel Van Eetvelt hadden het over de erg slechte smaak van levertraan tijdens het interview⁴³⁶. W. Maes herinnerde zich tevens ook de sojakoeken en de sinaasappelen af en toe⁴³⁷.

‘Winterhulp’ was vermoedelijk voor veel Klingenaars een welgekomen hulp in harde tijden. Volgens een grove schatting (zie boven) zou één vijfde van de totale bevolking voor bepaalde producten (voornamelijk kolen) door ‘Winterhulp’ zijn ondersteund. Vanaf 1944, met de aanstelling van een nieuw comité, lijkt de plaatselijke organisatie een twistpunt te zijn geworden tussen twee politieke groeperingen in De Klinge. De gerechtigden bleven evenwel verzekerd van ‘Winterhulp’-steun.

4.2. De schaarste betrof niet alleen voedsel

4.2.1. Steenkool

Ondanks dat België in de vooroorlogse jaren meer steenkool ontginde dan er werd geconsumeerd, kreeg de bevolking tijdens de Duitse bezetting te kampen met een enorm brandstoftekort. België fungeerde in het ‘Derde Rijk’ als één van de voornaamste steenkoolexporteurs (dit om het tekort aan steenkool in West-Europa, dat was ontstaan ten gevolge van het verlies van de Britse steenkoolontginning, te compenseren). De Belgische steenkoolontginning daalde echter sterk gedurende de oorlog. Dat was voornamelijk te wijten aan de vermindering van het aantal ervaren binnenlandse mijnwerkers (krijgsgevangenen of tewerkgesteld in Duitsland), de achteruitgang van de fysieke conditie van diegenen die overbleven en het in het gedrang komen van de bevoorrading van de mijnen met wisselstukken en mijnhout⁴³⁸. Voor de Belgische huishoudens werd nog slechts een erg kleine hoeveelheid steenkool voorzien: kolen gingen, net als het voedsel, op de bon. Het rantsoen

⁴³⁴ MAES A., *op.cit.*, p. 68.

⁴³⁵ Interview met J. Bal op 5 november 2006.

⁴³⁶ Interview met Maria De Witte en Karel Van Eetvelt op 11 november 2006.

⁴³⁷ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

⁴³⁸ GOBYN R., *op.cit.*, p. 82.

schommelde rond de 150 à 250 kg kolen per drie maanden voor een gezin van één tot vier personen met een vermeerdering van 50 kg per bijkomende groep van één tot vier gezinsleden. In de zomer was er een extra rantsoen voor de behoeften van de keuken. Bij ziekte met koorts werd een kolenbon van 50 kg kolen voor twee weken uitgereikt (wat het aantal 'zieken' gevoelig deed stijgen). 'Slam' of 'spriet' werden geleverd bij een gebrek aan kolen. Beiden waren eveneens gerantsoeneerd. 'Slam' was een soort steenkoolgruis dat wel vuur gaf maar weinig warmte en dat vochtig gemaakt moest worden om te beletten dat het in een oogwenk opgebrand was. 'Spriet' was een soort fossielhout dat langer brandde dan gewoon hout, maar niet zo lang als steenkool⁴³⁹.

Ook de Klingse huishoudens kampten met een tekort aan kolen. Hierboven werd al geschreven dat heel wat gezinnen inzake de kolenvoorziening werden ondersteund door 'Winterhulp'. In oktober '42 werden aan 170 gezinnen 'keuken'kolen geleverd; in augustus-september van datzelfde jaar kregen 121 gezinnen 'vewarmings'kolen⁴⁴⁰. Er werd ook reeds vermeld dat het er bij kolenbedelingen soms hevig aan toe ging. Ook de geïnterviewden konden zich de problemen, die gepaard gingen met een gebrek aan kolen, nog goed voor de geest halen. Zo herinnerde Maria De Witte zich dat ze als klein meisje tijdens de oorlog *'achter de trein liep om 'cokes' om te stoken'*⁴⁴¹. Dat gebeurde inderdaad; de as tussen de treinsporen werd nauwlettend onderzocht en gezeefd op zoek naar bruikbare kolen⁴⁴².

Ter vervanging van steenkool als brandstof werd vaak hout gebruikt. Er ontstond dan ook een wild houthakkerij in bossen en parken⁴⁴³. Volgens Isidoor Bracke was dat ook in De Klinge het geval: *'Omdat er geen 'stooksels' was, plunderden we de bossen leeg. De 'Stroperbossen', die werd helemaal leeggeroofd. Daar bleef geen stok meer staan. Daar was wel een 'jachtwachter' voor aangesteld, maar 'vaneigen' tegen 40-50 man. Daar kon die niets tegen beginnen. Die maakte dat hij weg was, zodat hij het zogezegd niet gezien had, hé'*⁴⁴⁴. Hout bleek toch niet altijd zo geschikt te zijn als vervangproduct voor steenkool, als blijkt uit wat Isidoor Bracke voorts vertelde: *'Soms moest er bij gebrek aan beter gestookt worden met nat hout. Bij mijn vrouw thuis ging iedereen gedurende de dag werken op de Hollandse Kling (Clinge). Ze kwamen dan thuis tegen een uur of vijf 's avonds. Dikwijls stonden de 'petatten' dan al op van om één uur 's middags! Die waren dan dikwijls nog niet zocht tegen dat iedereen terugkwam van 't werk. Door dat nat hout, hé. Dat was een 'gesukkel', da kunt ge wel denken'*⁴⁴⁵.

Voor de schoolkinderen betekende het tekort aan kolen soms een extra vakantiedag. Vooral tijdens de winter werden de kinderen door de scholen af en toe naar huis gestuurd, daar de lokalen niet voldoende verwarmd konden worden⁴⁴⁶. Dat gebeurde ook in De Klinge. Het schepencollege besliste

⁴³⁹ Idem.

⁴⁴⁰ Rijksarchief Beveren, Winterhulp De Klinge, Magazijnboek juli 1941-december 1943.

⁴⁴¹ Interview met Maria De Witte op 11 november 2006.

⁴⁴² GOBYN R., op.cit., p. 82.

⁴⁴³ Idem.

⁴⁴⁴ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁴⁴⁵ Idem.

⁴⁴⁶ GOBYN R., op.cit., p. 82.

bijvoorbeeld in de zitting van 3 januari 1944 om de heropening van de scholen uit te stellen, wegens het gebrek aan kolen⁴⁴⁷.

4.2.2. Kledij en schoeisel

Naast voedsel en steenkool, werden ook textiel en schoeisel gerantsoeneerd. In januari 1941 werd de eerste kledingskaart ingevoerd die gold tot 31 augustus (acht maanden). Het aantal kledingzegels waarop men in de rantsoenperiodes recht had, werd bepaald volgens de leeftijd en het geslacht. Mannen en vrouwen boven de vijftien jaar hadden recht op 80 kledijzegels. Jongens en meisjes van drie tot vijftien jaar kregen 100 zegels, kinderen van één tot drie hadden eveneens recht op 100 zegels en zuigelingen ten slotte verkregen 150 zegels. Met de verstrekte zegels moest men zuinig zijn. Om een idee te hebben; voor een herenkostuum met gilet had men 80 zegels nodig, voor een kleed 47 zegels. Concreet betekende dit dus dat een volwassen man zich in een periode van acht maanden slechts één kostuum met gilet kon aankopen, een vrouw twee kleedjes⁴⁴⁸. Er was natuurlijk de zwarte markt, maar de prijzen daar waren voor de gewone man haast onbetaalbaar. Zo betaalde men er in oktober 1942 maar liefst 5500 frank voor een herenpak, 350 frank voor een hemd en 150 frank voor een paar kousen⁴⁴⁹. Bij een aantal gelegenheden had men wel recht op supplementaire zegels. Bijvoorbeeld bij een sterfgeval konden de naaste bloedverwanten rouwkleding bekomen; zwangere vrouwen hadden recht op een kleed of op stof om een kleed te vervaardigen; verloofde paren werd de mogelijkheid geboden om zich een uitzet aan te schaffen⁴⁵⁰. De verhalen van de respondenten bevestigden het algemene beeld van schaarste. Julien Bal vertelde: *'Kleren was eigenlijk misschien wel een groter probleem dan eten. Gelukkig was mijn moeder een 'duivel-doet-al': die kon naaien, koken enz. Ze maakte bijvoorbeeld van een legerdeken een hemd. (...) Ja, kleren kopen, dat bestond niet in den oorlog. Mijn communicokostumeke bijvoorbeeld was gemaakt van textiel dat mijn meter uit Bazel nog in een koffer had zitten'*⁴⁵¹. Huismoeders hadden over het algemeen inderdaad de lastige taak om van 'niets', 'iets' te maken. Dagelijks brachten zij uren door met naai- en breiwerk om echtgenoot en kinderen in staat te stellen behoorlijk gekleed naar werk en school te laten gaan. Zij breiden kousen, truien, mutsen, sjerpen en streken, naaiden en laptten de oude kleren die al tientallen keren versteld waren⁴⁵².

Daarnaast was er ook een gebrek aan schoeisel. Echte lederen schoenen waren zeldzaam en peperduur; houten schoenzolen functioneerden ter vervanging⁴⁵³. Ook dat herinnerde Julien Bal zich nog. *'Wij*

⁴⁴⁷ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van beraadslagingen van het schepencollege 1937-1949 (zitting van 3 januari 1944).

⁴⁴⁸ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 59.

⁴⁴⁹ OMBLETS J., *op.cit.*, Antwerpen, 1985, p. 56.

⁴⁵⁰ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 59.

⁴⁵¹ Interview met J. Bal op 5 november 2006.

⁴⁵² JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 62.

⁴⁵³ Idem.

*droegen klompen, dus houten blokken in feite. In het begin deed dat wel pijn, maar na verloop van tijd waren uw voeten daar tegen gehard*⁴⁵⁴.

4.3. Produceren of niet: economische bedrijvigheid in een bezet land

4.3.1. België algemeen

Duitsland viel België niet enkel om militair-strategische motieven binnen, maar, volgens E. Verhoeyen, ook omwille van economische overwegingen. België had immers een bijzonder economisch potentieel als hoogontwikkeld industrieland met grondstoffen (ijzererts, steenkolen) en industrieën die voor de oorlogsindustrie van zeer groot belang waren. Daarnaast waren ook de miljoenen hoog gekwalificeerde arbeidskrachten in België erg interessant als werfreserve om tegemoet te komen aan het tekort aan arbeidskrachten dat zich in Duitsland voordeed door de steeds talrijker oproepingen voor de ‘Wehrmacht’. Wat Duitsland betrachtte was het uitschakelen van de Belgische concurrentie door deze te integreren in de ‘Europese grootruimte-economie’ waarvan Duitsland de leiding zou hebben en tevens werd getracht de nationale Belgische economie te exploiteren in het belang van het ‘Derde Rijk’. Die ‘exploitatie’ kwam in eerste instantie vooral neer op roof en plundering. Daarna werden de Belgische industrie en het economische leven in zijn geheel opnieuw op gang gebracht, zij het met dien verstande dat bedrijven waarvan de productie geen nut had voor de oorlogseconomie vaak tot reconversie werden verplicht of simpelweg gesloten (bijvoorbeeld in de textielindustrie)⁴⁵⁵.

Nog voor de Belgische capitulatie waren de belangrijkste personen uit de Belgische geld- en industriële wereld samengekomen in de salons van de ‘Société Générale’ onder de leiding van de gouverneur daarvan, Alexandre Galopin. De vraag was of en in welke mate men de Belgische nijverheidsproductie moest hervatten bij een Duitse bezetting. Uit de gedachtewisseling die in de eerste weken van de bezetting elke dag en later geregeld plaats vond, ontsproot de zogenaamde Galopin-doctrine. De Belgische economische elite was van mening dat de industriële productie diende te worden voortgezet ‘in naam van de bevolking’. Economische activiteiten zouden worden hervat om de bevolking te kunnen voeden en om de arbeid te beschermen⁴⁵⁶. Deze ‘politiek van het minste kwaad’ betekende echter onvermijdelijk dat de belangen van de Duitsers werden gediend. Alle industriële productie diende immers de export naar het ‘Derde Rijk’. Het Galopincomité bedacht daarvoor het ‘clearing’-systeem: het bedrag aan kredieten gewonnen door de export moest het bedrag vertegenwoordigen, waarvan België onmiddellijk de dekking moest kunnen vorderen onder vorm van voedselproducten. De in 1940 ter vervanging van de Nationale Bank opgerichte ‘Emissiebank’ moest

⁴⁵⁴ Interview met J. Bal op 5 november 2006.

⁴⁵⁵ VERHOEYEN E., *België bezet 1940-1944: een synthese*, Brussel, 1993, p. 9-10.

⁴⁵⁶ MEYERS W.C.M., *op.cit.*, p. 179.

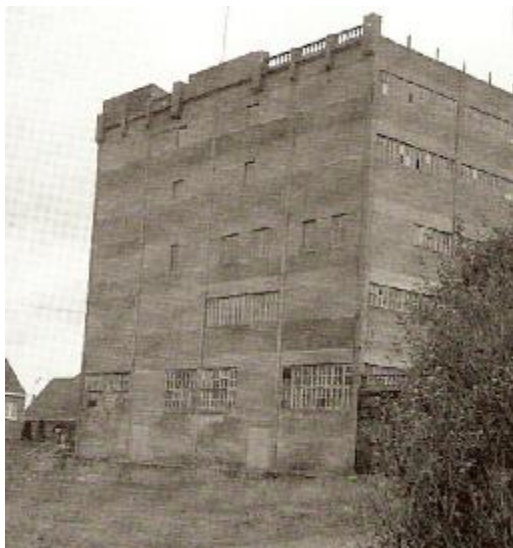
toezien op het systeem van de clearing⁴⁵⁷. In theorie zou men dus slechts die hoeveelheid produceren, die nodig was om de voedselimport voor de Belgische bevolking te verzekeren. In de praktijk bleek die stelling echter een lege doos. De voedselimport uit het Reich en uit het door de Duitsers gecontroleerde Europa bleef immers gedurende de bezetting steeds erg klein en verminderde zodanig dat hij in feite te verwaarlozen was. Tussen midden 1940 en midden 1944 teerde België op de eigen productie. En ook de andere reden waarom het economische leven volgens het Galopincomité diende te worden hervat, nl. het beschermen van de arbeid, bleek niet veel waard. Er is nooit een Belgisch-Duitse overeenkomst geweest als zou de productie een garantie zijn voor het niet deporteren van arbeidskrachten⁴⁵⁸. Het beste bewijs daarvoor was het instellen van de verplichte tewerkstelling in Duitsland. De theoretische motivatie voor het hervatten van de productie hield dus geen stand, wat overbleef was in feite louter economische collaboratie.

Nadat de eerste chaos, ontstaan in de meidagen van 1940, was weggeëbd, stonden alle economische ondernemers voor de keuze: produceren en dus collaboreren (wat in de meeste gevallen ook betekende ferme winst maken) of niet produceren en zoeken naar een alternatief. Ook in De Klinge moest deze keuze worden gemaakt. Hieronder ga ik dieper in op twee in het oog springende Klingse casussen.

4.3.2. De Klinge

4.3.2.1. De NV 'ARMAT'

Figuur 21

De NV ARMAT was gevestigd in de Bergstraat en kwam in de plaats van een erwtenfabriek. Deze laatste was rond 1930 gesticht, maar al in 1936-1937 failliet gegaan. In 1939 kocht de SA 'Omnium Industriel' (Luxemburg) het gebouw van de fabriek op. Een zusterbedrijf, de SA 'Armes et Matériel Militaires' (ARMAT) deed de uitbating⁴⁵⁹. Figuur 21⁴⁶⁰ toont het gebouw dat dus eerst fungeerde als erwtenfabriek en tijdens de oorlog toebehoorde aan ARMAT. Een bedrijf dat oorlogsmateriaal produceerde was tijdens de

⁴⁵⁷ Ibidem, p. 182.

⁴⁵⁸ GILLINGHAM J., *Geld maken in oorlogstijd. Economische collaboratie 1940-1945*, Leuven, 1979, p. 145.

⁴⁵⁹ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 86.

⁴⁶⁰ Idem.

bezetting natuurlijk interessant. Op het moment dat de oorlog uitbrak, was ARMAT echter nog maar een jaar eigenaar van het gebouw in De Klinge. In hoeverre de productie toen al op gang was en wat precies werd vervaardigd, is niet duidelijk.

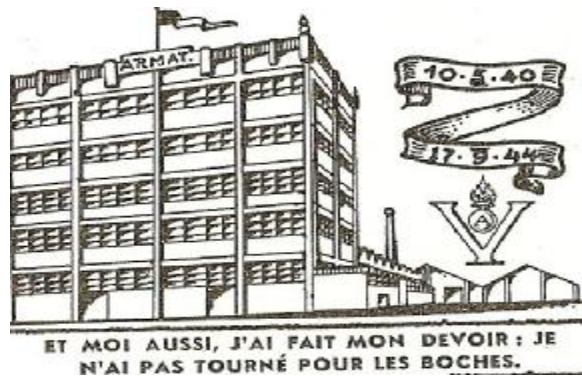
De informatie over dit bedrijf is uitsluitend afkomstig uit het al eerder besproken dossier ARMAT, bewaard in het provinciearchief te Gent, dat werd aangelegd naar aanleiding van de geëiste vergoeding voor de opgelopen oorlogsschade. De briefwisseling, waaruit het dossier grosso modo was samengesteld, geeft dus enkel de ARMAT-versie van de feiten. In haar brieven (aan het provincie-, arrondissements- en gemeentebestuur) gaf ARMAT de indruk dat zij de productie tijdens de oorlog staakte tegen de wil van het schepencollege in. Vreemd vond ARMAT daar *'de gemeente op prijs zou moeten stellen dat onze handelswijze gedurende de bezetting van aard was De Klinge te vrijwaren tegen de onvermijdelijke luchtaanvallen die, zonder twijfel, een bommenregen hadden meegebracht op de fabriek en omliggende, hetgeen zekere ramp had betekend voor allen ter plaatse'*⁴⁶¹. Volgens ARMAT werden de activiteiten tijdens de bezetting gestaakt *'parce que nous estimions que tel était notre devoir pur et simple de Belges: nous avons cependant estimé qu'il y avait un pas de plus à faire, et c'était d'empêcher que cette installation militaire de premier intérêt ne tombât pas aux griffes de l'ennemi* (opdat de militaire installatie niet in de klauwen zou vallen van de vijandelijke bezetter). *Pour cela nous avons du manoeuvrer et malgré tout, nous sommes parvenus à tenir nos installations hors de service jusqu'à fin 1941 et nous serions arrivés peut-être à empêcher toute utilisation, quelle qu'elle soit, de nos machines* (wij konden onze machines buiten dienst houden tot 1941 en zouden dat mogelijk gedurende heel de bezetting hebben kunnen doen, maar...) *Parce que nous ne voulions pas travailler, les collaborateurs de la Clinge et autres lieux nous en ont voulu à mort'*⁴⁶². De NV ARMAT beschuldigde het gemeentebestuur van De Klinge er dus van mee te hebben geheid met de Duitsers om de firma te verplichten haar werkzaamheden tijdens de bezetting (in dienst van de Duitsers) voort te zetten. Het bedrijf, goede 'Belgen' zijnde, zou dit dan hebben geweigerd. Brieven van ARMAT werden dan ook steeds voorzien van volgende prent met opschrift *'et moi aussie, j'ai fait mon devoir: je n'ai pas tourné pour les boches* (en ook ik heb mijn plicht gedaan: ik ben niet gebogen voor de moffen)' (figuur 22⁴⁶³):

⁴⁶¹ Provinciaal archief Gent, dossier 2/103.72/1 – de zaak ARMAT, brief aan gemeentebestuur op 24 november 1944.

⁴⁶² Ibidem, brief aan de arrondissementscommissaris van Sint-Niklaas op 26 juni 1945.

⁴⁶³ Ibidem, brief aan provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen op 6 juni 1945.

Figuur 22

De Duitsers zouden de fabriek, daar het bestuur van ARMAT weigerde de industriële activiteiten tijdens de oorlog verder te zetten, dan in beslag hebben genomen. De opeising zou betrekking hebben gehad op de annexen van de zuidhal in 1940-1941, op de gezamenlijke hallen van januari 1943 tot maart 1943 en tenslotte op het hele gebouw van 21 oktober tot 17 september 1944⁴⁶⁴. Het verontwaardigde de NV ARMAT ten zeerste dat de gemeente niet overgegaan was en nog steeds niet overging tot het uitbetalen van de bezettingsvergoedingen, waar de firma naar eigen zeggen recht op had. Daarnaast betoogde ARMAT ook dat de Duitse bezetter het niet bij de loutere inbeslagname had gelaten: *'Nous vous signalerons également que pendant toute la durée de l'occupation, nous avons maintenu nos usines en chômage intégral (buiten dienst gehouden) avec le résultat qu'en plus des occupations dont question, les Allemands ont fini par piller (plunderen) complètement nos installations allant même jusqu'à démolir (mollen) une partie des bâtiments afin de récupérer les charpentes métalliques nécessaires à la reconstruction de fabriques démolies en Allemagne'*⁴⁶⁵. Daarenboven zouden *'drie heren van onze directie ter dood veroordeeld zijn, waarvan één na zes maanden Breendonkfoltering neergeschoten werd'*⁴⁶⁶. Voor ARMAT was wat er gebeurd was tijdens de oorlog duidelijk: *'(...) een maatschappij die het liever had al hare installaties te laten leegplunderen, het liever had miljoenen te laten gaan, het liever had haar dirigenten in het gevang te laten zetten en door de laffe bandieten te laten uitmoorden dan voor de vriendjes der verradersclique van De Klinge te werken'*⁴⁶⁷.

Zeker is dat de NV ARMAT er tijdens de oorlog voor koos om niet te produceren. Het is mogelijk dat deze beslissing niet kon rekenen op de goedkeuring van het gemeentebestuur. Of dat echter werd veroorzaakt door het gegeven dat het gemeentebestuur Duits gezind zou zijn geweest tijdens de oorlog valt te betwijfelen. Het zou ook te maken kunnen hebben met de hoge werkloosheid, algemeen in België en ook in De Klinge, bij het begin van de bezetting. Sluiting van de enige fabriek in de gemeente was in dat opzicht dan ook nadelig. Bovendien is het ook niet bewezen dat het

⁴⁶⁴ Ibidem, brief aan het gemeentebestuur op 2 december 1944.

⁴⁶⁵ Ibidem, brief aan de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen op 8 mei 1945.

⁴⁶⁶ Ibidem, brief aan het gemeentebestuur op 24 november 1944.

⁴⁶⁷ Ibidem, brief aan het gemeentebestuur op 26 juni 1945.

gemeentebestuur wel negatief stond ten aanzien van deze beslissing. Zoals ik eerder al zei, de enige versie van de feiten is deze van ARMAT zelf, die in de eerste plaats uit was op een schadevergoeding en misschien hoopte deze sneller te bekomen door de eigen ‘goede vaderlandse’ houding te benadrukken en het gemeentebestuur in een slecht daglicht te plaatsen.

Het lijkt volgens mij evenwel geen twijfel dat de fabrieken van ARMAT wel degelijk door de Duitsers in beslag zijn genomen. De interviews bevestigen dit. Zowel Suzanna Struylaert als Isidoor Bracke vertelden dat er ‘aan de ‘PROFI’ (de winkel die nu is gevestigd op de plaats van ARMAT) *heel wat Duitsers zaten*’. Volgens Isidoor Bracke ging het om ‘*een hele batterij, zeker 200 man*’⁴⁶⁸. Logischerwijze vroeg de firma ARMAT dan ook een schadevergoeding aan het gemeentebestuur. Een Duitse verordening bepaalde immers dat de onkosten der bezetting te dragen waren door de gemeente. Dat gemeentebestuur nam echter een uiterst onwillige houding aan ten aanzien van ARMAT. In de analyse van het politieke beleid werd er al op gewezen dat vaak werd beslist om aanvragen te negeren of terug te sturen omdat ze in het Frans waren opgesteld. De reden voor deze houding kan te maken hebben met het hoger besproken feit dat men niet akkoord was met de non-productiepolitiek van de firma, maar was volgens mij veeleer te wijten aan het bedrag dat ARMAT van het bestuur eiste.

Al van bij het begin van de bezetting (toen dus ook nog de gemeenteraad samenkwam), werd deze veel te hoog bevonden. Bovendien was het waarschijnlijk zo dat de gemeente, moest ze al willen, dit bedrag ook gewoonweg niet kon betalen. Veelbetekend is tevens dat ook het naoorlogse gemeentebestuur de eisen van ARMAT niet accepteerde, net als alle hogere (tot zelfs de ministeries toe) instanties. ARMAT zette daarna een heuse anticampagne op poten tegen gemeentesecretaris Van Haver, waarover hoger al werd gesproken (punt 4.3.1.2.4.).

Het feit dat de firma ARMAT haar industriële activiteiten in 1940 staakte, sprak na de oorlog in haar voordeel. Het bedrijf maakte zich daardoor immers niet schuldig aan economische collaboratie, wat het zeker wel zou zijn geweest (gezien de aard van de industrie), indien ze dat wel had gedaan.

ARMAT is door de oorlog slechts een klein hoofdstukje geweest in de geschiedenis van De Klinge. Gekomen een jaar voor de oorlog, was ze drie jaar daarna alweer weg. In 1948 kocht ‘Libeer Brussel’ het geheel op. Later, in 1973, werd het gebouw verhuurd aan de heer Nelen, die ‘Prefabel’ stichtte, een constructiewerkplaats voor radiatoren⁴⁶⁹.

4.3.2.2. De zaak ‘De Smet’

De Klingse gebroeders Frans en Georges De Smet runden voor de oorlog een bedrijfje dat openbare werken aannam en uitvoerde. De hoofdzetel van de onderneming bevond zich bij Frans De Smet thuis, in de Trompwegel 19. De Firma De Smet hield zich in die vooroorlogse periode voornamelijk bezig

⁴⁶⁸ Interviews met S. Struylaert op 13 november 2006 en Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁴⁶⁹ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 86.

met de aanleg van kasseibanen. Volgens het naoorlogse gerechtelijke dossier werd voor de oorlog met maximaal 70 werkkrachten⁴⁷⁰ gewerkt. A. Maes schatte het vooroorlogse aantal arbeiders in zijn oorlogsmémoires op een 20-tal mensen⁴⁷¹. In ieder geval kan worden gesteld dat het een middelgrote onderneming betrof. De oorlog zou daarin verandering brengen; parallel met de toegenomen opdrachten (als gevolg van uitgevoerde Duitse uitbestedingen) steeg ook het aantal arbeidskrachten. Op het eind van de oorlog werd het totale aantal werkers in het gerechtelijk dossier (gebaseerd op verklaringen van werfleiders) geschat op 700 à 800 personen⁴⁷². A. Maes gewaagde van *'400 tot 500 man en soms nog meer'*⁴⁷³.

Het staat vast dat de firma De Smet tijdens de oorlog heel wat Duitse opdrachten in openbare aanbesteding heeft aangenomen en uitgevoerd. Al in juli-augustus 1940 werd een aanvang genomen met een aantal werken op vliegpleinen in Sint-Niklaas (wijk 'Sterreken'), Waasmunster, Moerbeke en Sint-Denijs-Westrem. De taak van de firma bestond in het aanleggen van startbanen en wegen naar en rond de vliegvelden, drainering en andere grondwerken en in het oprichten van loodsen en schuilkelders met de nodige camouflage⁴⁷⁴. Het werk op de vliegpleinen in Oost-Vlaanderen zou hebben geduurd tot november-december 1941⁴⁷⁵. In de periode november '42 – augustus '43⁴⁷⁶ was de firma De Smet actief in Frankrijk. Eerstens in Duinkerken, waar bunkers werden gegoten. Daarna werkte de firma in onderaanneming te Watten, nabij Saint-Omer, waar grondwerken werden uitgevoerd. Het betrof vermoedelijk de aanleg van een fundering voor 'le Blockhaus d'Eperlecques', een lanceerbasis voor de beruchte Duitse V-bommen. Figuur 23⁴⁷⁷ toont de locatie van de basis, nu een toeristische bezienswaardigheid.

Figuur 23

⁴⁷⁰ Ibidem, stukken van de terechtzitting eerste aanleg.

⁴⁷¹ MAES A., *op.cit.*, p. 64.

⁴⁷² Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van de terechtzitting in eerste aanleg.

⁴⁷³ MAES A., *op.cit.*, p. 64.

⁴⁷⁴ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van de terechtzitting in eerste aanleg, MAES A., *op.cit.*, p. 64 en interview met W. Maes op 21 april 2006.

⁴⁷⁵ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van onderzoek, verklaring Frans De Smet.

⁴⁷⁶ Idem.

⁴⁷⁷ Privé-documenten W. Maes, folder 'Le Blockhaus d'Eperlecques'.

Naar het einde van de oorlog toe was de firma opnieuw actief in het Waasland: te Doel werden een aantal kleine bunkers gebouwd en in Kalloo werd een verbindingsbaan in macadam aangelegd⁴⁷⁸. Gelijktijdig daarmee werden ook militaire werken uitgevoerd in het West-Vlaamse Jabbeke⁴⁷⁹. Ten slotte werd te Hulst een verdedigingslinie uitgebouwd met loopgrachten, ‘mitrailleuzenesten’ en palen die met landmijnen waren verbonden, in Antwerpen (te Sint-Anneke) zou een anti-tankkanaal zijn aangelegd en in Berchem nog een verdedigingslinie⁴⁸⁰. De informatie over de activiteiten van de firma voor de Duitsers is afkomstig uit het naoorlogse gerechtelijke onderzoek. Hierbij dient te worden vermeld dat de onderzoekers, om te kunnen achterhalen welke werken de firma nu precies tijdens de oorlog voor de Duitsers had uitgevoerd, genoodzaakt waren zich te baseren op getuigenissen van (voornamelijk) personeelsleden, daar de boekhouding van de firma De Smet nagenoeg volledig verloren was gegaan⁴⁸¹.

De activiteiten die de gebroeders De Smet tijdens de bezetting ontplooiden waren bij wet verboden. Artikel 115 van het strafwetboek bepaalde immers dat al wie de vijand hielp door het verschaffen van geld, levensmiddelen, wapens of munitie strafbaar was. Na de oorlog, op 25 mei 1945, werd een besluitwet uitgevaardigd waarbij een paragraaf aan het artikel werd toegevoegd. Hierin werd de bestraffing van de economische collaboratie beperkt tot een aantal welomschreven categorieën van productie voor of levering aan de vijand⁴⁸². Artikel 115 werd de basis voor de naoorlogse veroordelingen voor economische collaboratie.

Frans De Smet en zijn echtgenote vluchtten in de bevrijdingsdagen naar Waasmunster, waar Frans werd aangehouden door de ‘Witte Brigade’ en overgebracht naar het hechteniskamp van Lokeren. Ook zijn broer Georges kwam daar terecht. Het Gentse krijgsauditoraat startte een gerechtelijk onderzoek. De zaak kwam voor de Krijgsraad van Gent (vierde Vlaamse kamer) op 16 december 1946. Daar werden beide broers schuldig bevonden aan economische collaboratie. Op basis van artikel 115 werd Frans De Smet veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf, zijn broer Georges kreeg drie jaar, beiden met onmiddellijke aanhouding. Ze werden geïnterneerd in de gevangenis van Gent⁴⁸³. De lichtere straf voor Georges De Smet was te wijten aan het gegeven dat hij zich bij het begin van de vijandelijke bezetting als mede-eigenaar uit de firma had teruggetrokken en sindsdien enkel nog bureelwerk had verricht (waarvoor hij vergoed werd als gewoon bediende). Naar eigen zeggen deed hij dat, daar hij niet wenste te produceren voor de Duitsers. Terwijl Georges De Smet bureauwerk verrichtte, had broer

⁴⁷⁸ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van de terechtzitting in eerste aanleg.

⁴⁷⁹ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van onderzoek, verklaring Frans De Smet.

⁴⁸⁰ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van de terechtzitting in eerste aanleg.

⁴⁸¹ Tijdens het onderzoek waren er sterke aanwijzingen dat Frans De Smet en zijn echtgenote de bescheiden vlak voor de bevrijding zelf hadden verbrand.

⁴⁸² HUYSE L., DHONDT S., *op.cit.*, p. 223-225.

⁴⁸³ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van de terechtzitting in eerste aanleg.

Frans zich bezig gehouden met de inspectie op het terrein⁴⁸⁴. De veroordeling had ook financiële implicaties. Wanneer de van economische collaboratie betichte personen immers gehandeld hadden uit winstbejag, werd de retributie die ze met hun bedrijf hadden verdiend geconfisqueerd. Die retributie stemde overeen met het door de betrokkenen gerealiseerde zakencijfer. In juli 1948 werd de wetgeving aangepast en werd de retributie beperkt tot de gerealiseerde winst⁴⁸⁵. Ook in het dossier De Smet diende een zakencijfer te worden bepaald, teneinde een retributie te kunnen confisqueren. Door het ontbreken van de boekhouding van de firma, werd een expert terzake aangesteld die het juiste zakencijfer schatte. De schatting bedroeg maar liefst 35 miljoen frank. Aan de Belgische staat, die zich burgerlijke partij had gesteld, moest vijf miljoen schadevergoeding worden betaald⁴⁸⁶. Wie voor de Duitsers werkte, kon dus hoge winsten genereren. Met een (geschat) zakencijfer van 35 miljoen frank zat de firma tevens boven het Vlaamse rekenkundige gemiddelde van 27,6 miljoen frank⁴⁸⁷. Beide broers kregen een correctionele straf, een gevangenisstraf van vijf jaar of minder, waarmee ze zich in feite gelukkig mochten prijzen. 41,3 procent van de voor economische collaboratie veroordeelde personen in de bouwsector kreeg immers een criminele straf, zijnde een gevangenisstraf van meer dan vijf jaar tot zelfs levenslange opsluiting en de doodstraf⁴⁸⁸. Bij het vonnis in de zaak 'De Smet' werd rekening gehouden met verzachtende omstandigheden, als verder nog nader zal worden uiteengezet. De meerderheid van de veroordeelde personen ging in beroep tegen het gevelde vonnis. Dat deden ook de gebroeders De Smet. Hun zaak kwam in beroep voor op 16 september 1947. Ondertussen, op 16 april '47, was Frans De Smet wel in vrijheid gesteld omwille van medische redenen. De rechter in beroep bevestigde echter het in eerste aanleg gevonniste arrest, met die uitzondering dat de onmiddellijke aanhouding van Georges De Smet werd geschrapt⁴⁸⁹. Kort daarna werd ook hij in vrijheid gesteld. Er zijn aanwijzingen dat de twee broers in juni 1948 een genadeverzoek indienden⁴⁹⁰. Wat de precieze uitkomst daarvan was, heb ik niet kunnen achterhalen.

In het gerechtelijk onderzoek werd ook onderzocht of beide broers zich naast de economische collaboratie ook nog schuldig hadden gemaakt aan andere vormen van collaboratie. Allebei waren ze voor de oorlog actief betrokken bij de 'Klingse' Vlaamse beweging. Hoger werd al gezegd dat Frans De Smet één van de bezielers was van de Vlaams-nationalistische turnkring in De Klinge: de 'Blauwvoetbond'. Hij was tevens erevoorzitter van KSK De Klinge, de plaatselijke voetbalploeg. Daarnaast waren beiden aangesloten bij de 'Ward Hermanskring', wat daarna resulteerde in

⁴⁸⁴ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, stukken van onderzoek.

⁴⁸⁵ LUYTEN D., Burgers boven elke verdenking? Vervolg van economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog, Brussel, 1996, p. 140.

⁴⁸⁶ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van de terechtzitting in eerste aanleg.

⁴⁸⁷ LUYTEN D., *op.cit.*, p. 140.

⁴⁸⁸ *Ibidem*, p. 150.

⁴⁸⁹ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map met stukken van de terechtzitting in beroep.

⁴⁹⁰ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 587.07., burgertrouw, briefwisseling tussen gemeentebestuur en krijgsauditoraat Gent.

lidmaatschap van het VNV, al zou aan dit lidmaatschap tijdens de oorlog een einde zijn gekomen⁴⁹¹. Tijdens het gerechtelijk onderzoek werd bij de verschillende getuigen naar de politieke gezindheid van de twee gebroeders gepeild. De verklaringen waren op dat vlak sterk uiteenlopend. Volgens de één *‘deden de broers De Smet nooit aan politiek en maakten zij nooit propaganda’*, volgens de ander *‘waren ze beiden actieve leden van het VNV, Duits gezind en kwamen er geregeld hoge Duitse officieren bij hen over de vloer’*⁴⁹². Uiteindelijk werden beide broers enkel voor economische collaboratie vervolgd. Politieke collaboratie werd hen niet ten laste gelegd.

Net als bij de hoger aan bod gekomen gevallen van politieke collaboratie, was echter ook dit economische collaboratieverhaal niet eenzijdig. Ter hunner verdediging konden de broers De Smet immers een aantal verzachtende omstandigheden inroepen. Hoofdargument in hun verdediging was dat zij waren ‘opgeëist’ door de Duitsers, zijnde door hen verplicht om de werken uit te voeren. Het gerechtelijk onderzoek slaagde er niet in klaarte te bekomen op dit punt. De getuigenissen, voor de gerechtelijk onderzoekers dus de voornaamste bron van inlichtingen, waren op dat vlak immers sterk uiteenlopend. Zo was er aan de ene kant het getuigenis van een Sint-Niklase politieagent die bevestigde dat de werken aan het vliegveld in de wijk ‘Sterreken’ door de Duitsers waren opgelegd. Tevens werd na de oorlog een Duits getuigenschrift teruggevonden, dat kon gelden als bewijs voor de opeisingsverklaring⁴⁹³. Aan de andere kant waren er echter een heleboel getuigenissen die het opeisingsverhaal sterk in twijfel trokken. Volgende verklaring is representatief voor die reeks van getuigenissen: *‘Het is onmogelijk dat De Smet Frans een opeisingsbevel zou gekregen hebben van de Duitsers daar hij een te kleine aannemer was om van den beginne af zo’n groot werk als het aanleggen van het vliegveld te Sint-Niklaas voor de Duitsers uit te voeren. Indien zich een getuigenschrift van de Duitsers in den bundel bevindt, dan is dit volgens mij alleen maar een bewijs dat De Smet goed stond bij de Duitsers. Ik vraag mij af waarom de firma zich in geval van echte opeising zich niet tot de grondwettelijke burgemeester van De Klinge heeft gewend om een verklaring ter zake van hem te bekomen. Voor mij laat het geen twijfel dat de firma De Smet vrijwillig voor de Duitsers heeft gewerkt. De Smet Frans heeft den invloed van Jan Seghers (de ‘Führer van het Waasland’), langs Secretaris-Generaal Romsée om, aangewend om door het Ministerie aangesteld te worden voor het uitvoeren van de werken voor de bezetter’*⁴⁹⁴. Ook het gegeven dat blijkbaar regelmatig feesten werden georganiseerd in de privé-woning van Frans De Smet, waarop ook hoge Duitse officieren aanwezig geweest zouden zijn, was voor veel personen een bewijs dat de firma De Smet vrijwillig werken uitvoerde voor de bezetter⁴⁹⁵. Wat echter onmiskenbaar in het voordeel sprak van de gebroeders De Smet was het gegeven dat ze, voornamelijk Frans De Smet, gebruik maakten van hun

⁴⁹¹ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map ‘stukken van onderzoek’.

⁴⁹² Idem.

⁴⁹³ Het document zelf bevond zich niet in het dossier.

⁴⁹⁴ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map ‘stukken van onderzoek’.

⁴⁹⁵ Idem. Op De Klinge was toentertijd te horen: ‘Frans geeft een feest iedere keer hij opnieuw een miljoen heeft verdiend’.

positie om personen te helpen. Het ging daarbij vooral om verplicht tewerkgestelden, ‘gepakte’ werkonderduikers of contractbreukigen. Het was namelijk zo dat wie voor de firma De Smet werkte in België (of elders) een (tijdelijke) vrijstelling kreeg voor tewerkstelling in Duitsland. Op die manier konden heel wat opgeroepen personen uit Duitsland blijven door zich aan te melden voor tewerkstelling bij de firma De Smet. Werkonderduikers en contractbreukigen werden eveneens door de firma in dienst genomen, als dat moest onder een valse naam. Een getuige vertelde: *‘Ik was werkzaam als gemeentebediende. In november 1943 werd ik opgeroepen voor de verplichte arbeidsdienst. Ik weigerde nochtans naar Duitsland te vertrekken. Smet Frans, zulks wetende, heeft zich persoonlijk tot mij gewend mij aanbiedende bij hem in dienst te treden, nochtans gezien het gebrek aan werk bij hem zelf. Om die reden plaatste hij mij bij een andere ondernemer, een kennis van hem uit Eekloo. Ik ben alsdan inderdaad bij dezen laatsten persoon in dienst gegaan onder een valse benaming*⁴⁹⁶. Een andere gelijkaardige verklaring luidde: *‘In het jaar 1944 ben ik aangehouden geweest door de Duitsers in Hulst in de statie. Ik moest dien tijde onderduiken. Ik ben twee dagen opgesloten geweest in Hulst en daarna overgebracht naar Sint-Niklaas. Ik werkte toen bij De Smet Frans en deze wist dat ik een onderduiker was. Frans heeft de nodige stappen gedaan en ik ben terug in vrijheid gesteld na acht dagen gevang. Nadat ik vrijgelaten was werkte ik niet meer bij De Smet, daar het werk in Hulst stilgevallen was. Toch heb ik dan een vrijstelling bekomen tot mei 1945. Er waren nog verscheidene werklieden die bij De Smet werkten en zich moesten verstoppen. De Smet Frans heeft om die vrijstelling te bekomen speciaal naar Gent geweest. Zoniet zat ik in Duitsland*⁴⁹⁷. Er bevonden zich daarnaast nog een paar opmerkelijke getuigenissen in het dossier, waarin de activiteiten van Frans De Smet positief werden gewaardeerd. Zo bijvoorbeeld getuigde een vrouw uit het Gentse in het Frans: *‘Je connais les frères De Smet depuis avant la guerre. Je pense, je dis, que durant la guerre, le nommé Frans De Smet, m’a toujours dit que si j’avais des ennuis avec les allemands, quant à mon activité clandestine, il userait son influence, je dis, il me protégerait selon ses moyens et que de toute façon je trouverais toujoursabri chez lui. J’ignore ce que faisaient les frères De Smet. Je ne puis vous donner aucun renseignement quant à leur activité et comportement au point de vue patriotique*⁴⁹⁸. Iemand uit de streek van Jabbeke, waar de firma De Smet dus ook een tijdje actief was, vertelde het volgende: *‘Ik heb De Smet Frans leren kennen omtrent eind 1943 in de herberg van mijn broeder hier te Jabbeke. Na enkele gesprekken met hem gevoerd te hebben, kreeg ik vertrouwen in hem, daar hij mij liet verstaan dat hij bereid zou zijn ondergedokenen bij hem te werk te stellen. Ik heb hem dan op zeker ogenblik het voorstel gedaan, ondergedokenen te Jabbeke en omliggende bij hem in dienst te nemen en hen aldus aan de opsporingen der Duitsers te onttrekken. Hij heeft aldus zeker wel een tiental werkweigeraars in dienst genomen, die ik meen zelfs bij hem niet ingeschreven waren. De Smet Frans heeft mij ook geldelijke steun beloofd en ik geloof dat hij eens een*

⁴⁹⁶ Idem.

⁴⁹⁷ Idem.

⁴⁹⁸ Idem.

som van 1000 frank gegeven heeft, alhoewel ik het mij niet meer bepaald kan herrinneren. Hij wist heel goed dat de steun bestemd was voor ondergedokenen⁴⁹⁹. Ter verdediging van de firma dient ook vermeld dat Frans De Smet, blijkens een aantal getuigenissen, tijdens de oorlog ook hulp bood aan opgepakte personen die verplicht werden tewerkgesteld in de buurt van Watten, waar de firma De Smet op dat moment werkte aan de fundering voor de lanceerbasis van V-bommen. Bleek dat een aantal van de personen die als ‘straf’ verplicht daar moesten werken uit het Waasland afkomstig waren. Eén van die personen vertelde: *‘Toen Frans De Smet passeerde en dit zag (dat dus mensen uit het Waasland in de buurt verplicht waren tewerkgesteld), beloofde hij me voedselpakketjes en andere op te sturen, wat hij dan ook heeft gedaan. Ik weet dat hij hetzelfde deed voor andere gevangenen’*⁵⁰⁰. Het verhaal werd bevestigd door een bediende bij de firma De Smet die door Frans werd belast met de ‘smokkel’ van voedingswaren en brieven: *‘De Smet Frans gaf mij opdracht om alle weken verlof te nemen, dat hij wel mijn uren zou regelen en dat ik alles moest doen om die gevangenen te kunnen helpen. Wanneer ik dus regelmatig op en af reed, droeg ik brieven en pakjes over van de gevangenen naar huis en ook omgekeerd. Ik kan bevestigen dat ik dit alles deed in opdracht van Frans De Smet’*⁵⁰¹. Ten slotte sprak ook het gegeven dat de arbeid niet nauwgezet werd gecontroleerd en dat arbeiders niet werden aangezet tot grote ijver in het voordeel van de firma. Isidoor Bracke, overigens één van de contractbreukigen die bij de firma in dienst was genomen na terugkeer uit Duitsland, vertelde: *‘Ik heb een tijdje op het Ster gewerkt, op het vliegveld in Sint-Niklaas. Wij moesten totaal niet hard werken. Er waren er bij die een hele dag niets deden en zelfs mannen die zaten te kaarten! Er was ook Duitse controle, maar die ‘veegden daar hun voeten aan’. Alleen als hun ‘oversten’ kwamen kijken, maanden ze ons aan om wat door te werken. Anders was het ‘nietske streng’*⁵⁰². Een andere getuige maakte tijdens het naoorlogs gerechtelijk onderzoek zelfs gewag van ‘sabotage’: *‘Bij de werken in Waasmunster kreeg ik de opdracht van Frans De Smet om sabotage van de werken te plegen. Ik moest de borduurstenen niet in het beton, maar wel in het zand gieten. De Duitsers hebben mij daarop betrapt. Ik ben vrijwillig in Duitsland gaan werken om aan de concentratiekampen te ontsnappen. Frans De Smet heb ik niet verraden’*⁵⁰³. Deze reeks getuigenissen zorgden ervoor dat Frans en Georges De Smet na de oorlog nog een vrij milde straf kregen voor hun economische collaboratie tijdens de bezetting. Ze waren echter niet voldoende om hen volledig vrij te pleiten, daar er ook op dit punt tegenstrijdige getuigenissen waren, zij het minder in aantal (elf getuigenissen voor ten aanzien van acht getuigenissen tegen⁵⁰⁴). Zo bijvoorbeeld kwam in verschillende van de negatieve verklaringen naar voor dat de firma De Smet, via de Duitsers om, druk uitoefende op werknemers die niet (of niet meer) voor hen wilden werken. Een getuige, die tijdens de oorlog tewerkgesteld was op het

⁴⁹⁹ Idem.

⁵⁰⁰ Idem.

⁵⁰¹ Idem.

⁵⁰² Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁵⁰³ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map ‘stukken van onderzoek’.

⁵⁰⁴ Het gaat dus enkel om de getuigenissen waarvan een verslag was opgenomen in het gerechtelijke dossier bevonden.

arbeidsambt, verklaarde: *'Ik werkte op de Werbestelle als bediende. Aldaar zijn dikwijls lijsten toegekomen, getekend door De Smet Frans, van personen welke weigerden bij hem te komen werken'*⁵⁰⁵. Een ander terugkerend element was dat de firma de afgesproken lonen niet altijd strikt zou hebben gerespecteerd. Een voorbeeld: *'Ik heb ongeveer twee maanden gewerkt voor De Smet op het vliegplein van Nieuwkerken als grondwerker en verdiende er vijf frank per uur. Hij betaalde de volle lonen niet uit, keerde zes frank per uur uit in plaats van zeven, niettegenstaande de mondelinge overeenkomst bij aanwerving. Daarom ben ik ervandoor gegaan omdat ik veel te weinig verdiende volgens den aard van mijn werk. Hij heeft ook veel mensen verplicht die zijn dienst verlaten hadden om bij hem te komen werken'*⁵⁰⁶.

In de bouwsector werden vooral aannemers na de oorlog vervolgd voor economische collaboratie. Volgens professor Dirk Luyten hadden hun activiteiten volgende gemeenschappelijke kenmerken: de werken hadden een militair karakter, er was sprake van belangrijke zakencijfers, hoge winsten en uitbreiding van de onderneming. Dat alles maakte een argumentatie, gebaseerd op het belang van de arbeiders, weinig geloofwaardig. Bovendien werden die arbeiders in niet weinig gevallen 'onwaardig' behandeld⁵⁰⁷. Voor de firma De Smet gaan de eerst genoemde kenmerken zeker op: de werken hadden inderdaad een belangrijk militair karakter, er werden daadwerkelijk hoge zakencijfers en winsten gerealiseerd en de onderneming werd tijdens de bezetting aanzienlijk uitgebreid. Voor wat betreft de behandeling van de arbeiders kan moeilijk iets met zekerheid worden gezegd. Immers, naast de positieve getuigenissen van arbeiders die in dienst waren geweest bij de gebroeders De Smet, waren er ook andere (zij het minder in aantal), die vermeldden dat de broers werknemers regelmatig te weinig betaalden en via het Arbeidsambt druk uitoefenden op arbeiders die het werk wilden verlaten⁵⁰⁸. Het is dus niet gemakkelijk om uit de verscheidenheid aan informatie één juist beeld te distilleren. Ook deze collaboratiecasus laat zich moeilijk interpreteren als een eenzijdig zwart-wit verhaal. Immers, wanneer de gebroeders De Smet echte collaborateurs, echte 'zwarten' zouden zijn geweest die meeheulden met de Duitsers en de 'Nieuwe Orde' erg genegen waren; hoe verklaart men dan de hulp die ze geboden hebben aan door de Duitsers vervolgte personen, de getuigenissen over sabotage en de contacten met mensen uit het verzet? Maar de redenering gaat ook op in de omgekeerde richting. Een beeld van de gebroeders De Smet als zijnde 'slachtoffers', die verplicht werden voor de Duitsers te werken en dat dan ook maar deden om hun 'arbeiders' aan het werk te kunnen houden, rijmt immers niet met een niet-negeerbaar aantal getuigenissen die het tegendeel beweerden. Persoonlijk ben ik van mening dat de gebroeders, en dan vooral Frans De Smet, de oorlog in de eerste plaats als zakenmensen hebben beleefd en vanuit economisch oogpunt gedacht hebben aan de (toch wel) ongeziene kansen die de Duitse bezetting bood voor hun op dat moment vrij kleine onderneming. Vermoedelijk stonden ze

⁵⁰⁵ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map 'stukken van onderzoek'.

⁵⁰⁶ Idem.

⁵⁰⁷ LUYTEN D., *op.cit.*, p. 161.

⁵⁰⁸ Archief Auditoraat-Generaal, dossier A.G. G/2-r-20-450, map 'stukken van onderzoek'.

allebei niet afkerig ten aanzien van de Duitsers (ze waren tenslotte ook een tijdje lid van het VNV), of beter gezegd: er waren geen fundamentele morele principes die hen tegenhielden voor de Duitse bezetter werken met een militair karakter te leveren als hun onderneming daar beter van werd, maar de ‘Nieuwe Orde’ kon ook niet op hun volledige en onvoorwaardelijke steun rekenen. Bepaalde Duitse maatregelen werden door de firma De Smet tegengewerkt. De gebroeders boden verscheidene werkweigeraars de kans om toch bij hen een loon te verdienen, als dat moest onder een valse benaming. Dat deden ze niet enkel voor personen uit hun eigen gemeente, maar, als gebleken is uit de getuigenis van iemand uit Jabbeke, ook op andere plaatsen waar de firma actief was. Tevens werd dit ook niet enkel gedaan omdat het groter aantal arbeiders hun eigen bedrijf ten goede kwam, want ook wanneer er geen werk was werd voor personen een tewerkstelling gezocht bij andere (bevriende) Belgische ondernemers. Daarnaast werd hulp geboden aan betrapte en gestrafte personen en was er een getuigenis die melding maakte van sabotage.

De firma De Smet heeft de Duitsers, door de uitgevoerde werken, onmiskenbaar een dienst bewezen. Daartegenover staat echter het gegeven dat heel wat inwoners van De Klinge door tewerkstelling bij deze firma een vrijstelling konden bekomen voor de verplichte tewerkstelling in Duitsland en wie deze niet bekwam toch clandestien en vaak onder een valse naam bij de gebroeders aan de slag kon. Voor heel wat jonge Klingenaren bood tewerkstelling bij de firma De Smet dus een uitweg voor de verplichte tewerkstelling, waar anderen die niet hadden. Werken voor de Duitsers in eigen land was immers nog altijd beter dan werken voor hen in Duitsland. Men kan zich afvragen hoe de situatie er had uitgezien wanneer de firma er niet was geweest of er resoluut voor had gekozen niet voor de Duitsers te produceren. De politiek ‘van het minste kwaad dus’, ook hier.

4.4. De tewerkstelling in Duitsland

4.4.1. De vrijwillige tewerkstelling

Bij het begin van de Duitse bezetting, voor de heropvatting van het economische leven, telde België meer dan 500.000 werklozen of 27 procent van de beroepsbevolking. De Duitse bezetter trachtte van deze toestand gebruik te maken om Belgische arbeiders naar Duitsland te lokken. Een aantal maatregelen werden ingevoerd ten einde Duitsland nog aantrekkelijker te maken voor Belgische krachten. Zo was er de algemene loonstop (ingevoerd in 1940) en de feitelijke devaluatie van de Belgische frank: één Reichsmark was van juli 1940 af 12,5 Belgische frank waard in plaats van 10 frank (wie in Duitsland ging werken werd ook in Duitse mark uitbetaald)⁵⁰⁹. Voor wie in België werkloos bleef, was er slechts een schamele werkloosheidsuitkering. Bovendien vaardigde de Duitse bezetter ook een aantal besluiten uit om werklozen zoveel mogelijk aan het werk te krijgen (personen

⁵⁰⁹ VERHOEYEN E., *op.cit.*, p. 197.

die wel konden werken maar niet wilden, verkregen overigens geen uitkering meer). Veel arbeiders kozen er dus ‘om den brode’ voor in Duitsland aan de slag te gaan. Daarnaast waren er ook personen die uit ideologische overwegingen vertrokken. Zij geloofden in de nationaal-socialistische ordening van de arbeid en in de sociale verwezenlijkingen⁵¹⁰. De ‘Gruppe VII’, een dienst van de afdeling ‘Economie’ van de MV, stond in voor de rekrutering van de arbeiders. Orders van het Duitse ministerie van Arbeid werden via de ‘Gruppe VII’ in ons land in de praktijk toegepast. Ze gingen naar de ‘Werbstellen’, de Duitse wervingsbureaus die bij de ‘Feldkommandanturen’ en de ‘Oberfeldkommandanturen’ waren ondergebracht⁵¹¹. De vrijwillige tewerkstelling werd in België via allerlei kanalen (bijvoorbeeld de media) fel gepromoot. En met succes: in 1941 zouden 140.000 arbeiders vrijwillig naar Duitsland zijn vertrokken, al bestaat discussie over de precieze cijfers⁵¹². Het idealistisch vooropgestelde beeld van de arbeid in Duitsland bleek in de praktijk toch niet altijd even mooi. Er waren voortdurend problemen met de loontransfers (arbeiders behielden in principe één derde van hun loon, de rest werd doorgestort aan de familie thuis), men verdiende vaak minder dan was beloofd en de verloven werden ook niet toegestaan als was gezegd⁵¹³. 80 procent van de vrijwillig vertrokken arbeiders werd tewerk gesteld in de Duitse oorlogsindustrie, ondanks de Duitse belofte dat dit niet zou gebeuren. De meesten kwamen terecht bij grote concerns als Siemens, Bayerische Motor Werke, Daimler-Benz, Krupp, Junkers en I.G. Farben⁵¹⁴.

Net als in de andere Belgische gemeenten, beslisten ook in De Klinge jonge mannen om vrijwillig naar Duitsland te vertrekken. Albert Maes vertelde dat zijn (half)broer Petrus koos voor werken in Duitsland. Hij zou daar tewerkgesteld zijn geweest in een fabriek van de ‘Junkers’-concern, nabij het Zwarte Woud⁵¹⁵. ‘Junkers’ was een Duitse vliegtuigfabrikant, die vooral bekend werd omwille van de fabricatie van de Ju-87, de beruchte duikbommenwerper uit de Tweede Wereldoorlog. Isidoor Bracke was ook één van de personen die zich vrijwillig aanmeldde voor de tewerkstelling in Duitsland. Hij vertelde dat hij vertrok als gezelschap van zijn jongere broer Florand, die verplicht werd in Duitsland te gaan werken (hieronder meer over de verplichte tewerkstelling). Daarnaast was hij ook *‘het kasseileggen beu’*. Zoals hoger al werd aangegeven was Isidoor Bracke voor zijn vertrek naar Duitsland immers in dienst bij de gebroeders De Smet. Hij vertelde: *‘In 1942 werd onze Florand dus opgeëist om naar Duitsland te gaan werken. Ik wilde daarbij zijn, hé. Ik dacht als we op hetzelfde werk terecht komen, dan kan ik hem een beetje onder toezicht houden. Dat was in 1942. Maand weet ik niet meer, alhoewel... ja, ongeveer, ik weet goed dat onze eerste dag in Duitsland op den eerste ‘Sinxen’ – Pinksteren was. Want we kwamen daartoe en we moesten al beginnen werken op eerste*

⁵¹⁰ SEBERECHTS F., *op.cit.* (2005), Leuven, 2005, p. 28.

⁵¹¹ Ibidem, p. 28.

⁵¹² Ibidem, p. 31.

⁵¹³ Ibidem, p. 31-32.

⁵¹⁴ VERHOEYEN E., *op.cit.*, p. 199.

⁵¹⁵ Interview met A. Maes op 4 november 2006.

Pinksterdag. Tschoonste van al, ik ben 'expres' naar Duitsland gaan werken om mijn jongere broer wat in de gaten te kunnen houden, maar dan werden we ginder nog gescheiden. Hij moest naar Dessau, 80 km van waar ik zat. Daar stond de moederfabriek van de JUNKERS, vliegtuigbouwers. Wij werkten ook voor JUNKERS. Bij ons maakten ze de 'Junker'84' en de 'Junker'52'.

Op Sint-Niklaas ging ik mij aangeven om te gaan werken in Duitsland. We werden dan verwittigd wanneer we op Sint-Niklaas moesten zijn, wanneer onze trein naar Duitsland zou vertrekken. Dan stapte men op de trein, die ons tot in Duitsland voerde. Op die trein zaten mannen van alle gemeentes, ook veel van Stekene. In Duitsland werden we gesplitst. Zo raakten ik en mijn broer dan gescheiden. Ik ben er eens naar toe geweest, hoewel dat niet mocht normaal gezien. We zaten dus op 80 km van elkaar. Als buitenlander mocht men zich eigenlijk niet verplaatsen in Duitsland, maar ik 'overtuurde' mij evengoed. Op een zondag ben ik er dan heen gegaan. Met de trein naar Dessau. Dat lag aan de Elbe. Daar hebben we dan wat gewandeld, wat rondgekeken. Ik had ook broodzegeltjes gespaard, ik was zo wel wat 'ne spaarzamen'. 'Vaneigen' 's avonds moest ik terug op mijn plek zijn, hé. Zodat ze dat niet wisten. Nu wil dat niet zeggen dat, als ik dat had gevraagd, dat niet zou hebben gemogen hoor'⁵¹⁶. Bij aankomst in Duitsland werden de arbeiders ondergebracht ofwel in een kamp ('Gemeinschaftslager'), ofwel bij particulieren. Zij die in een kamp leefden, hadden het doorgaans minder goed. Zij waren immers onderworpen aan de grillen van de 'Lagerführer', die het arbeiderskamp controleerde⁵¹⁷. Isidoor Bracke kwam in een 'Gemeinschaftslager' terecht. 'Wij verbleven in een 'Lager', een kamp op enkele honderd meter van de fabriek. In dat kamp stonden allemaal barakken waar we met twaalf in sliepen, twee bedden boven elkaar, met in het midden een gang en langs de andere kant hetzelfde. Wij sliepen op een zak met stro, die van tijd tot tijd hergevuld moest worden met vers stro. Verder hadden we één deken, maar het was ginder niet koud. Toen wij er immers kwamen, was het al zomer'⁵¹⁸. Volgens W.C.M. Meyers hadden de vrijwillige Belgische arbeiders het over het algemeen tamelijk goed in Duitsland, toch vergeleken met de toestand die ze rond datzelfde tijdstip in eigen land zouden hebben gekend. Het voedsel liet echter sterk te wensen over⁵¹⁹. Isidoor Bracke bevestigde: 'Hard werken moesten we er helemaal niet. Als ge maar al wat aan de gang 'waart', was het al goed. Wij werden niet afgestouwd. 'Vaneigen', eten kon een stuk beter. Wij kregen zegels en daar konden we dan bij de bakker in het dorp mee om brood gaan. Maar we kregen niet zoveel hoor. Er waren er bij die op het einde van de maand al geen zegels meer hadden. Dus die zaten dan drie of vier dagen zonder brood. Bij ons in de fabriek ging praktisch iedereen 's morgens met een nuchtere maag werken. Tot 's middags om twaalf uur. Dan kregen we in de fabriek, in de kantine, een kom soep of 'petatten'. Voor de eerste keer middageten, dus een voormiddag op ons nuchtere maag. Dan waren er ook van 'die mannen'... ik weet het nog goed, twee jongens van Stekene, twee gebroers, en die hadden altijd alles. Hoe ze eraan kwamen, ik weet het niet, maar ze

⁵¹⁶ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁵¹⁷ MEYERS W.C.M., *op.cit.*, p. 173.

⁵¹⁸ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁵¹⁹ MEYERS W.C.M., *op.cit.*, p. 173.

hadden altijd vanalles. Dat waren van die geslepen mannen, hé. Men vroeg die dan: ‘kunt ge daar of daar niet aangeraken...?’ en die zeiden dan: ‘kzal het u bezorgen’. Dat was dan wel te betalen! Wij vroegen ons allemaal af: ‘hoe doen die dat toch?’ Die kwamen niets tekort, die hadden alles. Eén geluk had ik wel; bij ons thuis hadden ze een winkel waar ook tabak en sigaretten werden verkocht. Wanneer de leverancier was geweest, stuurden ze mij dan tabak of sigaretten op. Maar ik wisselde dat voor brood bij nen Duitser. Ik wist dat die dat altijd tekort hadden. Die kregen ook maar hun zegels in de kantine, hé. En zo wisselde ik dat met een Duitser waar ik bij werkte. In de plaats bracht die brood voor mij mee. Ik rookte anders wel, maar ik offerde dat liever op om geen eten tekort te hebben. Die gast was altijd ‘vree’ vriendelijk, want die had veel te weinig sigaretten. Zo had ik weleens een broodje apart ofzo. Toch kwamen wij amper toe. Zeg maar dat er veel armoede was en veel honger.⁵²⁰ Heel wat vrijwillig tewerkgestelde arbeiders pleegden, door een combinatie van factoren als heimwee en vooral honger, contractbreuk om voortijdig naar België te kunnen terugkeren⁵²¹. Onder hen ook Isidoor Bracke. Hij zou na een eerste verlov niet meer naar Duitsland terugkeren: ‘Ik mocht al na zeven maanden op verlov. Dat was uitzonderlijk, want ik was niet getrouwd. Als ge getrouwd ‘waart’, dan mocht ge om de zes maanden op verlov. Maar wie niet getrouwd was, wie nog ‘jonk’ was, moest er een jaar zijn voor men verlov kreeg. Nu, ik was dus nog niet getrouwd en ik zat daar zeven maand. Ik ging naar onze baas, meester Hoffmann, en ik vroeg – tja, als ge der al een maand of zeven zit, kan je al wat Duits natuurlijk – ‘Meester, kan ik met de volgende trein niet in verlov gaan?’, waarop hij vroeg of ik familie had wonen in België. Hij bedoelde natuurlijk of ik getrouwd was, hé, maar mijn vader en broers... ik had natuurlijk familie, dus zei ik van ‘ja’. Dus kreeg ik toestemming, omdat die dacht dat ik getrouwd was. Ik ging dus naar het bureau om een verlovbrief, maar meester Hoffmann moest die wel aftekenen, anders mocht ik niet gaan. Zo kwam ik met die verlovbrief bij hem, maar toen zei hij: ‘dat gaat niet hé, de trein is vol...’ Ik herinnerde hem echter aan zijn belofte en toen tekende hij hem wel. Op dat gebied was een Duitser wel ongelooflijk van zijn woord, hij toch. Ik zei ‘ge hebt het mij toegestaan en nu mag ik niet gaan’, waarop hij zei ‘kom hier’, hij pakte mijn verlovbrief en tekende. Zo kon ik op zeven maand naar huis gaan. Als ik ’s avonds op mijn kamer kwam, zei ik dat, hé. Ik stak mijn verlovbrief omhoog en al die mannen natuurlijk van ‘hoe kan dat nu? Ge zijt niet getrouwd! Hoe kunde gij nu na zeven maand al op verlov’, dat was nogal een spel, maar ja, ik toonde mijn verlovbrief en ik ging. De bedoeling was wel dat ik terugkwam uit verlov natuurlijk. Ook meester Hoffmann had gezegd ‘terugkomen, hé’ en ik ‘jaja’. Maar ik dacht in mijzelf: ‘ge gaat mij hier niemer zien, jong’. Ik ben thuis gebleven, ik ben terug hier gaan werken (opnieuw op de vliegpleinen) en ik heb er nooit last van gehad. Sommigen, die niet terugkwamen uit verlov, werden door de Duitsers gezocht. Ik heb nooit last gehad⁵²².

⁵²⁰ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁵²¹ MEYERS W.C.M., *op.cit.*, p. 173.

⁵²² Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

Snel werd echter duidelijk dat het aantal vrijwillige arbeiders onvoldoende zou zijn om het grote tekort aan arbeidskrachten in Duitsland (ten gevolge van de oorlog aan het Oostfront werden immers steeds meer Duitsers opgeroepen voor de dienstplicht) te kunnen compenseren. De Duitse politiek in België evolueerde dan ook geleidelijk aan van vrijwillige naar verplichte tewerkstelling. Een tussenstap was de invoer, op 6 maart 1942, van de verplichte tewerkstelling in België. De verordening van 6 maart verplichtte de bedrijven ook een lijst van hun personeel aan het ‘Rijksarbeidsambt’ over te maken, wat veel bedrijfsleiders weigerden⁵²³. Het was reeds een teken aan de wand van wat op 6 oktober 1942 zou worden ingevoerd: de verplichte tewerkstelling in Duitsland.

4.4.2. De verplichte tewerkstelling

4.4.2.1. De verplicht tewerkgestelden

De verplichte tewerkstelling in Duitsland, die dus op 6 oktober 1942 was ingesteld, gold in eerste instantie voor alle mannen van 18 tot 50 jaar en voor alle vrouwen van 21 tot 35 jaar. Dit betekende niet dat al deze personen daadwerkelijk een oproepingsbrief kregen, maar dat daar wel mogelijkheid toe bestond. De ‘Feld- en Oberfeldkommandanturen’ werden met de uitvoering van de maatregel belast. De ‘Arbeidsambten’ moesten ervoor zorgen dat de plaatsen werden opgevuld die in de Belgische bedrijven vrijkwamen. De maatregel lokte een storm van protest uit bij zowel het Belgische bestuur, als bij de Belgische bevolking. De Secretarissen-Generaal weigerden alle medewerking aan de maatregel, de Kerk publiceerde ter protest een herderlijke brief en koning Leopold III verstuurde zijn bezwaren zelfs persoonlijk naar Hitler. Onder druk van de verschillende instanties werd de Duitse maatregel geleidelijk aan teruggeschroefd. Bepaalde ambtenaren en arbeiders en bedienden in vitale economische sectoren kregen vrijstelling van tewerkstelling in Duitsland. Vooral de opeising van vrouwen zorgde voor fel verzet. Pas in januari 1943 echter werd afgezien van de werkverplichting voor vrouwen⁵²⁴. Uiteindelijk zouden in de periode 1939-1945 zo’n 375.000 Belgische arbeiders in Duitsland (verplicht of vrijwillig) tewerk worden gesteld⁵²⁵.

De verplichte tewerkstelling gold ook voor de daarvoor in aanmerking komende personen in De Klinge. De lijsten van de gerepatrieerden – die ik zowel terugvond in het gemeentearchief van Sint-Gillis-Waas⁵²⁶, als in het rijksarchief te Beveren⁵²⁷ – geven een indicatie van het aantal personen dat werd opgeëist voor de verplichte tewerkstelling. Deze lijsten werden opgesteld in de meidagen van 1945, toen de oorlog dus echt voorbij was en de ‘vreemde’ arbeiders, krijgsgevangenen edm. weer

⁵²³ VERHOEYEN E., *op.cit.*, p. 201-202.

⁵²⁴ SEBERECHTS F., *op.cit.* (2005), p. 35-40.

⁵²⁵ *Ibidem*, p. 185.

⁵²⁶ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 547.1/2, oorlogsslachtoffers 1940-1970.

⁵²⁷ Rijksarchief Beveren, archief ‘Winterhulp’ De Klinge, lijsten met gerepatrieerden.

huiswaarts konden keren, ‘gerepatrieerd’ konden worden. Dit wil zeggen dat op de lijsten de namen voorkomen van personen die om de één of andere reden (vrijwillige/verplichte tewerkstelling of krijgsgevangenschap) tijdens de oorlog in Duitsland terecht waren gekomen en na de oorlog opnieuw naar hun geboortedorp terug keerden. Personen die de oorlog in Duitsland niet overleefden, vroeger naar België terugkeerden of na de oorlog beslisten om in Duitsland te blijven, komen dus niet voor op de lijst. Daarom geven dergelijke lijsten nooit een volledig beeld, maar slechts een indicatie. In ieder geval werden er in De Klinge tijdens de meidagen van ’45, 89 personen gerepatrieerd. Onder de gerepatrieerden bevond zich ook een kleine minderheid vrouwen.

Net als de vrijwillige arbeiders werden ook de verplicht tewerkgestelden ondergebracht ofwel bij particulieren, ofwel in een ‘Lager’. Klingenaar Omer Van Gothem (zijn naam is ook terug te vinden op de gerepatrieerdenlijst) was één van de mannen die verplicht naar Duitsland werden gestuurd. Eerstens verbleef hij in een kamp nabij de ijzergieterij waar hij tewerk was gesteld. De omstandigheden waarin hij moest leven en werken waren volgens zijn dochter erg hard. De arbeid zelf, vertelde haar vader altijd, was erg zwaar en de arbeiders waren doorgaans ondervoed. Na enige tijd echter vond Omer werk op een boerderij, waar het beter leven was. Ondertussen had hij in het Duitse dorpje waar hij werkte ook een meisje leren kennen; ze zou later zijn vrouw worden. Het koppel kwam na de oorlog in België wonen (eerst bij familie in De Klinge, later in Brussel). Na de val van het communisme verhuisden ze opnieuw naar het dorpje in Duitsland waar het tijdens de oorlog allemaal was begonnen⁵²⁸.

Allerhande personen en instanties probeerden uiteraard te verhinderen dat zichzelf of kennissen, medewerkers, leden of ondergeschikten naar Duitsland werden gestuurd⁵²⁹. Men trachtte aan te tonen dat men ‘onmisbaar’ was in België en aldus een vrijstelling moest krijgen voor de verplichte tewerkstelling. Daarbij maakte men logischerwijze ook gretig gebruik van contacten die men had met belangrijke personen. Hierboven werd al aangehaald dat heel wat Klingenaars de dans konden ontspringen door tewerkstelling bij de gebroeders De Smet (punt 5.3.2.2.). Ook heel wat gemeentebesturen deden al het mogelijke om inwoners en personeel uit Duitsland te houden⁵³⁰. In De Klinge werd het gemeentelijke ambtenarencorps tijdens de oorlog gevoelig uitgebreid. Of dit, naast het vele extra werk, ook te maken had met het uit Duitsland houden van inwoners, is moeilijk te achterhalen. Alle nieuwe aanwervingen gebeurden immers voor de verordening van 6 oktober 1942. In ieder geval werd in februari 1942 wel fel geprotesteerd tegen een bericht van het provinciebestuur, waarin werd gesteld dat de gemeente moest overgaan tot de afdanking van de extra bediende voor het secretariaat. Met succes, de tijdelijke bediende bleef in dienst⁵³¹. Volgens het naoorlogse getuigenis van schepen Jan Seghers deed het gemeentebestuur wel degelijk inspanningen om mensen uit

⁵²⁸ Gesprek met Christine Van Gothem, dochter van Omer Van Gothem, op 21 maart 2007.

⁵²⁹ SEBERECHTS F., *op.cit.* (2005), p. 49.

⁵³⁰ *Ibidem*, p. 50.

⁵³¹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één), zitting van 2 februari 1942.

Duitsland te houden. Namens Seghers werden *'kleine grenspassen verstrekt aan personen om ze aan de werkverplichting en daardoor aan de opeising te onttrekken'*⁵³². Nico Wouters toonde in zijn 'oorlogsburgemeesters' aan dat de gemeentebesturen een cruciale schakel vormden in het proces van identificatie en opsporing van de geveiseerde leeftijdsklassen. Vaak kregen zij rechtstreeks Duitse verzoeken om informatie of kwamen Duitse eenheden ter plaatse om bevolkingsregisters en dergelijke in te zien. Het was voor gemeentebesturen niet altijd makkelijk, vooral door het onduidelijke standpunt van Secretaris-Generaal Romsée, om te bepalen welke inlichtingen wel en welke niet mochten worden overgemaakt⁵³³. Ook in dit opzicht is het jammer dat de Klingse briefwisseling uit de oorlogsperiode verloren is gegaan. In het register, dat wel werd bewaard, zijn geen aanwijzingen te vinden van medewerking (of verzet) met betrekking tot het aanduiden van personen die door de Duitse verordening werden geveiseerd⁵³⁴. Wel werden tijdens de oorlog de militiestukken van de gemeente De Klinge vernietigd. Dat blijkt uit een brief van het naoorlogse gemeentebestuur aan de bevelhebber van het werf- en telbureau te Dendermonde: *'Gevolg gevend aan het rondschriven verschenen in het Staatsblad van 23.2.45, betreffende de telling der miliciens der klassen 1938, 1939 en 1940, hebben wij de eer Ued. hierbij de gevraagde documenten te doen geworden. Daar alle militiestukken van onze gemeente vernietigd werden, zijn wij niet meer in het bezit van alle inlichtingen betreffende al de miliciens. De lijst werd zo volledig mogelijk opgemaakt'*⁵³⁵. Militiedossiers bevatten per jaarklasse de namen van de militieplichtigen en op die manier dus ook de namen van personen die voor verplichte tewerkstelling konden worden opgeroepen. Misschien werden zij wel om deze reden vernietigd. Immers, de dossiers in verband met de telling der miliciens der klassen 1938, 1939 en 1940 bevatten de namen van personen die in die jaren 18 werden. Zij waren dus geboren respectievelijk in de jaren 1920, 1921 en 1922. Net die jaarklassen werden in het begin door de Duitse verordening geveiseerd⁵³⁶. Voor wie niet naar Duitsland wilde en de verplichte tewerkstelling niet officieel kon ontlopen, bleef slechts één mogelijkheid over: onderduiken.

4.4.2.2. Werkonderduikers

Massaal veel personen zouden na de Duitse verordening, en na zelf een oproepingsbrief voor de verplichte tewerkstelling te hebben gekregen, onderduiken. Volgens een schatting van het Militaire Bestuur bevonden er zich in maart 1943 in het hele ambtsgebied (dus België en Noord-Frankrijk) niet minder dan 14.000 werkweigeraars⁵³⁷. Onderduikers waren er zeker ook in De Klinge. Volgens W. Maes vond een aantal van hen onderdak bij boeren (*'op één of andere hooizolder'*) en dan was er nog

⁵³² Algemeen Rijksarchief Brussel, Genadedossier Jan Seghers, T 552, nr. 665, 85.564.

⁵³³ WOUTERS N., op.cit., p. 393-413.

⁵³⁴ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, register van briefwisseling De Klinge.

⁵³⁵ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Militielichtingen 1938-1949.

⁵³⁶ SEBERECHTS F., op.cit. (2005), p. 40.

⁵³⁷ Ibidem, p. 53.

een deel dat zich zou verschuild hebben in de ‘*Rattentoet*’ (polderlandschap) ‘*waar men zich bij controle terug kon trekken in het riet*’. W. Maes vertelde daarnaast ook het verhaal van ‘*zuster Léontien, toentertijd werkzaam in het ziekenhuis van Sint-Gillis-Waas, die onderduikers in het ziekenhuis opnam als ‘chronisch zieken’*’⁵³⁸. Isidoor Bracke sprak tijdens het interview ook over de ‘*werkonderduikers*’: ‘*Er waren er zeker in De Klinge die onderdoken. Op adressen die de Duitsers niet wisten hé. Als de Duitsers dan bij die personen thuis kwamen, gebaarden de ouders ‘van krommen aas’. Die deden dus of ze van niets wisten. Sommigen zeiden ook: ‘waarom, die is toch naar Duitsland ontmoeten?’ Dat was dan niet waar, maar ja... die Duitsers konden daar niet veel tegen beginnen en gingen dan maar weg. De onderduikers in De Klinge verbleven vooral bij de boeren, in een schuur of op de hooischelf. Ik heb zelf onderduikers gekend. De ouders brachten dan eten voor hen, want zij konden zelf niet op straat komen*’⁵³⁹. Het zorgen voor voedsel voor werkonderduikers was een taak die ook het Klingse verzet op zich nam. Daarnaast vertrekten het verzet ook valse papieren aan de werkonderduikers, die dan aantoonde dat de persoon in kwestie vast werk had of net buiten de geviseerde jaarklassen viel⁵⁴⁰.

Eerder werd al geschreven dat het Klingse gemeentebestuur eveneens bereid was werkonderduikers te helpen. Dat gebeurde voornamelijk via het verstrekken van rantsoenzegels. Vooral schepen Jan Seghers en oorlogsburgemeester Maes lijken zich daarvoor te hebben ingezet⁵⁴¹.

Onderduikers bevonden zich in een hachelijke positie. Op straat komen was gevaarlijk. Geregeld werden immers razzia’s gehouden in bioscopen, in de straten of op de voetbalvelden. Een razzia verliep steeds volgens hetzelfde stramien: een bioscoopzaal, straat of voetbalveld werd zodanig afgesloten dat geen mogelijkheid meer bestond om te ontsnappen. Gesnapte personen werden dan in het ‘Derde Rijk’ tewerkgesteld in zogenaamde ‘Erziehungslagers’, speciale wederopvoedingskampen, waar zij meestal in onmenselijke omstandigheden moesten leven⁵⁴². W. Maes was persoonlijk twee maal getuige van zulk een razzia in De Klinge, één daarvan was in de bioscoop⁵⁴³.

⁵³⁸ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

⁵³⁹ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁵⁴⁰ Interview met Julien Bal op 5 november 2006.

⁵⁴¹ Algemeen Rijksarchief Brussel, Genadedossier Jan Seghers, T 552, nr. 665, 85.564.

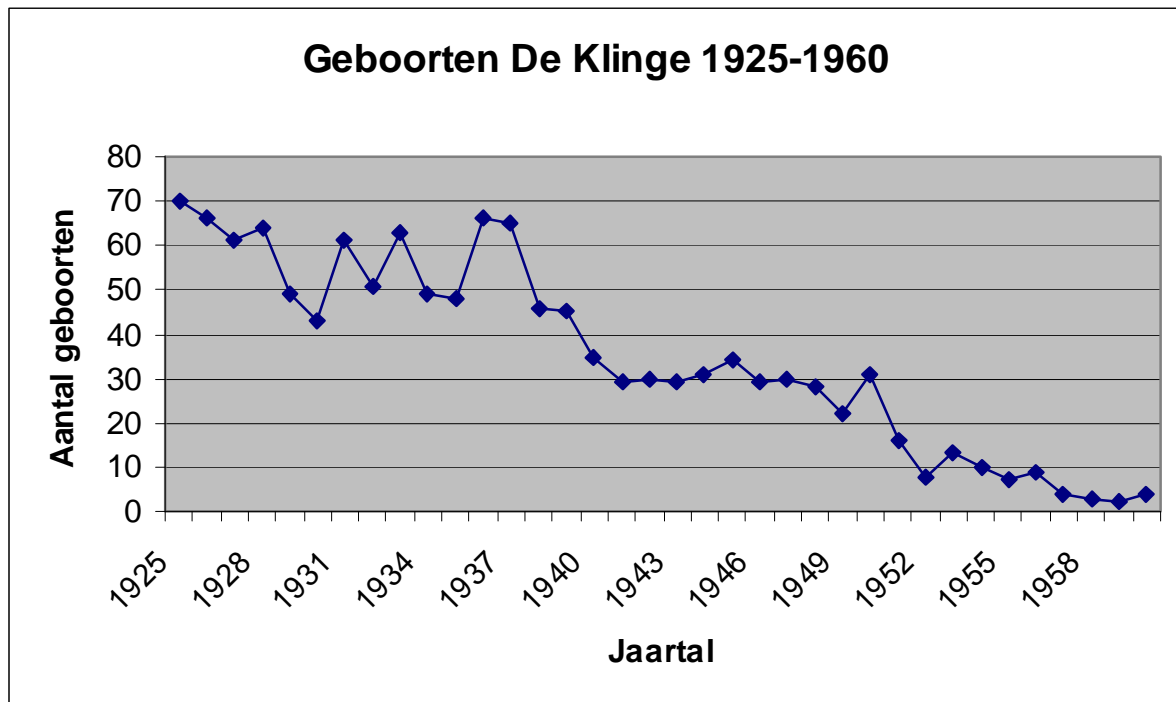
⁵⁴² MEYERS W.C.M., op.cit., p. 245-246.

⁵⁴³ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

4.5. Demografische invloed van de Tweede Wereldoorlog in De Klinge

4.5.1. Het geboortecijfer

Figuur 24

De evolutie van het jaarlijkse aantal geboorten in De Klinge wordt weergegeven in figuur 24⁵⁴⁴.

In de periode 1925-1939 werden in De Klinge gemiddeld 54 kinderen per jaar geboren. De waarden voor de oorlogsjaren liggen gevoelig lager dan dat vooroorlogse gemiddelde: 35 in 1940, 29 in 1941, 30 in 1942, 29 in 1943 en 31 in 1944. Of dit te wijten is aan de invloed van de oorlog is twijfelachtig. De daling van het aantal geboorten tijdens de oorlogsjaren past immers binnen de algemeen dalende tendens die zich vanaf 1938 heel duidelijk inzette. Dit kan worden verklaard door het gegeven dat steeds minder vrouwen thuis bevielen. De in het geboorteregister van De Klinge opgetekende geboorten zijn immers enkel diegenen die ook daadwerkelijk in de gemeente (dus thuis) plaats hadden. Kinderen van ouders die wel in De Klinge woonden, maar niet daar werden geboren (bijvoorbeeld in een ziekenhuis in een andere stad), nam men dus niet op in het register⁵⁴⁵. Waar in de jaren twintig en begin-midden jaren dertig (in 1936 nog 66) de meeste vrouwen nog thuis bevielen, daalde dat aantal sterk vanaf 1938⁵⁴⁶. Wel steeg het aantal geboorten (thuisbevallingen) opnieuw onmiddellijk na de

⁵⁴⁴ De gegevens voor de grafiek zijn afkomstig uit Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Burgerlijke stand: Register van Geboorten, gemeente De Klinge.

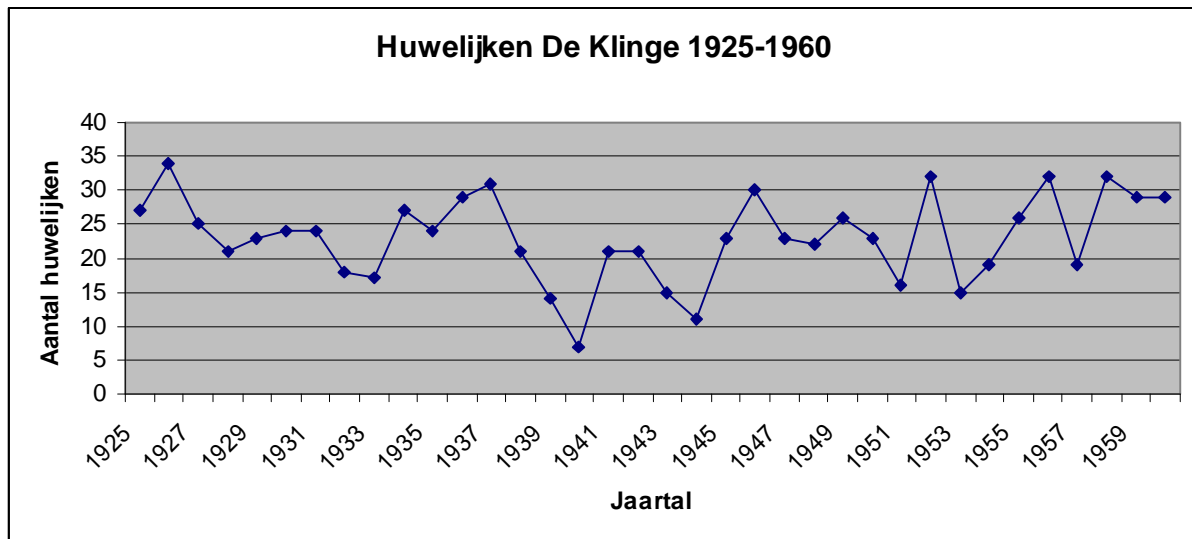
⁵⁴⁵ De cijfers zeggen in feite dus meer over het aantal thuisbevallingen dan over het werkelijke aantal geboorten.

⁵⁴⁶ Mogelijk is dit te wijten aan de uitbouw van een kraamkliniek in de buurgemeente Sint-Gillis-Waas, al heb ik niet kunnen achterhalen wanneer de afdeling in die kliniek precies is ontstaan.

oorlog. Van een echt noemenswaardige invloed van de Tweede Wereldoorlog op het geboortecijfer kan echter bezwaarlijk worden gesproken.

4.5.2. Het aantal huwelijken

Figuur 25

Figuur 25⁵⁴⁷ geeft de evolutie van het aantal huwelijken in De Klinge weer gedurende de periode 1925-1960. Gemiddeld werden 23 huwelijken afgesloten per jaar. De grafiek toont duidelijk een daling van het aantal huwelijken tijdens de oorlogsperiode met een absoluut dieptepunt in 1940, toen slechts zeven koppels elkaar het jawoord gaven. Nooit werden minder huwelijken afgesloten als in dat jaar. Ook in 1939 lag het aantal huwelijken (14) al onder het gemiddelde. Het begin van de Tweede Wereldoorlog verminderde dus het enthousiasme om te trouwen aanzienlijk. In 1941, toen het dagelijkse leven zich weer enigszins normaliseerde, stabiliseerde ook het aantal huwelijken zich opnieuw. Zowel in '41, als in '42 werden 21 huwelijken afgesloten, slechts twee minder dan het jaarlijkse gemiddelde in de periode 1925-1960. De veranderende oorlogscontext vanaf begin 1943 (meer verzet, hardere repressie, schaarste, verplichte tewerkstelling...) weerspiegelt zich ook in de huwelijksstatistiek van De Klinge. Met slechts vijftien huwelijken bleef 1943 ver onder het gemiddelde. Het aantal daalde opnieuw gevoelig in het laatste oorlogsjaar, toen elf huwelijken werden gesloten. Het lijkt erop dat heel wat mensen hun huwelijksplannen opborgen tot na de oorlog. Vanaf 1945 toont de grafiek immers een pijlsnelle stijging. In 1946 werden 30 huwelijken afgesloten, zeven meer dan gemiddeld.

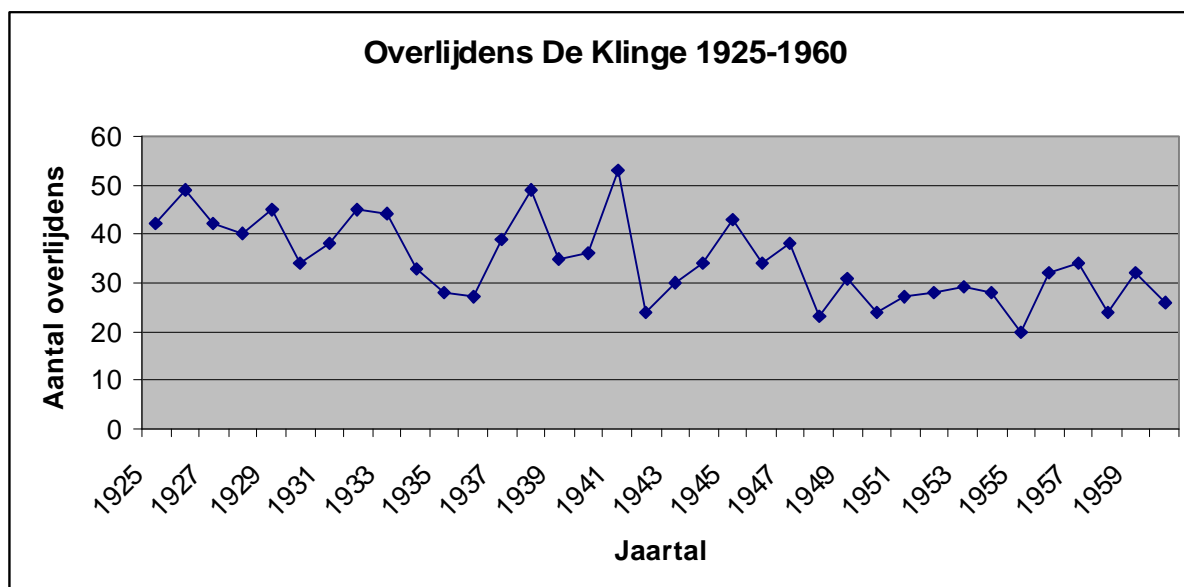
Vooraf het begin en einde van de Tweede Wereldoorlog lijken dus een invloed gehad te hebben op het huwelijksgedrag in De Klinge. De laagste waarden in de periode 1925-1960, zeven en elf, vallen

⁵⁴⁷ De gegevens voor de grafiek zijn afkomstig uit Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Burgerlijke stand: Register van huwelijken en echtscheidingen, gemeente De Klinge.

allebei in de oorlogsperiode. Hoewel de waarden in de andere oorlogsjaren het gemiddelde meer benaderden, waren ook deze lager dan 23. De Tweede Wereldoorlog heeft dus zeker een invloed gehad op de huwelijksplannen.

4.5.3. *Het sterftecijfer*

Figuur 26

Figuur 26⁵⁴⁸ toont het aantal overlijdens in De Klinge tijdens de periode 1925-1960. Gemiddeld vielen er tijdens deze periode 34 overlijdens per jaar te betreuren. De oorlogsperiode is qua overlijdens niet afwijkend. Alleen werd tijdens de oorlog wel het hoogste cijfer bereikt van de hele tijdspanne. In 1941 stierven 53 personen, negentien meer dan gemiddeld. Men kan echter onmogelijk met zekerheid stellen dat dit iets te maken had met de Tweede Wereldoorlog. De waarden van de andere oorlogsjaren lagen immers op of onder het gemiddelde. Wel werd het jaar 1941, meer dan de andere bezettingsjaren, gekenmerkt door een tekort aan graan en aardappelen. Daarna werd de bevoorradings situatie beter. Mogelijk speelde dit een rol in het hoge sterftecijfer voor het jaar '41. Het is echter slechts een hypothese.

4.5.4. *Besluit*

Het is moeilijk om uit de geboorte-, huwelijks- en sterftecijfers een invloed van de Tweede Wereldoorlog te distilleren. Het lijkt erop dat de oorlog het aantal geboorten en overlijdens in De Klinge niet noemenswaardig heeft beïnvloed. Voor de invloed op de nataliteit kan dus weinig met

⁵⁴⁸ De gegevens voor de grafiek zijn afkomstig uit Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Burgerlijke Stand: Register van overlijdens, gemeente De Klinge.

zekerheid worden gezegd, door de aard van het cijfermateriaal (enkel thuisbevellingen). Het aantal huwelijken daarentegen daalde wèl ten gevolge van de oorlogsomstandigheden. Het lijkt erop dat men een gepland huwelijk liever uitstelde tot na het einde van de oorlog, een verklaring voor de huwelijkspek in de naoorlogse jaren.

Hoofdstuk 5: Kerkelijk leven en ontspanning

5.1. Het kerkelijke leven tijdens de bezetting

5.1.1. De houding van de pastoor en de onderpastoor

Figuur 27

Tijdens de oorlog was de Eerwaarde Heer Albert De Mey (figuur 27⁵⁴⁹) priester in De Klinge. Hij was pastoor geworden na het overlijden van zijn voorganger P. Van Driessche in 1937. De Mey was bij zijn benoeming in De Klinge ook onderpastoor te Eekloo. In het programmaboekje van de feestelijkheden ter ere van de '100^e verjaring der kerk' staat over hem te lezen: *'Gedurende gans den oorlog heeft Hij, als echte vaderlander, onder zijn parochianen gewerkt en geleefd, niettegenstaande vele moeilijkheden. Helaas, de vrede kwam, waar hij niet veel genot heeft van gehad, want op 2 december 1944 overleed hij'*⁵⁵⁰. Tijdens de jaren dertig kwam de pastoor, als voorzitter van het

schoolcomité van de vrije meisjesschool, meermaals in conflict met het toenmalige gemeentebestuur, en dan vooral met schepenen Jan Seghers. In juni '39 stelde Seghers, toentertijd schepenen van onderwijs, zijn plannen voor aan het schepencollege betreffende de '11 juli – viering'. Er was een plaatselijk comité opgericht om *'de viering op luisterrijke manier te herdenken'*. Het gemeentebestuur zou haar medewerking verlenen onder de vorm van een toelage en toestemming tot deelname van de schoolkinderen. Het comité had het volgende programma voorzien: *'optocht te zeven uur met deelname van de bijzondere maatschappijen der gemeente / uitvoering van een spreekkoor door de schoolkinderen / uitvoering van liederen door een zangkring onder de leiding van een beroepsmusicus / tussen het programma een korte toespraak door een Vlaamse spreker'*⁵⁵¹. Schepenen Jan Seghers had blijkbaar ook graag gewild dat de aangenomen katholieke meisjesschool aan de viering zou deelnemen, want het PV van de zitting op 7 juli maakt gewag van een vergadering die in dat opzicht zou zijn belegd met de 'Eerwaarde Moeder en Zuster'. De voorzitter van het schoolcomité, de Eerwaarde Heer Pastoor, had echter schriftelijk laten weten niet geneigd te zijn tot medewerking. Het schepencollege betreunde *'de ontwijkende houding van voornoemd schoolcomité, vermits inzake de viering van elf juli alle borgen werden gegeven van spontane en algehele deelname, aan alle bonden met een cultureel doel en alle inwoners van de gemeente, naar het voorbeeld van andere steden en*

⁵⁴⁹ Privé-documenten Julien Bal, Programmaboekje 100e Verjaring der Kerk gemeente De Klinge.

⁵⁵⁰ Idem.

⁵⁵¹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Register van beraadslagingen van het schepencollege 1937-1949 (zitting van 17 juni 1939).

*gemeenten, om samen met het bestuur tot de herdenking van de gulden sporen over te gaan, zonder onderscheid van opinie*⁵⁵². De pastoor, A. De Mey, reageerde daarop als volgt: *'De Eerwaarde Heer pastoor deed opmerken dat de aangenomen school, een vrije katholieke inrichting zijnde, niet vatbaar is voor voorwaarden gesteld ten hare opzichte, en wat de deelname aan de guldensporenviering betreft, de spontane en eenstemmige beantwoording van alle bonden, maatschappijen en verenigingen niet voldoende gewaarborgd is om met de vrije katholieke meisjesschool handelend op te treden*⁵⁵³. En ook tijdens de oorlog zou de heer pastoor zich weigerachtig hebben opgesteld ten aanzien van voorstellen van het gemeentebestuur. Op 3 februari 1941 verwonderde het schepencollege zich over *'het bevreemdend feit dat het schepencollege geen antwoord heeft ontvangen op de beleefde vraag om de leerlingen van de vierde graad te laten deelnemen aan de soepbereiding voor 'Winterhulp' waarbij het gemeentebestuur vooral op het oog had de geest van maatschappelijk dienstbetoon en praktische huishoudkunde bij de leerlingen te bevorderen*⁵⁵⁴. Als eerder al gezegd, lijkt het mij dat de Klingse pastoor in de jaren dertig en ook tijdens de oorlog afkering stond ten aanzien van de sterke Vlaams-nationalistische strekking in zijn parochie. Hoger werd al melding gemaakt van een aantal vooroorlogse incidenten in en rond de kerk. Zo bleven de leden van de Vlaams-nationalistische 'Ward Hermans-kring' een keer buiten de kerk staan tijdens de misviering, omdat hun vlag niet binnen mocht en ontstond er een incident toen er in de kerk werd gepredikt tegen de Vlaams-nationalisten. Tijdens de oorlog had de Klingse pastoor geweigerd de hostie te bedelen aan een lid van de DM/ZB in uniform.

De Eerwaarde Heer Paul Vossen was onderpastoor van De Klinge tijdens de oorlog⁵⁵⁵. Ook hij lijkt niet al te veel sympathie gehad te hebben voor de Vlaams-nationalistische groepering rond Jan Seghers. In een naoorlogse verklaring stelde onderpastoor Vossen dat hij *'van algemeen politiek standpunt uit gezien de rechtstreekse tegenstrever was van Jan Seghers*⁵⁵⁶. Desondanks legde hij toch een voor Jan Seghers positieve getuigenis af in het onderzoek dat werd gevoerd naar aanleiding van diens genadeverzoek. Zo zou Seghers hem en zijn scoutsgroep ongemoeid hebben gelaten⁵⁵⁷. Onderpriester Vossen was inderdaad de oprichter van een scoutsgroep in De Klinge. De groep bestond van 1941 tot 1946. Na de oorlog hield ze dus op te bestaan. De Chiro nam haar plaats in⁵⁵⁸.

Of deze anti Vlaams-nationalistische en anti-collaboratie houding van zowel de pastoor als de onderpastoor enige invloed hebben gehad op de kerkgangers valt te betwijfelen. Politiek werd meestal buiten de kerk gehouden en tijdens de oorlog werd er volgens A. Maes en Isidoor Bracke *'in de missen niet over de bezetting gepraat*⁵⁵⁹.

⁵⁵² Ibidem (zitting van 7 juli 1939).

⁵⁵³ Ibidem (zitting van 12 juli 1939).

⁵⁵⁴ Ibidem (zitting van 3 februari 1941).

⁵⁵⁵ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 52.

⁵⁵⁶ Algemeen Rijksarchief Brussel, Genadedossier Jan Seghers, T 552, nr. 665, 85.564.

⁵⁵⁷ Idem.

⁵⁵⁸ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 46.

⁵⁵⁹ Interview met A. Maes op 4 november 2006 en Isidoor Bracke op 8 november 2006.

5.1.2. De invloed van de oorlog op de kerkgang

Figuur 28

In 1940 was 98 à 99 procent van de Belgische bevolking in de katholieke kerk gedoopt, 90 procent trouwde en stierf er, 75 procent van de kinderen deden er hun plechtige communie. Hoewel niet iedereen daadwerkelijk iedere week naar de kerk ging, liegen de cijfers er niet om. Vooral het Vlaamse landsgedeelte was streng katholiek⁵⁶⁰. Dat gold zeker voor een weinig geïndustrialiseerd gebied als De Klinge. Eucharistievieringen in het Klingse kerkgebouw (figuur 28⁵⁶¹) werden druk bezocht. Karel Van Eetvelt en Maria De Witte vertelden: *‘Wij gingen alle zondagen naar de kerk. Er was ook dagelijks een mis, maar de meesten gingen toch op zondag. Naar schatting zaten er toch zo’n twintigtal mensen door de week in de kerk, op zondag zaten de missen – om 7u, 9u en 10u – ‘boem’vol’*⁵⁶².

Over het algemeen werd de bezetting gekenmerkt door een versterking van de religieuze praktijk. Heel wat priesters, die daarover in mei ’76 een enquête invulden voor het SOMA, getuigden dat ze tijdens de oorlog veel parochianen terug naar de mis zagen komen die ze voor de oorlog zelden of nooit hadden gezien. Heel wat pastoors spraken over de bezetting als de ‘gouden tijd van de religieuze praktijk’⁵⁶³. In De Klinge had de Tweede Wereldoorlog vermoedelijk weinig invloed op de kerkgang van de gelovigen. Voor de oorlog ging immers nagenoeg iedereen al elke zondag trouw naar de mis. Tijdens de oorlog werd die traditie dan ook voortgezet. Enkel de werkonderduikers zullen waarschijnlijk hebben afgezien van de wekelijkse plicht, omdat dit voor hen te gevaarlijk was. Volgens W. Maes was de algemene heropleving echter ook zichtbaar in De Klinge: *‘Vooral het ‘Lof’ (geen echte eucharistieviering, maar een gebedsdienst), waar anders ‘geen kat’ zat, zat tijdens de oorlog wel vol. Dan werd gebeden, speciaal voor De Klinge. Een soort ‘bescherm De Klinge tijdens de oorlog’*⁵⁶⁴.

Volgens A. Dantoing was ook de opleving van verschillende katholieke actiegroepen en jeugdbewegingen een uiting van het reveil van het godsdienstige sentiment, versterkt tevens door de gunstige situatie waarin de katholieke actie zich ten opzichte van de bezetter bevond, in vergelijking met de andere jeugdorganisaties. Dat was vooral te danken aan de strakke en energieke houding van

⁵⁶⁰ DANTOING A., Het religieuze leven tijdens de bezetting, 1940-1945. Het dagelijkse leven in België, Brussel, 1984, p. 169.

⁵⁶¹ DE KLOMP, op.cit., p. 28.

⁵⁶² Interview met Karel Van Eetvelt en Maria De Witte op 11 november 2006.

⁵⁶³ DANTOING A., op.cit., p. 170.

⁵⁶⁴ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

kardinaal Van Roey in de verdediging van de rechten van de kerk, aldus Dantoing⁵⁶⁵. Deze stelling lijkt ook op te gaan voor De Klinge. Tijdens de oorlog had men immers de relatief succesvolle scoutsgroep onder de leiding van onderpriester Vossen. Daarnaast was ook de V.K.A.J. ('Vrouwelijke Katholieke Arbeidersjeugd'), opgericht in 1931 door toenmalig onderpastoor Boeykens, tijdens de bezetting actief. Beide katholieke jeugdgroeperingen hielden op te bestaan kort na de oorlog⁵⁶⁶.

5.2. Ontspanning en vrije tijd

5.2.1. Cafés / danspartijen

In een tijd zonder televisie werden tal van avonden gevuld met cafébezoek. Volgens gegevens uit de handel- en nijverheidstelling in 1930 zouden er niet minder dan 44 cafés geweest zijn in de gemeente⁵⁶⁷. Men bleef ook op café gaan tijdens de bezetting. Volgens de Klingse regelgeving moesten openbare gelegenheden in wintertijd sluiten om tien uur 's avonds en in zomertijd om middernacht. Die tijden werden, volgens A. Maes, echter niet altijd strikt gerespecteerd: *'dan hielden we 'vanachter' nog wat café hé, dikwijls met de Duitsers erbij'*⁵⁶⁸. Of er meer of minder mensen tijdens de oorlog op café gingen, is moeilijk te bepalen. A. Maes vertelde dat dit minder werd gedaan *'omdat het toch maar 'flutjesbier' was'*⁵⁶⁹. Dat klopte inderdaad. Mensen kwamen naar de herbergen om de grauwheid van het dagelijkse leven te ontvluchten, maar een goede pint bier kon niet veel soelaas meer brengen. Men moest zich tevreden stellen met een miezerig brouwsel van 0,8 graad, flets en zonder smaak, met het enige voordeel dat het niemand dronken maakte. En ook de bijhorende sigaret was in de oorlog, zonet verdwenen, dan toch erg schaars geworden. Het rantsoen van 120 gram tabak voor de pijp of 120 sigaretten per maand was in vele gevallen immers niet beschikbaar⁵⁷⁰. Uit de getuigenissen kwam duidelijk naar voor dat ook de Duitsers tot het cliënteel van de cafés behoorden. Het contact met de Duitse bezettingstroepen in de cafés verliep niet altijd even aangenaam. Zo herinnerde Julien Bal, wiens ouders ook een café openhielden, zich: *'s Zondags bij ons zat heel de café vol kaarters. Opeens komen daar twee Duitsers binnen die recht achter den toog gaan en daar beginnen pinten kapot te slaan, sigaren in hun zakken te steken. Baldadigheden uit te halen dus. Eén van de klanten trekt zijn vest aan en gaat naar de 'Kommandantur' in de Sint-Gillisstraat. Daar meldt hij dat er wat onenigheid is in het café van Aloïs Bal. Die kommandant trekt zijn 'stibbels' aan, zijn*

⁵⁶⁵ Idem.

⁵⁶⁶ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 47.

⁵⁶⁷ Algemeen Rijksarchief Brussel, Handel- en nijverheidstelling 1930, T 300, Nr. 1206 gemeente De Klinge.

⁵⁶⁸ Interview met A. Maes op 4 november 2006.

⁵⁶⁹ Idem.

⁵⁷⁰ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 69.

*uitgangsjas en komt kijken. Zijn ondergeschikten werden daarop flink gestraft en moesten alles betalen wat ze kapot hadden gemaakt*⁵⁷¹.

Als eerder al werd geschreven, had De Klinge ook een strikt politiereglement voor de openbare ‘danspartijen’. Iedere organisator moest vooraf de toestemming vragen aan de burgemeester of diens plaatsvervanger. Danspartijen konden overigens slechts worden georganiseerd op volgende dagen: de eerste zondag van januari, de zondag en de maandag van de jaarmarkt, de zondag, maandag, dinsdag en woensdag van de kermis, de zondag volgende op 11 november en de zondag van de als dusdanig erkende wijkkermissen. De door de gemeente erkende verenigingen mochten slechts één openbare danspartij per jaar organiseren. Danspartijen waren verboden voor kinderen jonger dan zestien jaar. Alle gemakkelikheden moesten worden stopgezet op het sluitingsuur der herbergen, dus tien uur ’s avonds in de winter en middernacht in de zomer⁵⁷². Dansen in openbare gelegenheden was tijdens de oorlog officieel verboden, maar veelal werd het oogluikend toegestaan door de ordediensten⁵⁷³. In januari ’43 trachtte de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen enigszins klaarheid te brengen over het al dan niet dansverbod. Hij stuurde volgende brief naar de burgemeesters in zijn ambtsgebied: *‘Op 21 augustus 1942 heb ik (de provinciegouverneur), op aanraden van de ‘Oberfeldkommandantur’, een verordening betreffende het dansen uitgevaardigd. De ‘Oberfeldkommandantur’ heeft er thans geen bezwaar tegen dat, mits het in acht nemen van zekere voorwaarden, er in private kring gedanst wordt, bv. in verenigingen. Hierbij gaat de tekst van een gewijzigde verordening die door uw zorgen moet aangeplakt worden. Gij zult echter met volgende richtlijnen dienen rekening te houden:*

*Om het privaat karakter van danspartijen in openbare lokalen te verzekeren, moet de burgemeester eerst zijn toestemming tot het houden van die danspartijen geven. Hij zal daarvoor volgende regels in acht nemen: 1- De toelating tot dansen wordt beperkt tot die verenigingen die ook vroeger regelmatig dansfeesten inrichtten. Het dansen moet ook beperkt blijven tot de mate waarin het vroeger gebeurde. 2- Het besloten karakter van de danspartijen zal verzekerd worden door: a) het bezit van een lidkaart of gebeurlijk van een schriftelijke uitnodiging voor elke deelnemer, b) het gereedleggen van een lijst van de leden van de vereniging, c) het verbod leden voor de vereniging aan te werven zowel bij de aanvraag, als gedurende het dansfeest, d) plakbrieven bij de ingang van het lokaal waaruit klaar zal blijken dat om een besloten bijeenkomst gaat. Voortaan zal het dansen nagegaan worden door de eigen politie met uitsluiting van de militaire politie. Het militaire bestuur behoudt zich nochtans het recht voor vervolging in te spannen in geval van zware overtreding, daar ook de verordening van de militaire bevelhebber betreffende het dansen (15 augustus 1940) nog immer in zwang is. Ik reken erop dat gij er voor zult zorgen dat de toegestane afwijkingen van het dansverbod tot geen misbruik zal aanleiding geven*⁵⁷⁴. Er kon dus nog wel worden gedanst tijdens de oorlog, al was dat niet in de zaal van Jozef Herdewel in de Statiestraat. Hij richtte in december ’44, dus enkele maanden na de

⁵⁷¹ Interview met J. Bal op 5 november 2006.

⁵⁷² Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één), zitting van 16 april 1936.

⁵⁷³ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 70.

⁵⁷⁴ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9856/6, dansverbod.

bevrijding, volgend verzoek aan de provinciegouverneur: *'Zou ik toch niet de toelating kunnen bekomen om in mijn zaal één of twee bals per maand te mogen geven (...). Tijdens de bezetting heb ik mijne zaal niet gebruikt'*⁵⁷⁵. In andere zalen ging het dansen wel door. En ook daar waren Duitsers aanwezig. Isidoor Bracke vertelde: *'Ik ben eens gaan dansen in een zaal aan de grens, samen met mijn vrouw. Dat zat daar vol Duitse soldaten. Tja, dan konden ze al eens met een meisje dansen hé. Er kwam dan ook een Duitser aan mij vragen of hij eens niet met mijn vrouw mocht dansen. Dat stond ik dan maar toe. Zodoende dansten zij eens met elkaar'*⁵⁷⁶.

5.2.2. Cinema

Figuur 29

Figuur 29⁵⁷⁷ toont rechts de zaal Van Dyck, gesticht door A. Metz in 1925, waar in de jaren dertig en tijdens de oorlog bals en cinemavoorstellingen doorgingen. Tijdens de oorlog was het de bezetter die bepaalde wat er in de bioscopen te zien was: vele films uit het Duitse Rijk met Duitse filmsterren, maar ook propagandistische filmjournaals. Volgens D. Lauwaert wijzigde de Duitse bezetting niets aan de populariteit van de bioscopen.⁵⁷⁸ En ook de Klingenaren bleven doorheen de bezetting naar de film gaan. Dat bleek uit de interviews, maar ook uit de hele discussie die was ontstaan tussen het gemeentebestuur en de Duitse bezetter, naar aanleiding van het politiereglement dat bepaalde dat het voor kinderen onder de zestien verboden was om cinemavoorstellingen bij te wonen. Of de Klingse cinema meer, dan wel minder bezoekers over de vloer kreeg tijdens de oorlog, kon ik niet achterhalen.

⁵⁷⁵ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9352/4, toestemmingsverzoek De Klinge.

⁵⁷⁶ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

⁵⁷⁷ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 20.

⁵⁷⁸ LAUWAERT D., *Van publiek naar toeschouwer: Duitse films in Belgische zalen, 1940-1945. Het dagelijkse leven in België*, Brussel, 1984, p. 203.

Vermoedelijk bleef het aantal kijklustigen min of meer ongewijzigd. De cinema bood enerzijds de kans om even te ‘ontsnappen’ aan de dagelijkse beslommeringen en aan de oorlog, maar daarnaast werden de toeschouwers ook precies daar met het oorlogsgebeuren geconfronteerd; dit door de nieuwsjournaals die aan elke film vooraf gingen. Julien Bal herinnerde zich de oorlogsjournaals nog: *‘Er waren tijdens de oorlog ook filmjournaals. Mijn oudste broer was ‘filmopérateur’ bij de Mets. Als kleine jongen mocht ik dan soms met hem mee en zo zag ik elke week een gratis film. Daarvoor werden zaken van de oorlog getoond. Op dat moment besepte ik ook dat er nog een wereld was buiten De Klinge*⁵⁷⁹.

5.2.3. Toneel

Het theaterleven leefde tijdens de oorlog over het algemeen op. De bezetter wenste alles zoveel mogelijk zijn gewone gang te laten gaan. Er werden echter wel beperkingen opgelegd voor wat de keuze van de toneelstukken betrof en voortaan mochten ook joodse acteurs niet langer optreden⁵⁸⁰. Tijdens de jaren ’30⁵⁸¹ was er in De Klinge een Vlaams-nationalistische toneelbond, die stukken opvoerde in het ‘Vlaamsch Huis’. Volgens een naoorlogse verklaring van K. De Schepper zou de toneelbond tijdens de oorlog niet actief zijn geweest. Daarnaast werd ook toneel gespeeld in het ‘Gildenhuis’, woonplaats van Julien Bal. Hij herinnerde zich de oorlog als een echte *‘succesperiode met volle zalen*⁵⁸².

5.2.4. Kermis en carnaval

In de meeste dorpen en steden werden de kermissen tijdens de oorlog afgeschaft⁵⁸³. Dat lijkt niet het geval te zijn geweest in De Klinge. In zitting van 8 juli 1942 besliste het schepencollege immers tot het uitvaardigen van een nieuw politiereglement voor de kermis⁵⁸⁴, wat erop duidt dat er ook tijdens de bezetting een kermis neerstreek. De kermissen die echter nog plaatsvonden waren niet meer dezelfde: zonder smoutebollen, zonder wafels, zonder frieten en zonder snoepgoed. Tijdens de periode van aardappelcrisis kon het gebeuren dat op sommige plaatsen de ritjes op de paardenmolen zowel met aardappelen als met geld konden worden betaald. Eén aardappel voor één ritje⁵⁸⁵.

Ook carnaval werd tijdens de oorlog nog gevierd. Het volgende politiereglement moest het feest in goede banen leiden: *‘Art1- Niemand mag zich gemaskerd of onkenneijk gemaakt op de openbare weg*

⁵⁷⁹ Interview met J. Bal op 5 november 2006.

⁵⁸⁰ VAN DE VIJVER H., *Het cultureel leven tijdens de bezetting, België in de Tweede Wereldoorlog 8*, Kapellen, 1982, p. 52.

⁵⁸¹ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één), zitting van 7 februari 1931.

⁵⁸² Interview met J. Bal op 5 november 2006.

⁵⁸³ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 69.

⁵⁸⁴ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één), zitting van 8 juli 1942.

⁵⁸⁵ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 69-70.

of plaats of in een herberg der gemeente vertonen. Art2- Niemand mag zich enige kleding aantrekken die kwetsend zou zijn aan de goede zeden, aan de eredienst, aan het gezag der burgerlijke en militaire overheden, of van aard om de rust en openbare orde te verstoren. Art3- Het is de verkleden verboden met stoffen, welke ook, te werpen, het publiek te beledigen, en zich de minste aanval toe te laten, of met geweld in winkels en huizen binnen te dringen. Verbod wordt ook gedaan aan de voorbijgangers om de verkleden te lasteren. Art4- Wanneer de inbreuken op de schikkingen van het tegenwoordige reglement geen wanbedrijf of overtreding uitmaken onderworpen aan een grotere straf, zullen zij gestraft worden met de straffen van enkele politie. Art5- Dit reglement treedt in voeging de dag van afkondiging⁵⁸⁶.

5.2.5. Sport

5.2.5.1. Voetbal

De voetbalclub in De Klinge, K.S.K. Klinge, werd in 1937 opgericht door Kamiel Braem en Albert Schelfaut. Men koos toen voor de clubkeuren oranje en blauw. De voetbalclub was oorspronkelijk aangesloten bij de Vlaamse voetbalbond. De Vlaamse voetbalbond was ontstaan in 1930 als reactie tegen de Franstalige dominantie binnen de KBVB ('Koninklijke Belgische Voetbal Bond'). Na de oorlog ging De Klinge wel deel uitmaken van de KBVB⁵⁸⁷. Tijdens de oorlog steeg de populariteit van de voetbalsport enorm. Elke zondag scharden zich heel wat mensen rond de velden waar zij tegen weinig geld enkele vitaminen goede lucht en ontspanning konden opdoen. Internationale wedstrijden werden uit het programma geschrapt, maar de nationale competitie ging normaal verder, ondanks de groeiende verkeersproblemen, die verplaatsingen vaak tot een hachelijk avontuur maakten, en de moeilijkheden om de spelers van een voetbaluitrusting te voorzien⁵⁸⁸. Alle informanten bevestigden dat het voetbalgebeuren tijdens de oorlog gewoon doorging, zonder veel invloed van de Tweede Wereldoorlog op dit terrein⁵⁸⁹. Volgens Isidoor Bracke speelde tijdens de oorlog ook altijd een Duitse grenswachter mee met de Klingse voetbalploeg. Na de oorlog waagden, aldus Bracke, ook sommige geallieerde Poolse soldaten zich aan een partijtje voetbal in De Klinge⁵⁹⁰.

5.2.5.2. De Blauwvoetbond

De Vlaams-nationalistische turnkring, die tijdens de jaren '30 erg actief was, zal ook tijdens de oorlog haar activiteiten vermoedelijk hebben voortgezet. Al is dat laatste niet helemaal zeker.

⁵⁸⁶ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, gemeenteraadsverslagen 1926-1943 (boek één), zitting van 16 april 1936.

⁵⁸⁷ DE KEYZER E., *op.cit.*, p. 72.

⁵⁸⁸ JACQUEMYNS H., *op.cit.*, p. 70.

⁵⁸⁹ Eigen interviews afgenomen in de periode april - november 2006.

⁵⁹⁰ Interview met Isidoor Bracke op 8 november 2006.

5.2.5.3. Wielrennen

In de jaren '20 werd de eerste gesubsidieerde 'velo koers' op De Klinge georganiseerd. Tijdens de jaren '30 maakten twee Klingenaars, Fons en Staf De Loor, in deze sport furore. Fons was in 1933 bij de eersten in de Ronde van België, Limburg en Vlaanderen en ook in Parijs-Nice. Ook in 1934 behaalde hij ereplaatsen in de ronde van België en Catalonië. In 1938 won hij tenslotte nog de grote prijs van Brasschaat achter motoren en Luik-Bastenaken-Luik. Zijn broer Staf won de Ronde van Spanje in 1935 en 1936⁵⁹¹. Tijdens de Tweede Wereldoorlog konden wielrenners niet meer terecht in internationale koersen, maar dit werd gecompenseerd door een ruim aanbod aan kermiskoersen. Wat precies wel of niet werd georganiseerd in De Klinge, heb ik echter niet kunnen achterhalen.

⁵⁹¹ DE KLOMP, *op.cit.*, p. 65.

Hoofdstuk 6: De Bevrijding

Al in de loop van het jaar 1942 keerden de oorlogskansen zich op verschillende fronten.

Eind 1941 was Amerika bij de oorlog betrokken geraakt. Na de aanval op ‘Pearl Harbor’ (7 december ’41) hadden de VSA Japan de oorlog verklaard, wat leidde tot de Duitse oorlogsverklaring aan Amerika op 11 december. Daarop schakelden de VSA over op een grootschalige oorlogseconomie; de productie van oorlogsmateriaal werd spectaculair opgedreven. De Amerikaanse toetreding betekende een aanzienlijke technische en economische versterking voor de geallieerde legers. De Duitse industrie (en deze van haar bondgenoten) bleek niet langer opgewassen tegen deze concentratie van economische mogelijkheden van de VSA, Groot-Brittannië en de USSR. Dit vertaalde zich op militair vlak. In juni ’42 slaagde de Japanse vloot er niet in de Midway-eilanden (ten westen van Hawaii) in te pakken of Australië binnen te vallen, de Russen verhinderden dat de Duitsers controle verkregen over de oliebronnen van de Kaukasus, het industriebekken van de Donetz en de graanvelden van de Oekraïne, de Atlantische Oceaan werd gezuiverd van duikboten (waardoor de bevoorrading van Rusland en Groot-Brittannië voortaan ongestoord verliep) en ook in de kolonies in Noord-Afrika bereikten de geallieerden successen. Vanaf 1943 begon de nederlaag voor de Asmogendheden zich dan ook af te tekenen. In mei werd de laatste weerstand in Noord-Afrika opgerold en in juli landden de geallieerden op Sicilië en even later in Italië, waar Mussolini werd afgezet. Ook in Rusland keerden de kansen. De tankslag bij Koersk gaf de genadeslag aan het Duitse invasieleger: het bezette Russische gebied werd erg snel heroverd. De Russen bevrijdden voorts Bulgarije en Roemenië en drongen diep door in Hongarije en Polen. Tijdens het voorjaar van 1944 verkregen de geallieerde vliegtuigen het meesterschap in de lucht. Voor West-Europa kwam de bevrijding in zicht vanaf de landing in Normandië op 6 juni 1944⁵⁹². Wat dit concreet betekende voor het bezette De Klunge wordt hieronder uiteengezet.

6.1. Een dreigend gevaar: de onderwaterzetting van de Wase polder

Ook de Duitsers zagen in dat de overwinningskansen zich in hun nadeel keerden. Daarom ontwikkelde men allerhande defensieve strategieën voor het bezette gebied.

Eén van de opties die de Duitse bezetter in het Waasland voor mogelijk hield was de ‘onderwaterzetting van de Wase polders’. Dit blijkt uit dossiers die worden bewaard in het provinciearchief te Gent⁵⁹³. Op 9 februari 1944 had de Duitse overheid haar plannen daaromtrent bekend gemaakt aan het Belgische provincie- en arrondissementsbestuur. Tegelijk werd ook een evacuatiebevel uitgevaardigd voor een aantal steden en gemeenten in het Waasland, die ten gevolge

⁵⁹² FRANÇOIS L., VAN EENOO R., *op.cit.*, p. 339-342.

⁵⁹³ *Provinciaal archief Gent*, dossier 2/9862/1, Ontruiming Wase polders n.a.v. onder water zetten door de Duitse overheid en dossier 2/9864/2, Evacuatie van het Waasland en Meetjesland 1944.

van de voorziene inundatie onder water zouden komen te staan. Volgende gemeenten werden gevisieerd: Doel, Kieldrecht, Kalloo, Verrebroek, Meerdonk, Sint-Gillis-Waas, Beveren, Vrasene, Melsele en De Klinge. Over deze ‘onderwaterzetting’ is weinig bekend. Enkel in de ‘Geschiedenis van Hulst’ stond te lezen: *‘De Duitsers besloten om een strook grond ten zuiden van Axel en Hulst onder water te zetten. Ze deden dit met zoet water uit het kanaal Gent-Terneuzen via een inlaatwerk bij de Axelse Sassing, dat 3 kokers van 1 meter diameter elk bevatte’*⁵⁹⁴. Figuur 30 toont het kanaal Gent-Terneuzen, de Axelse Sassing en de gemeente De Klinge, Kieldrecht en Doel. Mogelijk echter trachtten de Duitsers de inundatie van de Wase polders eerder te bekomen door middel van een specifieke bediening van de sluizen in Kalloo en Doel. In het dossier omtrent de onderwaterzetting vond ik immers een lijst terug met de namen van personen die door de Duitsers verplicht werden in het gebied te blijven om de sluizen te kunnen bedienen⁵⁹⁵.

Figuur 30

Na de bekendmaking van de Duitse plannen werd een ‘Arrondissementeel Comité voor Evacuatie’ opgericht. Daarnaast belegde men ook verschillende vergaderingen teneinde de evacuatie zo efficiënt mogelijk voor te bereiden en uit te voeren.

De eerste vergadering vond plaats op 9 februari te Beveren. In die vergadering lichtte de ‘Kreiskommandant’ de verzamelde aanwezigen (de arrondissementscommissaris, bestendig gedeputeerde De Paep, de heer Dessomville, de burgemeesters en secretarissen van de te evacueren gemeenten en de burgemeesters en secretarissen van de omliggende gemeenten) uitvoeriger in over het evacuatiebevel. Er was voorzien dat enkel de gemeente Doel volledig zou moeten worden geëvacueerd, voor de overige gemeenten zou het slechts om een gedeeltelijke evacuatie gaan. Concreet betekende dit voor de verschillende gemeenten:

⁵⁹⁴ BRAND P.J., *op.cit.*, p. 433.

⁵⁹⁵ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9862/1, Ontruiming Wase polders n.a.v. onder water zetten door de Duitse overheid.

Gemeenten	Inwoners	Hoeven
Doel	1 900	135
Kieldrecht	1 600	100
Kalloo	1 500	300
Verrebroek	200	20
Meerdonk	560	50
St. Gillis	530	45
Beveren	50	12
Vrasene	150	25
Melsele	74	8
De Klinge	8	2

Tevens werden een aantal praktische problemen in verband met bevoorrading en transport besproken. Er werd daarnaast aan de ‘Kreiskommandant’ gevraagd of het mogelijk was de kom van de gemeente Doel niet te doen ontruimen. De ‘Kreiskommandant’ zou de kwestie aankaarten bij de hogere Duitse overheid. De gemeenten kregen ten slotte nog de opdracht een gemeentelijk evacuatiecomité op te richten⁵⁹⁶. Op zaterdag 12 februari 1944 werd een vergadering georganiseerd door het ‘Arrondissementeel Comité voor Evacuatie’ op het stadhuis van Sint-Niklaas. Een hele reeks personen was aanwezig, gaande van de arrondissementsleider tot vertegenwoordigers van liefdadigheidsorganisaties en buurtspoorwegen. Er werd medegedeeld dat de inwoners van de kom van de gemeente Doel ter plaatse mochten blijven, zij het op eigen risico. Het vee in de getroffen streek zou worden getransporteerd via het station van De Klinge. De resterende stocks broodgraan in het gebied zouden ook via de buurtspoorweg worden weggevoerd, maar ook vrachtwagens en eventueel schepen zouden daarvoor worden ingezet. Daarnaast werd een regeling getroffen voor de geëvacueerden die steun van de C.O.O. genoten en stelde de vertegenwoordiger van ‘Winterhulp’-Sint-Niklaas voor wat voor de getroffen personen gedaan kon worden qua voedselvoorziening. Er werd voorts nog besloten dat een verhoogd toezicht zou worden uitgeoefend op de hoeven die verplicht dienden te worden geëvacueerd, teneinde plunderingen tegen te gaan. De ‘Boerenwacht’ zou een groot deel van die taak op zich nemen⁵⁹⁷. Een volgende vergadering had plaats op 19 februari in de gemeente Doel. Op deze vergadering werd besproken *‘welke rol de Belgische besturen in deze zaak te vervullen hebben’*. Er werd gesteld *‘dat voor het verwezenlijken der overstroming zelf geen medewerking mag verleend worden, alsook dat de burgemeesters geen dwang mogen uitoefenen om de personen, die in het te evacueren gebied woonachtig zijn, te doen vertrekken. Maar de bevolking moet*

⁵⁹⁶ Provinciaal archief Gent, dossier 2/9862/1, Ontruiming Wase polders n.a.l.v. onder water zetten door de Duitse overheid, verslag over de vergadering te Beveren-Waas.

⁵⁹⁷ Ibidem, verslag der vergadering van het Arrondissementeel Comité voor Evacuatie op zaterdag 12 februari 1944.

wel overwogen aan welke gevaren zij zich desgevallend zou blootstellen door geen gevolg aan het evacuatiebevel te geven. Niet alleen kunnen zij later door de Duitse overheid, desnoods met geweld, tot ontruiming gedwongen worden, maar tevens kunnen zich door het opkomen van het water zodanige toestanden voorzien, dat het hun niet meer mogelijk zou zijn hun have en goed nog in veiligheid te brengen'. Vervolgens had men het ook over het infrastructuurprobleem. Om de baan Kalloo-Doel te kunnen vrijwaren zou een klein werk worden uitgevoerd door het gemeentebestuur van Doel. Hetzelfde zou worden gedaan in de gemeente Meerdonk. De gemeentesecretaris van Sint-Gillis-Waas wees er in de vergadering op dat de bewoners van de Reepstraat door een persoon van de 'Wehrmacht' een mondeling bevel tot ontruiming hadden gekregen. De verzekering werd gegeven dat de Reepstraat niet onder water kon komen te staan en dat enkel schriftelijke bevelen golden. Ten slotte was de arrondissementscommissaris nog van oordeel 'dat van nu af aan reeds de maatregelen zouden moeten ingestudeerd worden in geval, tengevolge van oorlogsoperaties (bv. het springen of vernietigen van de zeedijken), de overstroming een plotselinge uitbreiding zou nemen, en de inwoners welke nu niet bedreigd zijn plotseling in gevaar zouden verkeren'. Met het oog daarop zouden de gemeenten Kieldrecht, Verrebroek, Meerdonk en Kalloo worden verzocht ook reeds fiches op te stellen voor al hun inwoners⁵⁹⁸. Een laatste vergadering had, volgens het dossier, plaats op 25 februari '44. Hier werd de praktische toestand (inzake bevoorrading – ondersteuning – evacuatie enz.) per gemeente besproken. Tevens werd een overzicht gegeven van hoever men inmiddels met de evacuatie was gevorderd:

Gemeente	Geëvacueerde landbouwers	Aantal runderen	Aantal varkens
Beveren	-	-	-
De Klinge	-	1	-
Doel	6	50	14
Kalloo	-	13	3
Kieldrecht	-	43	8
Meerdonk	-	-	1
Melsele	-	-	-
Verrebroek	-	-	-
Vrasene	-	-	-

⁵⁹⁸ Ibidem, vergadering gehouden te Doel op 19 februari 1944.

Er werd bij vermeld: *‘De evacuatie gaat buitengewoon traag ingevolge het feit dat het waterpeil niet stijgt. De landbouwers blijven uitermate gerust, wat wel eens aanleiding zou kunnen geven tot verrassingen’*⁵⁹⁹.

Het lijkt erop dat de geplande inundatie in de praktijk nogal beperkt is gebleven. Van het groteske evacuatieplan dat in februari ’44 door de Duitse overheid werd opgelegd, kwam in de praktijk niet veel terecht. Het laatste verslag uit het dossier betreffende de toestand der evacuatie in het Waasland is gedateerd op 19 mei 1944. Hieruit blijkt dat uiteindelijk heel wat minder mensen daadwerkelijk zijn geëvacueerd dan aanvankelijk was gepland⁶⁰⁰:

Gemeente	Aantal te evacueren personen	Aantal geëvacueerden	Binnen de sperzone	Buiten de sperzone
Doel	317	307	286	21
Kieldrecht	572	404	392	12
Kalloo	493	356	341	15
Verrebroek	234	38	38	
Meerdonk	157	109	108	1
Sint-Gillis-Waas	16	16	16	
Melsele	73	19	19	
Vrasene	20	4	4	
De Klinge	Geen			
Beveren-Waas	Geen			

Waar men dus voor de gemeente Doel in februari ’44 had voorzien in de evacuatie van 1900 inwoners, waren dat er in mei ’44 nog slechts 317. Voor De Klinge had men aanvankelijk de evacuatie van 8 inwoners in gedachten. In mei ’44 moest niemand in De Klinge de gemeente nog verlaten. De fel beperkte theoretische doelstellingen werden in de praktijk dan nog niet eens gehaald.

In 1944 zijn enkele gemeenten in het Waasland wel degelijk overstroomd geweest ten gevolge van de inundatie. P.J. Brand schreef in zijn ‘geschiedenis van Hulst’: *‘Op zondag 2 april 1944 werd met het inlaten van het water begonnen met een snelheid van 2 à 3 kubieke meter per seconde. Na enkele weken was de inundatie voltooid en stonden van de polders Beosten- en Bewestenblij 545 ha, van Absdale Riet- en Wulfsdijk 415 ha, van Clinge 150 ha, van Klein-Kieldrecht 200 ha en van Nieuw-Kieldrecht 450 ha onder water op een waterhoogte van 1m25. (...) Een voorgenomen onder water*

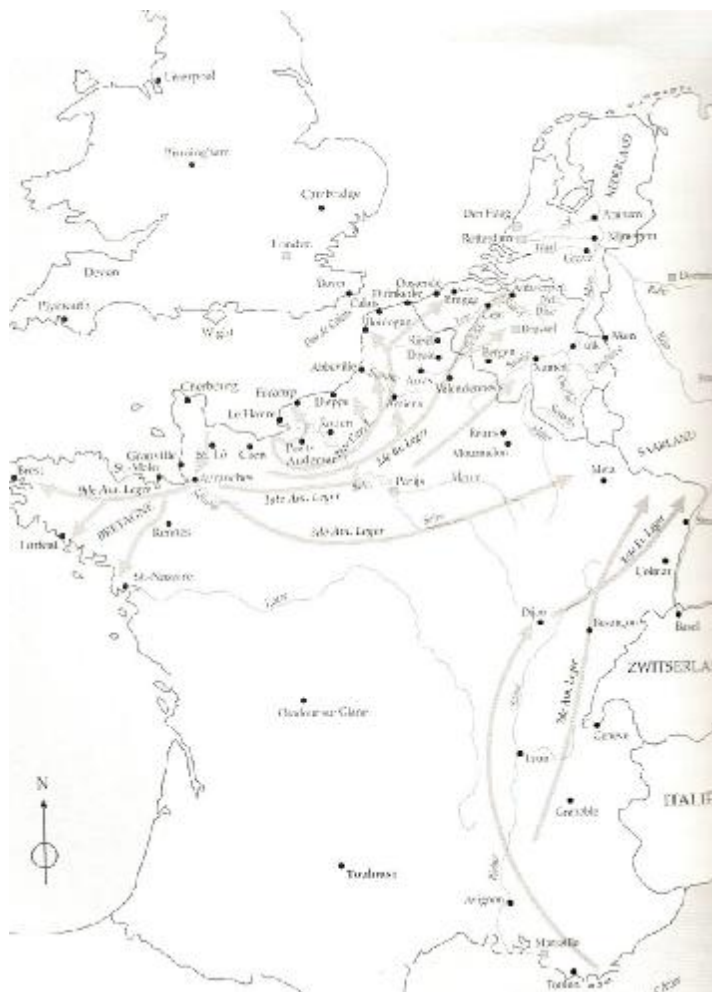
⁵⁹⁹ Ibidem, vergadering van het arrondissementeelcomité op vrijdag 25 februari 1944.

⁶⁰⁰ Ibidem, verslag toestand op 19/5/44.

zetting van de polders Groot-Kieldrecht, Willem Hendriks en Hedwig ging niet door⁶⁰¹. De Duitsers kozen vermoedelijk voor het onder water zetten van deze gebieden om militairtactische redenen. Bij militaire inundaties wordt het waterpeil zo gekozen dat het gebied noch begaanbaar, noch bevaarbaar is. Wanneer inundatie defensief wordt gebruikt, als hier het geval was, wordt ze toegepast met het doel de vijandelijke opmars te verhinderen. Het lijkt mij dat de Duitsers aanvankelijk vrij ver wilden gaan met de onderwaterzetting, getuige daarvan het groteske evacuatieplan dat eerstens was opgesteld. Om de één of andere reden echter werd dit plan steeds meer afgezwakt, om op het eind enkel nog de gemeenten Doel, Kieldrecht, Kalloo en Verrebroek echt te treffen. De Klinge ondervond daardoor uiteindelijk geen hinder van het hele plan. Vermoedelijk zagen de Duitsers af van de complete inundatie en was het eerder de bedoeling om de gebieden gewoon drassig te maken. Op die manier konden de wegen- en gebouwinfrastructuur nog worden gebruikt⁶⁰².

6.2. De euforie van de bevrijding

Figuur 31

⁶⁰¹ DE BRAND P.J., *op.cit.*, p. 434-435.

⁶⁰² DE VOS L., *op.cit.*, p. 334.

Figuur 31⁶⁰³ toont de opmars van de geallieerde legers na de landing in Normandië. Hoewel daar eerst onenigheid over bestond werd uiteindelijk toch geopteerd voor de 'broad front policy', zijnde het oprukken op een breed front tot aan de Duitse grens. Er werden echter wel zwaartepunten gelegd⁶⁰⁴.

De nakende Belgische bevrijding werd aangekondigd door een reeks geallieerde bombardementen. Kortrijk, Leuven, Antwerpen, Brussel, Gent, Brugge, Hasselt, Charleroi, Doornik, Luik, Namen... al deze steden werden in '44 door een bombardement getroffen⁶⁰⁵. In augustus '44 werd om die reden tussen De Klinge en Kijkuit zwaar luchtafweergeschut op spoorwegwagons aangevoerd. Tijdens het overtrekken van de geallieerde vliegtuigen was dat geschut, volgens P.J. Brand, erg actief: *'De scherven en granaten vielen in de straten, wat levensgevaarlijk was'*⁶⁰⁶. De Klinge had met het station ook een doelwit op het grondgebied van haar gemeente. Al in 1943 had men zich in de gemeente voorbereid op mogelijke luchtaanvallen, als blijkt uit volgende brief aan het provinciebestuur: *'Als gevolg van Ued. schrijven (...) hebben wij de eer Ued. te laten weten dat in samenwerking met afgevaardigden van de plaatselijke organismen, onder meer 'Winterhulp', C.O.O., 'Luchtbescherming', alsook met medewerking van het onderwijzend personeel en vooraanstaande medeburgers, in geval van luchtaanvallen of andere rampen, aan de geteisterde bevolking spoedig hulp verleend kan worden'*⁶⁰⁷. Het station en ook het treinverkeer werden in 1944 wel degelijk gevisieerd. Volgens P.J. Brand werd op zaterdag 26 augustus '44 de trein Mechelen-Terneuzen tussen De Klinge en Hulst door 12 Amerikaanse jachtvliegtuigen aangevallen en beschoten. Na aankomst in Hulst zou de trein, na het uitstappen van de passagiers, aan flarden zijn geschoten⁶⁰⁸.

Na de bombardementen kon de echte bevrijding beginnen. Op 2 september 1944, iets voor 9u30, reed een nietsvermoedende motorrijder van de 2e Amerikaanse 'Armored'-divisie, in het gehucht Bas-Préau van Rumes (provincie Henegouwen) over de grens. Rond 11u30 volgden de eerste tanks. De euforie in dit eerste bevrijde gebied barstte los. Diezelfde dag nog trok een andere eenheid van diezelfde 2e Amerikaanse 'Armored'-divisie via Rongy België binnen. Doornik werd bereikt rond 20u. Op 5 september reden al enkele Amerikaanse verkenningsvoertuigen door Kortrijk. Ook meer zuidwaarts, via Forge-Philippe (provincie Henegouwen), werd België al op 2 september bereikt. Tegen de avond bereikte men Bergen⁶⁰⁹.

Sindsdien kon ook de rest van de Belgische bevolking zich op de bevrijding verheugen. Om logistieke redenen (bevoorrading) kreeg de bevrijding van Antwerpen de absolute prioriteit. Antwerpse verzetsgroeperingen verhinderden sabotage van de Antwerpse haven door de Duitsers; zo werden

⁶⁰³ DE VOS L., *op.cit.*, p. 308.

⁶⁰⁴ Ibidem, p. 310.

⁶⁰⁵ Ibidem, p. 307.

⁶⁰⁶ BRAND P.J., *op.cit.*, p. 436.

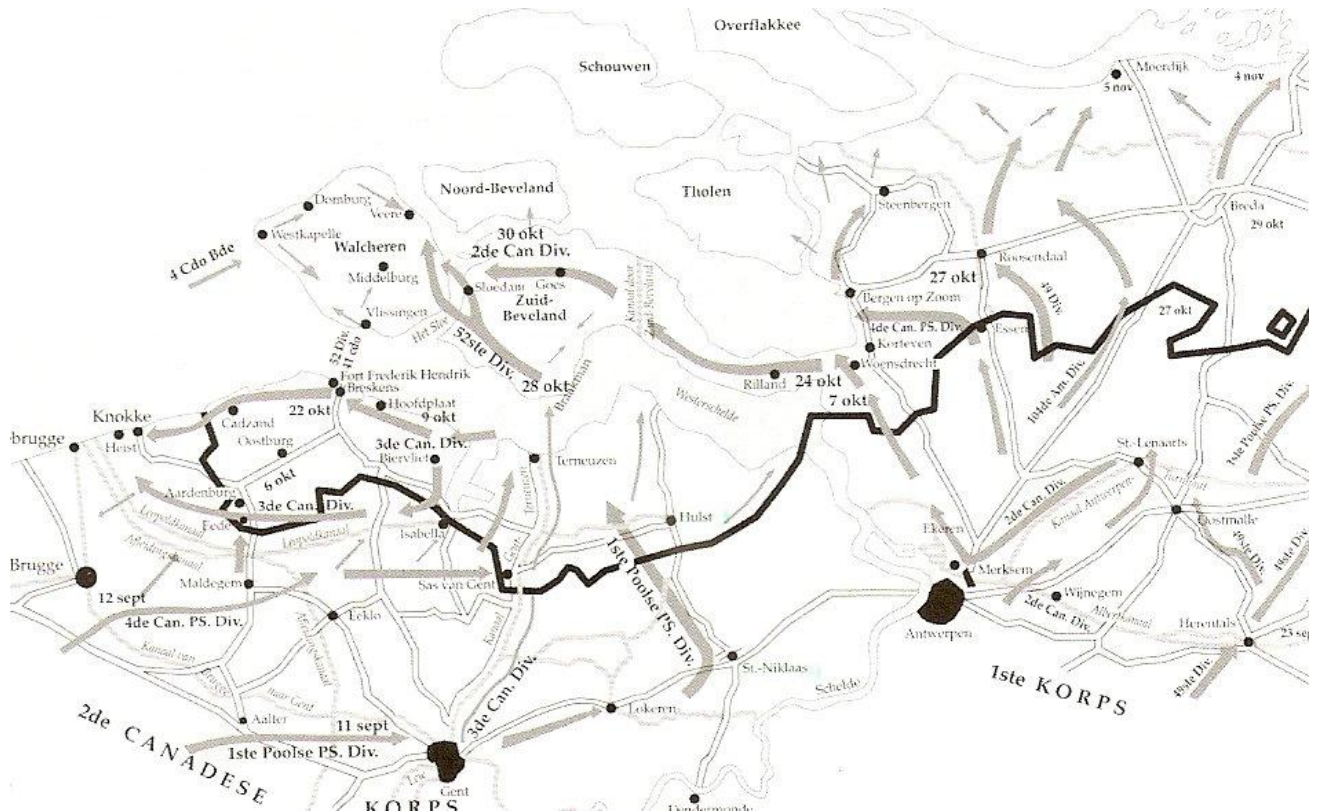
⁶⁰⁷ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 624.81, Nationaal Hulpkomiteit.

⁶⁰⁸ BRAND P.J., *op.cit.*, p. 436.

⁶⁰⁹ Ibidem, p. 313-314.

bijvoorbeeld dynamietladingen aan de haveninstallaties onschadelijk gemaakt⁶¹⁰. Op 9 september werd de linkeroever bevrijd, maar in Antwerpen had men nog niet echt reden tot juichen: de Duitsers hadden zich immers opgesteld achter het Albertkanaal en beschoten van daaruit de stad. Belangrijker nog was dat de Antwerpse haven niet in gebruik kon worden genomen. De Duitsers verdedigden immers hardnekkig de Scheldemonding. Dat was ook belangrijk voor De Klinge: in het kader van de strijd om de Scheldemonding zou deze gemeente bevrijd worden (figuur 32⁶¹¹).

Figuur 32

Het eerste Canadese leger kreeg het bevel om de oevers van de Schelde tot aan de Noordzee vrij te maken. De Duitsers verscholen zich achter het Leopold- en afwateringskanaal. Het plan voorzag in een aanval van de 3^e Canadese Infanteriedivisie tegen de zak van Breskens, terwijl de 2^e Canadese Infanteriedivisie Zuid-Beveland vanuit Antwerpen zou aanpakken. De flank zou in de streek van Bergen op Zoom en Breda afgedekt worden door de Canadese 4^e en de Poolse 1ste Pantserdivisie. Pas begin november '44 viel de Scheldemoning volledig in handen van de geallieerden en kon de haven van Antwerpen in gebruik worden genomen⁶¹². Gelukkig moesten de Klingenaren niet zo lang op de bevrijding wachten. De Poolse eerste pantserdivisie, onder de leiding van generaal Stanislaw Maczek, was met de linkerflank van het geallieerde leger de Belgische grens overgetrokken bij Westouter om

⁶¹⁰ MEYERS W.C.M., *op.cit.*, p. 25-26.

⁶¹¹ DE VOS L., *op.cit.*, p. 335.

⁶¹² *Ibidem*, p. 334.

van daaruit op te rukken naar Ieper. Na Ieper, Hoogstede, Roeselare, Tielt en Gent, trokken de Polen door naar Sint-Niklaas, Lokeren en Stekene. Terwijl Sint-Niklaas zonder problemen werd bereikt, werd in Stekene nog vrij heftig gevochten (daar lag het Duitse 745ste Grenadiersregiment o.l.v. generaal Neuman, dat de opdracht had gekregen de geallieerde legers zo lang mogelijk op te houden om het 15de Duitse leger de kans te geven de Westerschelde over te steken en nieuwe posities op te nemen op het eiland Walcheren en Zuid-Beveland). Het centrum van Stekene werd uiteindelijk pas op 14 september van Duitsers gezuiverd⁶¹³. Daarna volgde voor de Polen dus de opdracht om de flank te dekken in de strijd om de Scheldemonding, in feite dus de bevrijding van Zeeuws-Vlaanderen. De weg naar Hulst, Axel en Terneuzen bracht hen op 18 september in De Klinge. Het achtste bataljon (infanterie-eenheid binnen de Poolse troepen) nam de bevrijding voor haar rekening. Figuur 33⁶¹⁴ is een foto van (vermoedelijk) de eerste Poolse (verkenning)tank in De Klinge. Links achter op de foto ziet men al de nationale driekleur hangen.

Figuur 33

In de uitgave 'De maand der bevrijding' staat over de bevrijding in De Klinge het volgende te lezen: *'(...) tegen 14u (op zondag 17 september) kreeg de commandant van de Brigade bericht dat het bataljon jagers (achtste bataljon), dat in andere formatie in de omgeving van Gent gestreden had en nu vrijkwam, hem ter versterking toegevoegd werd. Dit bataljon viel uit het zuiden het dorp De Klinge binnen, op 3 km van Hulst, vlakbij de Nederlandse grens. (...) Het achtste bataljon bezette het spoorwegstation van De Klinge en in de loop van de nacht (dus op 18 september) de hele omgeving.*

⁶¹³ DE BRANT G., De Poolse eerste pantsersdivisie en de bevrijding van Stekene op 14 september 1944, *D'Euzie*, 1994, 13, p. 14.

⁶¹⁴ Privé-documenten W. Maes.

Daarna rukte het achtste bataljon verder op naar Axel⁶¹⁵. Het Poolse achtste bataljon verloor 187 soldaten bij de Belgische bevrijding. Daarnaast waren er nog 632 gewonden en 6 vermisten⁶¹⁶. Drie van de 187 gesneuvelde soldaten stierven in De Klinge: Kierat J., Nachaj P. en Kosciwicz F., alle op 17 september '44. Hoewel de meeste Duitse soldaten wel uit De Klinge waren vertrokken (om zich in Hulst op te stellen), zijn er dus blijkbaar wel nog schermutselingen geweest in de gemeente. Volgens J. Bal *'waren de Duitsers weg, maar hier en daar zaten er nog een paar'*. Hij zag persoonlijk *'hoe twee Poolse soldaten van aan de kerk achtergebleven Duitsers neerschoten aan de 'Hoge Geest' (over de kerk van De Klinge). Die lijken zijn dan later opgehaald'*⁶¹⁷. Karel Van Eetvelt bevond zich tijdens de bevrijding bij zijn grootmoeder thuis. Hij vertelde: *'Ik hield me schuil in een kelder, maar moest naar de WC. Toevallig op dat moment viel er een mortier 'op den hof' die ook ontplofte. Die deur van het toilet was een zeef, daar was alles doorgevlogen. Ikzelf bleef als bij wonder ongedeerd, maar mijn grootmoeder kreeg wel een stuk granaatscherf tegen haar been'*⁶¹⁸. Figuren 34 en 35⁶¹⁹ zijn foto's van het wegtrekkende Duitse leger, genomen door A. Cambier (toen leraar in de gemeentelijke jongensschool) met gevaar voor zijn leven.

Figuur 34

Figuur 35

⁶¹⁵ VAN DEN BOSSE P.G., De maand der bevrijding. September 1944. Documentatie over de gebeurtenissen in Oost Zeeuws-Vlaanderen, Axel, 1975, p. 22 (in bezit van A. Van Goethem).

⁶¹⁶ Privé-documentatie A. Van Goethem.

⁶¹⁷ Interview met Julien Bal op 5 november 2006.

⁶¹⁸ Interview met Karel Van Eetvelt op 11 november 2006.

⁶¹⁹ Privé-documenten W. Maes.

Op 18 september '44 waren alle Duitsers uit De Klinge verdwenen. Men liet de vreugde van het einde van de bezetting de vrije loop. Julien Bal herinnerde zich hoe een Poolse tank de gemeente kwam binnenrijden en hoe zijn vader Aloïs, hoewel die geen woord Engels of Pools sprak, zich ging voorstellen als verzetsstrijder⁶²⁰. Maria De Witte vertelde dat ze als klein meisje mee mocht rijden op een Poolse tank⁶²¹. Net als de Duitse bezettingstroepen, werden ook de geallieerde Poolse soldaten ingekwartierd bij Klingse inwoners thuis en ook de fabriek van de NV ARMAT werd opnieuw in beslag genomen. Van 31 oktober tot 15 november '44 zouden 50 Poolse soldaten zijn ingekwartierd in het fabrieksgebouw. Daarnaast moesten ook aan het geallieerde leger leveringen worden gedaan. Het betrof voornamelijk stro, 'waskommen' en fietsen⁶²².

Voor De Klinge mocht de Duitse bezetting dan wel op 18 september voorbij zijn, het werd snel duidelijk dat de oorlog dat nog niet was. Zuid-Nederland werd immers wel bevrijd, maar door het verlies in de slag om Arnhem bleef de geallieerde opmars voor de grote rivieren steken. Noord- en Oost-Holland bleven daardoor bezet gebied, terwijl het zuiden in de frontlinie kwam te liggen. Voor de onbevrijde Nederlandse gebieden brak de beruchte 'hongerwinter' aan⁶²³. De 'Ardennenslag' of het 'Von Rundstedt-offensief' bracht België opnieuw in de oorlog. Voor de verdere strijd was de bevrijde haven van Antwerpen erg belangrijk geworden. De Duitsers poogden voortdurend haar werking te verstoren, onder andere door het droppen van mijnen in de Schelde. Daarnaast werden echter ook Duitse V-bommen (de 'Vergeltungswaffen' van Hitler) ingezet⁶²⁴. De V1-bom was een soort onbemand vliegtuig aangedreven door een motor en met als besturingssysteem een magnetisch kompas. In de tank werd voldoende brandstof gestockeerd voor een van tevoren bepaalde afstand. Wanneer de bom zich dan boven het doelgebied bevond, zou de brandstof (normaal gezien) op moeten zijn, waardoor ze naar beneden stortte. De V2-bom was meer een raket met speciale brandstof. Eenmaal afgevuurd, maakte de raket een grote boog om dan recht naar beneden op doel te vliegen. Vooral de omgeving rond Antwerpen werd met dergelijke V-bommen bestookt. Maar in feite ondervond de hele Belgische en Nederlandse bevolking hinder van de 'vliegende bommen'. P.J. Brand schreef in de 'geschiedenis van Hulst': *'We komen nu aan de meest enerverende periode van de winter 1944-1945, de tijd van de 'vliegende bommen'. (...) Dag noch nacht waren we van dat angstaanjagende geronk verlost. De kerstdagen waren ondraaglijk, toen was er geen minuut verpozing. Ze kwamen soms met 5 tegelijk aangevlogen. Er waren nachten, dat er, volgens Britse militanten van het afweergeschut, niet minder dan 50 langs deze kant van de Schelde geteld*

⁶²⁰ Interview met Julien Bal op 5 november 2006.

⁶²¹ Interview met Maria De Witte op 11 november 2006.

⁶²² Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 542, Duitse opeisingen 1940-1944.

⁶²³ BLOM J.C.H., *Nederland onder Duitse bezetting 10 mei 1940 – 5 mei 1945, Algemene geschiedenis der Nederlanden, deel 15*, Haarlem, 1981, p. 79.

⁶²⁴ DE VOS L., *op.cit.*, p. 340.

werden⁶²⁵. In elk gebied was er de angst voor het neerstorten van de V-bommen. Terecht, want zulks gebeurde regelmatig. Zo bleef ook de streek rond De Klinge niet gespaard: *'In totaal zijn in een straal van 3 km rond Hulst wel geteld 31 van deze monsters neergekomen en ontploft. De materiële schade was groot, doch het aantal dodelijke slachtoffers bleef tot 1 of 2 beperkt. De laatste viel op 29 maart 1945 aan de spoorbaan tussen Hulst en De Klinge'*⁶²⁶. Ook de respondenten herinnerden zich de 'vliegende bommen'. Maria De Witte vertelde hoe ze bij het overvliegen steeds onder de tafel moest kruipen⁶²⁷. De gebeurtenissen tijdens bevrijding, maar vooral de krijsovervliegingen na 18 september (voornamelijk V-bommen) richtten heel wat schade aan in De Klinge. Op een 'lijst van geteisterden', opgesteld na de oorlog, bevonden zich niet minder dan 136 namen. Vermoedelijk tekenden zij in op de lijst in de hoop een schadeloosstelling te kunnen bekomen voor de opgelopen schade. In het register stond ook naast iedere naam de datum 'van het voorval'. Voor de overgrote meerderheid van de personen werd ingevuld 24 februari 1945. Mogelijk werd De Klinge op die datum getroffen door een V-bom. Dat kan ook het geval geweest zijn op 6 maart 1945, want ook deze datum kwam een paar keer voor. Daarnaast werd ook de schade veroorzaakt door de repressie vermoedelijk in de lijst opgenomen; naast heel wat namen staat immers 'mei 1945'. Voor de overige gevallen bleef de vermelding beperkt tot 'september '44', december '44 of januari '45. Op de lijst schreef ook het gemeentebestuur van De Klinge zich in met 24 februari '45 als datum⁶²⁸. De gemeente trachtte na de oorlog ook een vergoeding te bekomen voor de oorlogsschade aan de gemeentelijke jongensschool. Deze werd evenwel nooit bekomen⁶²⁹.

De hele oorlog had de gemeente op kosten gejaagd. Na de oorlog werd iedere gemeente verzocht een lijst over te maken betreffende de abnormale oorlogsuitgaven. Dit teneinde te achterhalen of eventueel in een vergoeding kon worden voorzien. In augustus '46 stelde ook de gemeente De Klinge zulk een lijst op. Daarop werd het volgende ingevuld⁶³⁰:

A) Uitgaven ontstaan vóór de bevrijding

1- Uitgaven te wijten aan de eisen van de bezetter:

- Huisvestings- en inkwartieringskosten, welke niet door de bevoegde dienst van het 'Ministerie van Financiën' zijn vergoed: **15.284**
- Geringe werken: vervoer-, was- en schoonmaakkosten, gemaakt door de bezetter: **314**
- Schoonmaak en herstelling van door de Duitsers bezette lokalen: **5.091**
- Werken uitgevoerd op bevel van de bezetter en niet door een financiële tegenprestatie vergoed: **1.172**

⁶²⁵ BRAND P.J., *op.cit.*, p. 440-441.

⁶²⁶ Idem.

⁶²⁷ Interview met Maria De Witte op 11 november 2006.

⁶²⁸ Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, dossier 473.23, abnormale oorlogsuitgaven 1946-1957.

⁶²⁹ Idem.

⁶³⁰ Idem.

- Allerhande prestaties en leveringen voor de uitvoering der opvorderingen: **80**
- Drukwerken, aanplakbiljetten, schelinrichtingen door de bezetter geëist: **848**
- Hulppolitie, waarvan de bezetter de aanstelling heeft geëist:
 - Verkeerspolitie en verkeerssignalisatie: **10.085**
 - Kosten vallende op van burgers geëiste bewakingsdiensten: **4.872**

2- Uitgaven niet te wijten aan de eisen van de bezetter:

- Bijkomende bestuursdiensten (lokale: huur, verwarming, verlichting, onderhoud personeel / kantoorkosten): **98.645**
- Buitengewone politiekosten (oogstwachter): **580**
- Openbare werken (uitgaven van niet door de staat gedragen luchtbeschermingskosten): **12.630**
- C.O.O.: **208.346**
- Diverse aangelegenheden (vervoer en begrafeniskosten van overleden soldaten en burgers, zomede van gefusilleerden): **9.889**

Dat maakte een totaal van 367 836 frank. Op 21 september 1949 werd echter slechts een som van 291 535 frank aanvaardbaar verklaard door het bevoegde ministerie. Pas in februari '51 werd dit bedrag daadwerkelijk uitbetaald⁶³¹. De oorlog was afgelopen en vergoed.

⁶³¹ Idem.

Slotbeschouwingen

In hoeverre ben ik nu tot een antwoord gekomen op de in de inleiding vooropgestelde onderzoeksvragen? Deze kwestie zal hier per domein worden behandeld. Als laatste volgt nog een algemeen besluit waarin zal worden gezocht naar verklaringen voor een al dan niet afwijkend verloop van het oorlogsgebeuren in De Klinge ten opzichte van de algemene bezettingsgeschiedenis.

1. Politieke eindbeschouwingen

Vóór 1930 werd het politieke toneel in De Klinge beheerst door de tweestrijd tussen twee politieke strekkingen: de ‘Albrechtsvrienden’ en ‘Sint-Cecilia’. Tijdens de jaren dertig kregen beide partijen geduchte concurrentie van een sterke Vlaams-nationalistische lijst onder de leiding van Jan Seghers. In 1932 snoepten de Vlaams-nationalisten twee zetels af van de ‘Albrechtsvrienden’ (met dus voor het eerst Vlaams-nationalistische vertegenwoordiging in de gemeenteraad van De Klinge), in 1938 ging het succes van de Vlaams-nationalisten (ondertussen plaatselijke VNV-afdeling) ook ten koste van ‘Sint-Cecilia’. Met vijf zetels in de gemeenteraad behaalde het VNV de absolute meerderheid in de gemeente. In tegenstelling tot wat algemeen gebruikelijk was, werd echter geen burgemeester uit de meerderheid benoemd: de hogere instanties benoemden K. Van Goeye tot burgemeester, kandidaat voor ‘Sint-Cecilia’. Nico Wouters beschreef in zijn ‘oorlogsburgemeesters’ hoe katholieken en Vlaams-nationalisten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 in heel wat gemeenten samen naar de kiezer trokken via concentratielijsten; kieslijsten waarbij lokale katholieke kandidaten en lokale VNV-kandidaten op één lijst stonden⁶³². Dat gebeurde in De Klinge dus duidelijk niet: het katholieke ‘Sint-Cecilia’ en het plaatselijke VNV bekampten elkaar. Het gegeven dat de Vlaams-nationalisten geen burgemeester mochten leveren, was geen uitzondering in Vlaanderen. Vlaams-nationale burgemeesters waren er nauwelijks, voor heel Vlaanderen slechts een handvol. Nico Wouters zag de grote tegenstand van de gouverneurs en van Binnenlandse Zaken om Vlaams-nationalisten als burgemeester te aanvaarden daarvoor verantwoordelijk⁶³³. In De Klinge bleef dit niet onopgemerkt: in een protestpamflet, uitgegeven door de Vlaams-nationalisten werd onomwonden gesteld dat ‘*vlaamschhater Devèze*’ (toenmalig minister van Binnenlandse Zaken) aan de basis lag voor de onrechtvaardige verkiezing van een burgemeester uit de minderheid. Dit feit en het besproken ‘omkoopschandaal’ zorgden ervoor dat de bestuurscoalitie tussen de traditionele partijen (‘Albrechtsvrienden’ en ‘Sint-Cecilia’) en het VNV van start ging in een onrustig politiek klimaat. Waar de vertegenwoordigers van de drie partijen in de voorgaande periode (toen ‘Sint-Cecilia’ nog de absolute meerderheid bezat) relatief ‘vreedzaam’, zonder al te veel conflicten, de gemeente hadden

⁶³² WOUTERS N., *op.cit.* (2004), p. 37.

⁶³³ Ibidem, p. 37.

bestuurd, werden de gemeenteraadszittingen vanaf 1938 woeliger. Het lijkt mij dat het katholieke 'Sint-Cecilia' zich maar moeilijk kon neerleggen bij haar (voor de eerste maal) verloren meerderheid. Het 'omkoopschandaal' was in dat opzicht een poging alsnog een zekere machtsbasis uit te bouwen via het schepencollege. De Vlaams-nationalisten in de raad aarzelden na de verkiezingen in 1938 niet om hun verworven meerderheid ook te laten gelden. Een aantal thema's, voordien 'afgeblokt' door de andere partijen, werd nu wel goedgekeurd.

Op 23 mei 1940 werd de gemeente De Klinge door de Duitsers bezet. Geen van de gemeenteraadsleden sloeg op de vlucht. Dit is belangrijk daar de bezetter via de bestraffing van de postverlating een eerste keer kon ingrijpen in het lokale bestuur. Op die manier kon men 'met de schijn van legaliteit' anti-Duitse personen afzetten en nieuwe benoemingen doorvoeren. Daar in de gemeente niemand, afgezien dan van de schoolarts, zich aan postverlating 'schuldig' had gemaakt, konden in De Klinge dergelijke maatregelen niet worden genomen. Tot mei 1941 werd de gemeente dus bestuurd door de personen die in de laatste vooroorlogse gemeenteraadsverkiezingen waren verkozen. Onmiddellijk werd het lokale bestuur geconfronteerd met typische oorlogsproblemen: Duitse opeisingen, verduisteringsrichtlijnen, bevoorradings- en financiële moeilijkheden edm. Zo goed en zo kwaad als dat ging trachtte men de gemeente verder te besturen zoals men dat van oudsher gewoon was: er werd een politiek van 'aanpassing' of 'accommodatie' gevoerd. Men had in feite geen andere keuze: het was dat of niet besturen. Vanaf mei 1941 echter hadden Duitse maatregelen, gesteld met het oog op het ingrijpen in de Belgische besturen, wèl effect in De Klinge. De nationale leiding van het VNV (met Staf De Clercq aan het hoofd) had inmiddels haar diensten aangeboden aan de Duitsers. Men zag de collaboratie als een ideaal middel om de eigen doelstellingen (als een onafhankelijk Vlaanderen) verwezenlijkt te zien. Daardoor werd het VNV voor de Duitse 'Militärverwaltung' een interessante partner in de waarneming van het bestuur (waarvoor men zo weinig mogelijk Duitse manschappen, die elders veel harder nodig waren, wou inzetten). Het VNV op haar beurt profiteerde van de geboden kansen om te infiltreren in allerlei bestuursinstanties, tot het hoogste niveau toe: VNV'er Gerard Romsée werd in 1941 benoemd tot Secretaris-Generaal van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid. In de literatuur spreekt men van de 'greep naar de macht' of de 'VNV-putsch'. Een eerste maatregel die door de Duitsers werd genomen teneinde betrouwbare personen, meestal dus VNV'ers, op cruciale bestuursposten te krijgen was de zogenaamde 'ouderdomsverordening'. Hierdoor moest K. Van Goeye in De Klinge zijn ambt neerleggen. VNV'er K.L. Maes nam zijn plaats als burgemeester in. In de gemeente werd diens benoeming, in tegenstelling tot andere gemeenten, echter niet aangevoeld als zijnde 'onrechtmatig' en wel integendeel. In de ogen van de bevolking had Maes immers al voor de oorlog tot burgemeester benoemd moeten zijn geweest. Pas met de afschaffing van de gemeenteraden werd de graad van legitimiteit die het oorlogsbestuur bezat aangetast. De afschaffing van de raad en de benoeming van Maes tot burgemeester zorgden er voor dat sindsdien een homogeen Vlaams-nationalistisch schepencollege de plaatselijke politieke macht in handen had, precies zoals de Duitse bezetter dat graag zag.

Het VNV-gemeentebestuur leidde de gemeente verder doorheen de bezetting. Onvermijdelijk moesten daardoor toegevingen worden gedaan aan de Duitse bezetter. Bevelen werden echter niet altijd slaafs opgevolgd. Naoorlogse getuigenissen maakten ook gewag van het gegeven dat het gemeentebestuur, en dan vooral oorlogsburgemeester Maes en schepenen Seghers, tegen uitdrukkelijke bevelen van het Duitse bestuur in hulp verschaften aan inwoners van de gemeente, voornamelijk werkweigeraars. Het enige dat men het 'oorlogs'bestuur na de oorlog ten laste kon leggen was net het feit dat ze bestuurden, dat ze trachtten de openbare orde te handhaven. Op die manier werden onmiskenbaar de belangen van de bezetter gediend, maar ook deze van de plaatselijke bevolking.

De algemeen politiek collaborerende instanties trof men ook aan in De Klinge: zo had men een plaatselijke 'Dietse Militie/ Zwarte Brigade' en vermoedelijk ook een 'Boerenwacht'. Daarnaast wierf men ook hier personen aan voor de 'Vlaamse Wacht' en voor het 'Vlaams Legioen'. Een plaatselijke groepering van de 'Vlaamse SS' of 'DEVLAG' werd in De Klinge echter niet uitgebouwd. Dit zou zijn belet door Jan Seghers. In De Klinge werden vrij veel inwoners na de oorlog veroordeeld voor collaboratie (voornamelijk politieke/militaire collaboratie). De meesten werden veroordeeld voor lidmaatschap van het VNV of de 'Zwarte Brigade'. Naast een 'Zwarte Brigade' had men plaatselijk ook een afdeling van de 'Witte Brigade', het (gewapend) verzet. De activiteiten van deze plaatselijke groep lagen in de lijn van waar het verzet zich over het algemeen mee bezighield. Na de oorlog werd aan 36 Klingenaren het statuut van 'gewapend weerstander' toegekend. Een te grote aandacht voor de fenomenen 'verzet' en 'collaboratie' kan leiden tot een ongenueanceerd en vertekend beeld: men mag niet uit het oog verliezen dat het overgrote deel van de bevolking in De Klinge zich met geen van beide inliet. Tussen al het 'wit' en 'zwart' zat dus ook heel veel grijs.

Onmiddellijk na de bevrijding, maar vooral na het wereldwijde einde van de Tweede Wereldoorlog in mei 1945 viel ook De Klinge ten prooi aan een harde straatrepressie. Net als elders speelden in de volkswoede ook veelal persoonlijke vetes en intriges een rol.

De eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen stonden nog sterk in het teken van de oorlog. De twee traditionele partijen 'Sint-Cecilia' en 'Albrechtsvrienden' beheersten als vanouds het politieke toneel. Het verdwijnen van de Vlaams-nationalistische fractie had echter een plaatselijk machtsvacuüm gecreëerd. Vooral 'Sint-Cecilia' lijkt daar handig op te hebben ingespeeld door beloftes aan de families van de veroordeelde incivieken dat *'hun jongens snel thuis zouden zijn indien men op hen een stem zou uitbrengen'*. Men had bij 'Sint-Cecilia' goed begrepen dat de stemmen die voor de oorlog naar het VNV waren gegaan (en als gebleken is, waren dat er in De Klinge heel wat) erg belangrijk konden zijn voor de uitslag van de verkiezingen. De tactiek werkte: 'Sint-Cecilia' behaalde de meerderheid in de gemeenteraad.

2. Socio-economische eindbeschouwingen

Tijdens de negentiende eeuw haalden de meeste inwoners in De Klinge hun hoofdkomen uit de landbouw. De arme zandgronden beperkten echter de mogelijkheden tot landbouwactiviteiten binnen de eigen gemeente. Om die reden bewerkten heel wat Klingenaren gronden in het Nederlandse Clinge, die vruchtbaarder waren. Eind negentiende en begin twintigste eeuw evolueerde De Klinge van een landbouwersgemeente naar een nijverheidsgemeente. Vooral de klompennijverheid kwam in De Klinge tot bloei. Daarnaast waren ook kleermaker, bakker, metsers, schilder en meubelmaker/schrijnwerker typische beroepen. Heel vaak combineerde men twee of meer beroepsactiviteiten. Zo kwam het dikwijls voor dat men naast een (hoofd)beroep ook een café of winkel openhield (veelal ook bijvoorbeeld oefende de vader des huizes een bepaald beroep uit en hield de moeder café). Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog had men in de gemeente dus een generatie van kleine zelfstandigen. Hun (oudste) kinderen vonden werk als arbeider. De gemeente zelf bood weinig (industriële) werkgelegenheid. Om die reden werd werk gezocht in de opkomende industrieën van het Land van Waas of in de textiel fabrieken over de grens. De crisis van de jaren dertig trof de Klingse arbeidende jeugd hard.

De oorlog zorgde ook in De Klinge voor bevoorradingproblemen. De gemeentelijke 'Dienst voor Voedselvoorziening en Rantsoenering' trachtte alles in goede banen te leiden en had daarmee de handen vol. Regelmatig werd de dienst uitgebreid met een extra bevoorradingbediende. Daar de officiële rantsoenen niet altijd gedekt waren (en ze de honger niet voldoende stilden), ging ook de Klingse bevolking op zoek naar alternatieven. Een eerste alternatief was het aanleggen van een eigen moestuintje of het kweken van een varken. In de plattelandsgemeente De Klinge waren de mogelijkheden om ergens een stukje grond te bebouwen ruimer dan in stedelijke gemeenten. Er was ook meer plaats voor het houden van een varken of wat kleinvee, aangekocht bij de plaatselijke boeren. Een tweede alternatief was de zwarte markt. Veel kleinhandelaars en boeren hielden een deel van hun koopwaar of oogst 'achter' om 'in het zwart' tegen een veel hogere prijs te verkopen aan lokale inwoners, maar vooral aan de mensen 'uit de stad', die het omliggende platteland afschuimden op zoek naar voedsel. De oorlog bood op die manier zeker aan de boeren de kans om zich te verrijken. De Klinge had nog een ander belangrijk voordeel ten aanzien van andere gemeenten: de grens. De smokkel gold dan ook als derde alternatief voor de karige rantsoenen. In Nederland waren zaken voorhanden die in België erg schaars waren geworden: graan en zuivelproducten. Deze, en ook andere voedingswaren, werden dan ook in grote hoeveelheden over de grens gebracht. Dit gebeurde zowel door particulieren die smokkelden voor eigen gebruik (en soms ook een deel verkochten aan de 'pakjesmensen' uit Antwerpen of andere steden), als door meer professionele bendes die smokkelden in opdracht van een 'baas' en daarvoor werden vergoed. De 'draggers' verdienden een extra centje, de 'bazen' werden er tijdens de oorlog behoorlijk rijk van. Vooral de Nederlandse en Duitse grensbewaking trad streng op tegen de 'smokkelaars'. Wie werd betrapt door Duitse grenspatrouilles

riskeerde tewerkstelling in het 'Reich'. Veel inwoners in de grensstreek waren in het bezit van een 'grenskaart' (bijvoorbeeld omdat zij werkten in de textielfabrieken in Clinge of er grond bewerkten). Daarvan werd geprofiteerd om af en toe *'iets mee te brengen'*. De meest inventieve smokkeltechnieken werden aangewend, als bijvoorbeeld het verstoppertje van een bol kaas in een brood. Voor de (vele) kleine zelfstandigen in De Klinge, die tijdens de oorlog veelal zonder werk kwamen te zitten en dus het geld niet hadden om zich op de zwarte markt te bevoorraden, was er 'Winterhulp'. De plaatselijke organisatie werd in eerste instantie uitgebouwd door het gemeentebestuur. Tegen het eind van de oorlog echter lijkten enkele leden van het verzet de fakkel te hebben overgenomen, wat voor problemen zorgde met het oude (VNV) 'Winterhulp'-comité. Aan de steungerechtigden in De Klinge (naar schatting toch ongeveer één vijfde van de bevolking) werden voornamelijk steenkolen, aardappelen en kledij verstrekt.

Het dilemma van het produceren tijdens de bezetting stelde zich ook in De Klinge, als twee casussen, de NV ARMAT en de zaak van de gebroeders De Smet, bewijzen. Terwijl de NV ARMAT ervoor koos haar productie stil te leggen, en dat na de bezetting heel erg in de verf zette, werd de oorlog voor de broers De Smet wel een erg winstgevende periode.

De hoge werkloosheid bij het begin van de bezetting slonk naarmate de oorlog vorderde zienderogen. Niet alleen werd de Belgische economie opnieuw opgestart, ook voerden de Duitsers een actieve propaganda teneinde het werken in Duitsland te promoten. Met succes. Ook in De Klinge vertrokken verschillende personen, aangetrokken door de beloofde voordelen, vrijwillig naar Duitsland. Er werd ook erg streng opgetreden tegen zogenaamde 'werkonwilligen'. Eerstens werd de verplichte tewerkstelling in België ingevoerd, gevolgd door de verplichte tewerkstelling in Duitsland. Deze verordening trof ook een aantal Klingenaren. Daarnaast waren er ook hier 'werkonderduikers'. Zij verscholen zich voornamelijk bij boeren in een schuur of op een hooischelf. En ook in de polders dook men onder.

De invloed van de Tweede Wereldoorlog op het demografische vlak bleef in deze gemeente vrij beperkt. De geboortecijfers daalden niet spectaculair, de sterftcijfers stegen niet noemenswaardig veel. Enkel de huwelijken werden uitgesteld tot na het einde van de oorlog.

3. Culturele eindbeschouwingen

Het lijkt erop dat de priester in De Klinge in de jaren dertig eerder afkerig stond ten aanzien van de Vlaams-nationalistische stroming in zijn parochie. Bewijs daarvoor zijn een aantal conflicten eind jaren dertig die de dorpspastoor, in de hoedanigheid van voorzitter van het schoolcomité van de vrije katholieke meisjesschool, had met het toenmalige Vlaams-nationalistische schepencollege. Ook tijdens de oorlog verliep de relatie tussen het gemeentebestuur en de pastoor stroef. Collaborerende instanties konden niet rekenen op de goedkeuring van de Klingse priester. Een lid van de DM/ZB in uniform werd steevast de communie geweigerd. Hoewel de pastoor daarmee de richtlijnen van de

kerkleiding volgde, is dit feit toch veelbetekenend. Te meer daar de volgende keer alle DM/ZB leden in uniform te communie kwamen, deze ook aan hen werd geweigerd en een rel op het nippertje kon worden vermeden. Daarmee toonde de Eerwaarde Heer De Mey toch ten dele zijn politieke voorkeur. Tijdens de jaren dertig zou er ook al eens gepredikt geweest zijn tegen de Vlaams-nationalisten (door onderpastoor Boeykens) wat eveneens een relletje zou hebben veroorzaakt binnen het kerkgebouw zelf. In de oorlogsperiode werd politiek echter, althans wat de preken betrof, buiten de kerk gehouden. Ik durf me niet uitspreken over het feit of en in welke mate de priester invloed had op de kerkgangers. Diegenen voor wie wat de pastoor zei nog ‘wet’ was, zullen vermoedelijk wel beïnvloed zijn geweest door zijn vrij duidelijke afkeuring van het Vlaams-nationalisme. Anderen geloofden misschien sterker in het Vlaams-nationalisme.

Of de oorlog invloed had op de kerkgang kon moeilijk worden achterhaald. De eucharistievieringen op zondag bleven, zoals vanouds, druk bezocht. Het gegeven dat ook ‘het lof’ volk trok wees wel op een toename van de kerkgang. Daar zou men speciaal hebben gebeden voor de gemeente De Klinge in oorlogstijd.

De oorlog had wel invloed op het ontspanningsleven in de gemeente. Alles ‘draaide’ wel gewoon door, maar het was niet hetzelfde. Zo trokken de (vele) cafés ook tijdens de oorlog volk, maar er werd ‘flutjesbier’ geschonken. Bovendien moest men in het café voortaan ook de Duitsers dulden (wat de één al makkelijker afging als de ander). Danspartijen werden in eerste instantie door de Duitse bezetter verboden, daarna echter werd de regelgeving versoepeld. Onder bepaalde omstandigheden (in private verenigingen) mocht nog wel worden gedanst. In De Klinge beslisten bepaalde zaaleigenaars om hun zaal tijdens de bezetting niet ter beschikking te stellen voor ‘danspartijen’; anderen deden dat wel. De cinema bleef even populair als voor de oorlog. Maar ook deze vrijetijdsbesteding was anders van aard: men kreeg eerst een (propagandistisch) Duits filmjournaal te zien, daarna volgde meestal een Duitse film met Duitse filmsterren. De theaters trokken over het algemeen meer volk tijdens de bezetting en dat was vermoedelijk ook zo in De Klinge. De kermis en het carnaval gingen door, maar zonder de typische lekkernijen. De enige sport die tijdens de bezetting in De Klinge zeker doorging was het voetbal. Af en toe speelde een Duitse grenswacht mee, na de oorlog deden Poolse soldaten hetzelfde.

4. Algemeen besluit

Wanneer men de situatie in De Klinge vergelijkt met de algemene krijtlijnen van de oorlogsgeschiedenis, is het meest in het oog springende verschil op politiek vlak het gegeven dat in De Klinge tijdens de oorlog niet echt sprake was van een ‘VNV’-machtsgreep. De specifieke vooroorlogse politieke ontwikkeling kan hiervoor verantwoordelijk worden gesteld. De plaatselijke afdeling onder de leiding van Jan Seghers had bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1938 immers de volstrekte meerderheid behaald. Hoewel legaal, was het toen eigenlijk ‘onrechtvaardig’ dat geen VNV-burgemeester was benoemd. Dat werd tenminste zo aangevoeld. Paradoxaal genoeg werd deze situatie

‘rechtgezet’ tijdens de oorlog. Dat de VNV’ers het bij de verkiezingen in ’38 zo goed deden was te wijten aan sterke figuur Jan Seghers en door het gegeven dat het Vlaams nationalisme in De Klinge tijdens het interbellum erg sterk stond. Uit de goed uitgebouwde Vlaams-nationalistische zuil was onder impuls van Seghers de plaatselijke politieke partij ontstaan. Het lijkt geen twijfel dat hun eerste (nog bescheiden) succes volledig op zijn conto kan worden geschreven. Seghers was immers raspoliticus in hart en nieren, die ook nationaal carrière maakte. In een klein dorp als De Klinge maakte dit indruk. Bovendien stond zijn hele familie goed aangeschreven. Dat vertaalde zich in het stemgedrag van de Klingenaren: al in 1932 kreeg Seghers het meeste aantal voorkeurstemmen achter zijn naam. De eerste Vlaams-nationalistische vertegenwoordigers in de raad, Seghers en De Schepper, bleven niet passief. In De Klinge werden vooral de activiteiten van Jan Seghers positief beoordeeld. Er was te horen: *‘Seghers bestuurt de gemeente vanuit de minderheid’*. Zijn activiteiten loonden: in 1938 behaalde zijn partij dus de absolute meerderheid. Het VNV was in De Klinge dus al voor de oorlog op volstrekt legale wijze aan de macht gekomen, wat verklaart waarom de bezetter, afgezien van de vervanging van K. Van Goeye, niet fundamenteel behoefde in te grijpen in het lokale bestuur. Misschien ware het voor het gemeentebestuur wel wenselijker geweest indien de gemeenteraad niet was afgeschaft: op die manier zou de graad van legitimiteit van het ‘oorlogs’bestuur vermoedelijk meer intact zijn gebleven.

Het vrij grote aantal voor collaboratie veroordeelde personen in De Klinge is vermoedelijk ook te wijten aan de sterke Vlaams-nationalistische stroming in De Klinge. Ook hier mag de invloed van Jan Seghers niet worden onderschat. De sterke Vlaams-nationalistische zuil (met een eigen studiekering, een eigen toneelbond, een eigen ‘muziek’ edm.) oefende onmiskenbaar een grote aantrekkingskracht uit op de bevolking in De Klinge. Logisch gevolg was dan ook dat niet weinig personen ook lid werden van het politieke VNV. Zoals Albert Maes schreef: *‘Het was de tijd dat de Seghers’ mannen in volle bloei waren en daar ging ook iets van uit! De Seghers (vijf broers en één zuster) stonden op De Klinge hoog aangeschreven. Dat zijn voorbeelden, zegden de mensen toen.’*⁶³⁴ De oorlog kwam, de nationale VNV-top rolde in de collaboratie, veel leden sloten zich aan bij de DM/ZB en werden daarvoor na de oorlog vervolgd.

De oorlog veranderde de politieke constellatie in de gemeente De Klinge op korte termijn vrij radicaal: na de oorlog was de belangrijkste vooroorlogse politieke partij, het VNV, immers van het toneel verdwenen. De ruimte die daardoor werd gecreëerd werd handig ingevuld door het katholieke ‘Sint-Cecilia’. Zij richtte zich op de families van VNV-leden die daarvoor na de oorlog waren veroordeeld (en dus onder andere hun stemrecht waren kwijtgespeeld), waarmee een belangrijk aantal stemmen in het voordeel van hun partij kon worden aangewend. Met succes, ‘Sint-Cecilia’ behaalde de overweldigende meerderheid van zes zetels, met dank aan die stemmen die voor de oorlog naar het VNV waren gegaan. Hierbij dient te worden vermeld dat deze stemmen alleen ‘Sint-Cecilia’ natuurlijk

⁶³⁴ MAES A., *op.cit.*, p. 23.

niet haar overwinning bezorgden: ook heel wat, gemakshalve ‘politiek neutralen’ genoemd, hadden voor ‘Sint-Cecilia’ gestemd, ook al profileerde deze partij zich aan de kant van de ‘zwarten’. De verdere politieke evolutie toonde voorts aan dat ‘Cecilia’ in de naoorlogse jaren verschillende van de in hun rechten herstelde ‘incivieken’ een plaats gaf op haar politieke lijst. Het gegeven dat in De Klinge te horen was ‘de zwarten grijpen opnieuw de macht’ is veelzeggend. Terwijl het verzet in De Klinge geen politieke machtsfactor van belang werd, dit in tegenstelling bijvoorbeeld tot andere Wase gemeente Stekene, werden de zogenaamde ‘zwarten’ politiek gezien niet afgestraft voor hun collaboratie en wel integendeel: langzaamaan werden zij gereïntegreerd in het naoorlogse politieke bestel. Waar het voor de oorlog dus niet tot een coalitie kwam tussen Vlaams-nationalisten en katholieken in De Klinge (als in andere gemeenten het geval was), gebeurde dat na de oorlog wèl.

Op lange termijn heeft de oorlog de Klingse politieke geschiedenis niet fundamenteel gewijzigd: in de jaren twintig bepaalden twee partijen het politieke gebeuren: de ‘Albrechtvrienden’ en ‘Sint-Cecilia’. Dat was ook na de oorlog het geval. De oorlog zorgde er enkel voor dat de belangrijkste partij uit de jaren dertig, de Vlaams-nationalisten, van het politieke toneel verdween, een verandering op korte termijn.

De specifieke ligging en aard van De Klinge bezorgde de gemeente op socio-economisch vlak tijdens de bezetting een voordeel ten opzichte van stadsgemeenten. Het gegeven dat De Klinge een plattelandsgemeente was, zorgde ervoor dat men hier meer mogelijkheden had om bijvoorbeeld een eigen moestuintje aan te leggen of wat kleinvee, dat men aankocht bij de plaatselijke boeren, te houden. Op die manier kon men zelf al voor een deel in de eigen voedselbehoeften voorzien en de ergste schaarste het hoofd bieden. Daarnaast was er de grens. De mogelijkheden die de grens bood werden tijdens de oorlog optimaal benut. Bij de Nederlandse boeren en in de winkels werden voornamelijk graan en zuivelproducten aangekocht. Dit kon in Nederland, danzij het grotere aanbod daar, tegen een lagere prijs als op de zwarte markt in België. Smokkelen was voor de grensbewoners makkelijker: bepaalde personen waren in het bezit van een grenskaart, hadden familie of vrienden in de buurgemeente Clinge of elders in Nederland en waren vertrouwd met de typische ‘smokkelwegen’. De ligging van De Klinge op het platteland en aan de grens bood de gemeente een dubbel voordeel ten opzichte van stadsgemeenten. Beste bewijs hiervoor zijn de vele verhalen over de ‘pakjesmensen’; stedelingen die het platteland afschuimden op zoek naar voedsel. Het Klingse station bracht velen van hen in De Klinge. Het dubbele voordeel moet echter wel genuanceerd worden: het betekende niet dat men in deze gemeente ‘te veel’ had tijdens de oorlog, men had ‘genoeg’ om de honger te stillen, maar overdaad was er (voor de meesten) zeker niet bij. ‘Genoeg hebben’ in oorlogstijd echter was al heel wat, zeker in vergelijking met de arbeiders in de steden, die volgens veel getuigen ‘niets hadden’. Waar men, dankzij de grens en het platteland, wel in de voedselbehoeften kon voorzien, bleef men echter ook in De Klinge niet gespaard van de schaarste aan textiel (kledij) en steenkool. Hout werd

gebruikt als vervangingsmiddel voor steenkool: de omliggende bossen werden dan ook leeggeplunderd.

De verschillende sociale groepen hadden in De Klinge een andere oorlogservaring. De oorlog bood de boeren in de grensstreek, voornamelijk de boeren aan de Nederlandse kant van de grens, de mogelijkheid zich te verrijken. Het was immers niet moeilijk om een deel van de oogst achter te houden en 'in het zwart' aan de hoogste bieder te verkopen. En ook voor smokkelaars opende de oorlog perspectieven. De (talrijke) kleine zelfstandigen (klompenmakers, metsers, meubelmakers/schrijnwerkers, schilders enz.) hadden het in de oorlogsperiode vermoedelijk veel moeilijker. Veel werk zal er voor hen in de oorlogsperiode niet geweest zijn, terwijl men in ieder geval aan de slag wou blijven om niet naar Duitsland te moeten. Voor wie zich niet waagde aan smokkel, was de oorlog een harde tijd. Een aantal onder hen kon echter terugvallen op het (bij)beroep dat ze zelf of hun vrouw voor de oorlog al uitoefenden. De jong adolescenten hadden het makkelijker om werk te vinden, al betekende 'werken' onvermijdelijk dat men als arbeider aan de slag moest in de oorlogsindustrie (o.a. gebroeders De Smet) of vrijwillig naar Duitsland. Later doemde het spook van de verplichte tewerkstelling op voor hen. Daarnaast waren er nog de collaboratie of het verzet, waar men zich voor kon 'engageren'. Voor de jongste kinderen was de oorlogservaring dan weer helemaal anders. De jongste respondenten die ik interviewde herinnerden zich de oorlog naast een tijd met veel tekorten ook als 'spannend'; soms moest men niet naar school en er gebeurde veel. Zoals W. Maes het verwoordde: *'Het feit of je acht of achttien was tijdens de oorlog maakte een wereld van verschil'*⁶³⁵.

Op cultureel niveau lag wat er gebeurde in De Klinge in de lijn van wat zich over het algemeen voltrok. Zo zag men tijdens de bezetting ook in deze gemeente een opleving van de religieuze praktijk, al zijn de gegevens te beperkt om dit echt met zekerheid te kunnen stellen. Het ontspanningsleven wijzigde niet fundamenteel ten gevolge van de oorlog, maar de ervaringen veranderden. Het zou te ver gaan om voor deze gemeente te gewagen van een echte opleving. Het café- en cinemabezoek bleef eerder ongewijzigd. Het plaatselijke toneel lijkt wel meer bezoekers te hebben gehad in bezettingstijd. Het is evenwel erg moeilijk om uit het schaarse bronnenmateriaal, gewoonlijk eigen aan 'culturele' thema's, definitieve conclusies te trekken.

⁶³⁵ Interview met W. Maes op 21 april 2006.

Lijst van geciteerde auteurs

- ANSELIN (M.), MATON (J.G.), VANHOVE (N.), Het land van Waas. Zijn economische structuur en ontwikkelingsmogelijkheden, Gent, SERUG, 1961, 309 pp.
- BALTHAZAR (H.), België onder Duitse bezetting 10 mei 1940 – 8 september 1944, Algemene geschiedenis der Nederlanden, deel 15, Haarlem, Fibula- van Dishoeck, 1981, p. 29-54.
- BLOM (J.C.H.), Nederland onder Duitse bezetting 10 mei 1940 – 5 mei 1945, Algemene geschiedenis der Nederlanden, deel 15, Haarlem, Fibula- van Dishoeck, 1981, p. 55-94.
- BODEN (W.), BUYST (M.), CABUS (A.), e.a., Smokkel, Antwerpen, Archief en Museum van Douane en Accijnzen, 1988, 70 pp.
- BRAND (P.J.), De geschiedenis van Hulst, Hulst, Stadsbestuur, 1972, 496 pp.
- CABUS (A.), Smokkel voor, tijdens en na Wereldoorlog II, Antwerpen, Archief en Museum van Douane en Accijnzen, 2002, 135 pp.
- COLLEMAN (K.), Clinge / De Klinge. Dorp(en) aan de grens (1815-1919), Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2004, 152 pp.
- DANTOING (A.), Het religieuze leven tijdens de bezetting, 1940-1945. Het dagelijks leven in België, Brussel, ASLK, 1984, p. 169-175.
- DE BRANT (G.), De Poolse eerste pantserdivisie en de bevrijding van Stekene op 14 september 1944, D'Euzie, 1994, 13, p. 3-18.
- DE BRANT (G.), De smokkel door de eeuwen heen, D'Euzie, 1997, 16, p. 18-71.
- DE COCK (B.), Welig en Woelig Waasland, kroniek 1930-1976, Zele, D.A.P. Reinaert, 1976.
- DE KEYZER (E.), De Klinge, tussen grens en polderland... 1945 tot 1995, De Klinge, De Klomp (heemkundige kring van De Klinge), 1996, 124 pp.
- DE KLOMP, De Klinge, een smalle strook zand, De Klinge, De Klomp (heemkundige kring van De Klinge), 1981, 79 pp.
- DE LAUNAY (J.), OFFERGELD (J.), Belgen en bezetters. Het dagelijks leven tijdens de bezetting 1940-1945, Antwerpen, Soethoudt, 1983, 269 pp.
- DE VOS (L.), De Tweede Wereldoorlog, Leuven, Davidsfonds, 2004, 408 pp.
- DE WEVER (B.), FRANÇOIS (P.), Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk. Object, methode, toepassing, Schaarbeek, Vlaams Centrum voor Volkscultuur, 2003, 72 pp.

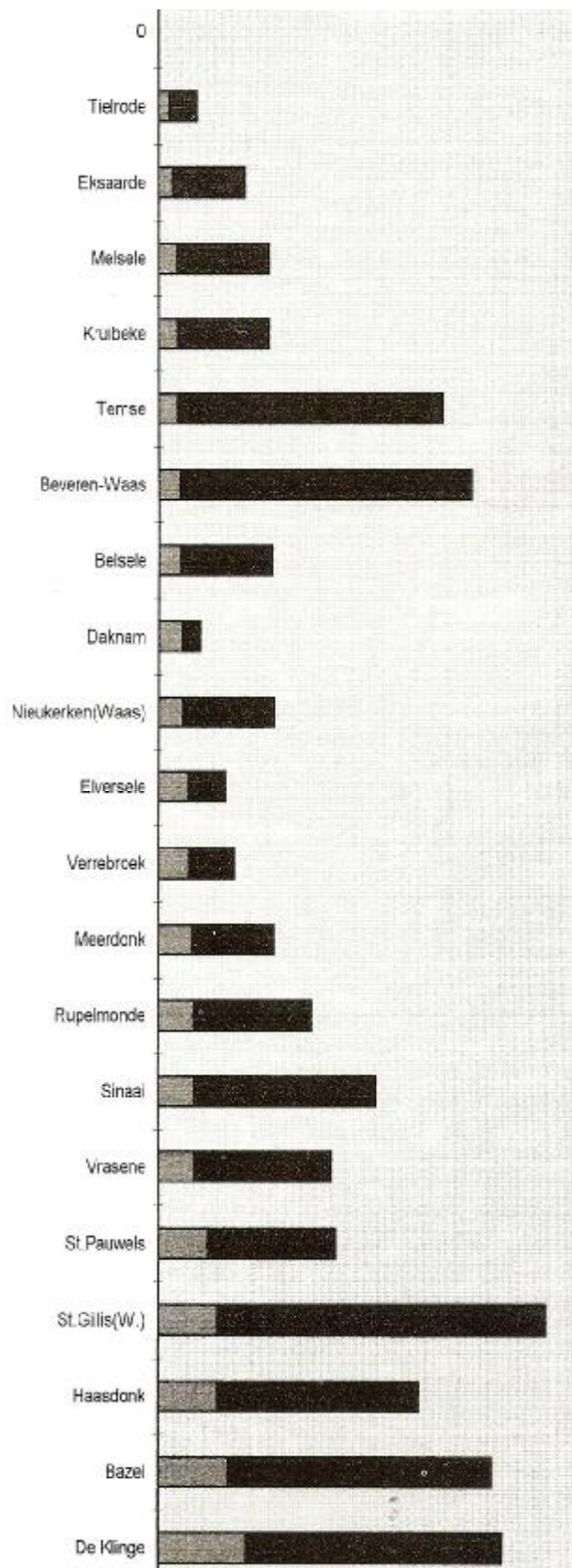
- DE WEVER (B.), Greep naar de macht: Vlaams-nationalisme en nieuwe orde: het VNV 1933-1945, Tielt, Lannoo, 1994, 701 pp.
- DE WEVER (B.), Oostfronters. Vlamingen in het Vlaams Legioen en de Waffen SS, Tielt, Lannoo, 1984, 180 pp.
- DIDDEN (K.), De houthakkers van de Orne, Wetenschappelijke Tijdingen, 1997, 56, 4, p. 195-219.
- FRANÇOIS (L.), VAN EENOO (R.), Geschiedenis van de Nieuwste Tijden, 2, Gent, Academia Press, 2001.
- GERARD-LIBOIS (J.), GOTOVITCH (J.), L'an 40. La Belgique occupée, Brussel, CRISP, 1971, 517 pp.
- GILLINGHAM (J.), Geld maken in oorlogstijd. Economische collaboratie 1940-1945, Leuven, Kritak, 1979, 216 pp.
- GOBYN (R.), Het dagelijks leven tijdens de tweede wereldoorlog: een vreemd mengsel van individualisme en solidariteit, 1940-1945. Het dagelijks leven in België, Brussel, ASLK, 1984, p. 16-107.
- HASQUIN (H.), Gemeenten van België, geschiedkundig, administratief-geografisch woordenboek, deel 2, Vlaanderen-Brussel, Brussel, La Renaissance du Livre, 1980-1981.
- HENAU (A.), VAN DEN WIJNGAERT (M.), België op de bon: rantsoenering en voedselvoorziening onder Duitse bezetting 1940-1944, Leuven, ACCO, 1986, 264 pp.
- HUYSE (L.), DHONDT (S.), Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952, Leuven, Kritak, 312 pp.
- JACQUEMYNS (H.), Een bezet land, België in de Tweede Wereldoorlog 2, Kapellen, Pelckmans, 1982, 112 pp.
- LAUWAERT (D.), Van publiek naar toeschouwer: Duitse films in Belgische zalen, 1940-1945. Het dagelijks leven in België, Brussel, ASLK, 1984, p. 203-217.
- LUYTEN (D.), Burgers boven elke verdenking? Vervolging van economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog, Brussel, VUBPress, 1996, 270 pp.
- MAES (A.), Te goeder Trouw!, De Klinge, 2007.
- MAES (W.), 'De Klinge: van abdijbezit en missiestatie tot parochie', Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 1998, CI, 1, p. 205-231.
- MAES (W.), 'De Vlaams-nationalisten in De Klinge tussen 1918 – 1940', Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 1995, XCVIII, p. 393-414.
- MARTIN (D.), GOTOVITCH (J.), Eerste en Tweede Wereldoorlog, Bronnen voor de studie van het hedendaagse België 19de-20ste eeuw, Brussel, VUBPress, 2003, p. 535-560.

- MEYERS (W.C.M.), Hoe België W.O.II overleefde, Brussel, Reinaert, 1975, 335 pp.
- OMBLETS (J.), De kleine Belg in de grote oorlog, Antwerpen, Helios, 1985, 128 pp.
- SCHOLLIERS P., De georganiseerde verarming: prijzen, lonen en koopkracht tijdens de bezetting, 1940-1945. Het dagelijks leven in België, Brussel, ASLK, 1984, p. 109-119.
- SEBERECHTS (F.), Hier gaat alles zijnen gewonen gang. De verplichte tewerkstelling in Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog, Leuven, Davidsfonds, 2005, 191 pp.
- SEBERECHTS (F.), Ieder zijn zwarte: verzet, collaboratie en repressie, Leuven, Davidsfonds, 1994, 221 pp.
- STRUYE (P.), JACQUEMYNS (G.), La Belgique sous l'occupation Allemande 1940-1944, Brussel, Editions Complexe, 2002, 439 pp.
- VAN DEN BOSSE (P.G.), De maand der bevrijding. September 1944. Documentatie over de gebeurtenissen in Oost- Zeeuws-Vlaanderen, Axel, 1975.
- VAN DEN WIJNGAERT (M.), De politiek van het minste kwaad. Het bestuur van de secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting 1940-1944, Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 1990, 105, 2, p. 265-279.
- VAN DEN WIJNGAERT (M.), DE WEVER (B.), LUYTEN (D.), NEFORS (P.), VANDEWEYER (L.), BEYEN (M.), België tijdens de Tweede Wereldoorlog, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2004, 317 pp.
- VAN DE VIJVER (H.), Het cultureel leven tijdens de bezetting, België in de Tweede Wereldoorlog 8, Kapellen, DNB/Pelckmans, 1990, 103 pp.
- VAN DONGEN (H.), Winterhulp 1940-1944. Aspecten van de voedselvoorziening en hulpverlening in de bezettingstijd, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1983.
- VAN DOORSLAER (R.), VRINTS (A.), De twee wereldoorlogen, Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw, Gent, Mens & Cultuur, 2003, p. 381-403.
- VAN WAESBERGHE (S.), Smokkel in het land van Waas tijdens de Eerste Wereldoorlog, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2001, 135 pp.
- VERHOEYEN (E.), België bezet 1940-1944: een synthese, Brussel, BRTN, 1993, 456 pp.
- WITTE (E.), CRAYBECKX (J.), MEYNEN (A.), Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1997, 478 pp.
- WOUTERS (N.), De Vlaams-nationalisten in de Oost-Vlaamse provincieraad 1929-1940, Wetenschappelijke Tijdingen, 2002, 61, 1, p. 3-30.

- WOUTERS (N.), Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België, Tielt, Lannoo, 2004, 750 pp.

Bijlagen

Bijlage één: aantal klompenmakers per gemeente

Bron: DE KEYZER (E.), *De Klinge, tussen grens en polderland... 1945 tot 1995*, De Klinge, De Klomp, 1996, p. 67.

Bijlage twee: kieslijst gemeenteraadsverkiezingen 1932

Gemeente DE CLINGE
 Verkiezing voor negen gemeenteraadsleden
 DEN 9 OCTOBER 1932

<p>1</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td style="text-align: center;">•</td></tr> <tr><td>Toek</td></tr> <tr><td>Mottier</td></tr> <tr><td>Hydenhouwen</td></tr> <tr><td>Verschen</td></tr> </table>	•	Toek	Mottier	Hydenhouwen	Verschen	<p>2</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td style="text-align: center;">•</td></tr> <tr><td>Penneman Frederik</td></tr> <tr><td>De Wolf Charles</td></tr> <tr><td>Beck</td></tr> <tr><td>Lossis</td></tr> <tr><td>Van Hant</td></tr> <tr><td>De Wif</td></tr> <tr><td>De Witte</td></tr> </table>	•	Penneman Frederik	De Wolf Charles	Beck	Lossis	Van Hant	De Wif	De Witte	<p>3</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td style="text-align: center;">•</td></tr> <tr><td>Van Havermaet</td></tr> <tr><td>Penneman Benoni</td></tr> <tr><td>Van Goey</td></tr> <tr><td>Pieters</td></tr> <tr><td>Van den Bergh</td></tr> <tr><td>Van Goelhem</td></tr> <tr><td>Van Bunder</td></tr> <tr><td>Henderix</td></tr> <tr><td>Van Hiel</td></tr> </table>	•	Van Havermaet	Penneman Benoni	Van Goey	Pieters	Van den Bergh	Van Goelhem	Van Bunder	Henderix	Van Hiel	<p>4</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td style="text-align: center;">•</td></tr> <tr><td>Seghers</td></tr> <tr><td>De Schepper</td></tr> <tr><td>Maes</td></tr> <tr><td>Van Havers</td></tr> <tr><td>De Wolf Rudolf</td></tr> <tr><td>Van Duyse</td></tr> <tr><td>De Bloch Domien</td></tr> <tr><td>Schelfhaut</td></tr> <tr><td>De Bloch Alfons</td></tr> </table>	•	Seghers	De Schepper	Maes	Van Havers	De Wolf Rudolf	Van Duyse	De Bloch Domien	Schelfhaut	De Bloch Alfons	<p>5</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td style="text-align: center;">•</td></tr> <tr><td>Van Domselaer</td></tr> </table> <p>6</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr><td style="text-align: center;">•</td></tr> <tr><td>De Puffer</td></tr> </table>	•	Van Domselaer	•	De Puffer
•																																									
Toek																																									
Mottier																																									
Hydenhouwen																																									
Verschen																																									
•																																									
Penneman Frederik																																									
De Wolf Charles																																									
Beck																																									
Lossis																																									
Van Hant																																									
De Wif																																									
De Witte																																									
•																																									
Van Havermaet																																									
Penneman Benoni																																									
Van Goey																																									
Pieters																																									
Van den Bergh																																									
Van Goelhem																																									
Van Bunder																																									
Henderix																																									
Van Hiel																																									
•																																									
Seghers																																									
De Schepper																																									
Maes																																									
Van Havers																																									
De Wolf Rudolf																																									
Van Duyse																																									
De Bloch Domien																																									
Schelfhaut																																									
De Bloch Alfons																																									
•																																									
Van Domselaer																																									
•																																									
De Puffer																																									

Bron: Provinciaal archief Gent, dossier 2/9136/8, gemeenteraadsverkiezingen 1932.

Bijlage drie: toekenning statuut van gewapend weerstander aan Aloïs Bal

MINISTERE
MINISTERIE
DE LA DEFENSE NATIONALE
VAN LANDSVERDEDIGING

OFFICE DE LA RESISTANCE
DIENST van den WEERSTAND

N° du dossier :
N° van het dossier : 735.

RECOMMANDE — AANGETEKEND.

Ce document ne prouve pas que la qualité de Résistant Armé est acquise. Elle ne l'est que si aucune opposition n'est formulée dans un délai déterminé.
Seule une ATTESTATION délivrée par l'Office de la Résistance prouve que la qualité de Résistant Armé est définitivement reconnue.

Commission de Contrôle
Controle Commissie

de G. N. T.
van Art. 2 en 4.
Vroedgeroecht
Rue-plaandelsplaats n° 7,
straat, n°
à G. N. T.
te

M (Nom) : (Prénoms) : Aloïs,
(Naam) (Voornamen)

rue n° à Kilsbeeckstraat, 7
straat, n° te

Province de Oost-Vlaanderen
Provincie

Résistant Armé (1)
Aanzonderlijk Weerstander

Membre du Groupement de la Résistance (1)
Aangesloten lid van de Weerstandsgroepering

Par décision de la Commission de Contrôle, j'ai l'honneur de vous informer que la reconnaissance de la qualité de résistant armé vous a été — accordée — (1) — ~~refusée~~ — (1) en
ning als gewapend Weerstander werd -- toegestaan -- ~~verwezen~~ -- ter

seance du 29 October 1944
zitting van

Gent, le 28 October 1944.

Pour le Président de la Commission,
Voof de Voorzitter van de Commissie,
Le Greffier De Geffier
De Geffier

T. S. V. P. — D. A. U. B.

Dit document betekent niet dat de hoedanigheid van Gewapenden Weerstander verworven is. Zij is het slechts indien geen enkel verzet aangesteld wordt in een gegeven termijn.
Het afdoen beteehen der hoedanigheid van Gewapenden Weerstander word alleen door een ATTEST door den Dienst van den Weerstand afgeleverd betaigt.

Bron: Privé-documenten Julien Bal.

Bijlage vier: kieslijst gemeenteraadsverkiezingen 1946

GEMEENTE DE KLINGE.
VERKIEZING VOOR 9 GEMEENTERAADSLEDEN,
DEN 24 NOVEMBER 1946.

1	2	3	4
Vandromme ✓	Vereecken ✓	Van Goeye ✓	Van den Berghen ✓
Weyn ✓	Classens ✓	Van Havermaet ✓	De Block ✓
Coppenolle ✓	Keppens ✓	Pieters ✓	Vertenten ✓
Beck ✓	Van Daale ✓	Van Bunder ✓	Stevens ✓
Van den Bergh ✓		Henderickx Jan ✓	Willems ✓
De Clerck ✓		Van Ketvelt ✓	Van Butsel ✓
Thomaes ✓		Scheerderx ✓	Meyskens ✓
Debruyne ✓		Uydenhouwen ✓	Moens ✓
Henderickx Jozef ✓		De Potter ✓	

Bron: Provinciaal archief Gent, dossier 2/9689/13, gemeenteraadsverkiezingen 1946.

